

ศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์กรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

พระยัศิต์ นวสารโ (เกษมวิลาวัณย์)

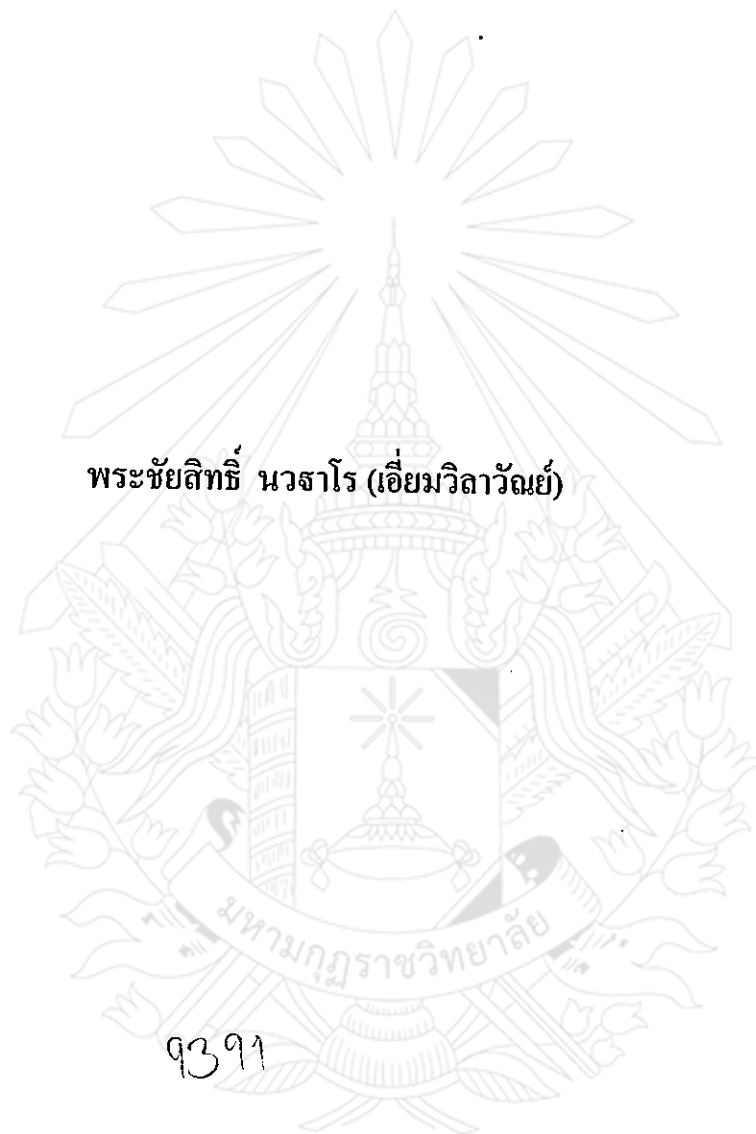
๒๕๓๗
วิทยานิพนธ์เสนอเป็น ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพุทธศาสนานิตยปริวรรต

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๐

ศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์กรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

พระชัยสิทธิ์ นวชาโร (เอี่ยมวิลาวัณย์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

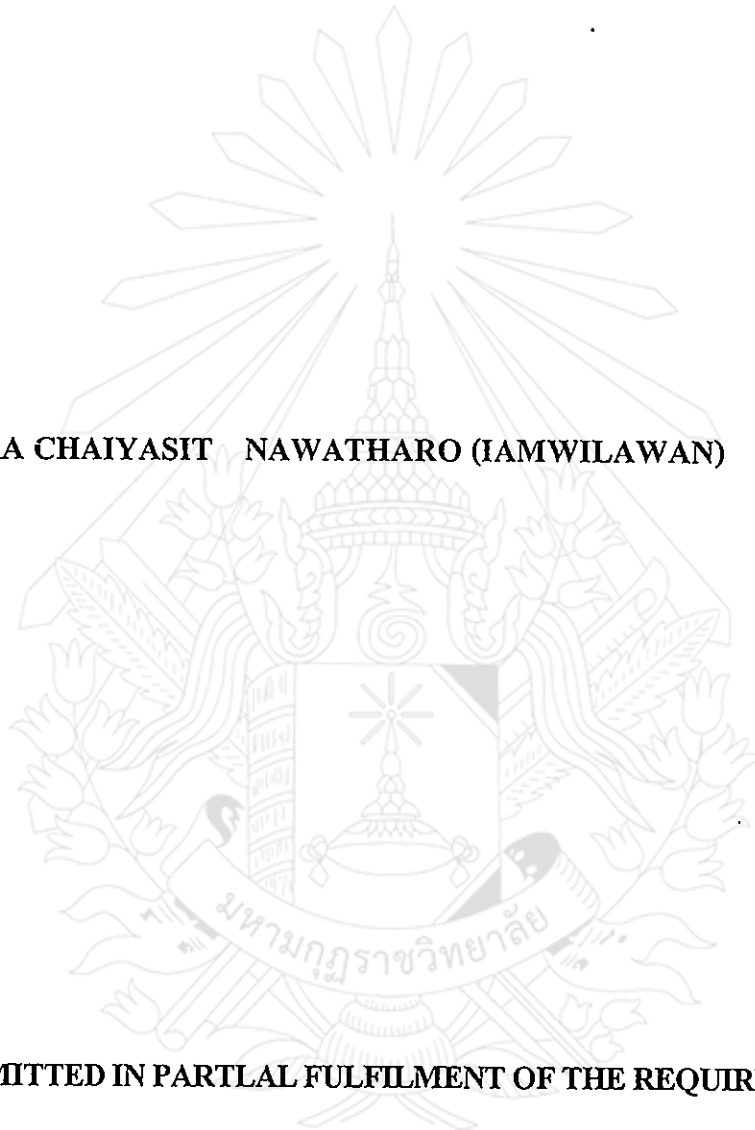
สาขาวิชาพุทธศาสนาและปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

พุทธศักราช ๒๕๕๐

**AN ANALYTICAL STUDY OF THE PHARMACY IN THERAVĀDA
BUDDHIST PHILOSOPHY**

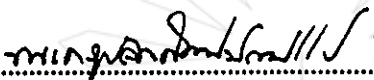
PHRA CHAIYASIT NAWATHARO (IAMWILAWAN)

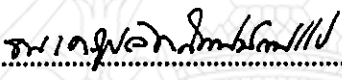
**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
DEPARTMENT OF BUDDHISM AND PHILOSOPHY
GRADUATE SCHOOL
MAHAMAKUT BUDDHIST UNIVERSITY
B.E. 2550 (2007)**

หัวข้อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาวิเคราะห์เกณฑ์กรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท
ชื่อนักศึกษา : พระชัยสิทธิ์ นวชาโร (เอี่ยมวิลาวัณย์)
สาขาวิชา : พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา : ผศ. ดร. สุนทรี ดวงทิพย์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม : ดร. ชีร์ตม์ แสงแก้ว

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาของหลักสูตรศาสนศาสตรมหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

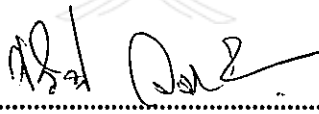
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผศ. ดร. สุนทรี ดวงทิพย์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ดร. ชีร์ตม์ แสงแก้ว)

..... กรรมการ
(ดร. สุวิญ รักสัตย์)

..... กรรมการ
(ผศ. ดร. ศรัณย์ วงศ์คำจันทร์)

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Thesis Title : An Analytical Study of the Pharmacy in Theravāda
Buddhist Philosophy
Student's Name : Phra Chaiyasit Nawatharo(Iamwilawan)
Department : Buddhism and Philosophy
Advisor : Asst. Prof. Dr. Soontaree Doungtipya
Co-Advisor : Dr. Theerat Saengkaew

Accepted by the Graduate School, Mahamakut Buddhist University in Partial
Fulfillments of the Requirements for the Master's Degree.

P. Sarpipattanaviriyajarn
..... Dean of Graduate School
(Phragrupaladsampipattanaviriyajarn)

Thesis Committee

P. Sarpipattanaviriyajarn
..... Chairman
(Phragrupaladsampipattanaviriyajarn)

Soontaree D.
..... Advisor
(Asst. Prof Dr. Soontaree Doungtipya)

Theerat S.
..... Co-Advisor
(Dr. Theerat Saengkaew)

D. Suwin
..... Member
(Dr. Suvin Ruksat)

Saran W.
..... Member
(Asst. Prof. Dr. Saran Wongkhamchantra)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	: ศึกษาวิเคราะห์เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท
ชื่อนักศึกษา	: พระชัยสิทธิ์ นวฐานิโร (เอี่ยมวิลาวัลย์)
สาขาวิชา	: พุทธศาสนาและปรัชญา
อาจารย์ที่ปรึกษา	: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุนทรี ดวงทิพย์
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม	: ดร. ธีรวัฒน์ แสงแก้ว
ปีการศึกษา	: ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาวิเคราะห์ “เภสัชกรรม” ด้านของความหมาย ความสำคัญองค์ประกอบ และประเภทของเภสัชกรรมในกลุ่มวิชาการต่าง ๆ แล้วศึกษาเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องของยา โดยเฉพาะปัญญาในเภสัชขันธ์กะ ศึกษาเรื่องราวการใช้ยาอย่างมีประสิทธิภาพ ตามประวัติของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ศึกษาน้ำมูตรเน่าเป็นยา และการแก้ไขโรคทางจิตตามแบบพุทธศาสนา

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ดำเนินการโดยวิจัยเอกสาร วิเคราะห์เอกสาร โดยเน้นพระไตรปิฎก และอรรถกถาเป็นหลัก นำงานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องมาศึกษาร่วม ผลจากการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทพบว่า

๑. เภสัชกรรมทั่วไป หมายถึง ยาและกิจกรรมทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับยา มุ่งเพื่อการรักษาความเจ็บป่วยให้หายเป็นปกติ ดังนั้น ยาทุกชนิดมีความสำคัญต่อผู้ป่วย ซึ่งจะเลือกใช้ตามอาการของโรคให้ถูกต้อง มีองค์ประกอบจากวัตถุดิบทางธรรมชาติ หรือเป็นวัตถุที่ต้องผ่านวิธีทางวิทยาศาสตร์ มีหลายประเภท เช่น ตามรูปร่างลักษณะ เป็นของแข็ง เป็นน้ำ เป็นแก๊สที่ใช้สูดดม บางอย่างต้องใช้เฉพาะที่ แบ่งตามความรุนแรง หรือฤทธิ์ของยา หรือแบ่งตามกฎหมายยา

๒. เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง สิ่งที่จะนำมาแก้ไข โรคให้แก่พุทธบริษัท ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสิก อุบาสิกา เพื่อไม่ต้องทนทุกข์ทรมานจากความเจ็บไข้ทางกาย และทางใจมากนัก มีทั้งข้ออนุญาต และข้อห้าม สำหรับภิกษุในการใช้ยา นอกจากนั้นยังว่าด้วยเรื่องประสิทธิภาพของหมอยาที่เก่งและดี เช่น หมอชีวกโกมารภัจจ์ เรื่องคุณธรรมจริยธรรมของ อุบาสิก อุบาสิกา ผู้ประกอบเภสัชกรรม ทั้งนี้เพื่อแก้ไขปัญหา โรคภัยไข้เจ็บทางกาย และมีทั้งหลักธรรมที่เป็นความจริงของโลก สำหรับใช้แก้ปัญา โรคทางจิต

๑. เกสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท มีทั้งคุณค่าและประโยชน์ กรณีนี้ถ้ามุนีครุ่นคิดเป็นยาถือว่ามียุคค่าในด้านการรักษาโรคและความประหยัด เกสัชกรรมในเกสัชชขันธกะมีคุณค่าทางด้านวิถดุของยา และสรรพคุณของยา การใช้ยาของหมอชีวกโกมารภักจ์ มีคุณค่าด้านประสิทธิภพของยาและเป็นแบบอย่างที่ดีของหมอยาที่มีคุณธรรม ส่วนการรักษาโรคทางใจด้วยการให้ “ธรรมโอสถ” ของพระพุทธเจ้า ถือว่ามีคุณค่าสูงสุด คุณค่าทั้งหลายเหล่านี้ หากนำมาใช้ให้เหมาะสมจะเกิดประโยชน์ ๓ ประการ คือ เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม

Thesis Title : **An Analytical Study of the Pharmacy In Theravāda
Buddhist Philosophy**

Student's Name : **Phra Chaiyasit Nawatharo (Iamwilawan)**

Department : **Buddhism and Philosophy**

Advisor : **Asst. Prof. Dr. Soontaree Dountipya**

Co-Advisor : **Dr. Theerat Saengkaew**

Academic Year : **B.C. 2550 (2007)**

ABSTRACT

The objectives of this thesis are to study meanings, significances, compositions and types of pharmacy in academic field and pharmacy in Theravada Buddhist philosophy, especially in Bhesajja Khandhaka and also study the ways in medicine prescription of Jivaka Komarabhacca.

The thesis is qualitative and its resources are from the Tipitaka, Commentaries, and other documents. The results of the study indicate that:

1. Pharmacy in general means medicines and activities relating to medicines in order to provide a successful remedy for an illness. Every kind of medicine is necessary to the sick. The use of each medicine depends on its disease symptom. Medicines may be composed of natural or synthetic materials and they may come in the form of solid, liquid or gas. Medicines can be divided by the drug potential actions or medical regulations.

2. Pharmacy in Theravāda Buddhist philosophy means objects or abstracts that can be used to relief and cure monks, female monks, lay-men and lay-women from their physical and mental illness. There are permissions and restrictions for monks in the use of medicines. It also mentions about the effectiveness in physicians' curing, such as Jivaka Komarabhacca, the moral principles of lay people who live their lives on pharmacy, and the Dhamma principles that can help cure human mental illness.

3. Pharmacy in Theravāda Buddhist philosophy emphasizes both its value and advantage. In Bhesajja Khandhaka, it focuses material value of medicine and medicine composition. The value in medicine prescription of Jivaka Komarabhacca is the efficiency and indication of his medicine. Komarabhacca should be treated as the model of all physicians. To

cure the mental illness with Dhamma of the Lord Buddha is believed as the highest value and it can provide three aspects of benefits; benefits for oneself, for the others, and for society.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความช่วยเหลือจากผู้มีอุปการคุณ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุนทรี ดวงทิพย์ ได้รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษา และ ดร. ธีรต์ม์ แสงแก้ว ที่รับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ช่วยกรุณาแนะนำตรวจสอบเนื้อหา และรูปแบบการพิมพ์ แก่ใจ ให้เป็นไปตามระเบียบของบัณฑิตวิทยาลัย ขอขอบคุณพระมหาวิริชิต ญาณคุโณ และขออนุโมทนา แต่ คุณกาญจนา จันทร์สิงห์ ที่ได้อำนวยความสะดวกในการช่วยทำให้วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จเรียบร้อย ลงไปได้ ด้วยดี

ขออนุโมทนาคุณอาจารย์ และเจ้าหน้าที่ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ศูนย์การศึกษากำแพงเพชร ทุกคนที่ช่วยเหลือ และให้ความสะดวกแก่ผู้ศึกษา วิทยานิพนธ์นี้ ซึ่งผู้ศึกษาถือว่า คณาจารย์ทุกท่านที่เป็นผู้ให้คำแนะนำ อบรมถวายเป็นความรู้ ส่องแสงสว่างทำให้เกิดปัญญามองเห็นแนวทางการศึกษาได้ ตามแบบฉบับที่ถูกต้อง

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ที่ให้โอกาส แก่ผู้ศึกษา ในการศึกษาวิทยานิพนธ์ในเรื่องนี้

บุญกุศล ความดี และประโยชน์ที่ได้จากการทำวิทยานิพนธ์นี้ ผู้ศึกษาขอน้อมถวายเป็น พุทธบูชา แต่ พระบรมศาสดาผู้เป็นบรมครูของพระพุทธศาสนา ขอน้อมถวายเป็นสักการะบูชาต่อ พระรัตนตรัย และมอบความดีนี้แก่ ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ ทั้งหลาย อีกทั้ง ปู่ ย่า ตา ยาย คุณ ปิตา คุณมารดา ญาติพี่น้องทุกท่าน ที่ให้กำลังใจ และสนับสนุนด้วยดีเสมอมา ขอให้ทุกท่านจงมี แต่ความสุขความเจริญทั้งปัจจุบันชาติ และอนาคตชาติด้วย เทอญ

พระชัยสิทธิ์ นวชาโร (เอี่ยมวิลาวัลย์)

๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๐

สารบัญย่อ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาค้นคว้าและใช้ข้อมูลอ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ และคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา เพื่อความสะดวกในการค้นหา ข้อมูลที่นำมาวิจัยนี้จึงจะได้ใช้ คำย่อ และคำเต็มในพระไตรปิฎกทั้ง ๓ หมวด อีกทั้งคัมภีร์อรรถกถา ฎีกา ดังต่อไปนี้

คำย่อ

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.

วิ.ภิกขุณี

วิ.ม.

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.

ม.มู.

ขุ.อิตติ.

ขุ.เปต.

ขุ.ชา.

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.สง.

อรรถกถาพระวินัย

วิ.อ.

ฎีกาพระวินัยปิฎก

สารตต.ฎีกา.

วิมติ.ฎีกา.

คำเต็ม

วินัยปิฎก มหาวิงยุค

วินัยปิฎก ภิกขุณีวิงยุค

วินัยปิฎก มหาวคค

สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวคค

สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณฺณาสก

สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก

สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เปตวตฺถ

สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาตก

อภิธรรมปิฎก ธรรมสงฺคณี

วินัยปิฎก สมฺนุตปาสาทิกา

ปราราชิกกณฺฑ

สํมาทิสเสสาทิมหาวคคาทิอฎฺฐกถา

สารตต.ทีปนีฎีกา

วิมติ.วินทนีฎีกา

การอ้างอิงพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่าง ๆ มี ๒ แบบคือ แบบ ๓ ตอน และแบบ ๒ ตอน ดังนี้

๑. การอ้างอิงคัมภีร์พระไตรปิฎกใช้แบบ ๓ ตอน ได้แก่ เล่ม / ข้อ / หน้า เช่น วิ.ม. ๕/๔๘/ ๕๕ หมายถึง วินยปิฎก มหาวคฺค เล่ม ๕ ข้อ ๔๘ หน้า ๕๕

๒. การอ้างอิงคัมภีร์ต่าง ๆ ใช้แบบ ๒ ตอน คือ เล่ม / หน้า เช่น วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๘๕ มหัจจุพาทอฎฐกถา หมายถึง ฉบับมหาจุพาทอฎฐกถา วินยปิฎก สมณฑปาสาทิกา ปรราชิกณฺฑสงฺฆาทิ-เส สาทิมหาวคฺคททอิ อฎฐกถา(ภาษาบาลี) เล่มที่ ๓ หน้า ๑๘๕

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญคำย่อ	ณ
สารบัญ	๗
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภูมิ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๓
๑.๔ วิธีดำเนินการวิจัย	๔
๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๕
๑.๖ คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
บทที่ ๒ ความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบและประเภทของเกสัชกรรม	๖
๒.๑ ความหมายของเกสัชกรรม	๖
๒.๑.๑ กลุ่มความหมายตามที่มาของศัพท์ทั่วไปของคำว่าเกสัชกรรม	๖
๒.๑.๒ กลุ่มความหมายทางเภสัชศาสตร์ของคำว่าเกสัชกรรม	๗
๒.๑.๓ กลุ่มความหมายทางกฎหมายของคำว่าเกสัชกรรม	๑๑
๒.๒ ความสำคัญของเกสัชกรรม	๑๕
๒.๒.๑ ความสำคัญทั่วไปของเกสัชกรรม	๑๖
๒.๒.๒ ความสำคัญทางเภสัชศาสตร์ของเกสัชกรรม	๑๗
๒.๒.๓ ความสำคัญทางกฎหมายของเกสัชกรรม	๒๒

๒.๓	องค์ประกอบของเกสัชกรรม	๒๕
๒.๓.๑	องค์ประกอบทั่วไปของเกสัชกรรม	๒๕
๒.๓.๒	องค์ประกอบทั่วไปทางเภสัชศาสตร์ของเกสัชกรรม	๓๑
๒.๓.๓	องค์ประกอบทั่วไปทางกฎหมายของเกสัชกรรม	๔๑
๒.๔	ประเภทของเกสัชกรรม	๔๓
๒.๔.๑	ประเภทของเกสัชกรรมในงานสาธารณสุขมูลฐานที่เป็น สมุนไพรในกลุ่มอาการต่าง ๆ	๔๓
๒.๔.๒	ประเภทเกสัชกรรมที่แบ่งตามรูปแบบยา	๔๕
๒.๔.๓	ประเภทเกสัชกรรมตามกฎหมาย ๒ ประเภท	๔๖
บทที่ ๓	เกสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท	๕๒
๓.๑	เกสัชกรรมในเกสัชชขันธกะ	๕๒
๓.๑.๑	คำศัพท์ต่าง ๆ ที่ประกอบในเกสัชชขันธกะ	๕๒
๓.๑.๒	แนวความคิดด้านสุขภาพในเกสัชชขันธกะที่เกี่ยวข้องกับ เกสัชกรรม	๕๕
๓.๑.๓	ข้ออนุญาตในเกสัชชขันธกะที่เกี่ยวข้องยารักษาโรค	๕๖
๓.๑.๔	ข้อห้ามต่าง ๆ ในเกสัชชขันธกะ	๖๗
๓.๑.๕	องค์ประกอบของเกสัชกรรมตามแบบพุทธปรัชญาเถรวาท	๖๘
๓.๑.๖	ประเภทของเกสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท	๗๑
๓.๒	เกสัชกรรมในการรักษาโรคของหมอชีวกโกมารภัจจ์	๗๔
๓.๒.๑	ประวัติการศึกษาการใช้ยาของหมอชีวกโกมารภัจจ์	๗๔
๓.๒.๒	แนวทางการใช้ยา	๗๕
๓.๒.๓	งานด้านการรักษาโรคของหมอชีวกโกมารภัจจ์ที่สำคัญ	๗๕
๓.๒.๔	หลักการใช้ยาของหมอชีวกโกมารภัจจ์และวิธีการแพทย์	๗๓
๓.๓	เรื่องนิสสัย ๔ : กรณีน้ำมูตรนำเป็นยา	๗๕
๓.๓.๑	น้ำมูตรนำ (น้ำปัสสาวะบ่าบัด) ในพระพุทธศาสนา	๗๕
๓.๓.๒	ตัวอย่างการรักษาโรคด้วยน้ำมูตรนำ (น้ำปัสสาวะบ่าบัด)	๗๗

บทที่ ๔	คุณค่าและประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท	๕๒
๔.๑	การวิเคราะห์คุณค่าของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญา	๕๗
๔.๑.๑	การวิเคราะห์คุณค่าเภสัชกรรมในเภสัชขันธ์กะ	๕๗
๔.๑.๒	การวิเคราะห์คุณค่าของเภสัชกรรมในการรักษาโรคของหมอชีวก	๑๐๔
๔.๑.๓	การวิเคราะห์คุณค่าเภสัชกรรมที่ปรากฏในนิสสัย ๔ : กรณีน้ำ มูตรเน่าเป็นยา	๑๐๕
๔.๑.๔	การวิเคราะห์คุณค่าเภสัชกรรมอื่นๆซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎก เป็นกรณีตัวอย่าง	๑๑๔
๔.๒	ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท	๑๑๗
๔.๒.๑	วิเคราะห์ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มี ต่อตนเอง	๑๑๘
๔.๒.๒	วิเคราะห์ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มี ต่อผู้อื่น	๑๒๑
๔.๒.๓	วิเคราะห์ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มี ต่อสังคม	๑๒๕
บทที่ ๕	บทสรุปและข้อเสนอแนะ	๑๓๐
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๓๐
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๑๓๓
บรรณานุกรม		๑๓๕
ประวัติผู้วิจัย		๑๓๘

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ ๑	ความเหมือนของเภสัชกรรมทั่วไปและเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท
ตารางที่ ๒	ความแตกต่างระหว่างเภสัชกรรมทั่วไปและเภสัชกรรมในพุทธปรัชญา- เถรวาท

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ ๑ องค์ประกอบของยา = ตำรับยาแต่ละสูตร

หน้า

๒๕

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“ชีวิตทุกชีวิตต้องการความสุข มีสุขภาพดีมีร่างกายแข็งแรง”^๑ หากเมื่อใดร่างกายจิตใจ เกิดทุกข์ทรมาน อันเกิดจากความเจ็บไข้ คนเราก็มักหายามาใช้เพื่อแก้ไขอาการทุกข์ทรมานเหล่านั้น ยาจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความจำเป็นต่อชีวิต เพื่อประโยชน์สุขต่อร่างกายจิตใจความรู้เรื่องยาทั้ง ประเภท และองค์ประกอบ ทำให้กระจ่างใน สาขาวิชาด้านยา การดำเนินชีวิตนอกจากนี้ ต้องสร้าง ความคิดความเข้าใจ ต้องรู้ว่ายาแต่ละประเภท แต่ละองค์ประกอบนั้นมีคุณค่าและประโยชน์ใด ใคร ก็ตามต้องสนใจเกี่ยวกับสถานภาพของตน แม้แต่พระภิกษุสงฆ์ ยังจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความรู้ เหล่านี้ให้เข้าใจให้ถูกต้องเรียกว่ามี “สัมมาทิฎฐิ” ให้ทราบในสุขภาพอย่างชัดเจน โดยเฉพาะภิกษุ จะต้องรู้ซึ่ง ถึงข้อวัตรปฏิบัติในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง เพื่อความอยู่ดีมีสุขพร้อมทั้งกระทำ ได้ ถูกต้องซึ่งปรากฏตามคำสั่งสอน ตามพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏอยู่ใน พระไตรปิฎก

“เภสัชกรรมในพระไตรปิฎก เป็นเรื่องของยาที่มีความจำเป็นต่อการรักษาโรคทั่ว ๆ ไป ซึ่งในพระพุทธศาสนา มี เรื่องราวเกี่ยวข้องกับยาอยู่หลายตอน เช่น ปัญจเภสัชชกถา จนกระทั่งถึง จดุมหาปเทศกถา ว่าด้วยมหาปเทศ ๔”^๒ ในเภสัชขันธ์กะ ที่กล่าวถึงเรื่อง “การอาพาธในถุ สารถคือไข้เหลืองหรือโรคดีซ่านที่เกิดขึ้นในถุสารถ (ถุไบไม่ร่วง) เพราะในถุสารถนี้ ภิกษุ ทั้งหลายเปียกชุ่มด้วยน้ำฝนบ้างเดินขำโคลนบ้างแสงแดดแผดกล้าบ้าง ทำให้น้ำค้ำของภิกษุทั้งหลาย จังอยู่แต่ในถุงน้ำค้ำ”^๓ ที่เป็นเหตุผลให้พระพุทธองค์ทรงอนุญาตเภสัช ๕ อีกทั้งได้กล่าวถึงเภสัช ทั่ว ๆ ไป อันมีลักษณะคล้ายยาแผนโบราณไทย เพราะใช้วัตรธรรมชาติ คือพืช สัตว์ และแร่ธาตุ ที่

^๑เปรมจิต สิริศิริและสุทิน เกตุแก้ว, กิน-อยู่เพื่อสุขภาพ, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพ ใจ, ๒๕๔๒), หน้า คำนำ.

^๒วิ.ม. ๕/๒๖๐-๓๐๕/๔๓-๑๔๑.

^๓วิ.อ. ๓/๒๖๐/๑๖๓.

นำมาใช้ทำยาแก้ไข้อาการเจ็บป่วย ทุกข์ ทรมานทางกายของภิกษุ โดยเป็นวินัยที่พระพุทธองค์ทรงกำหนดขึ้นมีทั้งข้ออนุญาตและข้อห้าม กำหนดโทษหากฝ่าฝืนด้วยอาบัติต่าง ๆ ได้

ในเรื่องของการดูแลสุขภาพ หรือการแก้ไขร่างกายจิตใจในเวลาที่มิมีอาการเจ็บป่วยในพระไตรปิฎก มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับการเภสัชกรรม ซึ่งมีประวัติภูมิหลัง ที่มีกำรบันทึกไว้ในพระไตรปิฎกมีความสัมพันธ์กันกับการใช้ยามาตั้งแต่โบราณ เช่น เรื่องของปรมาจารย์แพทย์ชีวกโกมารภัจจ์ นายแพทย์ประจำพระพุทธองค์ สมัยอดีตกาล และเป็นแพทย์หลวงประจำราชสำนักของพระเจ้าพิมพิสาร แห่งนครราชคฤห์ ท่านเป็นบัณฑิตของสถานศึกษาแห่งสำนักแพทย์ตักกศิลา ซึ่งปัจจุบันท่านได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบรมครูของการแพทย์แผนไทย เมื่อสมัยนั้นพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับร่างกาย มีหลักฐานกล่าวว่าเป็นเช่นเดียวกับแนวคิดทางพุทธศาสนา คือร่างกายประกอบขึ้นด้วยมหาภูตรูป ๔ มี ดิน น้ำ ลม ไฟ ดังมีรับรองเอาไว้ในคัมภีร์ ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ กัณฑ์ที่ ๘ ว่าด้วยการพิจารณา ผมจน ถึงเยื่อในสมอง ซึ่งทุกประการของการเกิดโรคในมนุษย์ที่ตำราทางการแพทย์แผนไทย ก็ได้กล่าวในเรื่องนี้เช่นเดียวกัน ว่าโรคหรือความผิดปกติของร่างกายของมนุษย์นี้ เกิดขึ้นมาจากการ กำเริบ หย่อน พิจารของธาตุทั้ง ๔

ในพุทธปรัชญาเถรวาทมี เรื่องนำมูตรเน่าเป็นยาอันเป็นข้อปฏิบัติในนิสสัย ๔ ข้อหนึ่งที่ใช้ในการแก้ไขอาการเจ็บป่วยของภิกษุได้ เป็นสิ่งที่น่าสนใจ แม้ว่าปัจจุบันจะไม่สามารถพบเห็นการปฏิบัติของภิกษุในกรณีนี้มากนัก เพราะวิทยาการต่าง ๆ เจริญขึ้น การแก้ไขความเจ็บไข้มักใช้ยาแผนปัจจุบันเข้ามาแทนที่ ได้รับความนิยมนสูง แต่ยาแผนปัจจุบันมักมีผลข้างเคียง บางคนแพ้ยา เพราะเป็นสารสกัดมีความเข้มข้นสูง มีพิษตกค้างจากยามาก ทำให้ผู้คนเริ่มหวาดระแวงและหันไปหาการรักษาโรคโดยวิถีธรรมชาติ^๔ โดยศึกษาแบบแผนเก่า ๆ เพื่อการปรับปรุง สร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ ขึ้นมา อันเป็นการหัน ไปหาคุณค่าจากความรู้เดิม ๆ ที่มีมาแต่เก่าแก่ นำคุณค่านั้นมาแสดงผลเพื่อให้ประโยชน์ในการสนองความปรารถนาของตนเอง และสังคมที่มีการเจ็บป่วย

มุมมองการดูแลสุขภาพเริ่มเปลี่ยนไปอีก จากการมองที่จุดเชื้อโรค ก็เริ่มหันมามองแบบองค์รวม จากเดิมที่เคยซื้อยาจากต่างประเทศที่นำมารักษาแล้วไม่ค่อยได้ผล เป็นเพียงทุเลาอาการของโรบบ้างจากความทรมาน ก็เริ่มมองเห็นว่า สมุนไพรเป็นสิ่งใกล้ตัวที่มีคุณค่าต่อชีวิต เคยมีการนำมาใช้ประโยชน์แล้วสืบต่อกันมาแต่โบราณ มีตำราที่กระทรวงสาธารณสุขยอมรับหลายเล่ม^๕

^๔มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, การวิจัยการแพทย์แผนไทย, หน่วยที่ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๗), หน้า ๑๖.

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑.

ที่จัดว่าเป็นตำรายาแห่งชาติ ที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ นำมาทำการศึกษาพัฒนาต่อยอดอีกทั้ง พระคัมภีร์ในพระไตรปิฎกก็มีเรื่องราวหลายประการที่กล่าวถึง เรื่องเภสัชมีการจัดไว้เป็นหมวดหมู่ชัดเจนก็มี กล่าวเพียงมีส่วนเกี่ยวข้องกับเภสัชก็มีกล่าวในลักษณะเปรียบเทียบกับหลักธรรมต่าง ๆ ก็มี ซึ่งหากนำมาคิดวิเคราะห์ ทดสอบ ทดลองให้ได้องค์ความรู้ที่ชัดเจน อาจจะช่วยให้เกิดการพัฒนาไปใช้ประโยชน์ในด้านการแก้ไขปัญหาค่าความเจ็บป่วย โดยการพัฒนายาให้เกิดนวัตกรรมยาใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้ แม้ว่าพระไตรปิฎกจะมีใช้ตำรายาโดยตรง แต่ก็อาจทำให้ได้เกิดแนวคิดที่มีความเกี่ยวข้องกับยาในการพัฒนาจากความรู้เดิมพัฒนายาไทย พัฒนาการแพทย์แผนไทยประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านเภสัชกรรมไทยจะได้รับการพัฒนา เพื่อให้เกิดการยอมรับของประชาชนคนไทยและนำไปสู่การยอมรับสากลและคาดหวังว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์แขนงใหม่มากขึ้นอันจะเป็นที่ยอมรับของนานาชาติในระยะประเท

“พุทธศาสนามีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาวิชาชีพ คือ เป็นพื้นฐานความคิดและทฤษฎีเภสัชกรรมแผนไทย และเป็นหลักพื้นฐานของจริยธรรมวิชาชีพเภสัชกรรมแผนไทยโบราณ ได้อาศัยหลักศีลธรรมสากลและหลักสังฆธรรมในพระพุทธศาสนาร่วมไปด้วย”^๖

จากการประมวลข้อมูลทั้งหลายที่ได้ศึกษามาทำให้เกิดแรงบันดาลใจ จึงอยากใคร่ศึกษาเรื่องราวของเภสัชกรรมที่มีและปรากฏในพระไตรปิฎก โดยคาดว่าจะเป็นการคิดพื้นฐานนำไปสู่การพัฒนายาไทยและยาอื่น ๆ ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษา ความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ และประเภทของเภสัชกรรม
๒. เพื่อศึกษา เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท
๓. เพื่อศึกษาวิเคราะห์คุณค่า และประโยชน์ของ เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เน้นขอบเขตที่จะศึกษา ดังนี้
ขอบเขตด้านข้อมูล

^๖มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, การวิจัยการแพทย์แผนไทย หน่วย ๑๔, อ้างแล้ว, หน้า-๑๖.

๑.๓.๑ การศึกษาครั้งนี้เน้นศึกษาหลักการพื้นฐานความคิดในด้านความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ และประเภทของเภสัชกรรม

๑.๓.๒ ศึกษาเหตุการณ์ เรื่องราว ในเภสัชชันระกะ เภสัชกรรมในการรักษาโรคของ หมอชี-วก โกมารภัจจ์ เภสัชกรรมที่ปรากฏในนิสสัย ๔ : กรณีน้ำมูตรนำเป็นยาและเรื่องอื่น

๑.๓.๓ ศึกษาเอกสาร ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเภสัชกรรม และเภสัชกรรมในพุทธปรัชญา-เถรวาทที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก ทั้งจากพระไตรปิฎกเองและเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

นำมาวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ ด้านคุณค่า และประโยชน์แล้วนำมาเสนอผลการวิจัย

๑.๔ วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็น การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เป็นส่วนใหญ่ โดยศึกษาข้อห้าม ข้ออนุญาต วิธีการจัดยา คุณธรรมจรรยา สรรพคุณของยา อูบายและการใช้ยา และสิ่งที่เกี่ยวข้องที่ปรากฏในพระไตรปิฎก เพื่อเชื่อมโยงไปสู่เหตุผลด้านคุณค่าและประโยชน์ของเภสัชกรรม ทั้งที่เป็นแนวคิด ได้แบ่งการศึกษาโดยเน้นที่ความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ และประเภท แบ่งเป็น ๓ ข้อหลัก

๑. เภสัชกรรมทั่วไป
๒. เภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรม
๓. เภสัชกรรมในทางกฎหมาย

ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) จากพระไตรปิฎก เน้นพระวินัยปิฎก มหาวรรคที่ ๒ วินัย เล่ม ๕ ในเภสัชชันระกะ ที่กล่าวด้วยการจัดหมวดหมู่ของยาใน จีวรชันระกะ เรื่อง ชีวกวัตถุ และ กิลานวัตถุ และในพระวินัยปิฎก เล่ม ๔ มหาวรรคภาคที่ ๑ เรื่อง เภสัชกรรมที่ปรากฏในนิสสัย ๔ : กรณีน้ำมูตรนำเป็นยา อีกทั้งข้อมูลอื่นที่ปรากฏในพระไตรปิฎกอันมีความเกี่ยวข้องกับเภสัชกรรม

ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) จากตำราอื่น ๆ โดยเน้นรายละเอียดเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเภสัชกรรม โดยเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ ของเภสัชกรรม และเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก ว่ามี คุณค่าและประโยชน์เช่นไร

การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวม มาจัดระบบพื้นฐานความคิด โดยมองที่แนวคิดและทฤษฎี ทั้งในเภสัชกรรมและเภสัชกรรมที่ปรากฏในพุทธปรัชญาเถรวาท หรือแนวคิดเภสัชกรรมในพระไตรปิฎก วิเคราะห์หาความสัมพันธ์กันด้าน คุณค่าและประโยชน์เชื่อมโยงกัน แล้วเขียนเป็นรายงานออกมาเป็นเชิงพรรณนาโวหาร

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๕.๑ ทำให้ทราบถึงหลักการแนวความคิดและทฤษฎีจากความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ และประเภทของเภสัชกรรมในแต่ละกลุ่มวิชาการที่มี บางอย่างเหมือนกัน บางอย่าง ต่างกัน

๑.๕.๒ ทำให้ทราบถึงหลักของ เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีอยู่ในพระไตร-
ปิฎก

๑.๕.๓ ทำให้ทราบถึงคุณค่าและประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๕.๔ นำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนา โดยนำแนวคิดส่วนหนึ่งส่วนใด ไปทำการ
วิจัยขยาย องค์ความรู้ให้มากยิ่งขึ้น ทางเภสัชกรรม เช่น ด้านรูปแบบ องค์ประกอบ ชนิด
ประสิทธิภาพ และความปลอดภัย

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๖.๑ เภสัช หมายถึง ยา ทั้งยาแผนปัจจุบันและยาแผน โบราณ รวมถึง สิ่งที่เป็นอาหาร
ที่มีสรรพคุณในตัวและเขาสมมุติว่าเป็นยา เช่น น้ำผึ้ง

๑.๖.๒ เภสัชกรรม หมายถึง ยาหรือเภสัชและกิจกรรมทุกชนิดที่เกี่ยวข้องกับยาทั้งแผน-
ปัจจุบันและแผนโบราณ โดยต้องอาศัย ความรู้ ข้อมูล การศึกษา จนกระทั่งการใช้ยา ทำยาได้อย่าง
ถูกต้องปลอดภัย ผู้ที่มีความรู้ทางเภสัชศาสตร์ ต้องผ่านการทดสอบ จนได้รับอนุญาตให้ประกอบ
โรคศิลปะได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายยกเว้นแต่ผู้ที่มีลักษณะที่ได้รับการยกเว้นตามกฎหมาย
สาธารณสุข-สุข ในกิจกรรมเกี่ยวกับยา ทั้ง เภสัชกรรมแผนปัจจุบัน ทั้งเภสัชกรรมแผน โบราณ

๑.๖.๓ เภสัชกรรมแผนปัจจุบันหมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับยาโดยอาศัยหลักการทาง
วิทยาศาสตร์ ที่ผู้คนยอมรับว่าทันสมัย ยาที่ใช้มักเป็นยาที่ผ่านการสกัด เป็นสารเคี้ยวมีหลายรูปแบบ
เช่น ยาฉีด ยากิน ยาอม ยาทา

๑.๖.๔ เภสัชกรรมแผน โบราณหมายถึงข้อมูลในเภสัชกรรมไทย อันว่าด้วยหลักเภสัช ๔
คือ ๑) เภสัชวัตถุ ๒) สรรพคุณเภสัช ๓) กณเภสัช ๔) เภสัชกรรมและจรรยาเภสัช ๔

๑.๖.๕ พระไตรปิฎกหมายถึง คัมภีร์สำคัญที่บรรจุคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้ง ๓ ปิฎก
จัดเป็นคัมภีร์สำคัญในพุทธปรัชญาเถรวาท

บทที่ ๒

ความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ และประเภทของเภสัชกรรม

๒.๑ ความหมายของเภสัชกรรม

การกำหนดความหมายของคำว่า “เภสัชกรรม” ถือว่า มีความสำคัญ จำเป็นเพราะเหตุว่า บุคคลหลาย ๆ คนอาจมีความเข้าใจไม่ตรงกันในคำ คำนี้ ซึ่งขึ้นอยู่กับประสบการณ์ ความคิดและ วัตถุประสงค์ของการใช้คำนอกจากนี้ยังมีคำอื่นที่มีความหมายใกล้เคียงกันและเรามักได้ยินหรือพบเห็น เสมอ เช่น คำว่า “โอสถ” น. การแพทย์แผนกใช้ยา, การรักษาใช้ด้วยวิธีการใช้ยา” ดังที่ได้กล่าวมานี้ เพื่อความสะดวกจะได้ทราบแนวคิดของแต่ละกลุ่มวิชาการจึงจะได้แยกกลุ่มความหมายของคำว่า “เภสัช- กรรม” ออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ คือ

๑. กลุ่มความหมายตามที่มาของศัพท์ทั่วไปของคำว่า “เภสัชกรรม”
๒. กลุ่มความหมายทางเภสัชศาสตร์ของคำว่า “เภสัชกรรม”
๓. กลุ่มความหมายทางกฎหมายของคำว่า “เภสัชกรรม”

๒.๑.๑ กลุ่มความหมายตามที่มาของศัพท์ทั่วไปของคำว่า “เภสัชกรรม”

คำว่า “เภสัชกรรม” มีคำอยู่ ๒ คำ คือ “เภสัช” มาจากคำบาลีว่า เภสชฺ, เภสชฺชฺ ความหมายว่า ยา (จิ น. ๓๓๐ / ๕๕) อ่านว่า Bhesajam̐ , Bhesajjam̐ แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า a medicine , drug เป็นภาษาสันสกฤตว่า เภษช, โภษชฺชฺ อ่านว่า bhesaja , bhaisajya” คำว่า “กรรม” มาจากคำบาลีว่า กम्मฺ หมายถึง กิจอันบุคคลทำ ; กริยา ; การทำ อ่านว่า kammam̐ แปลเป็น ภาษาอังกฤษว่า doing , action , work , labour , business ; a deed , act , Operation , a religious or ecclesiastical act ; moral merit. เป็นภาษาสันสกฤต ว่า กรฺมนฺ อ่านว่า karman. ”

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นามมีนัคส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑,๔๐๒.

”พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ, ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิริพร, ๒๕๑๓), หน้า ๕๘๖.

”เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๓.

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า คำว่า ยา, เภสัช, โอสถ, มีความหมายสอดคล้องกัน โดยเฉพาะ คำว่า ยา และเภสัชนั้น มีความหมายเดียวกัน เพราะฉะนั้น ในการศึกษาครั้งนี้ควรจะได้ ข้อตกลงว่า “หากให้คำว่า ยา หรือ เภสัช ก็ถือได้ว่ามีความหมายเดียวกันนั่นเองเพื่อความสะดวกแก่ ความเข้าใจ”

คำว่า “ยา” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า น.สิ่งที่ใช้แก้หรือ ป้องกันโรคหรือบำรุงร่างกาย มีคำเรียกต่าง ๆ กัน คือ เรียกตามลักษณะก็มี เช่น ยาผง, ยาเม็ด, ยาน้ำ เรียกตามสีก็มี เช่น ยาแดง, ยาเขียว, ยาเหลือง, ยาดำ เรียกตามรสหรือกลิ่นก็มี เช่น ยาขม, ยาหอม, ฯลฯ^๔

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของยาไว้ ๒ อย่าง

ก. ยา หมายถึง สารที่สามารถใช้รักษาหรือป้องกันโรคได้ หรือระงับความเจ็บป่วยได้

ข. ยา หมายถึง สิ่งที่สามารถระงับโรคยับยั้งความมีอายุสั้นได้^๕

จากที่กล่าวมานี้ จึงสรุปได้ว่า เภสัชและยานั้นมีความหมายเดียวกัน ส่วนกิจกรรมเกี่ยวกับยา คือ เภสัชกรรมนั่นเองซึ่งมีความหมายถึง กิจกรรมอันบุคคลได้กระทำหรือแสดงกริยาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับยา เช่น การกระทำในการเตรียมยา การผลิตยา การประดิษฐ์ยา การปรุง การจ่าย ฯลฯ เพื่อมุ่งหมาย ในการรักษาป้องกันหรือระงับความเจ็บปวด ความเจ็บป่วย ที่เกิดขึ้น และยับยั้งมิให้อายุสั้นกว่าเวลาอันสมควรได้

๒.๑.๒ กลุ่มความหมายทางเภสัชศาสตร์ของคำว่า “เภสัชกรรม”

เภสัชกรรมในกลุ่มนี้แยกออกเป็น ๒ แผน คือ

ก. เภสัชกรรมแผนปัจจุบัน

ข. เภสัชกรรมแผนโบราณ

(ก) เภสัชกรรมแผนปัจจุบัน มีคำที่มีความหมายเกี่ยวข้อง เช่น

๑. เภสัชกรรมศาสตร์ (Pharmaceutical Science , Pharmacy) คือ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ที่ ศึกษาทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติเกี่ยวกับยาชนิดต่าง ๆ การวิเคราะห์และควบคุมคุณภาพ การนำตัวยามาทำ เป็นผลิตภัณฑ์ยา ตั้งแต่ผลิตปริมาณน้อย ๆ จนถึงอุตสาหกรรม การเก็บรักษา ตลอดจนถึงจำหน่ายจ่าย

^๔ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖, อ้างแล้ว, หน้า ๘๕๘.

^๕พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖, อ้างแล้ว, หน้า ๘๕๘.

โอ.เอส. พรินต์ติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๔), หน้า ๑๓๘, ๑๔๑.

แจกยา จึงครอบคลุมถึงแขนงวิชา เกษัชวิทยา การฝึกอบรมค่านวิชาชีพ ศึกษาด้านธุรกิจและกฎหมายที่ควบคุมการผลิตการจำหน่ายจ่ายแจก การเก็บรักษา และการบริโภคนยาด้วย^๖

ภิรมย์ ภูมิศักดิ์ ให้ความหมายของคำว่า ยา (Drug, Medicine) ว่าหมายถึง สารที่ใช้รักษาโรค ทำนายโรค ป้องกันโรคของคน สัตว์ พืช คำว่า Drug มาจาก Droog ภาษา ดัชท์ ซึ่งแปลว่า Dry อันอาจหมายถึง พื้นแห้ง ซึ่งในสมัยก่อนใช้ทำยา แหล่งกำเนิดยาได้จาก พืช สัตว์ แร่ธาตุ และการสังเคราะห์^๗

อรพินธุ์ โสวิณะ ให้ความหมายของคำว่า “เภสัชกรรม” แปลว่า ยา หรือการรักษาโดยมาจากภาษากรีกว่า Pharmakon ซึ่งมีสัญลักษณ์ของวิชาชีพเภสัช คือ รูปงูพันถ้วยเทพีไฮเอีย ซึ่งมีความหมายว่า เป็นเทพีแห่งสุขภาพในเทพนิยายของกรีก หรือใช้สัญลักษณ์เป็นรูป R ชิดที่หางตัว R โดย R มาจากภาษาละตินว่า Recipe แปลว่า ทำนองทำ และชิดที่หาง R คือ “/” เชื่อกันว่า เป็นเทพแห่งการบำบัดรักษา^๘

วิชัย พัทธมโส ให้ความหมายของคำว่า “ยา” ว่าคือ สารหรือวัตถุออกฤทธิ์ต่อร่างกายเพื่อให้เกิดผลในการป้องกันโรค ส่งเสริมสุขภาพ บำบัดโรค บรรเทาโรค รักษาโรคและวินิจฉัยโรค^๙

พิสมัย เหล่าภัทรเกษม ให้ความหมายของคำว่า เภสัชกรรมหรือเภสัชกรรมเทคโนโลยี (Pharmacy Pharmaceutics, Pharmaceutical Technology) คือวิทยาศาสตร์ประยุกต์ที่ว่าด้วยการเตรียมยา ด้วย จากธรรมชาติหรือสังเคราะห์เป็นยาสำเร็จรูปรวมถึงการศึกษาเกี่ยวกับคุณสมบัติทางกายภาพ เคมี และทางชีวเวชซึ่งมีผลต่อการตั้งตำรับยา การผลิตยา ความคงตัวและประสิทธิภาพของผลิตภัณฑ์ยาในรูปแบบต่างๆ^{๑๐}

จากที่กล่าวมาความหมายทางเภสัชศาสตร์ของคำว่า “เภสัชกรรมแผนปัจจุบัน” จะมุ่งเน้นไปด้านวิชาการทางวิทยาศาสตร์ที่นำมาประยุกต์ ใช้ในด้านกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับยา คือ การทำให้มีประโยชน์เกิดให้ประสิทธิภาพในการบำบัดรักษาโรค และอื่น ๆ เกี่ยวกับสุขภาพการค้นหาสารหรือวัตถุออกฤทธิ์ต่อร่างกายที่เป็นสารเคี้ยวเพื่อสะดวกแก่การประกอบการอุตสาหกรรมสะดวกแก่การควบคุมการผลิตการจำหน่ายจ่ายแจก การเก็บรักษา และการบริโภคนยาทั้งการวิเคราะห์และควบคุมคุณภาพของยา

^๖พิสมัย เหล่าภัทรเกษม และคณะ, เกษัชวิทยาเบื้องต้น, (ขอนแก่น : ภาควิชาเภสัชคณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๐), หน้า ๑.

^๗ภิรมย์ ภูมิศักดิ์, เกษัชวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยเขมม, ๒๕๒๒), หน้า ๑.

^๘อรพินธุ์ โสวิณะ, เอกสารประกอบการสอนวิชาความรู้ทั่วไปเรื่องยา หลักสูตรเจ้าพนักงานเภสัชกรรม, (พิษณุโลก : วิทยาลัยสาธารณสุขภาคเหนือ, น.ป.ป.), หน้า ๑.

^๙วิชัย พัทธมโส, ยากับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรุงสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๑.

^{๑๐}พิสมัย เหล่าภัทรเกษมและคณะ, เกษัชวิทยาเบื้องต้น, อ้างแล้ว, หน้า ๑.

(ข) เกษัชรกรรมแผนโบราณมีคำที่มีความหมายเกี่ยวข้อง คือ

หลักเกษัชรกรรม ๔ ซึ่งมีส่วนข้อย่อยออกไปอีก ๔ ข้อ ได้แก่ ๑. วัตถุประสงค์ ๒. สรรพคุณ-
เกษัชร ๓. คณาเกษัชร ๔. เกษัชรกรรม โดยจะให้ความหมายเพียง คำว่า “เกษัชรกรรม” เท่านั้นก่อนว่า

เฉลิมพล เกิดมณี และปัทมกัญช์ นรินทรากุล ณ อรุณา ได้ให้ความหมาย เกษัชรกรรมไว้ว่า
คือ การปรุงยาที่ผสมใช้ตามวิธีต่าง ๆ ตามแบบตำราโบราณที่เคยปรุงสืบต่อกันมา การปรุงยาตามตำรา
ในวิธีต่าง ๆ ประกอบขึ้นด้วยวัตถุนานาประการ ถ้าเป็นวัตถุเพียงสิ่งเดียวก็ยังมีได้เรียกว่า “ยา” คงเป็นตั
ยาลึ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนประกอบของยาเรียกว่า “เครื่องยา” เท่านั้น แพทย์และเกษัชรผู้ชำนาญ จึงได้
รวมตัวยาลหลายตัวยาลหลายสิ่งทำการผสมกันเข้าเรียกว่า “การปรุงยา” ผลที่ปรุงคือผลผลิตที่ออกจากการ
ปรุงนี้เรียกว่า “ยา” ซึ่งมีประโยชน์สำหรับใช้บำบัดโรคต่าง ๆ ได้^{๑๑}

สินทร ไชยจกรรจ์ กล่าวว่า เกษัชรกรรม หมายความว่า การปรุงยาคตามแบบโบราณคือรู้จัก
วิธีการหลายวิธี เรียนรู้สรรพคุณของวัตถุต่าง ๆ ว่าด้วยตัวยาแต่ละชนิดย่อมมีสรรพคุณปรากฏตัวยู่แล้ว
แต่ถ้าจะนำมาใช้เฉพาะสิ่งเดียว ก็จะมีสรรพคุณอ่อนไป อาจไม่มีแรงพอให้โรคหายได้ฉะนั้นถ้าเอา
เครื่องยาเดี่ยว เช่น เอาขิงสดมาขงน้ำกิน ก็ยังไม่เรียกว่า “ยา” แต่เรียกให้ใกล้เคียงก็เรียกว่า “น้ำ-
กระสายยา” หรือบางสิ่งก็กลายเป็นอาหารไป^{๑๒}

อนันต์ ห่อทองคำ กล่าวว่า เกษัชรกรรม เรียกว่า รู้วิธีการปรุงยา หมายถึง ต้องรู้จักการปรุงยา
ที่ผสมใช้ตามวิธีต่าง ๆ ตามแบบโบราณ คือ ต้องปรุงให้ถูกวิธีซึ่งมีวิธีดังนี้

๑. ยาคั้มเอาน้ำ แล้วรินเอาน้ำรับประทาน
๒. ยาคองด้วยน้ำหรือสุรา แล้วรินเอาน้ำรับประทาน
๓. ยากัดด้วยเหล้าหรือหัวเหล้า แล้วหยดลงในน้ำ เดิมน้ำรับประทาน
๔. ยาคาเป็นค่าง เอาค่างแช่น้ำรินเอาแต่น้ำคั้มกิน
๕. ยากั้มเอาเหงื่อ เช่น กั้มสุรา เอาน้ำเหงื่อ (น้ำกั้ม) นั้นรับประทาน
๖. ยาหุงน้ำมัน เอาน้ำมันใส่กลั้อง เป่าบาดแผล
๗. ยาคั้มแล้วคั้มเอาน้ำอบ
๘. ยาคั้มแล้วคั้มเอาน้ำอาบ
๙. ยาคั้มแล้วคั้มเอาน้ำแช่
๑๐. ยาคั้มแล้วคั้มเอาน้ำชะ
๑๑. ยาคั้มแล้วคั้มเอาน้ำสวน

^{๑๑}เฉลิมพล เกิดมณี และปัทมกัญช์ นรินทรากุล ณ อรุณา, แนวคิดทฤษฎีการแพทย์แผนไทย,
หน่วยที่ ๑-๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาริราช, ๒๕๔๗), หน้า ๖๐.

^{๑๒}สินทร ไชยจกรรจ์, คู่มือศึกษาหลักวิชาเกษัชรกรรมแผนโบราณ, (เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์,
๒๕๓๗), หน้า ๑๐๒.

๑๒. ยาผสมแล้วบดให้ละเอียด ละลายน้ำกระสายรับประทาน
๑๓. ยาเผาหรือตัวให้เกรียม บดให้ละเอียด ละลายน้ำกระสายรับประทาน
๑๔. ยาผสมแล้วบดเป็นผง กวนให้ละเอียด ใส่กลีงเป่าเข้าจุมก หรือในช่องคอ เช่น ยานัตย์
๑๕. ยาผสมแล้วทำเป็นยาสูม
๑๖. ยาผสมแล้วทำเป็นยาทา
๑๗. ยาผสมแล้วทำเป็นยาประคบ
๑๘. ยาผสมแล้วทำเป็นยาพอก
๑๙. ยาผสมแล้วบดเป็นยาผง ปั้นเป็นเม็ดหรือลูกกลอน
๒๐. ยาผสมแล้วบดเป็นผง ปั้นเป็นแท่งใช้เหน็บ
๒๑. ยาผสมแล้วต้มเอาไอรรม หรืออบ
๒๒. ยาผสมแล้วววนเหมือนนุหรีตดิไฟ เอาควันเป่าบาดแผล
๒๓. ยาผสมแล้ว ใส่กลีงดิไฟเอาควันเป่าบาดแผล
๒๔. ยาผสมแล้วบรรจุในกรักเล็ก ๆ ใช้สูดดม
๒๕. ยาผสมแล้วทำเป็นเม็ดแล้วนำไปเคลือบ
๒๖. บดเป็นผงแล้วใส่แคปซูล
๒๗. บดเป็นผงแล้วเข้าเครื่องดอกรเม็ด
๒๘. ทำเป็นจี๊ฟั้ง

ก่อนที่เภสัชกรหรือแพทย์จะทำการปรุงยานั้น ต้องเข้าใจในวิธีดวงและวัดให้ดีด้วย ถ้าเภสัชกรไม่เข้าใจดีในมาตราเครื่องชั่ง ดวง วัด ดังกล่าว จะกระทำการปรุงยาให้มีสรรพคุณดีได้ยาก การรู้จักหลักเภสัช ๔ ประการดี ดังกล่าวเรียกว่า รู้จักยาสำหรับรักษาโรค^{๑๑}

สรุปได้ว่า “เภสัชกรรมแผนโบราณ” หมายถึง การปรุงยาตามแบบโบราณที่ต้องมีความรู้ตามแบบโบราณที่อาจได้มาจากประสบการณ์เคยทำสืบ ๆ กันมา หรือเรียนรู้จากตำราเภสัชแผนโบราณการปรุงยาแผนโบราณซึ่งมีอยู่ ๒๘ วิธี ตามแต่วัตถุประสงค์การใช้ ว่าแต่ละวิธีใช้รักษาโรคอะไร เหมาะสมอย่างไรก็สามารถเลือกวิธีการทำยาแบบนั้น ยานั้นต้องมีการปรุงจากตัวยาหลายอย่างเพื่อให้มีแรงพอที่จะรักษาโรค หากใช้เครื่องยาอย่างเดียวจะไม่เรียกว่ายา แต่จะเรียกว่าเป็นเพียงกระสายยาเท่านั้น ผู้ที่จะปรุงยาแผนโบราณต้องมีความรู้ในเรื่อง หลักเภสัช ๔ เป็นอย่างดี

^{๑๑}อนันต์ ห่อทองคำ, การแพทย์แผนไทย (เวชกรรม), (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ.เอ็ม.ที., ม.ป.ป.), หน้า ๑๕-๒๐.

๒.๑.๓. กลุ่มความหมายทางกฎหมายของคำว่า “เก็ชกรรม”

เป็นความหมายที่มุ่งหมายไปในการประกอบวิชาชีพของ “การเก็ชกรรม” ซึ่งเรื่องนี้ว่าเก็ชกรรมเป็นประเภทหนึ่งของการประกอบโรคศิลปะ โดยแยกออกเป็น ๒ แผนคือแผนปัจจุบันและแผนโบราณ คนทั่วไปอาจจะเข้าใจว่าเป็นการประกอบวิชาชีพเกี่ยวกับยาแผนปัจจุบันและแผนโบราณที่เป็นยาสมุนไพรของหมอโบราณ เพื่อความเข้าใจตรงกันถูกต้องเป็นแนวทางเดียวกัน ตรงตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่บัญญัติขึ้น ป้องกันการเอาโรคเอาเปรียบหลอกลวงกัน จึงจำเป็นต้องศึกษาคำนิยามศัพท์ที่มีคำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องที่มีอยู่ในกฎหมาย ๒ ฉบับ คือ

๑. พระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. ๒๕๔๒

๒. พระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐ และ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม

คำว่า กฎหมาย เรียกสั้น ๆ ว่า ข้อบังคับแห่งความประพฤติ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Law ปรากฏตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๒ อธิบายว่า

กฎหมาย หมายถึง กฎที่สถาบันหรือผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐตราขึ้น หรือที่เกิดจากจารีตประเพณี อันเป็นที่ยอมรับนับถือ เพื่อใช้บริหารประเทศ เพื่อบังคับบุคคลให้ปฏิบัติตามหรือเพื่อกำหนดระเบียบแห่งความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ^{๑๔}

โดยลักษณะที่สำคัญของกฎหมาย ก็จะต้องมาจากผู้มีอำนาจสูงสุดของประเทศ ต้องบังคับที่ใช้ทั่วไปในประเทศ เมื่อมีการประกาศใช้แล้วต้องใช้ตลอดไปจนกว่าจะได้ประกาศยกเลิกเป็นข้อบังคับที่ต้องปฏิบัติตาม คือ ไม่ว่าจะบังคับให้กระทำหรือห้ามกระทำก็ต้องปฏิบัติตาม จะอ้างเหตุผลไม่ปฏิบัติตามไม่ได้ เว้นแต่มีข้อยกเว้นไว้ในกฎหมายนั้นและกฎหมายต้องมีสภาพบังคับ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า กฎหมาย คือ ข้อบังคับ ระเบียบ ประเพณีปฏิบัติที่เกิดโดยอำนาจที่สูงสุดของรัฐสร้างขึ้นหรือเกิดจากจารีตประเพณีท้องถิ่นของชนเผ่าหรือกลุ่มชนที่ยอมรับข้อกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของชนเผ่าว่า เป็นกฎ กติกา ประเพณี เพื่อใช้บังคับชนหมู่เหล่าของตน หรือใช้ปกครองประเทศชาติบ้านเมืองโดยเจตนาใช้เป็นเครื่องมือในการรักษาความสงบสุขหรือรักษาความปลอดภัยในสังคมซึ่งสมาชิกในสังคมต้องยอมรับ ต้องปฏิบัติตาม และยอมรับว่าถ้าไม่ปฏิบัติ หรือถ้ามีการละเว้น ล่วงละเมิดกฎหมายย่อมต้องถูกลงโทษตามกฎหมายนั้น

ดังนั้น เก็ชกรรมที่เป็นความหมายทางกฎหมาย ก็หมายถึง คำจำกัดความของเรื่องราวที่มีอยู่และเกี่ยวพันกับการเก็ชกรรมที่มี ผลระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อสังคมและบุคคลต่อรัฐที่เนื่องด้วย ยา กิจกรรมเกี่ยวกับยาทุกประเภท ที่ต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ อันเป็นกฎ

^{๑๔}วรินทร์ เทียมจรัส, จรรยาวิชาชีพและกฎหมายเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทยหน่วยที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, พ.ศ. ๒๕๔๕), หน้า ๓-๖.

ข้อบังคับ ระเบียบประเพณี ที่สร้างขึ้นจากผู้มีอำนาจสูงสุดและสังคม ที่ผู้เกี่ยวข้องต้องทำตามหากไม่กระทำตามก็มีความผิด เป็นเครื่องมือในการรักษาความสงบสุข ป้องกันการเอาใจเอาเปรียบและหลอกลวงกันอย่างไม่ยุติธรรม

ความหมายทางกฎหมายของคำว่าเภสัชกรรมในการศึกษานี้แบ่งเป็น ๒ ประการ

๑) เภสัชกรรมแผนปัจจุบันใช้คำว่า “เภสัชกรรม” แทนโดยหมายถึง กิจการที่เกี่ยวกับยา แผน-ปัจจุบันทั้งการผลิต การขาย การนำเข้า การส่งออก การจ่ายแจกยาซึ่งยาเหล่านี้มักจะเป็นสิ่งสกัดโดยอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์ประยุกต์ ด้วยกรรมวิธีทางเภสัชกรรมแผนปัจจุบันอยู่ภายใต้การควบคุมกำกับดูแลโดย “สภาเภสัชกรรม” ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติวิชาชีพเภสัชกรรม พ.ศ. ๒๕๓๖ มีสภาเภสัชกรรมทำหน้าที่ส่งเสริมและควบคุมมาตรฐาน เพราะมีเภสัชกรจำนวนมากที่ต้องดูแลกัน

“ความหมายของคำว่ายาแผนปัจจุบัน หมายถึงยาที่มุ่งหมายสำหรับใช้ในการประกอบวิชาชีพเวชกรรม การประกอบโรคศิลปะแผนปัจจุบันหรือการบำบัดโรคสัตว์”^{๑๕}

“วิชาชีพเวชกรรม” เป็นกระบวนการรักษาโรคของนายแพทย์ปริญญาหรือประกาศนียบัตรในวิชาแพทยศาสตร์ที่แพทย์สภารับรองโดยทำเป็นวิชาชีพตามหน้าที่ ซึ่งเป็นการประกอบโรคศิลปะแผนปัจจุบัน โดยอาศัยความรู้ทางวิทยาศาสตร์และยาแผนปัจจุบันนั้นยังเกี่ยวกับการประกอบวิชาชีพเภสัชกรรมของ เภสัชกรที่ขายยาหรือจัดยาให้ผู้ป่วยตามใบสั่งของแพทย์ด้วย ซึ่งในการศึกษานี้มิได้ศึกษาในส่วนของเภสัชกรรมแผนปัจจุบันนี้ในเชิงลึกมากนักเพราะมีความเกี่ยวข้องกับพระใคร่ปฏิถมน้อยมากจนผู้ศึกษาคิดว่าคงไม่มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องโดยตรงเลยส่วนการบำบัดโรคสัตว์นั้นจะไม่กล่าวถึง

สรุปได้ว่า ยาแผนปัจจุบันมีผู้ที่เข้าไปจัดการได้ โดยมีสิทธิทางกฎหมายก็คือแพทย์ และเภสัชกร ที่มีกฎหมายให้สิทธิและให้ความคุ้มครองเอาไว้ซึ่งเป็นยาที่มาจากหลักวิทยาศาสตร์

๒) เภสัชกรรมแผนโบราณใช้คำว่า “เภสัชกรรมไทย” แทนโดยเป็นการกระทำในการเตรียมยา การปรุงยา และการจ่าย ขายยา ที่ต้องเป็นไปตามกรรมวิธีทางการแพทย์แผนไทย ตามพระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐ พร้อมทั้งอยู่ภายใต้การควบคุมคุ้มครองของพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. ๒๕๔๒

“การประกอบวิชาชีพเภสัชกรรมไทยเป็นประเภทหนึ่งของการประกอบ โรคศิลปะสาขา แพทย์-แผนไทย โดยทั่วไปอาจเข้าใจว่าเป็นการประกอบอาชีพ เกี่ยวกับการปรุงยาที่เป็นสมุนไพร

^{๑๕} เดือนเพ็ญ ภิญ โณนนิเกษม, จรรยาวิชาชีพและกฎหมายเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย, หน่วยที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, พ.ศ. ๒๕๔๕), หน้า ๘-๑๓.

ของหมอแผนโบราณ หรือคำว่าการประกอบโรคศิลปะการแพทย์แผนไทยยา ยาสมุนไพร ยาแผนโบราณมีความหมายอย่างไรแต่ละคนอาจเข้าใจไม่ตรงกันกฎหมายจึงต้องมีคำนิยามศัพท์^{๖๖}

โดยทำการศึกษาจากนิยามศัพท์จากกฎหมาย ๒ ฉบับดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว คือ

ก.จากพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. ๒๕๔๒ มีคำอยู่หลาย ๆ คำที่ต้องกล่าวถึง และสอดคล้องกับเกสัชกรรม เพื่อการทำความเข้าใจ ในการศึกษาให้ชัดเจนในความหมายของเกสัชกรรมทางกฎหมายทุกแผน เพราะการทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับยา ต้องให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถทางด้านสรรพคุณยา วัสดุและโทษของยาเท่านั้น ต้องได้รับการรับรองประกันความปลอดภัย ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องให้เพียงผู้ประกอบโรคศิลปะที่ได้รับอนุญาตเท่านั้น ทำยาจ่ายยา คือ อาจเป็นแพทย์แผนไทย หรือเภสัชกรแผนไทยเท่านั้นเอง จึงมีสิทธิในการทำการเกสัชกรรม ดังนั้น จึงต้องรู้และเข้าใจคำนิยามศัพท์เฉพาะทางกฎหมายต่าง ๆ

ในพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. ๒๕๔๒ นี้ให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ที่อาจจะมีเรื่องราวต่าง ๆ ในเกสัชกรรมไทยอันสามารถที่จะเชื่อมโยงไปสู่ การทำความเข้าใจในบทต่อ ๆ ไป ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น คำเหล่านี้ ได้แก่

“การประกอบโรคศิลปะ หมายความว่า การประกอบวิชาชีพ ที่กระทำหรือมุ่งหมายจะกระทำต่อมนุษย์ เกี่ยวกับการตรวจโรค การบำบัดโรค การป้องกันโรค การส่งเสริมและการฟื้นฟูสุขภาพการผดุงครรภ์ แต่ไม่รวมถึงการประกอบวิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุขอื่นตามกฎหมายว่าด้วยการนั้น ๆ

“การแพทย์แผนไทย หมายความว่า การประกอบโรคศิลปะตามความรู้หรือตำราแบบไทยที่ถ่ายทอดและพัฒนาสืบต่อกันมา หรือตามการศึกษาจากสถาบันศึกษาที่คณะกรรมการประกอบโรคศิลปะรับรอง

“เกสัชกรรมไทย หมายความว่า การกระทำในการเตรียมยา การผลิตการประดิษฐ์ การเลือกสรรยา การควบคุมและการประกันคุณภาพยา การปรุงยาและการจ่ายยาตามใบสั่งของผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทยและการจัดจำหน่ายยาตามกฎหมายว่าด้วยยา ทั้งนี้ด้วยกรรมวิธีการแพทย์แผนไทย^{๖๗}

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘.

^{๖๗} เดือนเพ็ญ ภิญโญนิธิเกษม, จรรยาวิชาชีพและกฎหมายเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย, อ้างแล้ว, หน้าเดียวกัน.

ข. คำนิยามศัพท์ในพระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม มาตรา ๔ บัญญัติคำนิยามศัพท์ที่เกี่ยวกับยาไว้ ดังนี้

ความหมายของยา ยาในพระราชบัญญัตินี้มีความหมายอยู่ ๔ ประการ

- ยา คือ วัตถุที่รับรองไว้ในตำรายาที่รัฐมนตรีประกาศ
- ยา คือ วัตถุที่มุ่งหมายสำหรับใช้ในการวินิจฉัย บำบัด รักษา หรือป้องกันโรค หรือความเจ็บป่วยของมนุษย์หรือสัตว์
- ยา คือ วัตถุที่เป็นเภสัชเคมีภัณฑ์หรือเภสัชเคมีภัณฑ์กึ่งสำเร็จรูป
- ยา คือ วัตถุที่มุ่งให้เกิดผลแก่สุขภาพ โครงสร้าง หรือการกระทำหน้าที่ใด ๆ ของร่างกายมนุษย์หรือสัตว์

ตามคำนิยามข้างต้นนี้ได้กำหนดวัตถุที่เป็นยาไว้ ๔ ประการ ถ้าวัตถุใดเข้าลักษณะใดลักษณะหนึ่งใน ๔ ประการนี้ ถือว่าวัตถุนั้นเป็นยา ขยายความว่า วัตถุที่รับรองไว้ในตำรายาที่รัฐมนตรีประกาศ คือวัตถุใด ๆ ที่ได้กำหนดหรือรับรองไว้ในตำรายาถือว่าเป็นยา ปัจจุบันนี้ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศตำรายาไว้ในประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ระบุตำรายา พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้แก่ ตำรายาแผนโบราณระบุไว้ ๔ รายการ

๑. ตำราเวชศึกษาของพระยาพิศณุประสาทเวช
๒. ตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์ ฉบับหลวง เล่ม ๑ เล่ม ๒
๓. ตำราคัมภีร์แพทย์แผนโบราณของขุนโสภิตบรรณลักษณ์ เล่ม ๑ เล่ม ๒ เล่ม ๓
๔. ตำราแพทยศาสตร์สงเคราะห์ เล่ม ๑ เล่ม ๒ และเล่ม ๓

ตัวอย่างวัตถุที่ระบุไว้ในตำรายาแผนโบราณ เช่น ใบมะขามแขก พิมเสน เสลด-พังพอน ดีหมี ชะมด การบูร หญ้าหนวดแมว เป็นต้น

วัตถุที่มุ่งหมายสำหรับใช้ในการวินิจฉัย บำบัด บรรเทา รักษา หรือป้องกันโรค หรือความเจ็บป่วยของมนุษย์หรือสัตว์ ยาคตามความหมายนี้ต้องดูที่เจตนารมณ์หรือความมุ่งหมายสำหรับใช้ในการบำบัด บรรเทา รักษาเป็นข้อสำคัญ แม้ว่าวัตถุนั้นจะไม่สามารถบำบัดรักษาหรือป้องกันโรคได้จริงหรือไม่ก็ตาม ก็ถือว่าเป็นยา ในความหมายนี้ เพื่อป้องกันอันตรายจากการโฆษณาขายที่เกินความเป็นจริงให้เกิดความระมัดระวังในการโฆษณาเพราะในกฎหมายนี้มีข้อจำกัดในการโฆษณา

สรุปได้ว่า ความหมายของเภสัชกรรมทางกฎหมาย มี ๒ แบบ คือ แผนปัจจุบัน และแผน-โบราณ มีกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ๒ ฉบับ คือพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลป์ พ.ศ. ๒๕๔๒ และพระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐ แก้ไขเพิ่มเติม โดยให้ความหมายของคำว่า ยาแผน-

ปัจจุบัน ยาแผนโบราณ และคำอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการพิจารณาคดีที่มีเรื่องของยา เกี่ยวข้องด้วย ที่มุ่งให้เกิดความยุติธรรมในสังคม

๒.๒ ความสำคัญของเภสัชกรรม

จากที่กล่าวมาช่วงก่อน “เภสัชกรรม กล่าวว่าเป็นกิจกรรมอันบุคคลได้กระทำ หรือแสดงกริยาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับยา โดยมีจุดมุ่งหมายในการ วินิจฉัย บำบัดบรรเทา รักษา หรือป้องกันความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น “เภสัชกรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดระบบการใช้ยา เพราะยานั้นต้องเกี่ยวข้องกับผู้ป่วยกับผู้ป่วยอยู่กับแพทย์พยาบาลและเภสัชกร ซึ่งนับตั้งแต่การเลือกสรรยาที่เหมาะสมกับการใช้ในแต่ละประเทศ การผลิตและการจัดหายา การกระจายยาไปสู่แหล่งใช้ยาและการนำไปใช้ ซึ่งเป็นกิจสำคัญที่เกี่ยวข้องพันดังห่วงโซ่ อันมีผลต่อสุขภาพอนามัยของประชาชนอย่างยิ่ง เพราะยาเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต”^{๑๔} เป็นอุปกรณ์เครื่องมือที่ใช้ในการแก้ไขปัญหาด้านความเจ็บป่วย ทำให้มีชีวิตอยู่ได้เป็นปกติสุข เภสัชกรรมจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก

ความสำคัญของยา ขึ้นอยู่กับการนำมาใช้หากยาวางอยู่เฉย ๆ ไม่ได้ใช้ ไม่ได้ออกฤทธิ์แก้อาการความเจ็บป่วย ยาก็เหมือนก้อนดิน ก้อนหิน ท่อนไม้เท่านั้น ไม่ทำให้มองเห็นความสำคัญอะไรได้ จนกว่าจะมีการเจ็บป่วยทุกข์ทรมานแล้วมีการนำมาใช้เพื่อบำบัด บรรเทา รักษา โรคยาจึงจะเกิดความสำคัญขึ้นมาได้ ยาจึงมีความสำคัญต่อคนมีชีวิตอยู่และเจ็บป่วยเท่านั้น สำหรับคนที่ตายแล้ว หรือมีชีวิตอยู่แต่ไม่ได้เจ็บป่วย ยาก็ไม่ได้มีความสำคัญอะไรกับเขาเลย

จึงสรุปได้ว่า เภสัชกรรมมีความสำคัญมากเป็นอันดับต้นต่อคนที่มีอาการเจ็บป่วย ช่วยยืดอายุ และช่วยให้พ้นจากอาการทรมาน เนื่องจากผลของความเจ็บป่วยช่วยทำให้ร่างกายที่ป่วยคืนสู่สภาพปกติ

ความสำคัญของเภสัชกรรมในการศึกษานี้จะได้แยกกล่าวไว้ ๓ ประเด็น

๑. ความสำคัญทั่วไปของเภสัชกรรม
๒. ความสำคัญของเภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรม
๓. ความสำคัญทางกฎหมาย ของเภสัชกรรม

^{๑๔}ชวน หลีกภัย, ฉลองครบรอบ ๖๐ ปีเภสัชกรรมสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บุญสุนันท์ จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๓.

๒.๒.๑ ความสำคัญทั่วไปของเภสัชกรรม

บริษัท อาร์ที กรีเอชั่น จำกัด กล่าวว่า “ยารักษาโรคเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับชีวิตทุกชีวิต เพราะคนเราเกิดมาจะต้องป่วยมากน้อยอย่างไรก็ไม่พ้น เรื่องการเอายามาบำบัดรักษา”^{๑๑}

เภสัชกรรมมีความเป็นมาคู่กับการเจ็บป่วยหรือคนไข้มาเป็นระยะเวลายาวนานและคนทุกคนเกิดมามีการ เกิด แก่ เจ็บป่วย และตาย กันทุกคน การแก้ไขความเจ็บป่วย ทุกข์ ทรมาน ความตายก่อนวัยชราสิ่งที่กล่าวมานี้ ยาจะช่วยให้ในระดับหนึ่ง อีกทั้งแพทย์พยาบาลจะช่วยเหลือผู้ป่วยได้ก็ต้องอาศัยยาทั้งนี้เพราะว่ายามันมีคุณอนันต์แต่ก็มีโทษมหันต์ แม้ว่ายาจำเป็นจะต้องใช้ในการบำบัดรักษาโรคแต่การใช้ก็ต้องมีความระมัดระวัง เพราะดังที่กล่าวแล้วว่า ยามีทั้งคุณและโทษ

“โรคภัยไข้เจ็บเป็นสาเหตุหนึ่งที่บั่นทอน สุขภาพร่างกายชีวิตจิตใจ ทำให้มนุษย์ต้องทนทุกข์ทรมาน และเสียชีวิตก่อนถึงเวลาอันสมควร ดังนั้น การส่งเสริมสุขภาพขั้นแรกจะต้องมีการป้องกันมิให้เกิดโรคที่สามารถป้องกันได้ก่อน เมื่อเกิดโรคที่สุดความสามารถที่จะป้องกันได้ก็จะต้องบำบัดโรคให้หาย หรือควบคุมไม่ให้ลุกลาม”^{๑๒} โดยอาจจะต้องใช้ยาเองก็เป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญในการบำบัดบรรเทาและรักษาโรค

“เมื่อจำเป็นต้องบริโภคนยาควรมีความรู้เข้าใจถึงวิธีใช้ยาที่ปลอดภัยเกิดผลในการบำบัดรักษา ยามีทั้งคุณและโทษเป็นสำคัญ หากใช้ถูกต้องโรคก็หายได้ หากใช้ผิดนอกจากจะไม่ได้รักษาโรคให้หายแล้วยังเกิดพิษหรือมีอาการไม่พึงประสงค์ที่เป็นอันตรายจากยาขึ้นอีกด้วย”^{๑๓}

จากที่กล่าวมาเห็นได้ว่า เภสัชกรรมและกระบวนการทางเภสัช จึงมีความสำคัญมากต่อชีวิต เพราะหากว่าเราขาดยาในการรักษาโรคที่ตีมีคุณภาพประสิทธิภาพ หรือขาดการเภสัชกรรมที่ดีไม่สามารถเอาชนะ โรคร้ายต่าง ๆ ได้ปัจจุบันมีความพยายามที่จะค้นคว้าหาคุณภาพดี เพื่อประโยชน์สูงสุดในการรักษา เรียกทางเทคนิคว่า นวัตกรรมยา อันจะทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น

^{๑๑}บริษัท อาร์ที กรีเอชั่น จำกัด, ความรู้การใช้ยารักษาโรค, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสง-การ พิมพ์, ม.ป.ป.), หน้า ๓๐.

^{๑๒}วิชัย พยัคฆโส, ยากับชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุรัสสา, ม.ป.ป.), หน้า ๒.

^{๑๓}สุคนธ์ พูนพัฒน์, ยาและสมุนไพรใช้อย่างปลอดภัยและมีประสิทธิภาพ, (กรุงเทพมหานคร : คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๕), หน้า ๑.

สรุปได้ว่า “เภสัชกรรม” จะสำคัญได้นั้นต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องทั้งการผลิต การจัดการ การใช้ โดยเฉพาะการศึกษาค้นคว้าหาข่าวใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพและคุ้มค่า ที่เรียกว่า “นวัตกรรมยา”

๒.๒.๒ ความสำคัญทางเภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรม

มนุษย์เป็นสัตว์ที่แตกต่างจากสัตว์อื่น ๆ ที่มีสติ ปัญญา ที่สูงกว่า สามารถพัฒนารวบรวม ปรับปรุงข้อมูล มีการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเอง เก่งในการสร้างเครื่องมือ อุปกรณ์ นำมาสนับสนุนความคิด งานที่ต้องกระทำ เพื่อให้มีความสะดวกสบายยิ่งขึ้นกว่าปกติธรรมดา ดังนั้นเราจึงมักพบว่ามนุษย์สามารถที่จะค้นคิด สร้างสรรค์ผลงานของตนเอง อีกสิ่งหนึ่งที่มนุษย์มี อยู่ คือ ความสงสัยใคร่รู้ เรียกว่า ฉันทะ และพยายามหาคำตอบด้วย วิริยะ, จิตตะ, วิมังสา

ความเจ็บก็เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่มนุษย์สงสัย และพยายามหาคำตอบพยายามเรียนรู้ ค้นคว้าหา อุปกรณ์ต่าง ๆ มาช่วย ในการตอบปัญหาในใจของตนเอง จนกระทั่งได้ค้นพบในเรื่อง “ยา” ว่ายา นั้นสามารถช่วยแก้ไขปัญหาคความเจ็บป่วยของตนเองได้ และทำให้เกิดความปลอดภัยจากโรคร้าย บางอย่าง ความพยายามสังเกต ศึกษาเรียนรู้ ทดสอบ ทดลอง เหล่านี้เอง รวมกันเข้าก็เกิดเป็น องค์ความรู้ ทฤษฎี เรียกว่า “เภสัชศาสตร์” มีการศึกษา ถ่ายทอด อบรม คิดค้นต่อยอด จนเป็น ศาสตร์สาขาหนึ่งที่ว่าด้วยเรื่องของ ยา การผลิต วิธีใช้ ความปลอดภัย ฯลฯ เกิดการเรียน การสอน เป็นที่ยอมรับของสังคมมนุษย์

พิสิฐ วงศ์วัฒน์ะ กล่าวว่า “หมอขางมีคู่กับโลกเพราะยาเป็นปัจจัยสำคัญ ๑ ใน ๔

ถึงในป่าเป็นแผลก็หาใบไม้มาเคี้ยวพอกรักษา

แมว, หมา ไม่สบายเที่ยวหาใบไม้ใบหญ้ากินรักษาตัว”^{๒๒}

ที่กล่าวมานี้คือ วิวัฒนาการทางเภสัชศาสตร์ที่มีความสำคัญต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ให้ หายทุกข์ทรมานจากโรคร้าย ให้มีชีวิตรอดอยู่ได้

สร้อยยา ฟ้าพานิช กล่าวว่า “ความพยายามของบรรพบุรุษในการที่จะเอาชนะโรคร้ายให้ เจ็บ เกิดขึ้นไม่หยุดยั้ง เพื่อที่จะรักษาไว้ซึ่งชีวิตและความอยู่ดีกินดี จนกลายมาเป็นวิวัฒนาการ แพทย์และเภสัช ที่พัฒนาขึ้นเรื่อย ๆ จากอดีตถึงปัจจุบัน”^{๒๓}

^{๒๒}พิสิฐ วงศ์วัฒน์ะ, ฉลองครบรอบ ๖๐ ปีเภสัชกรรมสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรม-
ราชูปถัมภ์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บุญสินธุ์ จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๖๘-๖๙.

^{๒๓}สร้อยยา ฟ้าพานิช, ผลงานประกวดบทเรียงความ, (กรุงเทพมหานคร : แพทย์สมาคม-
แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๙๕.

อานาจ ชาวเครือม่วง กล่าวว่า “อดีตส่งใจจูกัน ใจจูกันส่งอนาคตนับเป็นแนวคิดที่ใช้ได้จริงกับทุกศาสตร์ทุกสาขานั้น เพราะเหตุที่มาของความเจริญก้าวหน้าแห่งศาสตร์ ย่อมมีรากฐานมาแต่สมัยโบราณที่ยังผลมาเป็นปัจจุบันอันเนื่องจากการค้นคว้าเพิ่มเติมหรือปรับปรุงของเดิมให้ดีขึ้น ถูกต้องขึ้น”^{๒๔}

ความรู้ทางเภสัชกรรมก็เช่นเดียวกัน มีวิวัฒนาการเรื่อยมาตั้งแต่อดีตกาลจวบจนปัจจุบัน ซึ่งมีความสำคัญต่อชีวิตของมนุษย์ให้ดำรงอยู่ได้มีการเรียนการสอนเภสัชศาสตร์ เพราะเห็นความสำคัญดังกล่าว ทั้งแผนปัจจุบันและแผนโบราณสืบมา ดังเรื่องยา ซึ่งจะได้ยกมาเป็นกรณีตัวอย่างของการเห็นความสำคัญและสนองตอบด้วยการจัดให้มีการเรียนการสอนเภสัชศาสตร์ ดัง ๒ กรณีนี้

ก. ความเป็นมาและประวัติการเรียนการสอนเภสัชศาสตร์ในมหาวิทยาลัยมหิดล

โรงเรียนสอนวิชาหมอยาเปิดสอน เป็นทางการ เมื่อ ๒๔๖๕ สมัยนั้นเรียนหมอยาเรียกว่าแพทย์ปรุงยา เพราะการศึกษาด้านการแพทย์และเภสัชปะปนกัน โดยยังไม่มีแยกเป็นสาขาเภสัชกรรมชัดเจน จนกระทั่งมีการแยกคณะที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก่อนเป็นแห่งแรก โดยจัดตั้งคณะเภสัชศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศพระราชกฤษฎีกาขึ้น โดยที่เห็นสมควรจัดตั้งคณะทันตแพทย์พญาไทและคณะเภสัชศาสตร์พญาไทในมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ขึ้นใหม่อีกสองคณะ

คณะเภสัชศาสตร์พญาไท มีหน้าที่จัดการศึกษาเภสัชศาสตร์ มีแผนกวิชา คือ แผนก เภสัชกรรม - แผนกเภสัชอุตสาหกรรม แผนกเภสัชเคมี แผนกชีวะเคมี แผนกอาหารเคมี แผนกพฤกษศาสตร์ แผนกเภสัชวินิจฉัย แผนกบำบัดรีวิทยา แผนกสรีรวิทยา และแผนกเภสัชวิทยา

คณะเภสัชพญาไท ต่อมาเปลี่ยน เรียกว่า คณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล^{๒๕}

สำหรับวัตถุประสงค์ของการผลิต นักศึกษาให้จบปริญญาชั้น

ชัชวาล โอสถานนท์ กล่าวว่า “เพื่อให้ผู้สำเร็จเภสัชศาสตร์มีหน้าที่รับผิดชอบต่อสวัสดิภาพและความปลอดภัยของประชาชน เมื่อมีอาการเจ็บไข้และจำเป็นต้องใช้ยา ให้มีความสำคัญแก่

^{๒๔} อานาจ ชาวเครือม่วง, ผลงานประกวดบทเรียงความ, อ้างแล้ว, หน้า ๑๒.

^{๒๕} ประดิษฐ์ หุตางกูรและคณะ, ๑๒ ปีคณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล ๒๕๑๑-๒๕๒๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดัก, ๒๕๒๔), หน้า ก.,น.

การวิจัยเกี่ยวกับสมุนไพรมอบบ้านเราให้มาก และช่วยวิจัยเรื่องยาเสพติดได้บ้าง อันจะเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างยิ่ง”^{๒๖}

สรุปได้ว่า การเปิดการเรียนการสอนเภสัชศาสตร์ในมหาวิทยาลัยมหิดลนี้ ก็เพราะเห็นความสำคัญของเรื่อง เภสัชกรรมอันมีผลต่อประสิทธิภาพของการใช้ยา ความปลอดภัย ความมีสุขภาพที่ดีของประชาชนชาวไทย เป็นการบำบัดทุกข์ บำรุงสุขของประชาชนทั้งประเทศ

ข. ความเป็นมาและเรื่องราวความสำคัญของเภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรมแผนโบราณ

เภสัชกรรมแผนโบราณเรียกตามกฎหมายว่า การแพทย์แผนไทยประเภทเภสัชกรรมไทย มีประวัติอันยาวนานมีความสำคัญคู่กับสังคมไทยมาช้านาน “เภสัชกรรมไทย” เป็นศาสตร์หนึ่งในห้าศาสตร์ของการแพทย์แผนไทย ความรู้ในการรักษาเยียวยาผู้ป่วยที่เป็นภูมิปัญญาของคนไทย นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในสังคมไทยมาแต่โบราณแล้วจัดได้ว่าเป็นภูมิปัญญาไทย ที่มีการถ่ายทอดทั้งจากการเรียนรู้จากตำรา การบอกต่อ การทดสอบ การทดลอง หาประสบการณ์ รวบรวมความรู้ต่าง ๆ บันทึกไว้เป็นศาสตร์ประจำชาติไทย ซึ่งนับว่าเป็นการนำเอาองค์ความรู้มาผสมผสานกันระหว่าง “การแพทย์อายุรเวชของอินเดียการแพทย์แผนจีน รวมทั้งระบบการแพทย์-โบราณของไทยเอง” คือ (การแพทย์ประจำถิ่น) ซึ่งมีลักษณะเด่นร่วมกันแบบไม่ซับซ้อนมากนัก และมีความสำคัญต่อคนในสังคมไทย คือ

๑. มักใช้สมุนไพรมอบตัวเองในท้องถิ่นหรือบริเวณใกล้เคียงจึงประหยัด

๒. ใช้เทคโนโลยีการรักษาไม่ซับซ้อนในส่วนที่ใช้สมุนไพรมอบจะนำมาเคี้ยวกินสด ๆ หรือต้ม ตำพอก ใน ๒๘ วิธีของการทำยา

๓. เป็นภูมิปัญญาของไทยที่ผสมเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม

๔. เป็นภูมิปัญญาของไทยในด้านการรักษาความเจ็บป่วยที่เป็นทางเลือก

๕. เป็นภูมิปัญญาของไทย เป็นทรัพยากรที่สำคัญของวิทยาศาสตร์การแพทย์”

สรุปได้ว่า วิชาการทางเภสัชกรรมไทยมีความสำคัญต่อคนไทย เพราะเกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ใช้สมุนไพรมอบตัวเองจึงประหยัด ใช้เทคโนโลยีง่าย ๆ เป็นภูมิปัญญาที่ผสมด้วย

^{๒๖} ชัชวาล โอสถานนท์, ๑๒ ปีคณะเภสัชศาสตร์มหาวิทยาลัยมหิดล ๒๕๑๑-๒๕๒๔, อ้างแล้ว, หน้า ค.

วัฒนธรรมความเชื่อในการดูแล รักษาโรค เป็นทางเลือกทางสุขภาพ และเป็นทรัพยากรสำคัญทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ เช่น สมุนไพร^{๒๑}

นิรุจน์ อุทธา กล่าวว่า “วัฒนธรรมในการรักษาความเจ็บไข้ได้ป่วยของไทย วัฒนธรรมดั้งเดิมมาจาก ๓ กระแส คือ (๑) วัฒนธรรมเรื่องผี (๒) วัฒนธรรมพราหมณ์ (๓) วัฒนธรรมพุทธศาสนา”^{๒๒}

สำหรับยุคปัจจุบันการศึกษาเภสัชศาสตร์ ประเภทเภสัชกรรมแผนโบราณ หรือแพทย์แผนไทย ประเภทเภสัชกรรมไทยนั้น มีขั้นตอนการศึกษา และขอขึ้นทะเบียนรับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะ สาขาเภสัชกรรมไทย มีขั้นตอนต่าง ๆ คือ

๑. การมอบตัวศิษย์ จะเป็นแพทย์แผนไทยประเภทเภสัชกรรมไทยได้ โดยหาครูผู้รับมอบตัวศิษย์ที่ผ่านการอบรมการเป็นครูผู้รับมอบตัวศิษย์ และมีใบรับรองความเป็นครูตามกฎหมายกำหนด ซึ่งเป็นฟอร์มต่าง ๆ ตามที่กฎหมาย (พ.ร.บ.การประกอบโรคศิลปะ ๒๕๔๒) กำหนด ยื่นที่กองประกอบโรคศิลปะ กรมสนับสนุน บริการวิชาการ กระทรวงสาธารณสุข ส่งอย่างช้าที่สุดคือ วันสุดท้ายของการขึ้นหลักฐาน คือ ๓๑ ธันวาคม ของทุกปี

๒. ต่อมาสอบ เมื่อขึ้นหลักฐานขอขึ้นทะเบียนและรับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะ ประเภทเภสัชกรรมไทย ซึ่งจะมีสิทธิ์สอบเพื่อขอรับใบอนุญาตต่อเมื่อผ่านการศึกษอบรมในด้านความรู้ประเภทเภสัชกรรมไทยครบกำหนด ๒ ปี

๓. การศึกษาความรู้ และความชำนาญ จะได้จากครูที่รับมอบตัวศิษย์ให้จากสถาบันชมรม สมาคม หรือสถานศึกษาของรัฐบาลที่ได้เป็นสมาชิกหรือสมัครเข้าศึกษาเล่าเรียน

๔. ขึ้นเตรียมตัวสอบ ต้องยื่นแสดงหลักฐานความรู้และขอสอบรับใบประกอบโรคศิลปะ โดยครูผู้รับมอบตัวศิษย์ เซ็นต์ชื่อรับรองว่าได้รับการศึกษาอบรมจริง ครบกำหนด นำหลักฐานพร้อมเงินค่าลงทะเบียนสอบตามกฎหมาย คือ ค่าธรรมเนียมจ่าย ๕๐๐ บาท ไปยื่นหลักฐานพร้อมรับใบเสร็จรับเงินที่สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด เตรียมสอบ

๕. ขึ้นสอบ มี ๒ ภาค คือ ภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ

๖. ขั้นตอนแห่งความสำเร็จ เมื่อสอบผ่านก็จะได้รับใบอนุญาตให้ประกอบโรคศิลปะประเภทเภสัชกรรมไทยได้

^{๒๑}ชวลิต สันติกิจรุ่งเรือง, สังคมวิทยาและมนุษยวิทยาการแพทย์ หน่วยที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗). หน้า ๗๘-๗๙.

^{๒๒}นิรุจน์ อุทธา, ผลงานประกวดบทเรียงความ, อ่างแก้ว, หน้า ๒๕๒.

เมื่อสอบได้เป็นผู้ประกอบโรคศิลปะ ประเภทเภสัชกรรมไทยแล้วก็จะเป็นบุคลากรในการ
เภสัชกรรมไทย อันนับว่ามีความสำคัญด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านสุขภาพและการแก้ไขความ
เจ็บป่วยของประชาชนคนในสังคม

ปรัชญา เวสารัชช์ กล่าวว่า “เป็นการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และส่งเสริมภูมิปัญญา-
ไทยในด้านการดูแลสุขภาพ แก้ไขความเจ็บป่วย ของประชาชนที่สอดคล้องกับชีวิต วัฒนธรรม
หลักธรรมทางศาสนา รวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น โดยคำนึงถึงคุณภาพ มาตรฐาน
วิชาชีพทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติผู้จะเป็นบุคลากรด้านเภสัชกรรมไทย ควรผ่านการศึกษาและมีความ
พร้อมที่จะเป็นพลเมืองดี สามารถประยุกต์ความรู้และทักษะในการดูแลสุขภาพให้สอดคล้องกับ
ปัญหาและความต้องการของประชาชนโดยดูแล บุคคล ครอบครัว ชุมชน ทั้งป้องกันโรค การ
รักษาพยาบาล การฟื้นฟูสุขภาพ ตลอดจนจรรยา วัณภูมิปัญญาด้านสุขภาพไทยเป็นมรดกของชาติสืบ
ต่อไป”^{๒๕}

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจะพบว่า ความสำคัญด้านเภสัชศาสตร์ ของการเภสัชกรรม-
ไทยมีประวัติยาวนานสืบทอดจากภูมิปัญญาถิ่นเดิม ผสมผสานกับแพทย์อายุรเวชจากอินเดีย และ
การแพทย์จีนโดยมีพื้นฐานความเชื่อจากเรื่อง ผี, พราหมณ์, พุทธ ผสมผสานกันออกมาเป็นมรดก
ไทยด้านการใช้ยา การปรุงยา ฯลฯ ที่ต้องการจะอนุรักษ์และส่งเสริมปรับปรุงพัฒนา เพราะมี
ความสำคัญต่อการดูแลสุขภาพรักษาความเจ็บป่วย อย่างประหยัด ง่าย ซึ่งต้องอาศัยการศึกษา
เรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติให้เกิดความชำนาญ และควรจะต้องสอบความรู้ด้วยการขอขึ้น
ทะเบียนเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาการแพทย์แผนไทยประเภทเภสัชกรรมไทยให้ได้เพื่อเป็น
ความ ถูกต้องทางกฎหมายและเป็นการประกันคุณภาพการเภสัชกรรมไทยด้วย

สรุปว่าเภสัชกรรมมีความสำคัญด้านเภสัชศาสตร์ที่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการหาความรู้เรื่อง ยา
รักษา โรค มี ๒ แผน คือ แผนโบราณ และแผนปัจจุบัน ทั้ง ๒ แผน มีระบบการศึกษาแตกต่างกัน
กัน มีวิธีการ มีสถาบัน มีบุคคลที่ให้ความรู้ที่แตกต่างกัน แต่มุ่งหมายเพื่อศึกษาเรื่องยา แล้วนำมา
รักษาสุขภาพบำบัดบรรเทาความเจ็บป่วย เช่นเดียวกัน

^{๒๕} ปรัชญา เวสารัชช์, ปฐมจรรยาแพทย์แผนไทยบัณฑิต พุทธศักราช ๒๕๔๗, อ้างแล้ว,
หน้า ๑๐-๑๒.

๒.๒.๓ ความสำคัญของเภสัชกรรมในทางกฎหมาย

บุคคลที่ต้องประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับยาไม่ว่าจะเป็นแพทย์ พยาบาลหรือแม้แต่เภสัชกรที่มีความใกล้ชิดกับยาโดยตรงมากที่สุด บุคคลเหล่านี้ นับได้ว่าเป็นบุคลากรทางสุขภาพ ที่มีความจำเป็นและสำคัญไม่ว่าจะเป็นแผนไหน ๆ ก็ตาม เขาเหล่านั้นล้วนแต่ต้องทำงาน ที่มีเดิมพันเป็นความอยู่ดีมีสุขหรือความทุกข์ทรมาน พิกลพิการ บาดเจ็บ ล้มตายของคนเจ็บป่วยด้วยโรคร้ายไข้เจ็บด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้น บุคลากรด้านเภสัชกรรมนี้ จึงจำเป็นที่จะต้องได้รับการถ่ายทอดความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์จากผู้เชี่ยวชาญทั้งหลาย เพื่อการพัฒนาคุณภาพศักยภาพให้มีมากพอ สำหรับเป็นหลักประกันในความปลอดภัยของผู้ป่วยที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจอันดีและเป็นที่ไว้วางใจซึ่งกันและกันได้จึงต้องมีกฎข้อบังคับ ระเบียบ ประเพณีปฏิบัติเกิดขึ้น ด้วยการกำหนดขึ้นจากผู้มีอำนาจสูงสุด เพื่อเป็นเครื่องมือในการรักษาความยุติธรรมความสงบสุขเรียบร้อยที่เราเรียกกันว่า “กฎหมาย” ซึ่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการประกอบวิชาชีพเกี่ยวกับยาของบุคลากรทางสุขภาพนี้มีมากมายหลายฉบับ แต่ในการศึกษานี้ จะนำเสนอเพียงกฎหมายที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการประกอบวิชาชีพเภสัชกรรมแผนโบราณ คือ

พระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของประชาชน ในสมัยก่อนที่จะมีกฎหมายทางการแพทย์และยา บุคคลใดรักษาโรคได้หรือไม่ได้ เพียงแต่อาศัยชุมชนและคนในท้องถิ่นเป็นตัวชี้บอกเท่านั้น จึงทำให้ลักษณะอย่างนี้เป็นเสมือนดาบสองคม เพราะในปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไป มีผู้อ้างตัวมากมายว่าเป็นหมอพื้นบ้าน ในอดีตรัฐบาลจึงต้องพยายามคุ้มครองผู้บริโภคตามอย่างของตะวันตก โดยออกกฎหมายการประกอบโรคศิลปะ กฎหมายยา ตรงนี้ก็เพื่อป้องกันการหลอกลวง โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือป้องกันคนที่โลกบางคนชอบอ้างตัวว่าเก่ง ว่ามียาดีทั้งที่ความเป็นจริงไม่ใช่เช่นนั้น เพื่อขยาษาเพื่อให้ได้เงิน บางครั้งโกหก หลอกลวง เห็นแก่ได้ และโดยสาระสำคัญและมาตรการเกี่ยวกับยา^{๓๐}

เดือนเพ็ญ ภิญ โณนิธิเกษม กล่าวว่ “ยาเป็นปัจจัยหนึ่งในสี่ ในการดำรงชีวิตซึ่งประกอบด้วยอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค โดยที่ยามีลักษณะแตกต่างจากปัจจัยอื่น ๆ ตรงที่ความเป็นอันตรายแฝงอยู่ด้วยหากใช้ไม่ถูกวิธีหรือไม่ถูกกับโรคร้ายไข้เจ็บหรือ

^{๓๐}เพ็ญภา ทรัพย์เจริญ, สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาการแพทย์ หน่วยที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมราชา, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

นำไปใช้ในทางที่ผิดก็จะก่อให้เกิดโทษร้ายแรงต่อผู้เสียหายได้ รัฐจึงได้ตรากฎหมายออกมาใช้บังคับแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับยา”^{๓๑}

โดยกำหนดมาตรการการบังคับ ข้อห้าม ข้อปฏิบัติ แก่ผู้ผลิต ผู้นำส่งออกหรือสั่งเข้ามาขาย ผู้โฆษณาขายยาตลอดจนผู้ประกอบการวิชาชีพด้านการแพทย์ เช่น แพทย์ เภสัชกร พยาบาล แพทย์แผนโบราณที่เป็นผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการประจำสถานที่ผลิต นำหรือสั่งหรือขายยาต้องปฏิบัติตามกฎหมาย หากผู้ใดฝ่าฝืนข้อห้าม หรือไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับที่กฎหมายให้ปฏิบัติย่อมเป็นความผิดและต้องรับโทษทางอาญา นอกจากโทษทางอาญาแล้วยังกำหนดมาตรการลงโทษทางปกครอง โดยสั่งพักใช้ใบอนุญาต หรือเพิกถอนใบอนุญาตและเรียกเก็บยาที่ไม่ปลอดภัยคืนจากท้องตลาดด้วย

ในการประกอบธุรกิจเกี่ยวกับยาแผนโบราณในพระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐ กำหนดให้ผู้ประกอบวิชาชีพจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถที่เพียงพอ มีเกณฑ์กำหนดวัดที่แน่นอนว่าต้องผ่านการประเมินและได้รับอนุญาตให้เป็นผู้ประกอบโรคศิลปะ ผู้ที่มีหน้าที่ปฏิบัติการประจำสถานที่ผลิต ขาย นำหรือสั่งยาแผนโบราณ จะต้องเป็นผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาแพทย์แผนไทย ประเภทเวชกรรมไทย หรือเภสัชกรรมไทยมีการห้ามมิให้ทำการผลิตหรือนำเข้ายาในราชอาณาจักร อันมีการจัดเป็นประเภทได้ดังนี้ คือ ยาปลอม ยาผิดมาตรฐาน ยาเสื่อมคุณภาพยาที่ไม่ได้ขึ้นทะเบียนตำรับยา (ตามหมวด ๘ มาตรา ๗๒-๗๕) ยกเว้นกระทรวง ทบวง กรม ในการทำหน้าที่ป้องกันและบำบัดโรค สภาการชาดไทย และองค์การเภสัชกรรมและยาตาม มาตรา ๗๕ ทวิ

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า โดยกฎหมายแล้วการประกอบธุรกิจเกี่ยวกับยาไม่ใช่ว่าทุกคนจะกระทำได้ เพราะมีกฎหมายกำหนดเอาไว้ชัดเจนว่าต้องเป็นไปตามเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้ การทำกิจการด้านยาจึงต้องมีการขออนุญาตถูกต้องตามขั้นตอน โดยใบอนุญาตกำหนดไว้ ๓ ชนิด ในหมวด ๕ มาตราที่ ๔๕ คือ ใบอนุญาตผลิตยาแผนโบราณ ใบอนุญาตขายยาแผนโบราณ ใบอนุญาตนำหรือสั่งยาแผนโบราณเข้ามาในราชอาณาจักร ในหมวด ๑๐ มีการกำหนดให้ขึ้นทะเบียนยา ยาที่ขึ้นทะเบียนตำรับยาแล้วจึงจะจำหน่าย จ่ายแจกได้อย่างถูกต้องตามกฎหมายใน พระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม มีการกำหนดกฎเกณฑ์ชัดเจนมีการกำหนด นิยามศัพท์เฉพาะเอาไว้ มีมาตรการทั้งการอนุญาต การห้าม ขาชนิดต่างๆ ที่ชัดเจน มีการระบุโทษเอาไว้หากใครฝ่าฝืนไม่ทำตามข้อห้าม หรือผู้ประกอบการกิจการด้านยาไม่ทำตามข้อให้กระทำก็ต้องมีโทษตามความผิดที่กฎหมายกำหนดเอาไว้

^{๓๑}เดือนเพ็ญ ภิญญานิธิเกษม, จรรยาวิชาชีพและกฎหมายเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย, หน่วยที่ ๕, อ้างแล้ว, หน้า ๕-๒๒.

จะพบได้ว่าพระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐ แก้ไขเพิ่มเติม^{๑๑} มีการกำหนดเรื่องยาไว้ทั้ง ๒ แผน คือ แผนปัจจุบัน และแผนโบราณ มีข้อมูลปะปนกันอยู่จึงนำมาแยกสารที่ปะปนกันไว้คนละที่ โดยเภสัชกรรมแผนโบราณจะใช้คำว่าเภสัชกรรมไทยแทน ดังจะได้กล่าวต่อไปนี้

พระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐ แก้ไขเพิ่มเติม^{๑๑} มีสาระที่สำคัญเกี่ยวกับเภสัชกรรมไทย ดังนี้

หมวด ๕ การอนุญาตใบอนุญาตเกี่ยวกับยาและการขออนุญาตเกี่ยวกับยาแผนโบราณ จาก มาตรา ๔๖ - ๕๒

หมวด ๖ เรื่องหน้าที่ของผู้รับอนุญาตเกี่ยวกับยาแผนโบราณในมาตรา ๕๓ - ๖๑

หมวด ๗ หน้าที่ของผู้ประกอบโรคศิลปะแผนโบราณ มาตรา ๖๘ - ๗๑

หมวด ๘ ยาปลอม ยาผิดกฎหมาย ยาเสื่อมคุณภาพ ในมาตราที่ ๗๒ - ๗๕ ทวิ

หมวด ๑๐ การขึ้นทะเบียน คำรับยาในมาตรา ๘๕ - ๘๗

หมวด ๑๑ การโฆษณา ในมาตรา ๘๘ - ๙๐ ทวิ

หมวด ๑๓ การหักใช้ใบอนุญาตและเพิกถอนใบอนุญาตในมาตรา ๙๕ - ๑๒๖ ทวิ

บทเฉพาะกาล มาตรา ๑๒๗ - ๑๒๙

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การออกพระราชบัญญัตินั้น เป็นไปเพื่อสวัสดิภาพ การใช้ยาของประชาชน ป้องกันอันตรายที่จะเกิดจากการเอาโรคเอาเปรียบ หลอกลวง และเพื่อความยุติธรรมมีมาตรฐานของการใช้ยาได้อย่างปลอดภัย ซึ่งเป็นความสำคัญ ดังในหมวด ๘ เรื่องยาปลอม ยาผิดมาตรฐาน ยาเสื่อมคุณภาพนั้น มีการห้ามสั่งยาปลอม ยาผิดมาตรฐานเข้ามาในราชอาณาจักร เพราะทำให้เกิดมีอันตรายกับผู้ใช้งานได้ การห้ามจึงเป็นการเฝ้าระวังโดยมิได้ประมาทและเป็นการตัดไฟตั้งแต่ต้นลม คือ มีต้องการให้ยาที่มีอันตราย เหล่านี้ถึงมือผู้บริโภค โดยผู้บริโภคก็ไม่รู้ความเป็นจริง ป้องกันการเอาโรคเอาเปรียบแสวงหากำไรเกินควร อันเป็นการผิดต่อศีลธรรม และจริยธรรม ซึ่งกฎหมายขานี้ ออกมาเพื่อควบคุมอันตรายต่าง ๆ อันอาจเกิดขึ้นกับประชาชนในการใช้ยา เพื่อรักษาความถี่ใจได้ช่วยให้การรักษาด้วยยาที่ดีจึงจะให้ผลดีและมีประสิทธิภาพ^{๑๒}

^{๑๑} วุฒิ วุฒิชกรรมเวช, คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร : ศิลปสยามบรรณกิจ และ การพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๓๒๓ - ๓๕๓.

๒.๓ องค์ประกอบของเภสัชกรรม

องค์ประกอบของเภสัชกรรม ในทางวิทยาศาสตร์หมายถึงสารต่าง ๆ ที่มีคุณสมบัติเป็นยา มีสรรพคุณในตัวเอง หากกล่าวถึงตำรับยาแผนโบราณก็เกี่ยวข้องกับวัตถุดิบที่เป็นพืช สัตว์ ธาตุที่นำมาผสมกันอาจมีการบดให้ละเอียดบดเป็นลูกกลอนก็มักจะเรียกกันว่า ขานี้มีส่วนประกอบจากวัตถุดิบอะไรบ้าง สิ่งละเท่าไรหรือว่าด้วยวิธีการอื่น ๆ และก็มีการระบุสรรพคุณ วิธีใช้ ชื่อผู้ผลิต วัน เดือน ปี ที่ผลิต วันหมดอายุของยา ในการศึกษาเรื่องนี้จึงจะได้กำหนดหัวข้อการศึกษาองค์ประกอบของเภสัช-กรรมออกไว้ ๓ ประเด็นใหญ่ ๆ

๑. องค์ประกอบทั่วไปของเภสัชกรรม

ก. องค์ประกอบทั่วไปของเภสัชกรรมแผนปัจจุบัน

ข. องค์ประกอบทั่วไปของเภสัชกรรมแผนโบราณ

๒. องค์ประกอบทางเภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรม

ก. องค์ประกอบทั่วไปของเภสัชศาสตร์ ของเภสัชกรรมแผนปัจจุบัน

ข. องค์ประกอบทั่วไปทางเภสัชศาสตร์ ของเภสัชกรรมแผนโบราณ

๓. องค์ประกอบทางกฎหมายของเภสัชกรรม

๒.๓.๑ องค์ประกอบทั่วไปของเภสัชกรรม

จากที่กล่าวมาโดยทั่วไป เมื่อกล่าวถึงยาเรามักจะนึกถึงยาสำเร็จรูปเป็นยาเม็ด ยาแคปซูล ยาฉีด ซึ่งเป็นยาแผนปัจจุบันก่อน เพราะมีการใช้กันมากและสะดวก ไม่ว่าจะเป็นยาจากโรงพยาบาล หรือร้านขายยา แต่หากว่าผู้ป่วยนั้นเป็นโรคบางโรคที่ยาแผนปัจจุบันยังมีข้อจำกัด ยังรักษาได้ยาก เช่น งูสวัด เริม ไฟลามทุ่ง อย่างนี้เราก็จะเริ่มมีความคิดถึงยาสมุนไพร หรือ ยาแผนโบราณ ซึ่งยาทั้งสองแผนนี้ก็มียุทธศาสตร์ประกอบแตกต่างกัน มีความคิดในการแก้ไขรักษาโรคที่แตกต่างกันด้วย

ก) องค์ประกอบทั่วไปของเภสัชกรรมแผนปัจจุบัน

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าแนวคิดในการรักษาโรค และองค์ประกอบของยาในการรักษาโรคมีความแตกต่างกันระหว่างเภสัชกรรมทั้ง ๒ แผนในปัจจุบันมุ่งเน้นทางด้านสารเคมีเป็นองค์ประกอบของยา สารต่าง ๆ เหล่านี้ได้มาจากการแยกสกัดให้เกิดเป็นสารเดี่ยว ๆ ดังมีคำกล่าวของนักวิชาการทางเภสัช-กรรม กล่าวสนับสนุนไว้ว่า

พัฒนา ศรีผลากิจ กล่าวว่า ยาแผนปัจจุบัน “มุ่งค้นหาสารสำคัญที่มีฤทธิ์ตามต้องการจากธรรมชาติ จากนั้นทำการแยกสกัดสารและทำให้เป็นสารบริสุทธิ์รวมทั้งการพิสูจน์เอกลักษณ์ของสาร” แบ่งออกได้เป็นขั้นตอนดังนี้^{๓๓}

๑. การคัดเลือกสารประกอบจากธรรมชาติ
๒. การแยกสกัดสารและทำให้บริสุทธิ์
๓. การพิสูจน์เอกลักษณ์สูตรโครงสร้าง
๔. ความสัมพันธ์ ระหว่างสูตรโครงสร้างและการออกฤทธิ์แบ่ง ๔ หมู่ คือ
 - ก. Hydroxyl (-OH)
 - ข. Amino Group (-NH₂)
 - ค. Aromatic Ring (-Ar)
 - ง. Double Bond
๕. สารประกอบต้นแบบ
๖. ตำแหน่งบนโมเลกุล ยา สำหรับการพัฒนา

ระวีวรรณ สิทธิโอสถ กล่าวว่า ไม่ว่าจะปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นจะเกี่ยวข้องกับ “อินเตอร์มีเดียท” ชนิดใดก็ตามอาจจะจำแนกปฏิกิริยาตามจุดที่เกิดปฏิกิริยา หรือลักษณะการเกิดปฏิกิริยาในสารตั้งต้นได้เป็น ปฏิกิริยาชนิดเพิ่มขึ้น ขจัดออก แทนที่ออกซิเดชัน รีดักชัน และการจัดตัวใหม่ เป็นต้น ปฏิกิริยาดังกล่าวเหล่านี้ก็เกิดขึ้นในสิ่งมีชีวิตเช่นกัน เนื่องจากยาส่วนใหญ่เป็นสารประกอบอินทรีย์ ดังนั้น จึงแบ่งสารชนิดต่างๆ ตามหมู่ฟังก์ชันนิล และเปรียบเทียบปฏิกิริยาที่เกิดขึ้นในห้องทดลอง ทำให้ทราบคุณสมบัติทางกายภาพ ทางเคมี และกลไกปฏิกิริยาเคมีดีขึ้น^{๓๔}

สารอินทรีย์ทั้งหลาย แบ่งเป็น ๑๗ ตัว

๑. อัลเคน	๑๐. อัลดีไฮด์และคีโตน
๒. อัลคีน	๑๑. กรดคาร์บอกซิลิก
๓. ไดอินัลและโพลีอินัล	๑๒. เอสเทอร์
๔. อัลไคน์	๑๓. แอซิก เฮไลด์และแอซิกแอนไฮไดรด์
๕. อโรมาติกไฮโดรคาร์บอน	๑๔. เอไมด์
๖. อัลกอฮอล์	๑๕. แอซิก ไฮดราไซด์

^{๓๓}พัฒนา ศรีผลากิจ, บทนำเคมียา, (พิษณุโลก : คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ๒๕๔๗), หน้า ๑-๓.

^{๓๔}ระวีวรรณ สิทธิโอสถ, เคมีเภสัช, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาเคมีคณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๘), หน้า ๔.

๑. อิเธอร์และเอริทเฮไลด์ ๑๖. เอมีนและเกลือ
 ๘. สารประกอบฟีนอน ๑๗. ไซออล และไซโอฟินอล
 ๘. อัลคิลเฮไลด์

โดยทั่วไป ปฏิกริยาทางชีวภาพจัดเป็นปฏิกริยาที่มีตัวเร่ง ตัวเร่งในปฏิกริยา ทำให้เพิ่มหรือลดลงโดยปฏิกริยาตัวเร่งนี้แบ่งออกเป็น ๓ ประการ^{๓๕}

๑. ปฏิกริยาที่มีโปรตอน หรือ OH เข้าร่วมในปฏิกริยา
๒. ปฏิกริยาที่มีไอออน ของโลหะ ทำหน้าที่เป็นตัวเร่งเฉพาะ
๓. ปฏิกริยาที่อาศัยเอนไซม์เป็นตัวเร่ง

จะพบว่าสารต่าง ๆ ที่สกัดออกมาเป็นสารเดี่ยว ๆ นี้ คือ องค์กรประกอบ หรือส่วนประกอบสำคัญของยา ในการแสดงสรรพคุณ ออกฤทธิ์ในการรักษาโรคทางแผนปัจจุบันเป็นองค์กรประกอบสำคัญที่จะใช้ในการผลิต หรือเป็นวัตถุดิบของยาที่สำคัญ ที่ทำการผลิตยาแผนปัจจุบันออกมาให้บริการแก่ผู้ป่วย

ข) องค์กรประกอบทั่วไปของเภสัชกรรมแผนไทย (โบราณ)

ในยาแต่ละตำรับ เราก็จะทราบว่ามีส่วนประกอบของ เภสัชวัตถุที่เป็นสวนของ พืช สัตว์ และธาตุ ตำรับยาเหล่านี้ก็จะมีชื่อเรียกเฉพาะเอาไว้เพื่อความสะดวกในการจัดปรุงยา จะมีการบอกปริมาณ น้ำหนัก หรือส่วนของตัวยาแต่ละชนิดว่า ใช้อะไร เท่าไรเป็นสูตรของการปรุงยาลักษณะเช่นนี้เรียกได้ว่า

๑.การจัดองค์กรประกอบตามตำรับยา ตำรับยา คือ สูตรในการปรุงยาที่มีการระบุ ชนิดของเภสัชวัตถุชัดเจน บอกวิธีทำ วิธีใช้โดยละเอียด เช่น

๑) ยาเขียวเบญจจันท์ (กระหุ้งไขพิษ ไข่กาพ ไข่หั่ว)

มีส่วนประกอบ ดังนี้ใบพิมเสน ใบผักกระโคม ใบฝ้ายแดง ใบสันพร้าวหอม ใบสันพร้าวมอญ เสมอภาค

วิธีทำและขนาดรับประทาน บดเป็นผง รับประทานครั้งละ ๑ - ๒ ช้อนกาแฟ ก่อนอาหาร เช้า - กลางวัน - เย็น

สรรพคุณ กระหุ้งไขพิษ ไข่หั่ว พิษหัด ใช้น้ำรากผักชีต้ม เป็นกระสายละลายยากิน แก้ไขเพื่อกลุ่ม ใช้น้ำขาวข้าวเป็นกระสายละลายยากิน

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖.

๒) ยาทาแก้ผม, ขนพิการ

มีส่วนประกอบดังนี้ เอาทางตาล มาลนไฟบิดเอาน้ำ ๑ ถ้วย น้ำมันงา ๑ ถ้วย
 วิธีทำและขนาดการใช้ยา เอายาทั้งนี้หุงรวมกัน ใช้ทาศีรษะ หรือทาผิวหนัง
 สรรพคุณ แก้เจ็บในศีรษะ ให้ผมร่วง แก้เจ็บทุกขุมขน และให้ใช้ยารับประทานต่อไป

๓) ยาแก้เส้นพิการ

มีส่วนประกอบดังนี้ จิงแห้ง พริกไทย เทียนดำ ว่านน้ำ โกฎพุงปลา ลูกกระวาน ใบ
 กระวาน เถาสะค้าน เกสรบัวหลวงแดง เกสรบัวหลวงขาว มหาหิงค์ หญ้าตีนนก เกลือสินเธาว์ แก่น
 จีเหือก พญามือเหล็ก หนักสิ่งละ ๑ ส่วน

วิธีทำและขนาดรับประทาน บดเป็นผงละลายน้ำมะนาว น้ำมะกรูด น้ำส้มซ่า น้ำส้มสายชู
 หรือน้ำสุรา กินครั้งละ ๑ ช้อนกาแฟ ก่อนอาหารเช้า – เย็น

สรรพคุณ แก้ปถวีธาตุ คือ เส้นเอ็นพิการ แข็ง เป็นเถาดาน ขอด เป็นก้อน ให้สวิงสวาย
 ปวดเสียวไปทั่ว แก้เส้นแตก^{๓๖}

จากตัวอย่างตำรับยาที่นำมากล่าว พบว่าประกอบด้วย ตำยาที่ได้มาจาก พืชพรรณไม้ชนิด
 ต่าง ๆ และแร่ธาตุ เช่น ยามหาหิงค์ เกลือสินเธาว์ ซึ่งอาจมีядำรับกล่าวถึง สัตว์วัตถุ

จากส่วนประกอบเหล่านี้เอง พบว่า องค์ประกอบของเภสัชกรรมไทย (โบราณ) ก็คือ
 ส่วนที่ได้มาจาก พืช สัตว์ ธาตุ ซึ่งมีขอบเขตและแนวความคิดทฤษฎี ของแพทย์แผนไทยใน
 ประเภทเภสัชกรรมไทย คือ องค์ประกอบของเภสัชกรรมไทย นั้นเอง

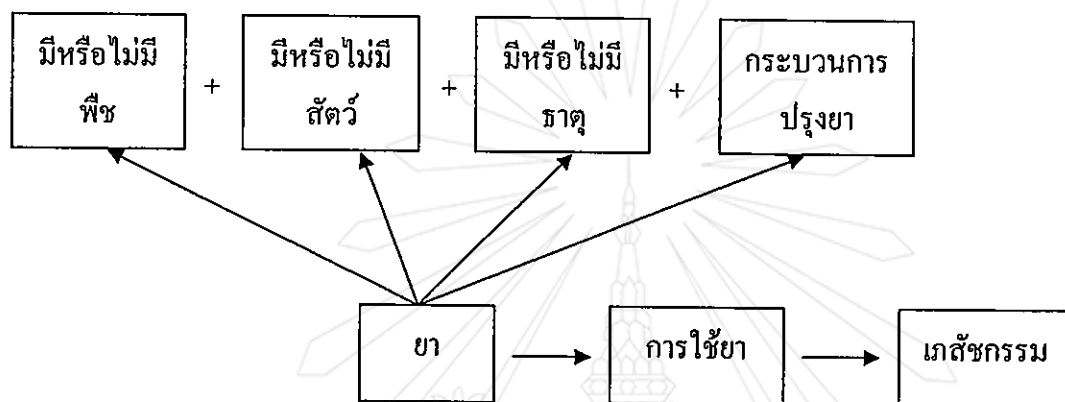
^{๓๖} วุฒิ วุฒิธรรมเวช, คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์, อ่างแก้ว, หน้า ๑๕๖.

จากส่วนประกอบข้างต้นสามารถสรุปเป็นแผนภูมิได้ ดังนี้

องค์ประกอบยา = ตำรับยาแต่ละสูตร

มีส่วนประกอบ

กระบวนการ

๒. จัดองค์ประกอบตามโครงสร้างของยาไทย

วุฒิ วุฒิธรรมเวช กล่าวว่า ยาของไทยเป็นยาที่ประกอบขึ้นจากเครื่องยาตั้งแต่ ๒ ชนิดขึ้นไป ซึ่งนิยมจัดรวมเป็นตำรับ มีองค์ประกอบดังนี้

๑. ตำยาตรง
๒. ตำยาช่วย
๓. ตำยากุมธาตุหรือตำยาประกอบ
๔. ตำยาชूरส ชุกลิน และแต่งสี

ยาที่ดีจะต้องมีองค์ประกอบที่ดี การปรุงยาให้มีสรรพคุณดี ซึ่งต้องอาศัยความรู้และความเข้าใจของผู้ปรุงยาหรือเภสัชกรรมแผนไทยที่ทำการจัดการปรุงยานั้น โดยมีหน้าที่คัดเลือกวัตถุที่จะนำมาปรุงยาที่มีคุณภาพใหม่ที่ต้องมีสรรพคุณตรงกับโรคแก้ไขโรคนั้นได้ จัดขนาด ปริมาณเหมาะสมตามตำรับยา ยาต้องสะอาดเครื่องมือทุกชนิดต้องสะอาด กรรมวิธีกระบวนการทุกอย่างต้องถูกต้องเป็นไปตามวิธีการของการแพทย์แผนไทยเพราะสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญในการปรุงยาให้ใช้ได้ หรือองค์ประกอบทางเภสัชกรรมนั่นเอง

จากที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า

องค์ประกอบทั่วไปของเภสัชกรรมแผนโบราณ ในการศึกษาี้จัดไว้ ๒ ประเภท
คือ

๑. องค์ประกอบตามตำรับยาไทย

๒. องค์ประกอบตามโครงสร้างของยาไทย^{๓๖}

องค์ประกอบของเภสัชกรรมไทย เมื่อนำมาเขียนเป็นนจะได้นี้

พืช สัตว์ หรือธาตุ = เภสัชกรรม = ยารักษาใช้

(ผสมกันตามตำรับยา)

ซึ่งในองค์ประกอบของเภสัชกรรมยังสามารถแบ่งย่อยออกไปอีก คือ

พืช - ต้น

- เถา, เกรื่อ

- หัว, ราก

- ผัก

- หญ้า

มักจะเป็นส่วนประกอบใหญ่มี

ปริมาณมากในตำรับยา

สัตว์ - บก

- น้ำ

- อากาศ

ธาตุ - สลายตัวง่าย

- สลายตัวยาก

จึงสรุปได้ว่าองค์ประกอบของเภสัชกรรมแผนปัจจุบันหรือแผนโบราณนั้นอยู่ที่แนวความคิด ความเชื่อตนเอง โดยแผนปัจจุบันแนวความคิดทฤษฎีการแพทย์แผนตะวันตกเกี่ยวกับเภสัชกรรมที่เป็นแบบวิทยาศาสตร์ มุ่งหาสารประกอบที่เป็นสารเดี่ยวซึ่งต้องทดลองตามขบวนการทดลองทางเภสัชกรรม เพื่อยืนยันคำตอบและผลรับของยาแต่ละประเภทว่ามีองค์ประกอบของสารชนิดใดบ้าง มีสรรพคุณเช่นไร อันเป็นแนวความคิดแบบแยกส่วนที่ชัดเจน

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘๕.

มีความแตกต่างจากแนวความคิดทฤษฎีของการแพทย์แผนไทยที่มีแนวความคิดแบบของการแพทย์แผนตะวันออก คือการแพทย์อายุรเวชและการแพทย์แผนจีน แนวความคิดเหล่านี้เกี่ยวกับการเภสัชกรรมมักมีแนวความคิดแบบองค์รวม คือมักไม่นิยมแยกส่วนของสารประกอบต่าง ๆ ออกมาให้เห็นชัดเจน แต่เป็นความคิดแบบสารประกอบที่มีเรื่องของธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ ฯลฯ แล้ว การแก้ไขอาการที่เจ็บป่วยทางยามักใช้วิธีการปรับความสมดุลของธาตุ แก้ไขบำรุงธาตุ โดยไม่ได้คิดที่จะแก้ไข อาการเฉพาะส่วนเฉพาะที่เลย

๒.๓.๒ องค์ประกอบทางเภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรม

การศึกษานี้ได้จัดแบ่งองค์ประกอบของความรู้ใน เภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรมออกเป็น ๒ ประการ คือ

- ก. องค์ประกอบทางเภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรมแผนปัจจุบัน
- ข. องค์ประกอบทางเภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรมแผนโบราณ

ก. องค์ประกอบทางเภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรมแผนปัจจุบัน ความรู้เกี่ยวกับเรื่องของยานั้น เรียกกันว่า เภสัชวิทยา

ประภัสสร จุลกะรัตน์ กล่าวว่า เภสัชกรรมวิทยาอาจแบ่งออกเป็นแขนงต่าง ๆ และสาขาที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

- Pharmacodynamics
- Pharmacokinetics
- Pharmacotherapeutics
- Clinical Pharmacology
- Toxicology
- Pharmacy ^{๑๘}

ในแต่ละแขนงยังแยกออกเป็นสาขาย่อย ๆ อีก แล้วแต่จะเน้นหนักไปเฉพาะทางด้านใดด้านหนึ่ง

Pharmacodynamics ได้แก่วิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการตอบสนองยาทางด้านชีววิทยาและสรีรวิทยาของร่างกายและกลไกในการออกฤทธิ์ของยา

^{๑๘}ประภัสสร จุลกะรัตน์, ตำราเภสัชวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาเภสัชวิทยา คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๘), หน้า ๑-๒.

Pharmacokinetics หมายถึงการศึกษาทางด้านการดูดซึม การกระจาย การเปลี่ยนแปลง และการขับถ่ายยา ปัจจัยเหล่านี้รวมไปถึงขนาดยา การหาความเข้มข้นยาตรงตำแหน่งออกฤทธิ์ ความแรงของผลตอบสนองยาเกี่ยวกับเวลา จึงต้องอาศัยความรู้พื้นฐานทางชีวเคมี และความรู้เกี่ยวกับเอ็นไซม์ รวมทั้งหลักการทางด้านเคมี ฟิสิกส์ ที่ควบคุมการซึมผ่าน การกระจายยาผ่าน เครื่องกันที่มีชีวิตในร่างกายมาช่วยให้เข้าใจเภสัชวิทยาทางด้านนี้ได้เป็นอย่างดีด้วย

ความรู้ทางด้าน Pharmacodynamics และ Pharmacokinetics ของยา ถือว่ามีความสำคัญอย่างมากสำหรับแพทย์ที่จะใช้ยาเพื่อการรักษาโรค จริงอยู่แพทย์ผู้ทำการรักษาไม่อาจที่จะรู้รายละเอียดทั้งหมดของยาและจำได้ทั้งหมดเกี่ยวกับ pharmacokinetics, pKa, half life การรวมตัวกับโปรตีน และอื่น ๆ ของยาที่แพทย์ใช้ แต่ถ้ามีความรู้ในหลักการขั้นพื้นฐานอยู่ก่อนจะช่วยให้ได้ประโยชน์มาก เมื่อเกิดการผิดพลาดในการรักษาขึ้น เป็นต้นว่าเกิดการเป็นพิษ หรือเมื่อผู้ป่วยมีโรคของอวัยวะสำคัญเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงยา เช่น ตับ หรืออวัยวะสำคัญในการขับถ่ายยาเช่นไต ขึ้นความรู้ทั่วไปที่แพทย์มีอยู่ก็สามารถที่จะตัดแปลงเลือกใช้ยาที่เหมาะสมและสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้องอีกด้วย

Pharmacotherapeutics หมายถึงการนำยาไปใช้ประโยชน์ในด้านการป้องกัน และรักษาโรค ยาหลายขนานอาจเพิ่มหรือลดหน้าที่ของร่างกายคนในด้านชีวเคมี สรีรวิทยา เพื่อลดอาการต่าง ๆ อันไม่พึงประสงค์หรือตัดต้นเหตุของโรค ซึ่งในด้านนี้ก็ต้องอาศัยความรู้ในวิชาจุลชีววิทยา วิทยาภูมิแพ้และพยาธิวิทยาเพิ่มเข้ามาช่วยทำความเข้าใจและเลือกใช้ยาได้อย่างถูกต้องตรงกับโรคอีกด้วย

Clinical pharmacology คือการศึกษาผลตอบสนองของยาในคน เนื่องจากผลการตอบสนองต่อยามีความแตกต่างกันได้มากในสัตว์ทดลองชนิดต่าง ๆ และอาจต่างจากคนด้วย จึงไม่อาจนำผลการทดลองที่ได้ในสัตว์มาใช้กับคนได้เลย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลตอบสนองของยาที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์ และพฤติกรรมต้องผ่านการทดลองในคนก่อนนำมาใช้ประโยชน์ในการรักษาได้ การประเมินผลการทางเภสัชวิทยาของยาในคนนั้น มีข้อจำกัดหลายอย่าง เป็นต้นว่า ทางด้านกฎหมายศีลธรรมจรรยา และเทคนิคต่าง ๆ อย่างไรก็ตามยังคงต้องอาศัยความรู้ทางเภสัชวิทยาในสัตว์ทดลองมาเป็นหลักพื้นฐานก่อน และต้องอาศัยเภสัชวิทยาเปรียบเทียบมาเป็นแนวทางในการประเมินผลยาที่จะนำมาใช้ในคนต่อไป

Toxicology เป็นด้านหนึ่งของวิชาเภสัชวิทยาที่เกี่ยวข้องกับฤทธิ์แทรกแซงของยาไม่เพียงแต่เฉพาะยาที่ใช้ในการรักษาเท่านั้น แต่รวมถึงสารเคมีต่าง ๆ ที่ใช้ในบ้าน มีอยู่ในภาวะแวดล้อม และการเป็นพิษทางด้านอุตสาหกรรมด้วย ซึ่งประกอบด้วย ^{๑๕}

๑. Environmental toxicology รวมการเกิดพิษจากสารเคมีที่เกิดอันตรายขึ้นจากการทำงานหรือสารพิษเจือปนอยู่ในบรรยากาศ ในอาหาร และน้ำดื่ม

๒. Economic toxicology เป็นการเกิดพิษจากสารเคมีที่ต้องการประโยชน์ในการฆ่าสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น

ก. ยาสำหรับรักษาคน และสัตว์

ข. สารเคมีที่ใช้ในอาหาร และเครื่องสำอาง เพื่อต้องการผลพิเศษ

ค. ยาฆ่าแมลง

๓. Forensic toxicology ทางด้านการแพทย์ก็เพื่อวินิจฉัย และรักษาอาการพิษ ทางด้านกฎหมายก็เป็นการเกิดอันตรายจากการถูกเคมี จะตั้งใจหรืออุบัติเหตุก็ตาม

Pharmacy (เภสัชกรรม) เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับการเตรียมยา ผสมยา และจ่ายยาเพื่อการรักษา ประกอบด้วยความรู้ทางด้านต่าง ๆ โดยย่อ ดังนี้ คือ

Pharmacognosy การศึกษาถึงพืชที่เป็นต้นตอของยา

Pharmaceutical chemistry รวมศึกษาถึงการสังเคราะห์ยาใหม่ คัดแปลงยาเก่า หรือแยกยาจากพืชในธรรมชาติให้มาเป็นยา หรือเป็นสารเคมี

Biopharmaceutics เป็นการศึกษาทางด้านสูตรยานิตต่าง ๆ จะมีผลอย่างไรต่อร่างกายทางด้าน Pharmacodynamics, Pharmacokinetics

เภสัชกรรม เป็นแขนงที่ได้มีการศึกษากันแล้วอย่างสมบูรณ์แบบ แต่ในปัจจุบันหน้าที่ของเภสัชกรเปลี่ยนไป คือไม่ต้องผสมยา ปรงยา เนื่องจากบริษัทยาต่าง ๆ ทำมาสำเร็จรูปแล้ว

สรุป ได้ว่าองค์ประกอบทางเภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรมแผนปัจจุบันนั้น เภสัชกรต้องมีความรู้ที่มีองค์ประกอบให้สาขาที่เกี่ยวข้องทุกสาขาที่กล่าวมา อันเป็นความรู้พื้นฐานของเภสัชกรรมแผนปัจจุบัน คือ รู้จักผลตอบสนองของยา รู้จักการดูดซึมกระจายยา รู้จักการนำยามาป้องกันและรักษาโรค รู้จักผลการตอบสนองของยาในการใช้ยาแต่ละประเภท แต่ละครั้ง รู้จักเรื่องพิษวิทยาของยา ประเมินคุณค่าประโยชน์และโทษจากการใช้ยาแต่ละชนิดแต่ละครั้ง ได้เป็นอย่างดี อันจะเป็นประสิทธิภาพการใช้ยาที่มีคุณภาพและไม่มีอันตรายต่อผู้ใช้ยา

^{๑๕} ประภัสสร จุลกะรัตน์, ตำราเภสัชวิทยา, อ่างแล้ว, หน้า ๒.

ข. องค์ประกอบทางเภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรมแผนโบราณ

การแบ่งองค์ประกอบของการจะทำการเภสัชแผนโบราณได้ ผู้เป็นเภสัชกรต้องมีความรู้ในหลักเภสัช ๔ ซึ่งเป็นความรู้ในการใช้ทำยาเป็นอย่างดี

หลักเภสัช ๔ ประการ มีดังนี้ คือ

๑. รู้จักเภสัชวัตถุ คือ รู้แหล่งที่มาของวัตถุที่จะนำมาใช้ทำยา เช่น พืช สัตว์ แร่ธาตุ
๒. รู้จักสรรพคุณเภสัช คือ รู้สรรพคุณของตัวยาที่ใช้สำหรับรักษาโรค
๓. รู้จักกณเภสัช คือ การกำหนดด้วยหลายสิ่งหลายอย่างนำมารวมกันเข้าเป็นพิกัด แล้วเรียกเป็นชื่อเดียวกัน

๔. รู้จักวิธีปรุงยา ตามแบบวิธีทางด้านการแพทย์แผนไทย ๒๘ วิธี^{๕๐}

เภสัชวัตถุที่ใช้เป็นยาแบ่งออกเป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. พืชวัตถุ หมายถึงเภสัชวัตถุจำพวกพืชพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ได้แก่ พวกผัก หญ้า ว่าน ไม้ยืนต้น ไม้เถา ไม้เครือ ฯลฯ เหล่านี้จะต้องรู้จักส่วนที่จะนำมาใช้ เช่น ดอก เกสร ฝัก เมล็ด ใบ ยาง เปลือก กระพี้ แก่น ราก ต้น หัว ว่ามีรูปร่างลักษณะ สี กลิ่น รส และชื่ออย่างไร

๒. สัตว์วัตถุ หมายถึง เภสัชวัตถุจำพวกสัตว์ต่าง ๆ อันได้แก่ ส่วนของอวัยวะของสัตว์ ต้องรู้จักส่วนที่ใช้ เช่น ขน หนัง เขา นอ งา เล็บ เขี้ยว ฟัน กราม (ฟันบดอาหาร) กรวด (กระดูกที่กรามติด) ปรวด(cyst) หัว ตี กีบ กระดุก ว่าเป็นของสัตว์ชนิดใด มีรูปร่างลักษณะ สี กลิ่น รส และชื่ออย่างไร

๓. ธาตุวัตถุ หมายถึง แร่ธาตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือสิ่งที่ประกอบขึ้นจากแร่ธาตุแพทย์แผนไทยต้องรู้จักธาตุวัตถุเหล่านั้น ว่ามีรูปร่างลักษณะ สี กลิ่น รส และชื่ออย่างไร

ตัวอย่างธาตุวัตถุ เช่น กำมะถันแดง กำมะถันเหลือง เกลือสินเธาว์ จุนสี ชาดต่าง ๆ ดินสอพอง ดินถินา ตึกตำน้ำเงิน ตึกตำน้ำทอง น้ำประสานทอง ดินบุก น้ำปูนใส นมผา น้ำบาดาล บัลลังก์ศิลา พิมเสน สนิมเหล็ก ทองคำ สารส้ม ศิลาบอน หรคารกليبทอง สารหนู^{๕๑}

หลักการรู้จักตัวยา การที่จะรู้จักตัวยา๕ประการ ว่าสิ่งอันใดมี รูป กลิ่น สี รส ชื่อ อย่างไรนั้น ต้องศึกษา และยังต้อง รู้จักมีหลักเภสัชกรรมอีก ๔ ประการดังนี้

๑. ต้องรู้จักสมุนไพรร พืช สัตว์ และธาตุ ว่า ชื่อ รูปร่าง สี กลิ่น รส เป็นอย่างไร เรียกว่าอะไร

^{๕๐}ประกิต สมุนภาณูจน์ และคณะ, เวชกรรมแผนไทย หน่วยที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕.

^{๕๑}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๗.

๒. การรู้จักสรรพคุณเภสัช หมายถึง สรรพคุณของตัวยา ได้แก่ พิษวัตถุ สัตว์วัตถุ และธาตุวัตถุ ว่ามีสรรพคุณรักษาโรคและมีวิธีอย่างไร การรู้จักสรรพคุณของตัวยานั้นต้องเรียนรู้ถึงรศยาก่อน เพราะรศขงยาจะบ่งบอกถึงสรรพคุณ ฉะนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเรียนรู้ถึงรศยาเพื่อจะได้รู้จักสรรพคุณของยา

การจำแนกรศยามีแนวทางในการจำแนกแบบรศประธาน และการจำแนกรศยาอย่างละเอียด ดังนี้

๒.๑ จำแนกแบบรศประธาน รศยาทั้งหมดแบ่งออกเป็น ๓ อย่าง เป็นรศประธานก่อน คือ ยารสเย็น ยารสสุขุม และยารสร้อน^{๔๒}

๒.๑.๑ ลักษณะยารสเย็น เช่น เกสรดอกไม้ (ที่ไม่ร้อน) ใบไม้ (ที่ไม่ร้อน) และสัตตเขา เนาว์เขียว เป็นต้น เมื่อปรุงสำเร็จแล้วเป็นยารสเย็น ได้แก่ ยาเขียว ยามหานิล ยามหากาฬ สำหรับแก้ทางเตโชธาตุ แก้ไข้พิษ แก้ร้อนใน แก้ไข้เพื่อกำเดา แผลงโรคลม

๒.๑.๒ ลักษณะยารสสุขุม เช่น โกฐ เทียน กฤษณา กระลำพัก อบเชย ชะลูด จันทน์เทศ และเครื่องเทศที่ไม่ร้อน ไม่เย็น เป็นต้น เมื่อสำเร็จแล้วเป็นยารสสุขุม ได้แก่ ยาหอมต่าง ๆ ยาหอมอินทจักร ยาหอมเนาว์โกฐสำหรับแก้ทางโลหิตคือ แก้ในกองอาโปธาตุ และแก้ลมกองละเอียด บำรุงหัวใจ แผลงกับไข่มิพิษร้อนจัด

๒.๑.๓ ลักษณะยารสร้อน เช่น เบนจุกถูล ตรีภูก หัสคุณ เหง้าชิง เหง้าข่า เป็นต้น เมื่อปรุงสำเร็จแล้วเป็นยารสร้อน ได้แก่ ยาวิสัมพยา แก้ทางวาโยธาตุ เช่น ลมจุกเสียดแน่นเพื่อต่าง ๆ ขับผาลม บำรุงธาตุ แผลงกับไข่มิพิษร้อน

๒.๒ การจำแนกรศยาอย่างละเอียด ท่านแยกรศยาออกเป็น ๕ รศ^{๔๓} เพื่อจำแนกให้ละเอียดออกไป คือ

๒.๒.๑ ยารสฝาด สรรพคุณ สำหรับสมานบาดแผล ปิดธาตุ คุมธาตุ แก้ท้องร่วง แก้บิด แผลงกับโรคท้องผูกเป็นพรรตึก ตัวอย่างเช่น

ลูกสมอพิเภกแก้ รสฝาด แก้ไข้ แก้ริดสีดวง บิด โรคตา

ลูกเบญจกานี รสฝาดเมา แก้ลมป่วง แก้ปวดมดลูก

สีเสียด รสฝาด คุมอุจจาระธาตุ แก้วัณโรค สมานแผล

๒.๒.๒ ยารสหวาน สรรพคุณ สำหรับซึมซาบไปตามผิวหนัง ทำให้เนื้อชุ่ม บำรุงกำลัง แก้อ่อนเพลีย แผลงกับโรคเสมหะเพ็อง บาดแผล ตัวอย่างเช่น

^{๔๒} ประกิต สมุนทากาญจน์ และคณะ, เวชกรรมแผนไทย, อ่างแก้ว, หน้า ๕๘.

^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘-๖๑.

หัวเต๋าร้าง รสหวาน ดับพิษปอด แก้หัวใจพิการ

ดอก รากมะพร้าว รสหวาน แก้ไข้ตานซาง ไข้กำเคา

ต้นชะเอมไทย รสหวาน แก้กระหายน้ำ ระบายอ่อน แก้อ่อนเพลีย

๒.๒.๓ ยารสเมาเบือ สรรพคุณ สำหรับแก้พิษ มีพิษดี พิษโลหิต เสมหะ พิษสัตว์กัดต่อย พิษ ไข้ แสดงกับโรคหัวใจพิการและน้ำดีพิการ ตัวอย่างเช่น

ใบกรวยป่า รสเมาเบือ แก้ฝีกาฬ ริดสีดวงจมูก

เปลือกข่อย รสเมาเบือ แก้พิษในกระดุกและเส้นเอ็น

ต้นตาไก่ รสเมาเบือ แก้โรคบุรุษ-สตรี แก้กระดุกพิการ

๒.๒.๔ ยารสขม สรรพคุณ สำหรับบำรุงโลหิตและดี แก้ไข้เพื่อดี โลหิต พิการ เจริญรสอาหาร แสดงกับโรคหัวใจพิการ ตัวอย่างเช่น

เถาบอระเพ็ด รสขมเย็น แก้ไข้ เสมหะ โลหิต

ลูกกระดอม รสขม แก้ไข้ บำรุงน้ำดี ให้เจริญอาหาร

เถากระพังโหม รสขม แก้ดีพิการ ถอนพิษตานซาง

๒.๒.๕ ยารสเผ็ดร้อน สรรพคุณ สำหรับแก้ลม จุกเสียด แน่นเพื่อ ขับผายลม บำรุงธาตุ แสดงกับไข้พิษร้อน ตัวอย่างเช่น

ลูกจันทร์เทศ รสเผ็ดร้อน แก้ธาตุพิการ ชักมดลูก

ลูกกระวาน รสเผ็ดร้อน กระจายลม เสมหะ และโลหิต

เปลือกสมุลแว้ง รสเผ็ดร้อน แก้ลม แก้ริดสีดวงในปาก

๒.๒.๖ ยารสมัน สรรพคุณ แก้เส้นเอ็นพิการ บำรุงเอ็น เพิ่มไขมัน ให้ ความอบอุ่นแก่ร่างกาย แสดงกับโรคเสมหะพิการ ตัวอย่างเช่น

แก่นกันเกรา รสมัน บำรุงไขมัน เป็นยาอายุวัฒนะ

แก่นสน รสมันร้อน แก้เสมหะเพ็อง กระจายลม

แก่นพรม รสมันเผื่อน บำรุงไขมัน แก้โรคตับ

๒.๒.๗ ยารสหอมเย็น สรรพคุณ ทำให้ชื่นใจ บำรุงหัวใจ บำรุงครรภ์ รักษา แสดงกับโรคลม ตัวอย่างเช่น

ต้นเตยหอม รสหอมเย็น บำรุงหัวใจ ขับปัสสาวะ

ดอกมะลิ รสหอมเย็น ทำให้ชุ่มอก แก้โรคตา แก้ไข้

ดอกการะเกด รสหอมเย็น บำรุงหัวใจ แก้โรคในอก

๒.๒.๘ ยารสเค็ม สรรพคุณ ชุ่มซาบไปตามผิวหนัง แก้โรคผิวหนัง
บางชนิด รักษาเนื้อมิให้เน่า แสดงกับโรคอุจจาระธาตุพิการ ตัวอย่างเช่น

เปลือกโก่งกาง	รสเค็ม	แก้อาเจียน ท้องเดิน
น้ำค้างต่าง ๆ	รสเค็ม	ล้างปัสสาวะ แก้โรคไต นิ้ว
รากตานคำ	รสเค็ม	แก้ตานซาง ขับพยาธิ แก้ไขข้อใน

กระดุก

๒.๒.๙ รสเปรี้ยว สรรพคุณ แก้เสมหะ ฟอกโลหิต ระบายอุจจาระ
ธาตุแสดงกับโรคน้ำเหลืองเสีย บาดแผล และโรคท้องร่วง ตัวอย่างเช่น

ลูกสมอพิเภกอ่อน	รสเปรี้ยว	แก้ไข้ลม เสมหะ
ส้มป่อย	รสเปรี้ยว	ชำระล้างเสมหะในลำไส้
น้ำส้มซ่า	รสเปรี้ยว	ขับเสมหะ แก้ลม โลหิต

๒.๒.๑๐ รสจืด สรรพคุณ แก้ในทางเตโชธาตุ และขับปัสสาวะ
ตัวอย่างเช่น

ตะไคร้หน้า	รสจืด	แก้ปัสสาวะ ข้ำร่ว แก้กษัยกร่อน
ใบรักษาว	รสจืด	ขับปัสสาวะ แก้ลักปิดลักเปิด
เส้มี้าทะเลาย	รสจืด	แก้พิษประคด แก้เน้ำเหลืองเสีย

ลักษณะตัวยวประจำธาตุ ได้แก่

ดอกดีปลี	ประจำปถวีธาตุ
รากข้าวปลู	ประจำอาโปธาตุ
เถาสะค้าน	ประจำวาโยธาตุ
รากเจตมูลเพลิง	ประจำเตโชธาตุ
เหง้าจิง	ประจำอากาศธาตุ

รสยาแก้ตามธาตุ มีดังนี้

ปถวีธาตุพิการ	แก้ด้วยรสยา	ฝาด หวาน มัน เค็ม
อาโปธาตุพิการ	แก้ด้วยรสยา	เปรี้ยว เมาเบื่อ ขม
วาโยธาตุพิการ	แก้ด้วยรสยา	สุขุม ร้อน เผ็ด
เตโชธาตุพิการ	แก้ด้วยรสยา	เย็นจืด ^{๔๔}

^{๔๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๑.

๓. การรู้จักคณาเภสัช คณาเภสัชกล่าวถึงยาเป็นพิกัดหรือพิกัดยา คือการจำกัดจำนวนของตัวยาไว้เป็นหมวดหมู่เป็นพวก ๆ คำว่าพิกัด หรือการจำกัด เป็นการกำหนดตัวยาหลายสิ่งหลายอย่างนำมารวมเรียกเป็นชื่อยาต่าง ๆ ที่รวมกันเข้าเป็นพิกัด เรียกเป็นชื่อเดียวกันเพื่อสะดวกแก่การตั้งตำรับและเพื่อจำง่าย ฉะนั้นจึงเรียกใช้ชื่อที่เป็นคำศัพท์ก็มี เรียกตามชื่อตัวยาก็มี เช่น กะทือทั้ง ๒ หมายถึง กะทือบ้าน กะทือป่า เป็นต้น

ในพิกัดยานี้แบ่งออกได้ ๓ ชนิด คือ จุลพิกัด พิกัดยาและมหาพิกัด ซึ่งอธิบายได้ดังต่อไปนี้

๓.๑ จุลพิกัด คือพิกัดที่เรียกชื่อตรงของตัวยานั้น ๆ เป็นพิกัดเล็ก เป็นตัวยาน้อยอย่าง ส่วนมากมีความแตกต่างกันในด้านต่าง ๆ ได้แก่

ต่างกันที่เกิด เช่น ผักหวานทั้งสอง (ผักหวานบ้าน กับผักหวานป่า)

ต่างกันที่ชนิด เช่น ตัวผู้ ตัวเมีย (มะยมตัวผู้ กับมะยมตัวเมีย)

ต่างกันที่ขนาด เช่น เปล้าทั้ง ๒ (เปล้าน้อย กับเปล้าใหญ่)

ต่างกันที่สี เช่น กะเพราทั้ง ๒ (กะเพราแดง กับกะเพราขาว)

๓.๒ พิกัดยา^{๔๔} คือ ตัวยาหลายสิ่งหลายอย่างมารวมกันเข้า เรียกเป็นคำตรงหรือเรียกเป็นคำศัพท์ก็ได้แต่นำหนักของตัวยาแต่ละสิ่งแต่ละอย่างหนักเท่ากัน (เสมอภาค) เช่น จันทรทั้ง ๓ โกฎทั้ง ๕ พิกัดเบญจจุล เป็นต้น

ตัวอย่างชื่อตัวยาในพิกัดที่เรียกเป็นคำศัพท์ เช่น

พิกัดทเวคันธา มีตัวยา รากนุนนาค รากมะขาง

(กลิ่นหอม ๒ อย่าง) สรรพคุณ แก้โลหิต แก้กำเดา ขับลมในลำไส้

พิกัดที่มีตัวยา ๓ สิ่ง เช่น

พิกัดตรีมธุรส คือการจำกัดจำนวนตัวยารสเลิศ ๓ อย่าง มีตัวยา น้ำผึ้ง น้ำตาล น้ำมันเนย สรรพคุณ ฝ้าธาตุให้ตัวผอมแห้ง เจริญอาหาร เจริญธาตุ แก้ตรีโทษ บำรุงกำลัง

พิกัดที่มีตัวยา ๕ สิ่ง เช่น

พิกัดเกสรทั้ง ๕ มีตัวยา ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกนุนนาค ดอกสารภี

เกสรบัวหลวง

สรรพคุณ มีกลิ่นหอม บำรุงหัวใจให้ชุ่มชื้น แก้ร้อนใน

กระหายน้ำ แก้ไข แก้ตามัว

พิกัดที่มีตัวยา ๖ สิ่ง เช่น

^{๔๔}เรื่องเดียวกัน.

พิกัดบัวพิเศษ	มีตัวยา บัวหลวงแดง บัวหลวงขาว บัวสัตตบงกชแดง บัวสัตตบงกชขาว บัวเพื่อน บัวชม สรรพคุณ รสเมาฝาด แก้ไข้อันบังเกิดเพื่อธาตุทั้ง ๔ แก้ลม แก้เสมหะ แก้โลหิต บำรุงกำลัง
พิกัดยาที่มีตัวยา ๗ สิ่ง เช่น พิกัดเกสรทั้ง ๗	มีตัวยา ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกสารภี เกสรบัวหลวง ดอกจำปา ดอกกระดังงา มีสรรพคุณ กลิ่นหอมเย็นสุขุม ทำให้หัวใจชื่นบาน แก้ร้อนใน กระจายน้ำ แก้ไข้ แก้ตามัว แก้ลม ทำให้หูอื้อ แก้ลมวิเวียน ชูกำลัง
พิกัดที่มีตัวยา ๘ สิ่ง เช่น	พิกัดดอกส้ม ๘ ประการ มีตัวยา ดอกส้มจีน ดอกส้มโอ ดอกส้มเขียวหวาน ดอกส้มซ่า ดอกส้มตรังกานู ดอกมะกรูด ดอกมะนาว ดอกมะงั่ว สรรพคุณ แก้ลมกองละเอียดและกองหยาบ แก้เสมหะ- แก้โลหิต ปรุงเข้ายาหอม ใช้แก้ลม
พิกัดที่มีตัวยา ๙ สิ่ง เช่น พิกัดเกสรทั้ง ๙	มีตัวยา ดอกมะลิ ดอกพิกุล ดอกบุนนาค ดอกสารภี เกสรบัวหลวง ดอกจำปา ดอกกระดังงา ดอกลำเจียก ดอกลำดวน สรรพคุณ กลิ่นหอมเย็นสุขุม ทำให้หัวใจชื่นบาน แก้ร้อนใน กระจายน้ำ แก้ไข แก้ตามัว แก้ลมทำให้หูอื้อ แก้ลมวิเวียน ชูกำลัง เป็นยาล้อมดับดับพิษ บำรุงตับ บำรุงปอด
พิกัดที่มีตัวยา ๑๐ สิ่ง เช่น	มีตัวยา ผลเร่วใหญ่ ผลเร่วน้อย ชะเอมเทศ ชะเอมไทย ผลผักชีลา ผลผักชีล้อม อำพันทอง อำพันเกสร อบเชยเทศ อบเชยไทย

สรรพคุณ แก้ไข้ เพื่อตีและเสมหะ แก่ริดสีดวงทวาร
 แก้ไอหืด ไอเสมหะ แก้หอบ บำรุงปอด
 แก่คลื่นเหียน อาเจียน ขับลมในลำไส้ บำรุงธาตุ
 แก่กระหายน้ำ แก่โรคในคอ แก่พิษร้อน
 แก่กำเดา

พิกัดพิเศษ เช่น

พิกัด โกฎพิเศษ

มีตัวยา โกฎกะกลิ้ง โกฎกรักรรา โกฎน้ำเต้า
 สรรพคุณ แก่คลื่นเหียน อาเจียน ขับพยาธิ ดับพิษ
 ทำให้ตัวเย็น ขับลมในลำไส้ แก่ริดสีดวงทวาร
 ระบายท้อง

๓.๓ มหาพิกัด หมายถึงการกำหนดตัวยาหลายสิ่งหลายอย่างเอามา
 รวมกันเรียกเป็นชื่อเดียวกันเหมือนกับพิกัดยา แต่ในมหาพิกัดนั้นจะมีการกำหนดส่วนของยาไว้
 มากน้อยตามส่วนที่จะรักษาให้เหมาะสมกับสมุฏฐานของแต่ละโรค โดยอัตราส่วนของยา
 เปลี่ยนไปตามรสประธานที่ต้องการ ยกเว้นมหาพิกัดทศเบญจกุล และพิกัดโสฬสเบญจกุล ที่จะใช้
 น้ำหนักของตัวยาเท่ากันทุกสิ่ง

ตัวอย่างมหาพิกัด เช่น

๑. มหาพิกัดตรีภูก แก่เสมหะสมุฏฐาน มีสัดส่วนดังนี้

เมล็ดพริกไทย	๔	ส่วน
เหง้าขิงแห้ง	๘	ส่วน
ดอกคัสปาลี	๑๒	ส่วน

๒. มหาพิกัดตรีภูก แก้วาตะสมุฏฐาน มีสัดส่วนดังนี้

เหง้าขิงแห้ง	๔	ส่วน
ดอกคัสปาลี	๘	ส่วน
เมล็ดพริกไทย	๑๒	ส่วน

๓. มหาพิกัดตรีภูก แก่ปิตตะสมุฏฐาน มีสัดส่วนดังนี้

ดอกคัสปาลี	๔	ส่วน
เมล็ดพริกไทย	๘	ส่วน
เหง้าขิงแห้ง	๑๒	ส่วน

๓.๔ การรู้จักวิธีปรุงยา การรู้จักวิธีปรุงยาแผนไทยนั้น ก่อนปรุงยาให้ผู้ป่วย แพทย์จะต้องศึกษาตัวยาต่าง ๆ เพื่อนำมาปรุงสำหรับรักษาโรค วิธีการปรุงยาตามแนวเภสัชกรรมไทย ๒๘ วิธี ดังได้กล่าวไว้เรื่องความหมายของเภสัชกรรมแผนโบราณแล้ว^{๔๖}

สรุปได้ว่าองค์ประกอบทางเภสัชศาสตร์ของเภสัชกรรม คือ องค์ประกอบของความรู้ที่เภสัชกรจะต้องรู้และต้องศึกษาให้เข้าใจ ซึ่งต้องนำความรู้เหล่านี้มาใช้ประยุกต์ในการประกอบในกระบวนการทำยารักษาโรคเสมอ ๆ คือ หลักเภสัช ๔ ประการ ซึ่งประกอบด้วย

รู้จักเภสัชวัตถุ รู้จักสรรพคุณเภสัช รู้จักคณาเภสัช และรู้จักวิธีการปรุงยา ซึ่งความรู้ทั้ง ๔ นี้ เป็นความรู้พื้นฐานและเป็นหลักสูตรของเภสัชศาสตร์แผนไทย (แผนโบราณ)

๒.๓.๓ องค์ประกอบของเภสัชกรรมทางกฎหมาย

การจัดทำกระบวนการในเรื่องยาให้ครบวงจร ตั้งแต่ ผลิต ขายส่ง ขายปลีก จนถึงมือผู้บริโภค ก็มีกฎหมายกำหนด องค์ประกอบที่จะต้องกระทำตามให้ครบถ้วน เช่น โรงงานผลิตยา จะทำอะไร มีอะไรบ้างจนกระทั่งตั้งโรงงานเสร็จ ผลิตยาได้ จัดจำหน่ายได้ หรือร้านขายยา ต้องการขายยาจะอย่างไร มีอะไรเป็นองค์ประกอบทางกฎหมายต้องจัดทำอะไรบ้างอย่างไร จนได้รับอนุญาตขายยาและเปิดขายยา จนมีคนป่วยมาซื้อยาได้ มีองค์ประกอบอะไรบ้างทางกฎหมาย เป็นต้น

องค์ประกอบทางกฎหมายว่าด้วยเภสัชกรรมมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องชัดเจนอยู่ฉบับเดียวคือ พระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐

ที่กล่าวด้วยเรื่องของการอนุญาตผลิตยาแผนโบราณ และยาแผนปัจจุบันว่าต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ และเงื่อนไขที่กำหนดไว้

ก. องค์ประกอบทางกฎหมายอันเกี่ยวข้องกับยาแผนโบราณ มีดังนี้

มาตราที่ ๕๔ ผู้รับอนุญาตผลิตยาแผนโบราณต้องมีผู้ประกอบโรคศิลป์แผนโบราณเป็นผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการตาม มาตรา ๖๘ ประจำอยู่ตลอดเวลาที่เปิดทำการ

มาตรา ๕๗ ให้ผู้รับอนุญาตผลิตยาแผนโบราณปฏิบัติ ดังต่อไปนี้

จัดให้มีป้ายนอกอาคารเปิดเผยหน้าสถานที่ผลิตยา เป็นสถานที่ผลิตยา มีชื่อตัว ชื่อสกุล ผู้ปฏิบัติการ เวลาทำการ มีสี ขนาดตามกระทรวงกำหนดให้จัดทำฉลากยาตามที่ขึ้นทะเบียนที่ภาชนะหีบห่อ บรรจุยาที่ผลิต โดยระบุชื่อยา เลขที่ทะเบียนตำรับยา ปริมาณบรรจุ ครั้งที่ผลิต ชื่อ ผู้ผลิต

^{๔๖}เรื่องเดียวกัน.

สถานที่ตั้ง วันเดือนปีที่ผลิต มีคำว่า ยาแผนโบราณ ยาใช้ภายนอก ยาใช้เฉพาะที่แล้วแต่กรณีด้วยสีแดง มีคำยาสามัญประจำบ้าน หรือยาสำหรับสัตว์ แล้วแต่ว่ามีจุดประสงค์การใช้แก่อะไร ต้องทำฉลากเอกสารกำกับยา ทำบัญชียาที่ผลิตและขาย และการอื่น ๆ ตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด^{๔๑}

มาตรา ๘๐ การขอขึ้นทะเบียนตำรับยาตามมาตรา ๗๕ ต้องแจ้งรายละเอียด ดังต่อไปนี้
ชื่อยาและชื่อปริมาณของวัตถุดิบเป็นส่วนประกอบของยา ขนาดบรรจุ วิธีวิเคราะห์มาตรฐาน ฉลาก เอกสารกำกับยา และรายการอื่นๆ ที่กำหนดในกฎกระทรวง

สรุปว่าผู้รับอนุญาตผลิตยาแผนโบราณในมาตรา ๕๗ จะต้องจัดให้มีป้าย ณ หน้าสถานที่ผลิตยาให้เห็นได้ง่าย ตามรายละเอียดที่กำหนดเอาไว้ จัดให้มีฉลากยาตามที่ขึ้นทะเบียน ฉลากหรือเอกสารกำกับยาข้อความต้องอ่านได้ชัดเจน ทำบัญชียาที่ผลิตและขาย ตามกำหนดในกฎหมาย การอื่น ๆ ตามที่กระทรวงกำหนด^{๔๒}

มาตรา ๕๘ ให้ผู้รับอนุญาตขายยาแผนโบราณปฏิบัติ ดังต่อไปนี้
จัดให้มีป้าย ณ ที่เปิดเผยหน้าสถานที่ขายยา ป้ายแสดงชื่อตัว ชื่อสกุลของผู้ปฏิบัติการ เวลาที่ปฏิบัติการ ขนาด สี ตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด จัดทำฉลากที่ภาษาและหีบห่อบรรจุ ตามมาตรา ๕๕ (๒) ให้มีครบถ้วน และการอื่น ๆ ตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด

ที่กล่าวมาสรุปว่า ผู้ที่จะทำงานด้านการผลิตและขายยาแผนโบราณ จะต้องกระทำการทุกอย่างให้เป็นไปตามองค์ประกอบทางกฎหมาย จึงจะไม่มีความคิด สะดวกและถูกต้อง ทำให้สามารถดำเนินงานให้เป็นไปได้โดยสมบูรณ์

ข. องค์ประกอบทางกฎหมายอันเกี่ยวกับยาแผนปัจจุบัน มีดังนี้

มาตรา ๒๕ ให้ผู้ผลิตยาแผนปัจจุบัน ปฏิบัติดังนี้

จัดให้มีป้าย ณ นอกอาคาร เปิดเผย ระบุสถานที่ในใบอนุญาต ชื่อ นามสกุล วิทยาฐานะของผู้ปฏิบัติการ ป้ายมีลักษณะ สี ขนาด ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง แสดงหลักฐานรายละเอียดการวิเคราะห์วัตถุดิบและยาที่ผลิต จัดฉลาก ตำรับยาไว้ที่ภาษาและบรรจุหีบห่อโดยระบุชื่อยา เลขที่ทะเบียนตำรับยา ขนาดบรรจุ ชื่อปริมาณความแรงของสารออกฤทธิ์ อันเป็นส่วนประกอบสำคัญของยาที่ตรงตามตำรับ เลขที่อักษรแสดงครั้งที่ผลิตหรือวิเคราะห์ ชื่อผู้ผลิตและสถานที่ตั้ง วันที่เดือน ปี ที่ผลิตยา มีคำว่า ยาอันตราย ยาควบคุมพิเศษ ยาใช้ภายนอก หรือยาใช้เฉพาะที่ แล้วแต่กรณี

^{๔๑} วุฒิ วุฒิชรรณเวช, คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์, อ่างแล้ว, หน้า ๓๓๖-๓๓๗.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๐.

ด้วยสีแดง มีคำว่ายาสามัญประจำบ้าน ยาสำหรับสัตว์ แล้วแต่ชนิด แสดงวันเดือนปี ที่ยาสิ้นอายุ จัดทำเอกสารกำกับยา คำเตือน ทำบัญชีวัตถุดิบ และการอื่นตามที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด^{๔๕}

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของกฎหมายของยาหรือเภสัชกรรม ในการผลิตยาจะต้องมีเงื่อนไขที่ประกอบกันเข้าอย่างครบถ้วนจึงจะผลิตได้ เพราะการทำยาต้องขออนุญาตมิได้สามารถทำได้เลย ต้องทำตามกฎหมายบัญญัติไว้ จึงต้องอาศัยองค์ประกอบที่สมบูรณ์ ทั้งนี้ก็เพื่อมุ่งไปที่สวัสดิภาพของผู้ใช้ยา จะได้ใช้ยาได้อย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัยเป็นสำคัญ ดังนั้นการจะผลิตยาหรือขายยา ก็ต้องทำตามสิ่งต่าง ๆ ที่กฎหมายบัญญัติให้มียังองค์ประกอบครบถ้วนจึงจะได้รับอนุญาตทำการได้ โดยไม่ผิดกฎหมาย สิ่งทีกล่าวมานี้เอง คือองค์ประกอบทางกฎหมายของเภสัชกรรม

๒.๔ ประเภทของเภสัชกรรม

จากพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้กล่าวว่า “ประเภท หมายถึง น. ส่วนที่แบ่งย่อยออกไปเป็นพวกจำนวน ชนิด หมู่ เหล่า อย่าง แพนก”^{๔๖} ในการศึกษานี้จะแบ่งออก ๓ ชนิด

- ก. ประเภทเภสัชกรรมในงานสาธารณสุขมูลฐานที่เป็นสมุนไพรรวมในกลุ่มอาการต่าง ๆ
- ข. ประเภทเภสัชกรรมที่แบ่งตามรูปแบบของยา
- ค. ประเภทเภสัชกรรมตามกฎหมาย ๒ ประเภท ได้แก่ ยาแผนปัจจุบัน และ แผนโบราณ

๒.๔.๑ ประเภทเภสัชกรรมในงานสาธารณสุขมูลฐานที่เป็นสมุนไพรรวมในกลุ่มอาการต่าง ๆ ที่กล่าวมาประเภทเภสัชกรรมมีการจัดแบ่ง ยาโดยทั่วไปใช้แก้ไขอาการของโรคต่าง ๆ โรคแต่ละโรคมีอาการแตกต่างกันออกไป การจัดยาให้ผู้ป่วยเมื่อตรวจอาการรู้ว่าอะไรเป็นสาเหตุก็มักจะหายาแก้อาการนั้น เช่น ผู้ป่วยปวดหัวก็มักใช้ยาแก้ปวด ปวดท้องก็ใช้ยาแก้ปวดท้อง

ในการศึกษานี้จึงเห็นว่าอาการทั่ว ๆ ไปเป็นอย่างไรยาที่ต้องใช้ก็จะอยู่ในประเภท หรือชนิด หรือหมู่เหล่านั้น ในงานด้านสาธารณสุข มีการจัดแบ่งสมุนไพรรที่หาง่ายและใช้ได้ผลดี ราคาถูกไว้ในงานสาธารณสุขมูลฐานแบ่งตามกลุ่มอาการของโรคไว้หลายกลุ่มอาการ ดังต่อไปนี้ เป็นต้น

^{๔๕}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๕.

^{๔๖}ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, อ้างแล้ว, หน้า ๖๖๗.

สมุนไพรในงานสาธารณสุขมูลฐานแบ่งตามกลุ่มอาการของโรค^{๕๖}

๑. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการท้องผูก ได้แก่
 - ๑.๑ ขี้เหล็ก ใช้แก่นหรือทั้งห้า
 - ๑.๒ ญูน ใช้เนื้อในฝักแก่
 - ๑.๓ ชุมเห็ดเทศ ใช้ใบหรือดอก
 - ๑.๔ ชูดเห็ดไทย ใช้เมล็ดแห้ง
 - ๑.๕ มะขาม ใช้เนื้อในฝักแก่
๒. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการท้องอืดท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด
 - ๒.๑. กระชาย ใช้เหง้าหรือราก
 - ๒.๒ กระเทียม ใช้เหง้า
 - ๒.๓. กระเทียม ใช้กลีบ
 - ๒.๔. กระวาน ใช้ลูก
 - ๒.๕. กระเพรา ใช้ใบหรือยอด
๓. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการท้องเดิน
 - ๓.๑ กล้ายน้ำว่า ใช้ลูกดิบทั้งเปลือก
 - ๓.๒ ทับทิม ใช้เปลือกลูก
 - ๓.๓ ฝรั่ง ใช้ใบแก่หรือลูกอ่อน
 - ๓.๔ ฟ้ายางตายใจ ใช้ทั้งต้น
 - ๓.๕ มังคุด ใช้เปลือกลูกแห้ง
๔. สมุนไพรที่ใช้ถ่ายพยาธิได้
 - ๔.๑ ฟักทอง ใช้เมล็ดแก่แห้ง
 - ๔.๒ มะเกลือ ใช้ลูกดิบสด ๆ
 - ๔.๓ มะขาม ใช้เนื้อในเมล็ด
 - ๔.๔ มะหาด ใช้ปากหาดหรือแก่น
 - ๔.๕ เล็บมือนาง ใช้เมล็ด
๕. สมุนไพรที่ใช้แก้บิด
 - ๕.๑ ทับทิม ใช้เปลือกผล
 - ๕.๒ มังคุด ใช้เปลือกผล

^{๕๖} วุฒิ วุฒิธรรมเวช, คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์, อ้างแล้ว, หน้า ๒๗๖.

๖. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการคลื่นไส้ อาเจียน

๖.๑ กะเพรา ใช้ใบและยอด

๖.๒ จิง ใช้เหง้าแก่

๖.๓ ขอ ใช้ลูกดิบหรือห้าม ๆ

๗. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการนอนไม่หลับ

๗.๑ ขี้เหล็ก ใช้ใบ

๘. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการไอและขับเสมหะ

๘.๑ จิง ใช้เหง้าแก่

๘.๒ คีปาลี ใช้ผล (ดอก) แก่

๘.๓ เพกา (ลิ้นฟ้า) ใช้เมล็ด

๘.๔ มะขาม ใช้เนื้อในฝักแก่

๘.๕ มะนาว ใช้ผลสด

๘.๖ มะแว้งเครือและมะแว้งคั้น ใช้ผล

๙. สมุนไพรที่ใช้รักษาอาการเจ็บคอ

๙.๑ ฟ้าทะลายโจร ใช้ใบสด

๙.๒ มะนาว ใช้ น้ำคั้นจากลูกสด

๑๐. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการไข้

๑๐.๑ บอระเพ็ด ใช้เถา

๑๐.๒ ปลาไหลเผือก ใช้ราก

๑๐.๓ ฟ้าทะลายโจร ใช้ทั้งคั้น

๑๐.๔ ย่านาง ใช้ราก

๑๑. สมุนไพรที่ใช้แก้อาการผื่นคัน

๑๑.๑ ขมิ้นชัน ใช้เหง้า

๑๑.๒ พลุ ใช้ใบ

๒.๔.๒ การแบ่งประเภทตามรูปของยา ได้แก่

๑. ยาน้ำ (Liquid dosage form) เช่น

ยาน้ำเชื่อม (Syrup) เป็นยาน้ำที่มีน้ำตาลอยู่ประมาณ 80 – 85 %

ยาแขวนตะกอน (Suspension) เป็นยาที่บดละเอียดผสมอยู่ในสารน้ำ

Emulsion เป็นยาน้ำที่มีลักษณะคล้ายครีม โดยอาศัย () เพื่อให้สามารถผสมกับน้ำมันได้

ยาสกัด (Extracts) เป็นยาที่ได้จากการสกัดเอาตัวยามาจากพืช แล้วทำให้สารละลายระเหยไปเหลือแต่ตัวยา

Tinctures เป็นยาน้ำที่มีแอลกอฮอล์เป็นตัวทำละลาย เช่น ยาแดงเหล้า เป็นต้น

๒. ในรูปของแข็ง (Solid dosage form) เช่น

ยาผง (Powder)

ยาเม็ดกลม หรือ ลูกกลอน (Pills)

ยาเม็ดแบน (Tablets)

ยาบรรจุแคปซูล (Capsule) ฯลฯ

๓. ในรูปยาเฉพาะที่ (Topical application form) เช่น

ครีม (Cream)

ยาเหน็บ (Suppositories)

ยาพอก (Poultices)

๔. ในรูปยาสูดดม (Inhalation)^{๔๖}

๒.๔.๓ ประเภทของเภสัชกรรมตามกฎหมาย

ประเภทยา กฎหมายได้แบ่งกำหนดประเภทยาเป็นยาแผนปัจจุบันและแผนโบราณ ซึ่งอยู่ในรูปแบบยาสำเร็จรูปในลักษณะยาบรรจุเสร็จ และยาทั้งสองแผนยังแบ่งตามอันตรายร้ายแรงต่อการใช้ยา โดยชนิดที่ร้ายแรงมากเป็น “ยาควบคุมพิเศษ” รองมาเป็น “ยาอันตราย” และที่มีอันตรายน้อยเป็น “ยาสามัญประจำบ้าน” นอกจากนี้ยังมียาอีกประเภทหนึ่งที่มีใช้เป็นการสำเร็จรูปคือ ยังมีได้มีการผสมปรุง หรือแปรสภาพ เรียกว่า “ยาสมุนไพร”

๑) ยาแผนปัจจุบัน หมายความว่า ยาที่มุ่งหมาย ใช้ในการประกอบวิชาชีพเวชกรรม การประกอบโรคศิลปะแผนปัจจุบัน หรือการบำบัดโรคสัตว์

จากความหมายของ “ยาแผนปัจจุบัน” คือ วัตถุที่เป็นยาตามที่กำหนดไว้ในคำนิยาม “ยา” และเป็นยาที่มุ่งหมายสำหรับใช้ในการประกอบวิชาชีพเวชกรรม และการประกอบโรคศิลปะแผนปัจจุบัน หรือการบำบัดโรคสัตว์ซึ่งมีความหมายดังนี้

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๔.

“การประกอบวิชาชีพเวชกรรม” หมายความว่า การประกอบวิชาชีพตามกฎหมายว่าด้วยวิชาชีพเวชกรรม คือ “พระราชบัญญัติวิชาชีพเวชกรรม พ.ศ. ๒๕๒๕” เป็นกฎหมายที่ควบคุมการประกอบวิชาชีพของแพทย์ที่ได้ขึ้นทะเบียนและรับใบอนุญาตเป็นผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรมจากแพทยสภา อันเป็นการประกอบโรคศิลปะ โดยอาศัยความรู้อันได้ศึกษาตามหลักวิทยาศาสตร์ มีความรู้เวชกรรมโดยได้รับปริญญาในวิชาแพทยศาสตร์ที่แพทยสภารับรองวิชาชีพที่กระทำต่อมนุษย์เกี่ยวกับการตรวจโรค การวินิจฉัยโรค การป้องกันโรค การบำบัดโรค การผดุงครรภ์ การปรับสายตาด้วยเลนส์สัมผัส การแทงเข็มหรือการฝังเข็มเพื่อบำบัดโรคเพื่อระงับความรู้สึก และหมายรวมถึงการกระทำทางศัลยกรรม การใช้รังสี การฉีดยาหรือสาร การสอดใส่วัตถุใด ๆ เข้าไปในร่างกาย ทั้งนี้เพื่อการคุมกำเนิด การเสริมสวย หรือการบำรุงร่างกายด้วย

๒) ประเภทของยาแผนโบราณ ใช้เพื่อมุ่งหมายประกอบโรคศิลปะแบบแผนโบราณ เป็นยาที่รัฐมนตรีประกาศว่าเป็นยาแผนโบราณ หรือยาที่ขึ้นทะเบียนคำรับยาแผนโบราณเป็นยาแผนโบราณจัดประเภทตามความร้ายแรงของยากลุ่ม

๑. ยาควบคุมพิเศษ
๒. ยาอันตราย
๓. ยาสามัญประจำบ้าน
๔. ยาสมุนไพร
๕. ยาบรรจุเสร็จ

ในพระราชบัญญัติฉบับที่ ๕ พุทธศักราช ๒๕๓๐ ได้เพิ่มเติมอีกเป็น ๘ กลุ่ม โดยมีทั้งยาแผนปัจจุบันและแผนโบราณ แบ่ง ดังนี้^{๕๓}

๑. ยาแผนปัจจุบัน
๒. ยาแผนโบราณ
๓. ยาอันตราย
๔. ยาควบคุมพิเศษ
๕. ยาใช้ภายนอก
๖. ยาใช้เฉพาะที่
๗. ยาสามัญประจำบ้าน

^{๕๓} สุธี เมตะวกยานนท์, รัฐไว้ใช้ยา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๓-๔.

๘. ยาบรรจุเสร็จ

๙. ยาสมุนไพร

โดยมีจุดมุ่งหมายสำหรับใช้ในการตรวจ รักษา บำบัด ป้องกัน โรคของมนุษย์และสัตว์ โดยอาศัยความรู้จากตำราหรือการเรียนสืบต่อกันมา อันมิใช่การศึกษาตามหลักวิทยาศาสตร์ ปัจจุบันนี้ยาแผนโบราณได้รับอนุญาตให้ขึ้นทะเบียนตำรับมีประมาณ ๘,๐๐๐ กว่าตำรับ ส่วนใหญ่ที่รับขึ้นทะเบียนตำรับยาเป็นยาที่อยู่ในตำรายาแผนโบราณ เช่น ยาหอม ยาบำรุงโลหิต ยาถ่ายพยาธิ ยาแก้กลากเกลื้อน ยาขม ยาธาตุ ยาแก้ท้องเสีย ฟ้าทะลายโจรลดไข้ ยาระบายโสมชะยามแขก เป็นต้น นอกจากนี้มียาที่ไม่อยู่ในตำรายาแผนโบราณแต่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นยาแผนโบราณ เช่น ยาโสมเกาหลี ยาน้ำแก้ไอชวนป่วยี่แป้โล้ว ยาเม็ดเขากวางอ่อน เป็นต้น^{๔๔}

“ยาควบคุมพิเศษ” หมายความว่า ยาแผนปัจจุบันหรือยาแผนโบราณที่รัฐมนตรีประกาศเป็นยาควบคุมพิเศษ

ยาควบคุมพิเศษมีทั้งยาแผนปัจจุบันและยาแผนโบราณปัจจุบันประกาศระบุนยาควบคุมพิเศษไว้ ๖๖ กลุ่ม ตัวยาสำคัญ ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุขเรื่องยาควบคุมพิเศษ ลงวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๒๕ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติมเช่น ยารักษาโรคมะเร็ง ยาเสพติด ยาจำพวกให้กัมมันตรังสี ยาที่มีส่วนประกอบของสารหนู น้ำมันสลอด เป็นต้น

ยาอันตราย หมายความว่ายาแผนปัจจุบันหรือยาแผนโบราณที่รัฐมนตรีประกาศเป็นยาอันตราย ยาอันตรายมีทั้งยาแผนปัจจุบันและยาแผนโบราณ ซึ่งมีอันตรายร้ายแรงรองลงมาจากยาควบคุมพิเศษ ปัจจุบันประกาศระบุนยาอันตรายไว้ ๗๕ กลุ่มตัวยาสำคัญ ตามประกาศกระทรวงสาธารณสุขเรื่องยาอันตราย ลงวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๒๑ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม เช่น แอสไพรินยาลดไข้ ยาจำพวกลดกรดยुरิก ยาฉีดทุกชนิด ยาจำพวกรักษาโรคเรื้อน ยาจำพวกรักษาวัณโรค เป็นต้น

ยาควบคุมพิเศษและยาอันตรายมีคุณค่าในด้านการรักษาโรคสูงมากแต่อาจก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อผู้บริโภคที่ใช้ยา ได้หากใช้ไม่ถูกวิธีและไม่ถูกกับโรค จึงจำเป็นต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลรักษาโดยใกล้ชิดของแพทย์หรือสัตวแพทย์ และโดยคำแนะนำของเภสัชกรผู้ซึ่งศึกษาทางด้านยาโดยตรง หรือผู้ประกอบโรคศิลป์แผนโบราณ กฎหมายจึงกำหนดให้มีผู้ประกอบวิชาชีพเหล่านี้เป็นผู้มีหน้าที่ปฏิบัติการ ณ สถานที่ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับยาทางการผลิตยา การ

^{๔๔}เดือนเพ็ญ ภิญโญนิธิเกษม, จรรยาวิชาชีพและกฎหมายเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย, อ่างแล้ว, หน้า ๘-๑๖.

นำหรือสั่งยาเข้ามาในราชอาณาจักร และการขายยาเพื่อควบคุมกำกับดูแลความแล้ลลอคภัยและเกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้ยาควบคุมพิเศษและยาอันตราย

ยาสามัญประจำบ้าน หมายความว่า ยาแผนปัจจุบันหรือยาแผนโบราณที่รัฐมนตรีประกาศเป็นยาสามัญประจำบ้าน

ยาแผนปัจจุบันและยาแผนโบราณอาจถูกจัดให้เป็นยาสามัญประจำบ้าน โดยรัฐมนตรีประกาศกำหนดเช่นเดียวกับยาควบคุมพิเศษและยาอันตราย ซึ่งยาสามัญประจำบ้านเป็นยาที่มีอันตรายน้อยและมีคุณค่าในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บชนิดที่ไม่รุนแรงมาก ประชาชนสามารถซื้อหามาใช้ประจำบ้านใช้รักษาตนเองในเบื้องต้นหรือในภาวะฉุกเฉินหรือในคราวจำเป็น ปัจจุบันนี้ได้ประกาศยาสามัญประจำบ้านแผนปัจจุบันและแผนโบราณไว้ในประกาศกระทรวงสาธารณสุข ๒ ฉบับ คือ

๑. ประกาศกระทรวงสาธารณสุขลงวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๔๒ ระบุยาแผนปัจจุบันจำนวน ๑๖ กลุ่ม อาการเป็นยาสามัญประจำบ้าน โดยกำหนดตำรับยา สรรพคุณ ขนาดวิธีใช้ ขนาดบรรจุ คำเตือน การเก็บรักษา และคำว่า “ยาสิ้นอายุ” และแสดงวันเดือนปีที่ยาสิ้นอายุไว้ที่ฉลากของภาชนะบรรจุยา เช่น

- ยาแก้ปวดท้อง ท้องอืด ท้องขึ้น ท้องเฟ้อ เช่น ยาน้ำลดกรดลูมิโนแมกนีเซียม ยาขับลม ยาแก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ ทิงเจอร์มหาหิงค์ เป็นต้น
- ยาแก้ท้องเสีย เช่น ผงน้ำตาลเกลือแร่ เป็นต้น
- ยาระบาย เช่น ยาระบายแมกนีเซียม ยาระบายกลีเซอรินชนิดเหน็บทวารสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ เป็นต้น
- ยาบรรเทาปวดลดไข้ เช่น ยาเม็ดแก้ปวดลดไข้แอสไพริน ยาเม็ด/ยาน้ำบรรเทาปวดลดไข้พาราเซตามอล เป็นต้น

๒. ประกาศกระทรวงสาธารณสุขลงวันที่ 26 มิถุนายน 2542 ระบุยาแผนโบราณเป็นยาสามัญประจำบ้าน จำนวน 26 กลุ่มอาการ โดยกำหนดชื่อ ปริมาณของวัตถุ สูตรส่วนประกอบ วิธีทำ สรรพคุณ ขนาดรับประทาน คำเตือน ขนาดบรรจุไว้ คำว่า “ยาสิ้นอายุ” และแสดงวันเดือนปีที่ยาสิ้นอายุไว้ที่ฉลากของภาชนะบรรจุยา เช่น

- ยาขับลม แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ เช่น ยาประสะกะเพรา ยาประสะกานพลู ยาแสงหมึก เป็นต้น
- ยาถ่ายยาระบาย เช่น ยาตรีหอม ยาตรีสันตะฆาต ยาถ่าย เป็นต้น
- ยาแก้ร้อนใน เช่น ยาเขียวหอม เป็นต้น
- ยาแก้ไอ เช่น ยาประสะมะแว้ง เป็นต้น

“ยาสมุนไพร” หมายความว่า ยาที่ได้จากพฤกษชาติ สัตว์ หรือแร่ ซึ่งมีได้ผสม ประจุ หรือแปรสภาพ

ความหมายของยาสมุนไพรคือ ยาที่ได้จากพืช สัตว์ หรือแร่ธาตุ ซึ่งยังมีได้นำมาผสม ประจุ ปรี้อแปรสภาพยังคงสภาพตามธรรมชาติยังเป็นราก ใบ ดอก ต้น เถา เช่น รากโสม ใบชะเอม ต้นเสลดพังพอน เขากวางอ่อน น้ำผึ้งรวง ยาสมุนไพรเหล่านี้ถ้าไม่ใช่ยาที่มีประกาศให้เป็นยาอันตราย กฎหมายยกเว้นให้ขายได้โดยไม่ต้องมีใบอนุญาต และไม่ต้องขึ้นทะเบียนตำรับยา แต่ถ้าได้มีการผสม ประจุ หรือแปรสภาพแล้ว เช่น ใบและดอกมะระขี้นก นำมาบดเป็นผงอัดเป็นเม็ด หรือผสมปั้นเป็นเม็ดลูกกลอน หรือรากโสมมาผสมประจุเป็นยาของเหล้า ลักษณะเช่นนี้ถือได้ว่าการผสมประจุ หรือแปรสภาพแล้วต้องมีขึ้นทะเบียนตำรับยาเป็นยาแผนปัจจุบันหรือแผนโบราณแล้วแต่กรณี

“ยาบรรจุเสร็จ” หมายความว่า ยาแผนปัจจุบันหรือยาแผนโบราณที่ได้ผลิตขึ้นเสร็จในรูปแบบต่าง ๆ ทางเภสัชกรรม ซึ่งบรรจุในภาชนะหีบห่อที่ปิดหรือผนึกไว้ และมีฉลากครบถ้วนตามพระราชบัญญัตินี้

ยาบรรจุเสร็จคือ ยาที่ผลิตขึ้นเป็นยาแผนปัจจุบัน หรือยาแผนโบราณในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ยาเม็ด ยาผง ยาแคปซูล ยาน้ำ ยาขี้ผึ้ง ยาครีม หรือยาฉีด ซึ่งสามารถนำไปใช้กิน ทา สอด หรือแพทย์/สัตวแพทย์ นำไปฉีดให้กับคนไข้หรือสัตว์ป่วย

เพื่อความสะดวกในการจำแนกประเภทยาตามเภสัชตำรับของอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ส่วนใหญ่แบ่งโดยอาศัยตำแหน่ง การออกฤทธิ์ทางกายวิภาคศาสตร์ และประโยชน์ทางการรักษา ดังนี้^{๕๕}

๑. ยาที่ออกฤทธิ์ต่อระบบประสาทส่วนกลาง ตัวอย่าง ยานอนหลับ
๒. ยาที่ออกฤทธิ์ต่อประสาทอัตโนมัติ ตัวอย่าง อะโทร핀
๓. ยาที่ออกฤทธิ์ต่อระบบหายใจ ตัวอย่าง ยาขยายหลอดลม
๔. ยาที่ออกฤทธิ์ต่อระบบหัวใจและหลอดเลือด ตัวอย่าง ยาลดความดันเลือด
๕. ยาที่ออกฤทธิ์ต่อระบบทางเดินอาหาร ตัวอย่าง ยาลดกรด
๖. ยาที่ออกฤทธิ์ต่อระบบการสืบพันธุ์ และยาจำพวกฮอร์โมน ตัวอย่าง ยาคุมกำเนิด
๗. ยาที่ออกฤทธิ์ต่อไต ตัวอย่าง ยาขับปัสสาวะ
๘. ยาแก้แพ้ ตัวอย่าง ยาแอนติฮิสตามีน
๙. บาลคอาการอักเสบ ตัวอย่าง ยาจำพวกสเตียรอยด์

^{๕๕} สุทธิ เมกะวานนท์, รัฐวิไชยา, อ้างแล้ว, หน้า ๔.

๑๐. ยาค้านจุลชีพ ตัวอย่าง ยาจำพวกซัลโฟนาไมด์

๑๑. ยาอื่น ๆ ตัวอย่าง ยารักษามะเร็ง

จากการศึกษา ประมวลสรุปได้ว่า ทั้งความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ และประเภทของเภสัชกรรม เป็นเรื่องเกี่ยวกับ ยารักษาโรค มีอยู่ ๒ แผน โดย จุดมุ่งหมายมีร่วมกัน คือ การรักษาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้น แต่มีความแตกต่างกันบ้าง ในด้านแง่คิด วิธีการทำยาหรือใช้ยาและด้านอื่นๆ มีความสำคัญทั้ง ๒ แผน แม้ว่าด้านองค์ประกอบ และประเภท บางประเภทแตกต่างกัน แต่ดังกล่าวแล้วว่าจุดหมายปลายทางอันเดียวกัน คือ ได้ยาคือ ต้องมีความสามารถในการรักษาโรคได้สำเร็จ ช่วยให้ไม่ต้องทุกข์ทรมานจากอาการป่วยไข้นานเกินไป จึงเป็นสิ่งที่สามารถเลือกใช้เองหากว่ามีความรู้ ยาแต่ละอย่างนั้นควรเลือกใช้ให้เหมาะสมแก่ตนเอง ทั้งทางด้านความสะดวก ประสิทธิภาพ ราคาและความปลอดภัย โดยเภสัชกรรมทั่วไปนั้นเป็นเรื่องกว้าง ๆ ที่มีความคุ้นเคยในเรื่องของยาส่วนเภสัชศาสตร์ เป็นความรู้โดยตรง ในแง่วิชาการด้านยาและเภสัชกรรม ในด้านกฎหมาย นั้นเป็นข้อบัญญัติที่มุ่งไปในแง่ความยุติธรรม ความสงบเรียบร้อยของสังคม ที่นำกฎหมายมาป้องกันการเอาเปรียบกันอย่างไม่ยุติธรรม สิ่งทีกล่าวมา เป็นสิ่งควรรู้ ที่เป็นพื้นฐานในการเลือกใช้ยาเมื่อเกิดความเจ็บไข้ และระมัดระวังตัวเองจากพิษต่าง ๆ ของยา และสิ่งที่เกี่ยวข้องกับยา

บทที่ ๓

เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

พุทธปรัชญาเถรวาทมีเรื่องราวเกี่ยวกับเภสัชกรรมอยู่หลายตอนในการศึกษานี้แบ่งการศึกษาออกเป็นตอนใหญ่ ๆ คือ

- ก. เรื่องเภสัชกรรมในเภสัชขันธ์กะ
- ข. เภสัชกรรมในการรักษาโรคของหมอชีวกโกมารภัจจ์
- ค. เภสัชกรรมที่ปรากฏในนิสสัย ๔ : กรณีน้ำมูตรน่าเป็นยา

๓.๑ เภสัชกรรมในเภสัชขันธ์กะ

เภสัชขันธ์กะชื่อขันธ์กะที่ ๖ ในคัมภีร์มหาเวรรควินัยปิฎกเล่มที่ ๕ ว่าด้วยเรื่องเภสัชกล่าวด้วยเรื่อง ยาบำบัดโรคทั่วไปและยาที่ชื่อว่า เภสัช ๕ พร้อมทั้งการจัดหมวดหมู่ของยา^๑

ในพระไตรปิฎก เล่ม ๕ ได้สรุป เภสัชขันธ์กะว่า “เป็นตอนที่ว่าด้วยยารักษาโรค โภชนะ, ภัตตาหารชนิดต่าง ๆ”^๒ นอกจากนี้ยังว่าด้วยโภชนาหารอื่น ๆ ซึ่งสงเคราะห์เข้ากับยารักษาโรค มีทั้งที่ทรงห้ามไม่ให้ภิกษุฉันและทรงอนุญาตให้ฉันได้ โดยพิจารณาที่เหตุผลต่าง ๆ ตามความจำเป็น

สรุปได้ว่า เภสัชกรรมในเภสัชขันธ์กะ เป็นหมวดหมู่ เรื่องราวของ ยาบำบัดโรคต่าง ๆ และสิ่งต่าง ๆ ที่สงเคราะห์เข้ากับยารักษาโรค ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้เป็นวินัยเพิ่มเติมพิเศษนอกพระปาฏิโมกข์ ตลอดจนเรื่องราวอื่น ๆ ที่พระพุทธองค์ได้อนุญาตและห้าม ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๕ หมวดว่าด้วย เภสัชขันธ์กะ

๓.๑.๑ คำศัพท์ต่าง ๆ ที่ประกอบอยู่ในเภสัชขันธ์กะ

มีคำต่าง ๆ ที่ประกอบอยู่ในเภสัชขันธ์กะ เพื่อจะได้สะดวกต่อการทำความเข้าใจที่เกี่ยวกับเภสัชกรรม จึงนำคำเหล่านี้มาให้ความหมาย ดังนี้

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๖.

^๒วิ.มหา. ๕/๑๒/๑๖.

คำว่า “กัปปิยะ” หมายถึง สมควร ควรแก่สมณะที่จะบริโภค ของที่สมควรแก่ภิกษุใช้สอย^๑ ตัวอย่าง เช่น ข้าวสุก จีวร ร่ม ยาแดง เป็นกัปปิยะแต่ว่า สุรา เสื่อ กางเกง หมวก น้ำหอม น้ำอบ เป็นต้น เหล่านี้มีใช้กัปปิยะ สิ่งที่ไม่เป็น กัปปิยะ เรียกว่า อกัปปิยะ

คำว่า “อกัปปิยะ” หมายถึง ไม่ควร ไม่สมควรแก่ภิกษุ จะบริโภคใช้สอยคือ ต้องห้ามด้วย พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาต สิ่งนั้นไม่เหมาะแก่ภิกษุใช้หรือฉัน เป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับกัปปิยะ^๒

คำว่า “อกาละ” หมายถึง เวลาอันไม่ควร^๓

ส่วนคำว่า กาลิก หมายถึง เนื่องด้วยกาล ขึ้นกับกาลของอันจะกลืนกินให้ล่วงล้ำคอกเข้าไป ซึ่งพระวินัยบัญญัติให้ ภิกษุรับเก็บไว้ฉันได้ในเวลาที่กำหนดจำแนกเป็น ๔ อย่าง ได้แก่ ขาวกาลิกสิ่ง ที่รับประเคนไว้และฉันได้ชั่วเวลาเช้าถึงเที่ยงของวันนั้น ขามกาลิกสิ่งที่รับประเคนไว้และฉันได้ชั่ว วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง เช่น น้ำปานะ สัตตกาฬิก สิ่งที่ได้รับประเคนไว้และฉันได้ภายใน ๑ วัน ได้แก่ เกสัชทั้งห้า ขาวชิวกรับประเคนไว้และฉันได้ตลอดไปไม่จำกัดเวลา ได้แก่ของที่ใช้ปรุงเป็นยา

คำว่า “คิลานุปัจจย” พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายว่า ปัจจยสำหรับคนไข้, บารัณฑาโรค^๔ จากคำศัพท์ต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น คำเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการใช้ยา รักษาโรค เมื่อเกิดความเจ็บป่วยของภิกษุ เพราะเป็นกระบวนการเลือกสรรปัจจย ๔ ที่มีความจำเป็น ต่อชีวิตและสุขภาพ อันมีความเหมาะสมในการดำเนินชีวิตของภิกษุ คือการเลือกใช้แต่สิ่งที่สมควร แก่สมณะที่จะบริโภคใช้สอย แต่ถ้าขาดแคลนก็มีผลต่อความยากลำบาก อาจทำให้เจ็บป่วย หรือเมื่อ เจ็บป่วยแล้วภิกษุขาดปัจจย ๔ เหล่านี้ ก็อาจถึงแก่กรรมภาพได้ สำหรับภิกษุนั้นกาลเวลานับว่ามี ความสำคัญมากต่อการกลืนกินสิ่งต่าง ๆ ให้ล่วงล้ำคอกเข้าไป เพราะมีพุทธบัญญัติที่เป็นข้อห้ามบ้าง ข้ออนุญาตบ้าง ซึ่งต้องมีการเลือกให้คิดว่ากินอะไรจะใช้เก็บอย่างไร แต่ละอย่างควรเป็นกาลไหน ซึ่ง ต้องคัดเลือกให้ถูกต้องกับพุทธบัญญัติในกาลิก ๔ ที่กล่าวมานี้เป็นความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับ คำศัพท์ดังกล่าวข้างต้น ทั้งเรื่องของเกสัช คือ ยา และอาหารที่ช่วยหล่อเลี้ยงสุขภาพร่างกาย

จากความหมายของคำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกสัชชั้นแรก จะเห็นได้ว่าจะเกี่ยวข้องกับ เรื่องราวของการดำเนินชีวิต ใช้สอยยาต่าง ๆ อย่างมีวินัย โดยเฉพาะเรื่องยาที่ภิกษุจะต้องเข้าใจ ต้องรู้ ว่า อะไรควร ไม่ควร ทำอย่างไรจะดี ไม่ดี เพราะใช้ผิดก็เกิดอันตรายได้และผิดต่อวัตถุประสงค์ของ

^๑พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์, อ่างแล้ว, หน้า ๓๐๒.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๐๒.

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

วินัยบัญญัติ เหตุที่ว่า ยา มีความสัมพันธ์กับวินัยเพราะ เกสัชชขันธกะ หมวดนี้เป็นวินัยพิเศษ ที่ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ ขึ้นเป็นกรณีพิเศษนอกพระปาติโมกข์ เรียกว่า “วิเสสนัย” เป็นบัญญัติ เพิ่มเติมเพื่อให้สิกขาบทรัดกุมขึ้น หรือผ่อนผันให้เพลาความเข้มงวดลง โดยมีเรื่องราวของความ เจ็บป่วยเกิดขึ้น เมื่อเกิดความเจ็บป่วย ภิกษุมีความต้องการสิ่งต่าง ๆ ที่มีสรรพคุณเป็นยามาช่วย รักษาอาการที่ทุกข์ทรมานอยู่ แต่ไม่กล้าที่จะใช้ เพราะยังไม่มีพุทธานุญาต จึงกราบทูลให้พระพุทธ- องค์ทรงทราบ เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบแล้วก็จะถือเอาเรื่องที่ภิกษุกราบทูลมาเป็นปฐมเหตุ ใน การอนุญาตหรือห้ามในสิ่งที่ภิกษุต้องการ ยาหลายสิ่งที่ใช้ในการแก้ไขอาการความเจ็บป่วยต่าง ๆ ของพระภิกษุที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตและห้ามไว้มีในพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลง- กรณราชวิทยาลัย เล่มที่ ๕ วินัย ๕, ๒๕๓๘ พบข้อมูลว่าเกสัชชขันธกะ ตอนที่ด้วยการรักษาโรค มี ๒๗ หัวข้อ

ในการศึกษานี้จะนำเสนอเรื่องที่เกี่ยวข้องกับยาและอาหารที่จัดว่าเป็นยา

เริ่มด้วยเรื่อง อาหารที่มักเกิดในฤดูสารท เรื่องที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาต เกสัช ๕ นอกจากนี้ ก็มีเรื่องสำคัญอื่น ๆ เช่น เรื่องเครื่องยาสมุนไพรชนิดต่าง ๆ เรื่องยาตา เรื่องขานัตถ์ เรื่อง วิธีการรักษาโรค เรื่องทรงอนุญาตน้ำอัฐฐบาน เรื่องมหาปเทศ ๔ ซึ่งเป็นหลักคัตติณของเคี้ยวของ ฉันทว่าอย่างไหนควรและอย่างไหนไม่ควร ในกาลไหน อย่างไร เนื้อหาจบลงด้วยเรื่อง ที่ทรงอนุญาต กาลิกระคนกัน^๑ เหตุที่เกี่ยวข้องกับเกสัชกรรมเพราะเหตุว่า เมื่อภิกษุออกรับอาหารบิณฑบาต ภิกษุ ต้องคัดของที่ปะปนกันมาว่าสิ่งใดเป็นยาควรเก็บไว้ สิ่งใดควรรับใช้ให้หมดไปตามพุทธานุญาต ใน เกสัชชขันธกะ ใ้ค้กล่าวเรื่องปัจจัยในการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับยารักษาโรคหลาย อย่างที่สำคัญ ๆ คือความมีชีวิตที่มีสุข แก้ไขโรคร้าย และมีคุณลักษณะเป็นแบบสมุนไพรที่หาได้ง่าย บางชนิดก็จัดเป็นอาหารด้วย เป็นยาด้วย บางชนิดเก็บได้ตลอดชีวิต บางชนิดเก็บได้ ๗ วัน บางชนิด ต้องรับใช้ให้หมดภายในกาลเลย

จากการศึกษาพระไตรปิฎกในเกสัชชขันธกะนี้ พบว่าพระพุทธองค์ให้ความสำคัญกับ สุขภาพของพระภิกษุ ให้ความสำคัญกับศรัทธาของทายกทายิกา ให้ความสำคัญต่อการประพฤติ ธรรม ด้วยเหตุนี้พุทธศาสนิกชนทุก ๆ คนจึงควรศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเกสัชชขันธกะ ให้ดีมี ความเข้าใจความจำเป็นจะต้องรู้ เพราะหากกระทำได้ออกต้อง จะเกิดประโยชน์ที่ดี แต่หากกระทำ ผิดพลาดเพราะไม่เข้าใจก็คงเกิดโทษ สำหรับภิกษุนั้นจะต้องอาบัติ ส่วนญาติโยมอาจเกิดบาปกรรม เวนภัยได้ เพราะเนื่องจากเกสัชชขันธกะนี้ เป็นวินัย ข้อบัญญัติที่พระพุทธองค์วางไว้เป็นหลักในการ กำกับควบคุมประพฤติของพระสงฆ์ให้อยู่ในกรอบระเบียบ ที่มีผลต่อการอยู่ด้วยกันอย่างสงบ

^๑วิ.ม. ๕/บทนำ/๘.

เรียบร้อยจัดเป็นวินัยพิเศษ วิเสสวินัย เป็นอนุบัญญัติเพิ่มเติม จากวินัยที่มาจากพระปาติโมกข์ ซึ่งอาจสนับสนุนสิกขาบทให้รัดกุมมากขึ้น หรือช่วยผ่อนผันให้ความเข้มงวดลดหย่อนลง

๓.๑.๒ แนวคิดด้านสุขภาพในภัสัชชขันธกะที่เกี่ยวกับภัสัชกรรม

จากการศึกษาการดำรงชีพของสังคมาภิกษุทั้งหลาย ที่ร่วมสมัยกับพระพุทธองค์ในอดีตจะพบว่าพระภิกษุในสมัยนั้น ดำรงพฤติกรรมเป็นอย่างดีทั้งการกินอยู่การใช้ชีวิตรักษาตัวเอง เมื่อมีความจำเป็นที่อาจต้องใช้ยา ก็ประพฤติธรรมอยู่ในระเบียบคำสั่งสอนของพระพุทธองค์หากว่าสิ่งใดที่พระพุทธองค์มิได้ทรงอนุญาตให้ใช้ ให้ฉัน ภิกษุก็จะเว้นเสียไม่รับประเคน มาใช้มาฉัน แม้จะต้องการก็ตาม หากสิ่งใดมีความจำเป็นจริง ๆ มักจะกราบทูลพระผู้มีพระภาค ให้ทรงทราบและได้รับอนุญาตเสียก่อน จึงจะกล้ารับประเคน มาใช้หรือนำมาฉัน ไม่ว่าจะเป็นยารักษาโรค อาหาร หรือแม้แต่ปัจจัย ๔ อื่น ๆ ก็ตาม

ในภัสัชชขันธกะพบว่า กล่าวถึงยารักษาโรคนี้นั้นเป็นส่วนมากจะมีกล่าวถึงการดำรงชีพของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งพบว่าเมื่อรับเอา“ศรัทธา” ที่มีต่อพระพุทธองค์ โดยที่พระองค์ก็ได้ทรงทำเป็นแบบอย่างที่ดี มีลักษณะแห่งความไม่เบียดเบียนมีกน็อยและสัน โขษ สงัด เพียร ดำรง มั่นคง มีสติสัมปชัญญะ อยู่ด้วยความมีปัญญาอันประเสริฐ ทรงอนุเคราะห์เอ็นดูต่อสาวกโดยเฉพาะทางด้านสุขภาพและสอนให้พิจารณาให้แยบคายก่อนใช้ยา โดยมีให้ใช้พาราหรือโดยไม่มีเหตุจำเป็น ซึ่งหมายความว่าถ้าเจ็บป่วยเท่านั้นจึงควรจะใช้ยา แต่ถ้าภิกษุปกติก็ไม่ควรจะใช้ยาอะไรเลยอาจจะเพราะเกินความจำเป็น และไม่มีประโยชน์ โดยที่พระพุทธองค์เองก็ทรงดำรงคนให้เป็นแบบอย่างดังมีคำกล่าวสนับสนุนไว้ว่า

ในพระมหาสุตตร อุดรมาณพกล่าวกับพระมหาอุปราหมณ์ ว่า

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ พระโคตมเสวยสิ่งต่าง ๆ ประกอบด้วย องค์ ๘ คือ

๑. ไม่เสวยเพื่อเล่น
๒. ไม่เสวยเพื่อมัวเมา
๓. ไม่เสวยเพื่อประดับ
๔. ไม่เสวยเพื่อคบแต่ง
๕. เสวยเพื่อดำรงพระกายนี้ไว้
๖. เสวยเพื่อยังพระชนม์ชีพให้เป็นไป
๗. เสวยเพื่อไม่ให้เกิดความขากลำบาก
๘. เสวยเพื่อทรงอนุเคราะห์พรหมจรรย์

ด้วยคำริว่าเพียงเท่านั้นก็จักจำกัดเวทนาเอาไว้ จักไม่ให้เวทนาใหม่เกิดขึ้นกับร่างกายของเราจักเป็นไปโดยสะดวก จักไม่มีโทษ และจักมีความสำราญ^๕ ข้อความดังกล่าวข้างต้น มีความสำคัญสอดคล้องกับหลักการในเภสัชชั้นธนะ โดยเฉพาะการรู้จักฉัน รู้จักใช้ยามเมื่อมีความจำเป็น มีความสำราญก็หมายถึงว่า สบายกายสบายใจ มีความเป็นปกติสุขและสามารถดำเนินชีวิตการทำงานได้ แต่เมื่อใดที่ทรงเห็นว่า การฉันทการใช้ นั้น ๆ เป็นไปเพื่อการเล่น มั่วเมาเพื่อประดับตกแต่ง สะสมกิเลส คัดหาอุปาทาน มีอันตราย ทำลายสุขภาพและใจแล้วก็จะทรงบัญญัติห้ามกำหนดโทษไว้ ไม่ให้ภิกษุกระทำหากจีนกระทำก็จะมีโทษ คือ ต้องอาบัติ ดังนี้ เภสัชกรรมในเภสัชชั้นธนะ จึงมีสิ่งสำคัญ ๆ อยู่ ๒ ประการใหญ่ ๆ คือ

๑) ขออนุญาต หมายถึง ให้ภิกษุกระทำได้ เช่น ให้อาบน้ำให้ฉัน ให้ใช้ เพื่อดำรงกายดำรงชีพ ป้องกันความลำบาก และอนุเคราะห์พรหมจรรย์ ให้มีสุขภาพดีนั่นเอง

๒) ข้อห้าม หมายถึง ห้ามไม่ให้ภิกษุกระทำ เป็นคำสั่งที่ทรงบัญญัติไว้มีจุดมุ่งหวังเพื่อไม่ให้เกิดการฉันท การใช้ การเก็บรักษา การกระทำ เป็นไปโดยมีอันตรายหรือเพื่อเล่น เพื่อมั่วเมาเพื่อประดับตกแต่ง สะสมกิเลส คัดหา อุปาทาน เหล่านี้พระองค์ทรงห้าม ทรงกำหนดโทษเอาไว้ด้วยอย่างชัดเจน

๓.๑.๓ ขออนุญาตในเภสัชชั้นธนะเกี่ยวกับยารักษาโรค

ขออนุญาตในเภสัชชั้นธนะ มี ๒ ประเด็น

(ก) เกสัช ๕

เป็นกลุ่มเภสัชในพระวินัยบัญญัติ อันมีชื่อว่า “เกสัช ๕” ในปิฎกเกสัชกถา เกสัช หมายถึง ยา ได้แก่ ยารักษาโรค, ยารักษาโรคอย่างหนึ่งในปัจจุสัย แต่ยาที่ชื่อ เกสัช ๕ นี้ ซึ่งใช้เรียกแทนของ ๕ สิ่งที่เป็นสัตตคาถากาลิก คือเก็บไว้ฉันได้ ๑ วัน ตามพุทธธานุญาตนี้เป็นชื่อเฉพาะประกอบด้วย

๑. สัปปี-เนขไส
๒. นวนีตะ-เนขขัน
๓. เตละ-น้ำมัน
๔. มธุ-น้ำผึ้ง
๕. ภาณิตะ-น้ำอ้อย

^๕สุทธิพงษ์ คันคยาพิศาลสุทฺธ, ประมวลธรรมในพระไตรปิฎก, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐), หน้า ๓๒๑.

เหล่านี้เขาสมมติว่าเป็นเภสัชด้วย เป็นอาหารด้วย แต่ไม่ใช่อาหารหยาบ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาต เภสัช ๕ ให้ภิกษุฉันได้ในกาล ได้แก่ ในเวลาก่อนเที่ยง

ในคราวนั้นภิกษุทั้งหลายพากันรับ เภสัช ๕ ในกาลแล้ว ฉันในกาล โภชนะที่คตินั้น ย่อยได้ปกติ แต่โภชนะที่ไม่คิตตามปกติ โภชนะ เหล่านี้ก็ไม่ย่อย ภิกษุจึงเกิดโรคในฤดูสารท มีอาการชุ่มหอมเหลือง มีเส้นขึ้นสะพรังคามร่างกาย ยิ่งขึ้นกว่าเก่า เป็นเพราะโรคนั้นด้วย เป็นเพราะอาหารไม่ย่อยด้วย

พระพุทธเจ้าทรงทราบแล้วก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุรับเภสัช ๕ ไว้ฉันได้ ๑ วัน และ กาลฉัน ฉันได้ตลอดทั้งวัน สรรพคุณแก้โรคชุ่มเหลืองในฤดูสารท

เรื่องพระพุทธานุญาตเภสัช ๕ ในกาล มีข้อความกล่าวไว้ ดังนี้

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับในที่สังคตฺรหฺลิกเรณฺอยู่ ได้มีพระปริวิตกแห่ง พระทัยเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า เดียวนี้ ภิกษุทั้งหลายอาพาธ ซึ่งเกิดขุมในฤดูสารท เราจะพึงอนุญาตอะไร หนอ เป็นเภสัชแก่ภิกษุทั้งหลายซึ่งเป็นเภสัชอยู่ในตัวเองและเขาสมมติว่าเป็นเภสัชทั้งจะพึงสำเร็จ ประโยชน์ในอาหารกิจแก่สัตว์โลก และจะไม่พึงปรากฏเป็นอาหารหยาบ ลำคับนั้นพระพุทธเจ้าได้ มีพระปริวิตกสืบต่อไปว่า เภสัช ๕ นี้แล คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เป็นเภสัช อยู่ในตัว และเขาสมมติว่าเป็นเภสัช ทั้งสำเร็จประโยชน์ในอาหารกิจแก่สัตว์โลก และไม่ปรากฏเป็นอาหาร หยาบ เราพึงอนุญาตเภสัช ๕ นี้แก่ภิกษุทั้งหลายให้รับประเคนในกาลแล้วบริโภคนั้นในเวลา สิ้นวันพระองค์เสด็จออกจากที่ หลีกเรณฺ ทรงแสดงธรรมกถาเพราะเหตุเป็นเค้ามูลนั้นในเพราะ เหตุแรกเกิดนั้น แล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า

“ความปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นในใจของเราอย่างนี้ว่า เดียวนี้ ภิกษุทั้งหลายอาพาธ เราจะพึงอนุญาตอะไร หนอเป็นเภสัชแก่ภิกษุทั้งหลาย ซึ่งเป็นเภสัชอยู่ในตัวและเขาสมมติว่าเป็น เภสัชทั้งจะพึงสำเร็จประโยชน์ในอาหารกิจแก่สัตว์โลกและไม่ปรากฏเป็นอาหารหยาบ ดูกรภิกษุ เราอนุญาตให้รับประเคนเภสัช ๕ นั้นในกาลแล้วบริโภคนั้นในเวลา เป็นต้น”

แสดงให้เห็นแนวคิดไว้ว่าพระพุทธองค์ ทรงเป็นห่วงสุขภาพของภิกษุแต่ที่ยังให้ บริโภคนั้นในเวลาอาจจะเป็นเพราะว่า ยังไม่มีภิกษุป่วยมากและความต้องการใช้เภสัช ๕ อาจจะไม่ยังมี มากนัก จึงอนุญาตเฉพาะในกาลก่อน ซึ่งในระยะต่อมาคงมีภิกษุนั้นเจ็บป่วยมากขึ้น ผิดปกติ มี อาการรุนแรงขึ้น

ภิกษุทั้งหลายอันอาหารที่เกิดชุมในถูดุสารถ ชาลที่คิมเข้าไปถึงพุ่งออก แม้ข้าวสว
ที่ฉันแล้วก็พุ่งออก เพราะอาหารนั้น พวกเธอจึงชูปหอม เส้าหมอง มีผิวพรรณไม่ดี มีผิวเหลืองขึ้น
ๆ มีเนื้อตัวสะพรั่งด้วยเอ็น พระผู้มีพระภาค ถามว่า ดูกรอานนท์ ทำไมหนอ เดียวนี้ภิกษุทั้งหลายจึง
ชูปหอมเส้าหมอง มีผิวพรรณไม่ดี มีผิวเหลืองขึ้น ๑ มีเนื้อตัวสะพรั่งด้วยเอ็น ซึ่งมีผลทำให้
พระองค์มีพระปริวิตกแห่งพระทัย ได้ทรงมีพระพุทธานุญาตเกสัช ๕ ทั้งในกาลและนอกกาล ให้
เก็บไว้ฉันได้ ๑ วันเป็นอย่างมาก เป็นต้น “ถือว่าเป็นอดีตเรกลาก หรือยาที่ได้มาเป็นส่วนเกิน”^{๑๑}
สาเหตุที่ทรงอนุญาต ๑ วัน เท่านั้น เหตุนี้เพราะป้องกันความมกมากของภิกษุบางรูป และเพราะ
เกสัช ๕ นี้ เป็นของประเภทมัน หวานจึงเป็นที่ชื่นชอบของมด แมลง ผี แมลงสาบ หนู หากเก็บไม่
ดี เก็บไว้นานก็สกปรก เกิดแหล่งของโรค อื่น ๆ ตามมา จึงทำให้พระพุทธรองค์ทรงอนุญาตไว้เพียง
๑ วัน

สรุปได้ว่า วินัยบัญญัติเรื่องเกสัชกรรมนี้ เป็นชื่อเฉพาะ คือเกสัช ๕ เป็นยารักษา
โรค มีกระบวนการเก็บรักษาไว้ได้ ๑ วันและการฉัน ฉันได้ตลอดทั้งวัน สรรพคุณแก้โรคผอม
เหลืองในถูดุสารถ เป็นของรส หวาน มัน ทำให้รสอาหารดีขึ้น จึงเจริญอาหารและช่วยย่อย แก้โรค
ผอมเหลือง อันเกิดจากดีช่าน เพราะคนปกติเป็นดีช่านไปหาหมอ หมอก็มักแนะนำให้ดื่มน้ำหวาน
มาก ๆ เช่น ให้ดื่มน้ำ เสนู-ลบอยซ์

(๗) เกสัชทั่วไปในเกสัชขันธ์กะ

ปกติทั่วไป คนเราทุกคนต้องมีความเจ็บป่วย เมื่อเกิดเหตุเจ็บป่วย ทุกข์ ทรมานก็มี
สิทธิที่จะร้องขอความเห็นใจ ความช่วยเหลือ และขอยา พระภิกษุในฐานะคนจำพวกหนึ่ง ที่แตกต่าง
จากคนทั่วไปตรงที่ต้องปฏิบัติ ขีดถือหลักคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าอย่างเคร่งครัด ไม่ข้ามเกิน
คำสั่งสอนนั้นเรียกกันว่า รักษาศีล แต่พระภิกษุก็มีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดาเช่นบุคคลทั่วไป เมื่อ
ภิกษุเจ็บป่วย ขั้นตอนในการใช้ยา ที่ยังไม่มีการบัญญัติไว้ ก็โดยภิกษุจะกราบทูลให้พระพุทธรองค์
ทรงทราบ และทรงอนุญาตให้ใช้จึงปฏิบัติตามภายหลัง

ในเกสัชขันธ์กะ เกสัชทั่ว ๆ ไป เริ่มจากมูลาภิเกสัช คือ ว่าด้วยทรงอนุญาตเครื่อง
ยารากไม้ ไปจนกระทั่งเรื่องของภัตตาคาร ซึ่งสงเคราะห์เข้ากับยารักษาโรคมีทั้งข้ออนุญาตและข้อ
ห้าม แต่ในหัวข้อนี้จะกล่าวเฉพาะข้ออนุญาตเท่านั้น มีข้อความปะปนกันไปมากมาย ในการศึกษานี้
จึงนำมาจัดประเด็นใหม่ โดยแยกเป็นข้อ ๆ ดังต่อไปนี้

^{๑๑} ปุติมุตตเกสัชขันธ์ นิสฺสาย ปุพฺพชฺชา ตคฺค เต ขาวชิวํ อุตฺสาเหิ กรณฺโฆ อติเรกลาโก
สปี นวนิตฺ เตลฺ. (วิ.ม ๔/๑๓๓/๑๐๑-๑๐๒)

- ก. เกสรทั่ว ๆ ไปที่ได้จากพืชวัตถุ
- ข. เกสรทั่ว ๆ ไปที่ได้จากสัตว์วัตถุ
- ค. เกสรทั่ว ๆ ไปที่ได้จากธาตุวัตถุ
- ง. เกสรทั่วไป ที่ได้จากการนำพืช หรือสัตว์หรือธาตุมาผสมกัน
- จ. เกสรทั่วไปที่ต้องมีเครื่องมือ อุปกรณ์ที่เก็บรักษาในการทำยา
- ก) เกสรทั่ว ๆ ไปที่ได้จากพืชวัตถุ

พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุป่วยใช้ เกสร ที่ได้จากพืชดังนี้ คือ มูล-
เกสร กสาวเกสร ปิณฑเกสร ผลเกสร ชตุเกสร อุณเกสร และปาณะเกสร^{๑๑}

(๑) สมุนไพรมันที่ได้จากราก (มูลเภสัช) ได้แก่ ขมิ้น จิง ว่านน้ำ
ว่านเปราะ อุดพิศ ข่า แผลก แห้วหมู (หลินทูลา สิงควรวัง วัง วจตุถิ อติวิสา กฏกโรหิณี อุสิริ ภัทท-
มุตตก)^{๑๒} หรือมูลเกสรชนิดอื่นที่รับประทานได้ไม่เป็นพิษ เมื่อรับประทานแล้วให้เก็บไว้ใช้จน
ตลอดชีพ ต่อเมื่อป่วยจึงให้ฉันได้หากไม่ป่วยแล้วฉันยาพวกนี้ต้องทุกกฏ ในลตฺตวรรคมีบทบัญญัติ
ห้ามฉันกระเทียม สำหรับภิกษุณี นอกจากป่วยก็สามารถใช้กระเทียม (สฺตฺตฺ) รักษาโรคได้ เช่น
โรคเสียดท้อง^{๑๓} หรือเมื่อเจ็บป่วยก็สามารถฉันกระเทียมล้วน ๆ ไม่ต้องผสมอย่างอื่นได้

(๒) สมุนไพรมันได้จากน้ำผาด (กาสาวเภสัช) ได้แก่ น้ำรสผาดนี้
ได้จากการขยี้หรือต้มใบไม้ เปลือกไม้ เป็นต้น จากพืชเหล่านี้ คือ สะเดา มูกมัน กระจคอมหรือจี้กา
บอระเพ็ดหรือพญามือเหล็ก กระดินพิมาน (นิมโฑ กุญโซ ปฏฺโถ ปศุคโว นตฺตมาโล) หรือกา-
สาวเกสรชนิดอื่นที่บริโภคได้ไม่เป็นพิษ เมื่อรับประทานแล้วเก็บไว้ใช้ตลอดชีพ เมื่อมีเหตุจงให้
บริโภคหากไม่มีเหตุบริโภคต้องทุกกฏ

(๓) สมุนไพรมันได้จากใบไม้ (ปณฺณเภสัช) ได้แก่ ใบสะเดา ใบ-
มูกมัน ใบกระจคอมหรือจี้กา ใบกะเพราหรือแมงลัก (สฺลสฺปณฺณ) ใบฝ้าย (กปฺปาสฺปณฺณ) หรือปิณฑ-
เกสรชนิดอื่นที่บริโภคได้ไม่เป็นพิษ อนึ่งแม้ผักสดทุกชนิด (จาทก) พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้
ภิกษุฉันได้^{๑๔}

(๔) สมุนไพรมันที่เป็นผลไม้ (ผลเภสัช) ได้แก่ ลูกพิลังกาสง คีปรี
พริก สมอไทย สมอพิเภก มะขามป้อม ผลแห่งโกฐ (วิลงฺกํ ปิปฺผลิ มริจํ หริคํ วิภีตโก อามลํ

^{๑๑}วิ.ม. ๕/๒๖๓/๔๖-๔๘., วิ.ม. ๕/๓๐๐/๑๒๕.๑๓๒.

^{๑๒}วิ.ม. ๕/๒๖๓/๔๖.

^{๑๓}วิ.ภิกฺขุณี. ๓/๓๕๓/๑๒๖-๑๓๐.

^{๑๔}วิ.ม. ๕/๒๖๓/๔๖.

โกฐผล) หรือผลเภสัชชนิดอื่นที่ใช้บริโภคนได้ไม่เป็นพิษ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ภิกษุฉันได้ทุกชนิด^{๑๕}

(๕) สมุนไพรที่ได้จากยาง (ขลุเกสขุข) ได้แก่ ยางที่ไหลออกจากต้นหิงคุ ยางที่เคี้ยวจากก้านและใบต้นหิงคุ ยางที่เคี้ยวจากใบต้นหิงคุ ยางที่ไหลออกจากยอดไม้ตะกะ ยางจากใบต้น ตะกะ ยางที่เคี้ยวจากใบหรือไหลออกจากก้านต้นตะกะ กำยาน (หิงคุ หิงคุขุ หิงคุสติปาทิกิ ตกั ตกปตติ ตกปณฺณิ สขุขุสฺส) หรือขลุเกสชนิดอื่นที่บริโภคนได้ไม่มีพิษ

(๖) สมุนไพรที่บดเป็นผง (จุณเภสขุข) สมุนไพรเหล่านี้ต้องละลายในน้ำจึงจะมีผลดีในการใช้ พิษบางชนิดมีความแข็ง ฤทธิยาแสดงผลได้ยาก พิษ ที่เป็นเภสัชก็ ต้องบดให้เป็นชนิดละเอียดจึงจะมีประสิทธิภาพ ภิกษุจึงกราบทูลเรื่องนั้นแต่พระผู้มีพระภาค พระผู้มีพระภาคตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตจุณเภสัชให้ภิกษุทำและใช้ได้

(๗) เภสัชประเภทน้ำปานะ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตน้ำปานะ ๘ ชนิดคือ น้ำมะม่วง น้ำผลหว่า น้ำกล้วยมีเมล็ด น้ำกล้วยไม่มีเมล็ด น้ำผลมะขาง น้ำผลจันทน์ หรืออรุณ น้ำง่าบัว น้ำผลมะปรางหรือลิ้นจี่ (อมพพานิ ชมพูพานิ โจจพานิ โมจพานิ มรูปานิ มุฑุทิกพานิ สาธุกพานิ พารุสสุกพานิ) และทรงอนุญาตเพิ่มเติมอีกคือ น้ำผลไม้ทุกชนิดเว้นน้ำต้มเมล็ดข้าวเปลือก น้ำใบไม้ทุกชนิดเว้นน้ำฝักคอง น้ำดอกไม้ทุกชนิดเว้นดอกมะขาง และน้ำอ้อย^{๑๖} ถ้าได้ผลไม้ดิบ เช่น มะม่วงอ่อนก็ให้ทุบแล้วแช่น้ำ ฝักแคคให้สุก จากนั้นก็กรองแล้วนำมาปรุงด้วยน้ำผึ้งน้ำตาลกรวดและการบุงเป็นต้นที่รับประเคนในวันนั้น หากปราศจากอามิสหรือของเจือปนอื่นก็สามารถรับประเคนหลังภัต แล้วฉันได้จนถึงอรุณขึ้น^{๑๗} น้ำผลไม้เหล่านี้มีคุณค่าทางโภชนาการสูง สามารถบำบัดความหิวกระหาย ย่อยง่าย และบำบัดโรคบางชนิดได้ ทรงอนุญาตน้ำอ้อยขบ อนุญาตน้ำข้าวใส เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้เนื่องจากป่วยทรงอนุญาตน้ำต้มถั่วเขียว น้ำต้มถั่วเขียวข้น ทรงอนุญาตขานัตถุ^{๑๘} แก้วปวคร้อนที่ศิระะ สูบควันแก้วปวคศิระะ^{๑๙} ทรงอนุญาต น้ำมันหุงและ

^{๑๕}วิ.ม. ๕/๒๖๓/๔๗.

^{๑๖}วิ.ม. ๕/๓๐๐/๑๒๕-๑๓๒., วิ.ม. ๕/๒๘๔/๕๓.

^{๑๗}วิ.อ. ๓/๒๐๒.

^{๑๘}วิ.ม. ๕/๒๖๖/๕๒-๕๓.

^{๑๙}วิ.ม. ๕/๒๖๖/๕๓.

เจื่อน้ำเมาแต่น้อยในน้ำมันหุงคัม ทรงอนุญาตว่าถ้าเจื่อน้ำเมามากให้ใช้เป็นยาทา^{๒๐} ทรงอนุญาตให้พระภิกษุเข้ากระโจมรมเหงื่อแก้ลมคามอวัยวะ การรมใบไม้ รมใหญ่^{๒๑}

ในพระไตรปิฎก มิได้บอกสูตรยาว่ามีอะไรบ้าง แต่โดยทั่วไป บานัตถุ บารม น้ำเมา น้ำมัน มักได้มาจากพืชเป็นส่วนใหญ่ ทรงอนุญาตน้ำค้างคิบ^{๒๒} ทรงอนุญาตลูบไล้ทาของหอมสำหรับภิกษุอาพาธด้วยโรคผิวหนัง^{๒๓} ทรงอนุญาต ขาด่ายแก้ผดผื่น

จากที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่า เกสัชคัมที่กล่าวมาเป็นเกสัชทั่วไปที่ได้มาจากพืช โดยนำส่วน ๆ ของพืช เช่น ราก หัว เปลือก คั้น ใบ ผล ขาง ฯลฯ มาจัดทำเป็นยารักษาโรค ตามแต่สรรพคุณของส่วนของต้นไม้นั้นแต่ละชนิด ซึ่งมีได้กล่าวถึงการนำมาผสมกันหรือไม่ จึงจะสรุปเพียงว่าเป็นการนำพืชมาใช้ทำยา เรียกว่า ยาเหล่านี้ได้มาจากพืช

ข) เกสัชทั่ว ๆ ไปที่ได้จากสัตว์วัตถุ

สัตว์หลายชนิดมีการนำมาทำเป็นยา โดยใช้วิธีต่าง ๆ ของสัตว์ โดยเฉพาะมันขี้ นิยมนำมาเจียวเป็นน้ำมัน แล้วใช้ทำยาแก้โรค ในเกสัชชั้นธกะ มีกล่าวเอาไว้ เช่น ทรงอนุญาต น้ำมันปลา

ภิกษุทั้งหลายที่อาพาธมีความต้องการคองน้ำมันปลา เป็นเกสัช พระผู้มีพระภาคตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลาย ว่าภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตน้ำมันปลาคือ น้ำมันปลาคหมี น้ำมันปลาลปลา น้ำมันปลาลปลา น้ำมันปลาลปลา น้ำมันปลาลปลา ที่รับประเคนในกาลเจียวในกาล กรองในกาล บริโภคอย่างน้ำมัน

แต่ห้ามภิกษุรับประเคนในวิกาล เจียวในวิกาล กรองในวิกาล หากจะพึงบริโภค น้ำมันปลานั้น จะต้องอาบัติทุกกฏ ๓ ตัว หากภิกษุละเมียดปรับอาบัติ การรับประเคน การเจียว การกรอง ในยามวิกาลในอาคารละ ๑ ตัว ของอาบัติทุกกฏ หากจะบริโภคต้องกระทำทุกอย่างในกาลไม่เป็นอาบัติ^{๒๔}

^{๒๐}วิ.ม. ๕/๒๖๖/๕๕., วิ.ม.หา. (แปล) ๒/๓๒๗-๓๒๘/๖๕.

^{๒๑}วิ.ม. ๕/๒๖๗/๕๖-๕๗.

^{๒๒}วิ.ม. ๕/๒๖๘/๖๑.

^{๒๓}วิ.ม. ๕/๒๖๘/๖๒.

^{๒๔}วิ.ม. ๕/๒๖๒/๔๕.

อวัยวะของสัตว์หลายชนิด หมอแผนโบราณนิยมนำมาทำยา พบว่ามีความ สอดคล้องกับเรื่องราวบางเรื่องของเภสัชชั้นธกะ ในข้ออนุญาตที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุ ที่เจ็บป่วยใช้ได้ เช่น ทรงอนุญาตเนื้อดิบและเลือดแก่ภิกษุ ไข้เพราะอมมนุษย์ (ผี) เข้าสิง^{๒๔}

อมมนุษย์เกี่ยวข้องกับเนื้อดิบและคัมเลือดสด เพราะเหตุนั้น ภิกษุจึงชื่อว่าไม่ได้ เกี่ยวกินเนื้อดิบและคัมเลือดสดนั้น อมนุษย์ ครั้นเกี่ยวข้องกับและคัมแล้วได้ออกไป เพราะเหตุนี้ จึง กล่าวหาว่า อาหารเกิดแต่อมมนุษย์นั้นของเธอย่อมระงับ

สรุปได้ว่า เนื้อดิบ เลือดสด มีสรรพคุณแก่อมมนุษย์เข้าสิงให้ออกไปจากตัว ผู้ป่วย เนื่องจากอมมนุษย์พวกนี้ได้ คัมกิน อิ่มแล้ว คนป่วยก็หายจากอาการของโรค

- ทรงอนุญาต มูตร โศเป็นยา

มูตรโศ ในพระไตรปิฎก กล่าวว่า น้ำสมอของมูตรโศ มีสรรพคุณ แก่โรค- ผอมเหลือง แสดงว่าต้องเอาน้ำปัสสาวะโศมาดองกันสมอ เวลาใช้ก็รินเอาแต่น้ำคัม ซึ่งพระผู้มีพระ- ภาคทรงอนุญาตแต่ภิกษุรูปหนึ่ง ซึ่งอาหารเป็น โรคผอมเหลือง^{๒๕}

สรุปว่า น้ำมูตรโศจัดว่าเป็นยาดี แก่โรคผอมเหลือง หรือสีชาน แต่ต้อง ดองกับสมอ ในเภสัชกรรมแผนโบราณ นิยมนำมาทำกระसानยา เพื่อเพิ่มฤทธิ์ยาให้ออกฤทธิ์เร็วขึ้น

- ทรงอนุญาตน้ำเจือกูด และหีบ กูด เมื่อกำลังถ่ายไม่ต้องประเคน

น้ำคัมเจือ กูด ในพระไตรปิฎก กล่าวว่า ภิกษุรูปหนึ่งคัม ยาพิษต้องใช้น้ำ คัมเจือกูด เป็นยา พระพุทธองค์ก็ทรงอนุญาตให้ภิกษุคัมได้ โดยใช้ภิกษุหีบไว้ขณะกำลังถ่ายและ ให้ถือว่าเป็นอันประเคนแล้วจึงมิต้องรับประเคนอีก

จากที่กล่าวมา แสดงให้เห็นว่า น้ำเจือกูด มีสรรพคุณแก่ออาการคัมยาพิษ ได้และไม่นำมียันตราย ด้วยพุทธานุญาตของพระพุทธเจ้านั้นจะอนุญาตเพื่อสิ่งที่จะไม่เกิดโทษ เท่านั้น เพราะ พระองค์เป็นผู้รู้แจ้งโลกกุดนำมาแล้วคงจะต้องรับ ใช้เลยมิเช่นนั้นจะบุน่าเป็น อันตรายจึงอนุญาตให้ไม่ต้องรับประเคน^{๒๖}

- ทรงอนุญาตน้ำคัมเนื้อ

ในพระไตรปิฎกมิได้กล่าวละเอียดอะไรมากนัก กล่าวเพียงว่า ภิกษุ ต้องการน้ำคัมเนื้อ ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทราบ พระผู้มีพระภาคทรง อนุญาตน้ำคัมเนื้อ

^{๒๔}วิ.ม. ๕/๒๖๔/๔๕.

^{๒๕}วิ.ม. ๕/๒๖๕/๖๒.

^{๒๖}วิ.ม. ๕/๕๖๘/๖๑.

สรุปว่า เมื่อมีสารอาหาร มีสารยา โรคบางชนิดต้องใช้ให้แก้เนื้อ เช่น โรคขาดอาหาร ขาดสารโปรตีน เหตุนี้น่าจะเป็นผลให้พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตน้ำคั้นเนื้อ^{๒๘}

จากที่กล่าวมาข้างต้นพบว่า ยาหลายชนิดได้มาจากสัตว์วัตถุ ซึ่งหากเจ็บป่วยภิกษุจำเป็นต้องใช้ให้คำนึงถึงข้ออนุญาต ข้อห้ามว่าจะควรนำมาใช้ นำมาฉนดีหรือไม่ ถูกต้องตามข้ออนุญาต หรือผิดข้อห้ามหรือไม่ ซึ่งในส่วนของข้อห้ามนั้นจะได้กล่าวในข้อต่อ ๆ ไป

ค) เกสขทั่วมที่ได้มาจากธาตุวัตถุ

ธาตุวัตถุหลายชนิด ที่ได้มาจากธรรมชาติ มีความนิยมนำมาใช้ทำยาทา ในเภสัชชั้นระกะ ก็มีเรื่องราวที่กล่าวถึงธาตุวัตถุเช่น

(๑) เกสขเป็นเกสข (โถงเกสข) ได้แก่ เกสขสมุทร เกสขคำ เกสขสินเธาว์ เกสขดินโป่ง เกสขหุง (สามทูท กาลโธม สินธุโว อุภิกท พิล) หรือ โถงเกสขชนิดอื่น ที่บริโภคนได้ไม่มีพิษ เมื่อรับประทานแล้วให้เก็บไว้ใช้จนตลอดชีพ ต่อเมื่อป่วยจึงบริโภคนได้ หากไม่มีเหตุบริโภคนเป็น ทุกกฏ^{๒๙}

นอกจากนี้ เกสขยังใช้คั้นเนื้อออกค้ำยก้อนเกสข ช่วยให้แผลหาย ได้รวดเร็ว และฆ่าเชื้อโรคต่าง ๆ ที่จะทำให้แผลอักเสบเป็นหนอง

(๒) ภิกษุโคมนยาผล^{๓๐}ทรงอนุญาตให้คั้นน้ำละลายจากดินที่คั้นผ่านไถ

(๓) เรื่องขาคา^{๓๑}เพื่อรักษาอาการผิดปกติของตา (จักษุโรโค) ใน อรรถ-กถาเภสัชชั้นระกะ กล่าวว่า อัญชัน เป็นค้ำกล่าวครอบขาคาทั้งหมด

กาฬยชัน ได้แก่ ขาคาแห่งขาคาชนิดหนึ่ง หรือขาคาที่หุงค้ำยเครื่องปรุงทุกอย่าง

รสยชัน ได้แก่ ขาคาที่ทำค้ำยเครื่องปรุงต่าง ๆ

ไสถยชัน ได้แก่ ขาคาที่เกิดในกระแสน้ำเป็นต้น

หรรคาน กลีบทอง ชื่อเครุกะ

ชื่อว่า กปิลละ นั้น ได้แก่ เขม่าที่เอามาจากเปลวประทีป

^{๒๘}วิ.ม. ๕/๒๖๕/๖๓.

^{๒๙}วิ.ม. ๕/๒๖๓/๔๘.

^{๓๐}วิ.ม. ๕/๒๖๕/๖๑.

^{๓๑}วิ.ม. ๕/๒๑๕/๕๐.

หรดานกลีบทอง เปลวประทีปในตำราเภสัชแผนโบราณ จัดว่าเป็นธาตุ วัตถุ จึงจัดสิ่งประกอบทั้ง ๒ สิ่งของยาพวกนี้ให้อยู่ในกลุ่มธาตุวัตถุ ที่ใช้ทำยาตา หากมีการผสมยา เพียงแค่นี้จะจัดไว้ในกลุ่มธาตุวัตถุ เท่านั้น

สรุปได้ว่า ธาตุวัตถุหลายชนิด ที่ได้จากธรรมชาติมีการนำมาประกอบเป็น ยา ซึ่งในเภสัชชันรณะ มีระบุไว้หลายชนิด เช่น เกลือ คินที่คิดผ่านไถ หรดานกลีบทอง เขม่า ธาตุ- วัตถุเหล่านี้ ปัจจุบันก็ยังคงใช้ในการปรุงยาอยู่ ในกลุ่มการแพทย์แผนโบราณ

ง) เภสัชทั่ว ๆ ไปที่ได้จากการนำพืชหรือสัตว์หรือธาตุมาผสมกัน

การนำวัตถุเภสัชต่าง ๆ มาประกอบรวมกันในการเภสัชกรรมแผนโบราณ เรียกว่าเภสัชกรรม คือการปรุงยา เหตุที่ต้องใช้วัตถุเภสัชหลายชนิดมารวมกัน ก็เพื่อให้มีสรรพคุณ สูงพอจะต่อสู้กับกำลังของโรค ในเภสัชชันรณะ มีกล่าวไว้หลายตอน เช่น

(๑) ทรงอนุญาต ยาตา

ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธเป็นโรคนัยน์ตา ภิกษุทั้งหลายจึงเธอไปให้ถ้อยอุจจาระ บ้าง ปัสสาวะบ้าง พระผู้มีพระภาคเสด็จพระพุทธดำเนินไปตามที่สาธุวณะ ได้ทอดพระเนตรเห็น พวกภิกษุนั้นกำลังอุจจาระไปให้ถ้อยอุจจาระบ้าง ปัสสาวะบ้าง จึงเสด็จพระพุทธดำเนินเข้าไป ทางภิกษุพวกนั้นแล้ว ได้ตรัสถามว่า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปนี้อาพาธเป็นอะไร

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ท่านรูปนี้อาพาธเป็นโรคนัยน์ตา พวก- ข้าพระพุทธเจ้าคอยอุจจาระท่านรูปนี้ไปถ้อยอุจจาระบ้าง ปัสสาวะบ้าง พระพุทธเจ้ารับสั่งกับภิกษุ- ทั้งหลายว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตยาตา คือ ยาตาที่ปรุงด้วยเครื่องปรุงหลายอย่าง ยาตาที่ทำด้วย เครื่องปรุงต่าง ๆ

ยาตาที่เกิดในกระแสน้ำ เช่น หรดานกลีบทอง เขม่าไฟ เครื่องยาที่จะบด ผสมกับยาตา ที่ผสมด้วย ไม้จันทร์ กฤษณา กะลัมพิก ใบเจียง หัวหมู ท่านได้ใช้ยาหยอดตา (อัญชัน)^{๒๖}

สรุปได้ว่า ยาตาที่มีเครื่องปรุงหลายอย่างมานำมาผสมกัน เช่น หรดานกลีบ ทองเป็นธาตุวัตถุ เขม่าไฟ เกิดจากควันไฟและขี้เถ้าแมลงมูม จัดว่าเป็นสัควัตถุ ไม้จันทร์ กฤษณา ฯลฯ จัดเป็นพืชวัตถุผสมกันจึงจัดอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย

(๒) ทรงอนุญาตมูลโค ดินเหนียว กากน้ำข้อมคับกลั่นตัวแก่ภิกษุผู้เป็น หิด คุ่ม หนองพุพอง ฝีคาช^{๒๗} ได้ทรงอนุญาตยาผงแก่ภิกษุใช้

^{๒๖}วิ.อ. ๓/๑๘๕.

^{๒๗}วิ.ม. ๕/๒๖๔/๔๘.

(๓) ในเรื่องขามหาวิภัก ๔^{๓๔} อย่าง ในขณะที่ถูกงัก ก็ทรงอนุญาตข่า ๔ ชนิด คือ มุตร (ปีศาจ) กูด (อุจจาระ) ขี้เถ้า และดิน ในขณะที่รีบควนถูกงัก ไม่มีคนประเคน ทรงอนุญาตให้หยิบใช้เองได้ ไม่เป็นอาบัติ ต่อมาทรงอนุญาตนำมาเจือกูด

สรุปได้ว่า ขามหาวิภัก ๔ เกิดจากการใช้มุตร หรือสัตว์วัตถุ กูด ก็เป็นสัตว์วัตถุ ขี้เทาเป็นพืชวัตถุ ดินเป็นธาตุวัตถุ นำมาใช้ผสมกัน ใช้น้ำนำมาผสมอีก ในพระไตรปิฎก ว่าแก้งักอย่างรีบควน ขามหาวิภัก ๔ จึงจัดเอาไว้ในกลุ่มข่าที่นำมาผสมกัน

(๔) ขาดอง มีชื่อว่า ขาดองโลณ โสวีระกะ แก้มในท้องลมพานทอนและอนุญาตแก่ภิกษุไม่ให้ดื่มได้แต่ต้องเจือน้ำดื่ม สำหรับภิกษุใช้นั้นดื่มได้เลย ไม่ต้องเจือน้ำ สำหรับวิธีการทำขาดอง โลณ โสวีระกะ ได้มีการกล่าวได้อย่างละเอียดในพระไตรปิฎกมหาวิคิตถนัย ดังนี้

ขาดอง โลณ โสวีระกะ มีประวัติ มีคำรับและวิธีการปรุง^{๓๔} ภิกษุรูปหนึ่ง อาพาธด้วยลมพานทอนพาน ใส จึงฉันยาชื่อว่า “โลณ โสวีระกะ” แล้วลมพานทอนพาน ใสหาย ภิกษุทั้งหลายจึงกราบทูลแด่พระพุทธองค์เจ้า พระพุทธองค์จึงทรงอนุญาตว่า “ภิกษุให้ฉันยา โลณ โสวีระกะตามสบายเถิด แต่ถ้าไม่ใช่หึ่งเจือด้วยน้ำ แล้วฉันค่างน้ำเถิด ซึ่งยาชื่อว่า โลณ โสวีระกะนั้นเขาใส่เครื่องฟาด คือ สมอและมะขามป้อม และสมอพิเภก ข้าวเปลือก ๗ ประการ ประการ ๑ และอปรีณชนชาติทั้งปวงมี ถั่ว งา แพง เป็นต้น ๑ และข้าวสุกแห้ง ข้าวเปลือก ๗ ประการ ประการ ๑ และผลไม้ทั้งปวง มีผลกล้วย ผลขนุน เป็นต้น และหน่อไม้ทั้งปวง มียอดหวาย ยอดการเคด ลำเจียก เป้ง เป็นต้น ๑ และขั้วมัจฉมังสะทั้งปวง เว้นเสียแต่ ออกปियมัจฉมังสะนั้น ๑ และยาทั้งปวง มีน้ำคั้ง น้ำอ้อย เกลือสินเธาว์ เกลือปกคิ คริกฎ เป็นต้น ใส่ลงในคุ่มแล้วปิดหมึกเสียให้ดีแล้วคองไว้ ๑ ปี ๒ ปี ๓ ปี ก็ได้ จนยานั้นขุ่นงวดลงแล้ว มีสีคั้งน้ำผลหัวสุก ฉันแก้เลือดลม แก้หืด แก้ไข้ แก้โรคเรื้อน และผอมเหลือง นิ้ว และริดสีดวง เป็นน้ำฉันหลังจันทันแล้ว เพื่อสำหรับจะชำระโภชนาหารอันมิได้สนิทคิดเสถานั้น จะเสมอเหมือนยาโลณ โสวีระกะนั้นไม่มีเลย และยาโลณ โสวีระกะนั้นภิกษุจะฉันในปุเรภัตหรือปัจฉาภัตก็ควร ถ้าใช่แล้วฉันเป็นปกติอย่างนั้นควรอยู่ ถ้าไม่เป็นใช่หึ่งเจือน้ำแล้วหึ่งฉันค่างน้ำฉัน และอัฐบานนั้นเถิดควร

จากเรื่องราวต่าง ๆ ที่ได้ศึกษา ด้านสุขภาพที่เกี่ยวกับข่า จึงพบว่าในเภสัชขันธ์ขณะนี้ เห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรงเอื้ออาทร อนุเคราะห์ เอ็นดูใส่ใจต่อความเป็นอยู่ของพระภิกษุเป็นอย่างมาก ทรงอนุญาต ในการใช้ข่าที่มีความจำเป็นต่อสุขภาพยิ่ง โดยเฉพาะในเวลา

^{๓๔}วิ.ม. ๕/๒๖๘/๖๐.

^{๓๕}บุญ แสงฉาย, พระไตรปิฎก มหาวิคิตถนัย ๕๐๐ กัณฑ์ วิ.ม. เล่ม ๒, อ่างแล้ว, หน้า ๓๔.

เจ็บป่วย เพื่อให้ภิกษุเจ็บไข้หนีหายจากความเจ็บป่วย โดยพิจารณาอย่างเหมาะสมในความจำเป็น ความต้องการ ในการดูแลสุขภาพ เห็นได้ว่าเมื่อภิกษุมีความต้องการใช้ยา ได้ขออนุญาตก็จะทรง ผ่อนผันและอนุญาตให้ตามควร ยิ่งโดยเฉพาะเรื่องที่ยาอนุญาตยา ที่ชื่อ โลม โสวีระนี้เห็น ได้ชัดเจน ว่าพระองค์ทรงส่งเสริมสุขภาพของภิกษุสงฆ์ให้มีสุขภาพที่ดี มีความสำราญกายใจ ไม่ต้องทุกข์จาก ทรมานเพราะต้องเจ็บป่วย นับเป็นการป้องกันโรคก่อนที่จะเกิดและแก้ไข โรคภัย ไข้เจ็บที่เกิดขึ้น แล้วให้ร่างกายของภิกษุ ไข้หายเป็นปกติ ซึ่งจะมีผลต่อการดำรงหน้าที่ของภิกษุสงฆ์ได้อย่างปกติ สุขต่อไป

จ) เกสซ์ทั่วไปที่ต้องมีเครื่องมือ อุปกรณ์ที่เก็บรักษาในการทำยา

กลุ่มนี้การทำยาต้องมีเครื่องมือต่าง ๆ จึงจะทำได้สำเร็จ เครื่องมือเป็น อุปกรณ์ การปรุง การใช้ การเก็บรักษา หรือที่เก็บยา เช่น

- เมื่อต้องการมูลเกสซ์ชนิดละเอียดเป็นผง ก็ให้บดด้วยหิน และลูกหิน (นิสโท- นิสทโปโต)^{๓๖} อนุญาตตัวหินบด ลูกหินบด ในจุมเกสซ์หรือเกสซ์ชนิดผง ทรงอนุญาต ครก สาก เครื่องกรอง อุปกรณ์เหล่านี้มีไว้บดยา เพื่อให้ยามีคุณภาพ ประสิทธิภาพดี มีกำลังพอที่จะ รักษาโรคได้ในเกสซ์ชนิดผง ก่อว่าไว้หลายตอนคือ อุปกรณ์การใช้และอุปกรณ์การเก็บรักษา ยา^{๓๗}

- การเก็บยาตาชนิดผงไว้ใน โอง่งบ้าง ในขันบ้าง ผงหญาบ้าง ผุ่นบ้างเข้าไม้ ดีไม้ ถูกต้อง พระองค์ตรัสอนุญาตแก่ภิกษุทั้งหลายว่า เราอนุญาตกถักยาตาที่ทำด้วยกระดูก ทำด้วย งา ทำด้วยเขา ทำด้วยไม้ฮ้อ ทำด้วยไม้ไผ่ ทำด้วยยาง ทำด้วยผลไม้ ทำด้วยโลหะ ทำด้วยเปลือกสังข์ เราอนุญาตฝาดปิด ให้ผูกด้วย แล้วพันกับกถักยาตา และกถักยาตาแตกอนุญาตให้ถักด้วยด้าย แต่ห้าม ใช้กถักยาตาชนิดต่าง ๆ คือ ชนิดที่ทำด้วยทองคำ ทำด้วยเงิน เพราะคนทั้งหลาย พง์โทษ ดีเตียนว่า เหมือนเหล่าคฤหัสถ์ ผู้บริโภคกาม

- ไม่ควรปายยาตาด้วยนิ้วมือเพราะนัยน์ตาข้ำ ควรใช้ไม้ปายยาตา เรา อนุญาตไม้ปายยาตาที่ทำด้วยกระดูก ทำด้วยงา ทำด้วยเขา ทำด้วยเปลือกสังข์ ห้ามที่ทำด้วยทองคำ และเงิน เพราะคนทั้งหลายจะพง์โทษ ดีเตียน โพนทะนาว่า เหมือนเหล่าคฤหัสถ์ผู้บริ โภคกาม เช่นเดียวกัน รูปใจใช้ต้องอาบัติ ทุกกฎ

^{๓๖}วิ.ม. ๕/๒๖๕/๕๐.

^{๓๗}วิ.ม. ๕/๒๖๕/๕๐-๕๒.

- การเก็บไม้ป่ายยาดา เก็บในภาชนะป้องกันการเปื้อน เช่น ถุงล็กยาดา
หูดง

- สำหรับสะพายเชือกผูกเป็นสายสะพาย สิ่งทั้งหลายและกระบวนการ
ทั้งหลายเหล่านี้มีพุทธานุญาตเอาไว้ พระพุทธานุญาตเครื่องบคชา ไม้ป่ายยาดา กล็กยาดา^{๓๔}
- เมื่อโรคลมยังไม่หาย ทรงอนุญาตอย่างคืออย่างน้ำเพื่ออาบหรือแช่^{๓๕}
- ทรงอนุญาตให้ระบายโลหิตออกโดยใช้เขาสัตว์ เพื่อชูดเอาเลือด ลม
หนองออกจากร่างกาย^{๓๖} จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เครื่องมืออุปกรณ์ที่เก็บรักษาในการทำยา การทำ
ยาให้ลึมี คุณภาพต้องมีอุปกรณ์เครื่องมือพร้อม พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้เพื่อให้เกิดความ
สะดวก และทำให้ยามีประสิทธิภาพในการรักษาโรคได้ดียิ่งขึ้น นอกจากนี้กระบวนการรักษาโรคภัย
อาจต้องใช้เครื่องมือต่าง ๆ ร่วมด้วย

จึงสรุปได้ว่าเภสัชทั่วไปในเภสัชขันธ์ระกะว่า เภสัชทั่วไปในเภสัชขันธ์ระกะ กล่าว
ด้วยข้ออนุญาตในเรื่องของยาและอาหารที่สังเคราะห์ว่าเป็นยาที่พระพุทธเจ้าอนุญาตให้ภิกษุฉัน
และใช้ มุ่งเพื่อให้แก้ไขโรคตามความจำเป็น เพื่อความสุข ความสบาย และดำเนินชีวิต ปฏิบัติธรรม
ได้อย่างปกติ ลดปัญหาความทุกข์ทรมานด้วยโรคภัยไข้เจ็บ ในเภสัชขันธ์ระกะ สรุปรวมได้ว่าเป็น
ข้ออนุญาตของพระพุทธเจ้า ที่บอกแก่ภิกษุ เพื่อให้ใช้ยาเวลาที่เจ็บป่วย แบ่งได้ ๒ กลุ่มใหญ่ คือ
เภสัช ๕ เภสัชกรรมทั่วไป ทั้ง ๒ กลุ่มนี้ จุดมุ่งหมายเพื่อแก้ไข โรคภัยไข้เจ็บด้วยยา และอาหารที่
สังเคราะห์ว่าเป็นยา เพื่อให้ภิกษุป่วยหายจากโรค อยู่เป็นปกติสุข และสามารถดำรงชีพได้ต่อไป
จากที่ได้ศึกษามาแล้ว พบได้ว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นความจำเป็นในการใช้ยาในเวลาเจ็บป่วย
ทรงผ่อนผันด้วยความคิดที่ถูกต้องอย่างเป็นกลาง ๆ ในด้านเภสัชกรรม นอกจากยาแล้วยังมีเรื่อง
เกี่ยวกับอุปกรณ์ของใช้ ที่ให้ความปลอดภัย สะดวก สะอาด ถูกสุขอนามัยที่พระองค์ทรงมีพระ
พุทธานุญาตเอาไว้

๓.๑.๔ ข้อห้ามต่าง ๆ ในเภสัชขันธ์ระกะ

ในการกินยา ไข้ยาของภิกษุมีความแตกต่างจากบุคคลทั่วไป คือต้องทำตามเฉพาะข้อที่
อนุญาตให้ทำ หากมีสิ่งใดที่พระพุทธองค์ทรงห้าม ก็จำเป็นต้องละเว้น เช่น เนื้อ ๑๐ อย่าง
พระพุทธเจ้าห้ามภิกษุฉัน ภิกษุก็ไม่ควรฉัน แม้จะป่วยและต้องการก็ตาม หลายสิ่งที่มีพุทธบัญญัติ

^{๓๔}วิ.ม. ๕/๒๖๕/๕๐.

^{๓๕}วิ.ม. ๕/๒๖๗/๕๗.

^{๓๖}วิ.ม. ๕/๒๖๗/๕๗-๕๘.

ห้ามเอาไว้ สิ่งที่ห้ามเหล่านี้ ไม่ควรนำมาผสมใช้ในส่วนประกอบของยาที่จะปรุงให้ภิกษุฉัน เกษักร-
กรควรหาสิ่งที่ทดแทนกันได้ โดยอาศัยภูมิปัญญาของเกษักรเอง เพื่อให้เกิดความสบายใจต่อภิกษุ-
ใช้และตัวผู้ปรุงยาเอง ดังนี้

ทรงห้ามเนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อราชสีห์ เนื้อหมี เนื้อเสือ โครง เสือ
ควา เสือเหลือง เรียกว่า ห้ามเนื้อ ๑๐ อย่าง ซึ่งในความเป็นจริงสูตรคำรับขาก็มีค้อยจะนิยมนำเนื้อ
เหล่านี้มาใช้อยู่แล้ว แต่นิยมใช้ ดี กระดูก เคี้ยว ขน หนัง งา น้ำมัน เล็บ เขี้ยว^{๔๐}

สรุปได้ว่า เนื้อทั้ง ๑๐ อย่างนี้ ภิกษุไม่ควรฉันเลย เพราะจะทำให้เกิดอาบัติต่อตนเอง

ในเรื่องของน้ำมันทรงห้ามภิกษุรับประทานในยามวิกาล เจียว และกรองในยามวิกาล ทรง
ให้รับเฉพาะในกาลเท่านั้น น้ำมันเหล่านี้ประกอบด้วย น้ำมันเหลวของหมี ปลา ปลาจลาม หมู
ลา^{๔๑}

ในส่วนของเครื่องยา ทรงห้ามฉันยา หากไม่มีความจำเป็น หมายความว่า หากพระไม่
เจ็บป่วยอะไรก็ห้ามฉันยา^{๔๒}

ทรงห้ามเกษั ๕ ที่เก็บไว้ได้เกิน ๗ วัน ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย เพราะ
เป็นของที่แมลงหนู มด แมลงสาบ ชื่นชอบเก็บไว้นาน เป็นแหล่งเชื้อโรค^{๔๓}

ทรงห้ามเนื้อที่เขาเจาะจง ๕ อย่าง^{๔๔}

ยังมีข้อห้ามเกี่ยวกับที่เก็บของที่อาศัย ของใช้ต่าง ๆ อุปกรณ์ที่ทำด้วยทองคำหรือเงิน ๖
เช่น กลักยาตา ไม้ป้ายตา กล้องยานักดูยา ลักจัน

จากที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า ข้อห้ามที่มีในเกษัชขันธกะ ภิกษุ ทายก ทายิกา ต้องมี
ความเข้าใจ เพื่อจะได้กระทำได้อย่างถูกต้องทั้งเรื่องการถวายยาของทายก ทายิกา ก็ต้องคำนึงถึงวินัยของ
ภิกษุที่เป็นข้อห้าม ทั้งภิกษุเองจะรับประทาน นำมารักษาโรค ก็ต้องพิจารณาให้ดีก่อนกิน ก่อนใช้
อีกทั้งอาหารที่สังเคราะห์ว่าเป็นยาด้วย ก็ต้องดำเนินการแบบเดียวกัน

ในข้ออนุญาตและข้อห้ามแต่ละอย่างก็ต้องพิจารณาให้ดี เนื่องจากสาเหตุว่าเนื้อหาในข้อ
ที่อนุญาตก็จะมีข้อห้ามเอาไว้ในทุกข้อห้ามก็อาจจะมีข้อที่ยกเว้นเอาไว้ด้วย ในขณะที่มีความ
จำเป็น มักพบว่าพระพุทธรองค์ทรงมีความเชื่ออาหารต่อภิกษุ ใช้เป็นอย่างมากจะทรงพิจารณาเหตุผล

^{๔๐}วิ.ม. ๕/๒๘๐-๒๘๑/๘๓-๘๗.

^{๔๑}วิ.ม. ๕/๒๖๒/๔๕.

^{๔๒}วิ.ม. ๕/๒๖๓/๔๖.

^{๔๓}วิ.ม. ๕/๒๖๒/๔๕.

^{๔๔}วิ.ม. ๕/๒๕๔/๑๑๖.

ความเหมาะสมตามจริง โดยขออนุญาตบางข้ออาจจะเปลี่ยนมาเป็นข้อห้ามในยามที่เหมาะสม จึงยกตัวอย่างมาประกอบดังนี้ เช่น

เรื่องพระพุทธานุญาต กสาวเกสัช หรืออนุญาตน้ำฝาด เรื่องนี้กล่าวว่า น้ำฝาดเป็นเกสัช พระผู้มีพระภาคตรัสอนุญาตน้ำฝาดที่เป็นเกสัช คือ น้ำฝาดสะเดา น้ำฝาดมูกมัน น้ำฝาดกระดอม หรือขี้กา น้ำฝาดบรเพ็ด หรือพญามือเหล็ก น้ำฝาดดินพิมาน ก็หรือกสาวเกสัช แม้ชนิดอื่นใด บรรดามีที่ไม่สำเร็จประโยชน์แก่ของควรเกี่ยวข้องในการควรเกี่ยวข้องที่ไม่สำเร็จประโยชน์แก่ของควรบริโภคนั้น ของควรบริโภคนั้น รับประเคน กสาวเกสัช เหล่านั้น แล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ ต่อมีเหตุ จึงให้บริโภคนั้นได้ เมื่อเหตุไม่มี ภิกษุบริโภคนั้นต้องอาบัติทุกกฏ

จากที่กล่าวว่า “ควรบริโภคนั้นของควรบริโภคนั้น รับประเคน กสาวเกสัช เหล่านั้นแล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ ต่อมีเหตุ จึงให้บริโภคนั้นได้ เมื่อเหตุไม่มีภิกษุบริโภคนั้น ต้องอาบัติทุกกฏ นับว่าเป็นการอนุญาตมีข้อห้ามเอาไว้ผู้นั้น ข้อห้ามก็อาจจะมีข้อที่ขกเว้นเอาไว้ด้วยในขณะที่มีความจำเป็น ก็ทรงอนุญาตเป็นการผ่อนผันให้เปลวความเข้มงวดลงอย่างเหมาะสมเมื่อจำเป็น แสดงให้เห็นว่า ภิกษุควรกินยาเฉพาะเมื่อเจ็บป่วยเท่านั้น หากร่างกายปกติไม่ควรกินยาเพราะอาบัตินั้นจะเกิดขึ้น

จึงสรุปได้ว่า เกสัชขันธ์นั้น เป็นพุทธบัญญัติทางวินัย ที่พระพุทธองค์ได้ทรงบัญญัติขึ้นมีทั้งข้อห้ามและขออนุญาตเป็นพิเศษ มุ่งเพื่อการแก้ไขความเจ็บป่วยของภิกษุ โดยแบ่งยาออกเป็น ๒ ประเภท คือ ๑) ยาชื่อว่า เกสัช ๕ ๒) เกสัชทั่ว ๆ ไปที่ได้จากพืช สัตว์และธาตุ แต่ในส่วน อื่น ๆ เช่น อาหาร ฯลฯ นั้นเป็นเรื่องที่ไม่เกี่ยวกับยาโดยตรง เป็นแต่เพียงเรื่องสุขภาพเป็นการป้องกันโรคเท่านั้น อีกทั้งเป็นเรื่องของที่เก็บของ ที่อยู่อาศัย แต่เรื่องใหญ่ ๆ นั้นคือเรื่องยาทั้ง ๒-ประเภทที่กล่าวมา ยังมีความมุ่งหมายเพื่อ ศรัทธา และการปฏิบัติธรรมของพุทธบริษัทอีกด้วย

๓.๑.๕ องค์ประกอบเกสัชกรรมตามแบบพระพุทธปรัชญาเถรวาท

ในพระพุทธศาสนา เรื่องที่กล่าวถึงยา เมื่อศึกษาแล้วพบว่ามียาองค์ประกอบคล้ายยาแผนโบราณ คือมีการนำสิ่งต่าง ๆ มาทำยา ส่วนประกอบที่มีอยู่เป็นวัตถุตามธรรมชาติ ในการนี้ผู้ศึกษานำสิ่งเหล่านี้มาจัดเป็นหมวดหมู่ ตามชื่อรวม คือพิภคยา และแหล่งที่มาด้วย มารวมกันได้ ๔ องค์ประกอบ คือ

ก. กลุ่มที่มีชื่อเฉพาะที่มีชื่อเรียกแน่นอน กลุ่มนี้จะกำหนดสิ่งประกอบที่แน่นอน ก็มีการกำหนดว่าประกอบขึ้นด้วยอะไรบ้างอย่างชัดเจนเช่น เกสัช ๕ ที่ประกอบด้วย เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย (สปปิ นวนิคฺ เตลฺ มธุ หวาณิคฺ) กลุ่มนี้ หากเอาหลักการของเกสัชกรรมแผนโบราณไปพิจารณาจัดได้ว่าเป็นยาปรุงสำเร็จ หากนำมารวมกันตามชนิดที่กำหนดขนาดไว้ก็จะบอกวิธีการใช้สรรพคุณแก้โรคอะไร ได้อย่างชัดเจน จัดว่าเป็นตำรับยา ยาอีกขนานหนึ่งที่มี

การบอกชื่อชดเจนนคือ ยาคอง โลก โสวีระกะ ส่วนประกอบย่อย ๆ ของยามีบอกไว้ชดเจนน เช่นกัน บอกสรรพคุณ บอกวิธีใช้ว่า ภิภษุปกติผสมน้ำคิมแทนน้ำ ภิภษุใช้ให้ฉันได้เลยสด ๆ ไม่ต้องผสมน้ำ แต่ในยากลุ่มนี้มีได้บอกส่วนย่อย ๆ ว่ามาจากไหน ทำให้เกิดความสงสัยในรายละเอียดของเภสัช- วัตถุที่นำมาประกอบเป็นยา ได้ว่าเป็นพืช หรือเป็นสัตว์ หรือเป็นแร่ธาตุ

ดังที่ได้กล่าวมานี้ ผู้ศึกษาจึงนำมาจัดแยกไว้ต่างหาก เพราะถือว่าเป็นยาสำเร็จ เรียบร้อยแล้ว ใช้ได้ตามสรรพคุณเลย

ข. กลุ่มที่ได้จากพืชวัตถุมีหลายชนิด ได้แก่ มูลเภสัชได้จากราก, กสาวเภสัชได้จาก น้ำฝาด, ปิณณเภสัช ได้จากใบ, ผลาเภสัชได้จากผล, ธาตุเภสัชได้จากยาง, คุพิน้ำอ้อยงบ จากที่กล่าว มานี้หากพิจารณาโดยเอาหลักเภสัช ๔ ของเภสัชกรรมแผน โบราณมาพิจารณาจัดว่าเป็นวัตถุเภสัช เช่น พระพุทธานุญาตมูลเภสัช (หัวรากไม้ที่เป็นยา)

ภิภษุป่วยมีความต้องการด้วยรากไม้เป็นเภสัช จึงกราบทูลเรื่องนั้นแด่พระผู้มีพระ- ภาคพระผู้มีพระภาคตรัสอนุญาตแก่ภิภษุทั้งหลายว่า ดูกรภิภษุทั้งหลาย เราอนุญาตรากไม้ที่เป็น เภสัช คือ ขมิ้น จิง ว่านน้ำ ว่านเปราะ อุดพิศ ข่า แผลก เหี่ยวหมู ก็หรือมูลเภสัช แม้ชนิดอื่นใดบรรดามี ควารบริโภคได้ รับประเคนมูลเภสัชเหล่านั้นแล้วเก็บไว้ได้จนตลอดชีพ ต่อมีเหตุ จึงให้บริโภคได้ เมื่อเหตุไม่มี ภิภษุบริโภค ต้องอาบัติทุกกฏ

จากพุทธานุญาตนี้ มิได้บอกการใช้อย่างไรทำยาอะไรมา ขนาดไหน แก้วโรค อะไร ทำให้ผู้ศึกษามองว่าสิ่งที่กล่าวมาเหล่านี้จะเป็นเพียงเภสัชวัตถุหรือวัตถุคิบบที่ต้องนำมาผสมอีก ก่อนที่จะเป็นยา แล้วนำมาใช้ให้เกิดประสิทธิภาพได้ดีและสิ่งเหล่านี้ได้มาจากพืช

ค. กลุ่มที่ได้จากสัตว์วัตถุ พวกน้ำมันเปลง (วสุ) โดยให้ทำจากสัตว์เหล่านี้ คือ หมี ปลา ปลาฉลาม จระเข้ หมู ลา (อจฺฉวสั มจฺฉวสั สุสุกาวสั สุกรวสั คทฺรภวสั) ที่รับประเคนในกาล เจียวในกาล กรองในกาลใช้ บริโภคอย่างน้ำมัน^{๔๖} หรือเนยใสและเนยข้นที่ได้จากสัตว์ของอนุญาต ให้ทำจากน้ำมันของโค แพะ กระบือ และสัตว์อื่น ๆ น้ำผึ้งจัดว่าเป็นสัตว์วัตถุที่ได้จากผึ้ง เนื้อคิบบ และเลือดสด ซึ่ง แก้วไขอาพาธเพราะผีเข้า โดยมีกล่าวไว้ในเภสัชชขันธกะว่าภิภษุรูปหนึ่ง ผีเข้า เธอเดินไปที่เชียงแล่หมู (สุกรสุนิ) หยิบกินเนื้อคิบบ (อามกมัส) คิมเลือดสด (อามก โลหิต) แล้วความ เจ็บป่วยก็หาย เพราะอมมนุษย์ที่เข้าสิงได้กินเนื้อคิบบและเลือดสดแล้วก็ออกไป ดังนี้จึงถือว่าภิภษุ ไม่ได้ฉันเอง^{๔๗}

^{๔๖}วิ.ม. ๕/๒๖๒/๔๕.

^{๔๗}วิ.ม. ๕/๒๖๔/๔๕.

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของยาในพระพุทธศาสนาที่นำมาใช้นำมาผสมทำยา ส่วนหนึ่งอาจมาจากสัตว์วัตถุ

ง. กลุ่มที่ได้จากธาตุวัตถุ ได้แก่ กลี้อเป็นเภสัชมีหลายเรื่อง เช่น (โกลนเภสัช) ได้ทรงอนุญาตการใช้ก้อนกลี้อตัดเนื้องอก หรือเรื่องการรักษาโรคที่เกิดจากการทำเส่นยาแฝด ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธถูกยาแฝด ซึ่งเป็นยาที่หญิงแม่เรือนทำ แล้วได้รับการรักษาด้วยน้ำที่ละลายจากดินที่คิดผานไถ (สิดาโลลี) และพระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตขานิดนี้ในการเภสัชแผนโบราณ ก็นิยมใช้ธาตุวัตถุมาทำยา เช่น กำมะถัน ดินขุยปู ดินเจ็ดป่าช้า ดินท้องเรือจ้าง ดินสอพอง ดินโป่ง สารส้ม ศิลาชัย เขม่าเหล็ก ^{๔๕}

จึงสรุปได้ว่า เภสัชหรือยาทางพระพุทธศาสนามีองค์ประกอบที่จัดเอาไว้ ๔ ประการ คือ กลุ่มที่เป็นตำรับยาที่มีชื่อเฉพาะบอกส่วนผสมต่าง ๆ ชัดเจน, กลุ่มที่ได้จากพืช, กลุ่มที่ได้จากสัตว์, กลุ่มที่ได้จากธาตุ ในพืช สัตว์และธาตุนี้ แม้ในพระไตรปิฎกมิได้ให้รายละเอียดในการผสมยา บอกเพียงว่าเป็นยาและพระพุทธเจ้าอนุญาต แต่เมื่อเอาหลักเภสัชแผนโบราณมาเทียบเคียงจะพบว่าจะมีการนำเภสัชวัตถุเหล่านี้มาผสมกันตามสูตรตำรับยา จึงจะเป็นยาโดยสมบูรณ์และมีสรรพคุณในการรักษาโรคได้ดี

๓.๑.๖ ประเภทของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

การใช้ยารักษาโรคแต่ละชนิดต้องคำนึงถึงโรคนั้น ว่าโรคเกิดขึ้นที่ใด พระพุทธศาสนาแบ่งโรคเป็น ๒ ประเภท คือ โรคทางกายและโรคทางใจ

(ก) การรักษาโรคทางกาย มักใช้วิธีการต่าง ๆ ได้แก่ การใช้ยาสมุนไพร ใช้เภสัช ๕ โดยการรับประทาน การดื่ม ฟอก ทา หยอด การนวด การรมควัน การอบไอน้ำ ฯลฯ กระบวนการรักษาแบบนี้ที่ต้องใช้ยา ก็เรียกว่าเภสัชกรรม ในการทำยาแต่ละชนิดต้องมีส่วนประกอบของวัตถุเภสัชย่อย ๆ หมายความว่า ยาแต่ละขนาน ประกอบไปด้วยเภสัชวัตถุใดบ้าง เภสัชชขันธกะเป็นการรวบรวมจัดหมวดหมู่ในเรื่องยา โดยที่ยาเหล่านี้จะเป็นสมุนไพร ที่ได้จากธรรมชาติ คือ พืช สัตว์ ธาตุ แล้วนำมาผสมกันตามตำรับยาแต่ละตำรับ เพื่อให้มีสรรพคุณในการแก้ไขโรคทางกายตามความต้องการ เช่น ยาตา ยารักษาแผล ยาแก้ลม ยาแก้ปวดศีรษะ

ในเภสัชชขันธกะ จากที่ศึกษาบอกเพียงประเภทของยาในการรักษาโรค เช่น ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ กลี้อ น้ำมัน ฯลฯ แต่มิได้กล่าวถึงรายละเอียดในการทำขนาด วิธีการใช้ จึงพบว่ามิได้บอกถึงตำรับยา วิธีการทำยาที่ชัดเจนเพียงพอ จึงเป็นสิ่งที่น่าคิด ว่าภิกษุในสมัยนั้น เมื่อ

^{๔๕} วุฒิ วุฒิธรรมเวช, คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์, อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๓-๑๑๔.

พบว่ามิได้บอกถึงคำรับยา วิธีการทำยาที่ชัดเจนเพียงพอ จึงเป็นสิ่งที่น่าคิด ว่าภิกษุในสมัยนั้น เมื่อเจ็บป่วยใช้ยาผสมกันหรือใช้สิ่งเดียว เพราะมีอาจยืนยันทันได้ แต่ในเอกสารที่เกี่ยวข้องจากการศึกษาพบว่า มีการบอกคำรับยาไว้ด้วย เช่น ยาคอง โลม โสวีระกะ ดังได้กล่าวมาแล้วแต่ข้างต้น ที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก มหาวิคิตารนัย ๕๐๐ กัณห์

ดังที่ได้ศึกษา สรุปได้ว่า ยาทางกายในเภสัชกรรม ทางพระพุทธศาสนา ใช้ยาสมุนไพรธรรมชาติ ในการรักษาตามแบบพุทธานุญาตของพระพุทธเจ้า ข้อสรุปเหล่านี้เน้นแน่นอนคือ เน้นใช้สำหรับภิกษุ เพราะต้องปฏิบัติตามข้ออนุญาตและไม่ฝ่าฝืนข้อห้าม ส่วนฆราวาสจะทำการหรือไม่ั้นพระองค์มิได้กำหนดไว้

จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีผู้ศึกษาจัดแบ่งอาการของโรคทางกายในพระพุทธศาสนาเอาไว้ตามแบบอาการ ประเภทของโรค ดังนี้

พระมหาปองปริศา ปริบุญโณ^{๔๐} ได้แบ่งโรคตามหลักพระพุทธศาสนา โดยจัดตามประเภทของโรค คือ

- ก. กลุ่มอาการ โรคทางผิวหนัง (ฉวีโร โค)
- ข. กลุ่มโรคในระบบทางเดินอาหาร (โรคกระเพาะ วัคคิโร โค และลำไส้ อนุตโร โค)
- ค. โรคที่มีสาเหตุมาจากลมในกาย (วัตโร โค)
- ง. โรคอื่นๆ

เมื่อกล่าวด้วย กลุ่มอาการของโรค ๔ อย่างนี้ เราจะนำมาศึกษาร่วมกับการใช้ยา ก็แสดงว่า ยารักษาโรคก็จะต้องจัดยาแก้ไข กลุ่มอาการของ โรคเหล่านี้ด้วย และกลุ่มอาการของ โรคเหล่านี้ ก็พบว่าเป็นกลุ่มอาการของโรคที่มีอยู่ในเภสัชชั้นชกะ

ก) ยากลุ่มอาการ โรคผิวหนัง รักษาด้วยการใช้ของหอมไล่ทา (คนุราเลปี)^{๔๑} โรคพุพอง สิว ฝี อีสุกอีใส มีกลิ่นตัว ให้ใช้จุนเภสัช และยงอนุญาตให้ใช้ โคมัยหรือขี้วัว ดินเหนียว กากน้ำขอม โดยให้ใช้ครกและสากบดยาให้ได้ยาผงละเอียด (สณฺหเภสชฺช)^{๔๒}

^{๔๐}พระมหาปองปริศา ปริบุญโณ(ปริศรี), “การป้องกันและการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนครมหาบัณฑิต : (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔, หน้า ๑๗.

^{๔๑}วิ.ม. ๕/๒๖๕/๖๑.

^{๔๒}วิ.อ. ๓/๑๘๕.

ข) ขากลุ่มโรคในระบบทางเดินอาหาร เช่น ท้องอืด ท้องผูก ท้องร่วง ฯลฯ จึงจะชก ท้องผูกถ่ายยากใช้ดื่ม “น้ำค้างอมิส” คือน้ำที่ได้จากการเอาเถาข้าวสุกที่ตากแล้วนำมาเผา แช่น้ำให้ละลาย เมื่อทานแล้วจะทำให้ขับถ่ายอุจจาระสะดวก

ค) โรคลมมีวิธีการรักษา ด้วยการใช้น้ำมันผสมกับน้ำเมาคิม หากใช้น้ำมันผสมมาก อนุญาตให้เป็นยาทาเท่านั้น ห้ามดื่ม

โรคลมเกิดในท้อง (อุทรวาตาพาโร) ให้ดื่มยาของชื่อ โลมโสวีระกะ

โรคลมเสียดอกตามกล้ามเนื้อ ข้อต่อตามตัว (ปพฺพวาโค) ให้รักษาโดยแช่มือเท้า ภายใต้น้ำอุ่น หรือน้ำคั้นขาสุนไพบบางชนิด อาจอบด้วยไอน้ำ โรคลมตามอวัยวะต่าง ๆ ด้รักษาด้วยการขับเหงื่อออกจากร่างกาย คือการรมควันจากใบไม้ การนึ่งกายโดยการก่อด่านไฟในหลุม แล้วเอาทรายดินกลบ แล้วเอาใบไม้มากองชั้นบน มีการทาคัวด้วยน้ำมัน นอนพลิกไปมาบนใบไม้นั้น เรียกว่ากรรมใหญ่ (มหาเสท)

ง) กลุ่มโรคอื่น ๆ เช่น โรคตา ร้อนใน คีษานผอมเหลือง ให้ยาตามอาการของโรค นั้น ๆ เช่น คีษานผอมเหลืองให้ฉันทะ ๕ หรือผอมเหลือง ให้ดื่มยาผลสมอดองน้ำมูตรโค

การรักษาโรคทางกายที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะในภสัชขันธ์นั้น พบว่ายาประเภทนี้มีสิ่งต่างที่ไร้ทำยาเหมือนกับยาในภสัชกรรมไทย ซึ่งใช้วัชพรรณชาติ พืช สัตว์ และธาตุมาผสมกันทำยา แตกต่างตรงที่ว่ายาในทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะที่จะต้องใช้กับพระภิกษุ นั้นจำเป็นต้องคำนึงถึงและระมัดระวังในข้อห้ามต่าง ๆ ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเอาไว้ ส่วนที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตเอาไว้ก็ใช้ได้ตามปกติ แต่ถ้าไม่ได้มีการบัญญัติเอาไว้แล้วก็ต้องยึดหลักการใน “จตุมาหปเทศกถา” เข้ามาพิจารณาว่าสิ่งใดควร สิ่งใดไม่ควร โดยพระผู้มีพระภาคได้ประทานมหาปเทศไว้ ๔ ข้อ คือ

๑. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้น อนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

๒. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้ห้ามไว้ว่า “สิ่งนี้ไม่ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร

๓. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ไม่ควร ขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร

๔. ภิกษุทั้งหลาย สิ่งใดเราไม่ได้อนุญาตไว้ว่า “สิ่งนี้ควร” ถ้าสิ่งนั้นอนุโลมเข้ากับสิ่งที่ควร ขัดกับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร

(ข) การรักษาโรคทางใจ คือ โรคทางจิต คนเราถูกอนุสัยหรืออาสวะ อันเป็นกิเลสละเอียดครอบงำ มีอาการทางจิต เช่น โลก โกรธ เศร้า โศก คร่ำครวญ เสียใจ โรคเหล่านี้ต้องอาศัย ธรรมที่ทำให้เกิดปัญญาเข้ามาแก้ไขกรรมเหล่านี้ เรียกว่า “ธรรมโอสถ”

วิธีใช้ธรรมโอสถ รักษาโรคทางใจ มีข้อควรทำดังนี้

๑. ใช้โยนิโสมนสิการ คือ การพิจารณาหาเหตุผล หากคุณค่าประโยชน์และโทษในแต่ละเรื่องพร้อมกับรู้จักแก้ไขปัญหาและรู้จักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

๒. การใช้สมาธิบำบัด เช่น อานาปานสติ พุทธานุสติ การเจริญเมตตา เพื่อสงบนิวรณ์กิเลส จนเกิด ปิติผ่องคลาย

๓. การคบหากัลยาณมิตร เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ พระสงฆ์ แพทย์ จิตแพทย์ หรือคนใดคนหนึ่ง ที่สามารถให้ข้อเสนอแนะและปรึกษาได้

จากที่ศึกษา พบว่า เมื่อโรคมึ ๒ ชนิด ขาในการรักษาต้องมี ๒ ชนิด คือ ยารักษากาย และยารักษาใจ ดังนั้น ในเภสัชกรรมทางพระพุทธศาสนาจึงต้องศึกษาทางกายและยาทางใจด้วย

๓.๒ เภสัชกรรมในการรักษาโรคของหมอชีวกโกมารภัจจ์

๓.๒.๑. ประวัติในการศึกษาการใช้ยาของหมอชีวกโกมารภัจจ์

หมอชีวกโกมารภัจจ์ เป็นแพทย์ประจำราชสำนักของพระเจ้าพิมพิสาร มีบุญบารมีได้ตำแหน่งเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้า และอาจารย์ที่ถ่ายทอดวิธีการทางเภสัชให้แก่ชีวกโกมารภัจจ์ มีนามว่าทิสปาโมกข์ ชีวกมีความสนใจในการศึกษาทางแพทย์และเภสัชกรรม แม้ว่าในพระไตรปิฎกจะไม่ได้บอกรายละเอียด สูตรตำรับยา เพียงแต่บอกเภสัชวัตถุบางชนิดที่ใช้ในการรักษาโรค ที่ได้ทำการรักษานั้น แล้วก็บอกว่าผู้ป่วยได้หายจากความเจ็บป่วย บางเรื่องบอกว่าใช้ยาเพียงครั้งเดียวก็หาย อันแสดงถึงประสิทธิภาพของยาที่ใช้ว่ามีประสิทธิภาพและคุณภาพดีเยี่ยม และยังเป็นหลักฐานแสดงภูมิรู้ทางเภสัชศาสตร์ของหมอชีวก ว่ามีภูมิความรู้ที่ต้องดีมากในทางการแพทย์และเภสัชกรรม โดย ได้รับการศึกษามาจากอาจารย์ของสำนักคักกสิลาที่เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ในวิทยาการต่าง ๆ ในสมัยพระพุทธองค์ การเรียนศิลปะทางแพทย์และเภสัช ซึ่งเป็นการเรียนรู้สาเหตุของโรค ตรวจสอบความผันแปรของร่างกาย การใช้ยาแก้ไข้ความเจ็บป่วย ตามหลักวิชาการ แม้แต่กระทั่งเรื่องแห่งสรรพคุณ ยาสมุนไพรร จากพืช สัตว์ แร่ธาตุ เคนป่า เข้าป่าลึก ป่าดงดิบบนยอดเขา ทั้งทางทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก โคจรอบ ๆ ประมาณ ๔ โยชน์ของเมืองคักกสิลา แล้วทดลองตรวจดูในสรรพคุณของต้นไม้ใบไม้หญ้า สัตว์และธาตุ จะให้คุณ

หรือให้โทษอย่างไร จนอธิบายในสรรพคุณทุก ๆ อย่างทุก ๆ ชนิดได้ในที่สุดก็ค้นพบความรู้ว่า ไม่
ว่าจะเป็นใบไม้และใบหญ้าทุกชนิด ภายในเขตชมพูทวีปแห่งนี้ ไม่มีสิ่งใดและต้นไม้ต้นหญ้าใด ๆ
ทั้งนั้นที่จะใช้ทำยาในการรักษาโรคต่าง ๆ ไม่ได้ ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เป็นยาทั้งสิ้น พร้อมทั้งยังมี
คุณค่า อุดมสมบูรณ์ในสรรพคุณที่แตกต่างกันออกไป แต่คุณประโยชน์ของมันต่างก็จะมีมากบ้าง
น้อยบ้าง ลดหลั่นกันลงไปเท่านั้น แนวคิดนี้เองทำให้ชีวกโกมารภักจ์ สอบผ่านในหลักการวิชา-
แพทย์จากท่านอาจารย์ทศปาโมกษ์ เรียนจบเสร็จสิ้นตามหลักวิชาการ ใช้เวลา ๑ ปี ในการศึกษาเล่า
เรียน

๓.๒.๒ แนวทางการใช้ยา

หมอชีวกเริ่มต้นปฏิบัติการด้านการแพทย์และเภสัช จากคำกล่าวของอาจารย์ทศปาโมกษ์
ว่า “พ่อชีวก เธอศึกษาสำเร็จแล้ว เหนือก็พอที่เธอจะครองชีพได้แล้ว”^{๔๒} ได้ให้เสบียงเดินทาง
เล็กน้อยแก่ชีวกโกมารภักจ์

การรักษาโรคของหมอชีวก เริ่มจากได้เดินทางมุ่งไปนครราชคฤห์ ครั้นเดินทางไปเสบียง
เพียงเล็กน้อยนั้นได้หมดลงที่เมืองสาเกตในระหว่างทางจึงเกิดความปริวิตกว่าหนทางเหล่านี้กันดาร
อึดคักน้ำอึดคักอาหาร คนไม่มีเสบียงจะเดินไป ทำไม่ได้ง่าย จำจะต้องหาเสบียงเพิ่มเติม ท่านเริ่ม
มองหา ผู้ป่วยจากเรื่องนี้สามารถวิเคราะห์ได้ว่าผู้ป่วยมีความสำคัญต่อวิชาชีพแพทย์ และแพทย์เอง
ก็มีความสำคัญต่อผู้ป่วยเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะแพทย์ที่เก่ง ๆ มีความสามารถและมีความรู้จริง ๆ
ก็อยู่ในสาเหตุของโรค รู้วิธีการรักษา รู้เรื่องสรรพคุณของยาเป็นอย่างดี รู้วิธีการทำยาใช้ยาที่ต้องมี
ความแม่นยำ เชี่ยวชาญ ชำชอง ในเรื่องยาเป็นอย่างดี

๓.๒.๓. งานด้านการรักษาโรคของหมอชีวกที่สำคัญมีดังนี้

การรักษาภรรยาของเศรษฐีเมืองสาเกต

สมัยพุทธกาล ภรรยาเศรษฐีที่เมืองสาเกต เป็นโรคปวดศีรษะอยู่ ๑ ปี จะรักษาอย่างไร
หมอเก่งที่ไหนก็ไม่หาย ชีวกโกมารภักจ์ เดินทางกลับนครราชคฤห์ ต้องเข้าไปสู่เมืองสาเกต ตามคน
ทั้งหลายว่า มีใครเจ็บไข้บ้างฉันจะรักษาเพราะด้วยความต้องการค่าใช้จ่ายและเสบียงที่ใช้ในการ
เดินทาง คนทั้งหลายพากันบอกว่า ภรรยาเศรษฐีนั้นปวดศีรษะอยู่ ๑ ปีเชิญไปรักษาภรรยาเศรษฐีเถิด

^{๔๒}วิ.ม. ๕/๓๒๕/๑๘๒.

ท่านอาจารย์ ชิวโกมารภักจ์เดินทางกลับบ้านเศรษฐีหบดี ถึงแล้วได้ติดต่อขอทำการรักษาภรรยา เศรษฐีกับขามเฝ้าประตู จนได้รับอนุญาตให้ทำการรักษาโรคปวดศีรษะที่ภรรยาเศรษฐีเป็นอยู่ได้^{๔๖}

หมอชิวโกมารภักจ์เข้าไปหาภรรยาเศรษฐี ครั้นแล้วตรวจดูความคันแปรของภรรยา เศรษฐีแล้วได้กล่าวคำนี้แก่ภรรยาเศรษฐีว่า “คุณนายขอรับผมต้องการเนยใสหนึ่งชองมือ” ครั้น ภรรยาเศรษฐีสั่งให้หาเนยใสหนึ่งชองมือมาให้แก่ชิวโกแล้วชิวโกมารภักจ์ จึงหุงเนยใสหนึ่งชองมือ นั้นกับยาต่าง ๆ ให้ภรรยาเศรษฐีนอนหงายบนเตียง แล้วให้นัดดูยานั้น เนยใสที่ให้นัดดูนั้นได้พุ่ง ออกจากปาก ภรรยาเศรษฐีถ่มเนยใสนั้นลงในกระโถน แล้วสั่งให้สาวใช้จงเอาสำลีซับเนยใสนี้ไว้ ชิวโกมารภักจ์ได้คิดว่า แปลกจริงพวกเรา แม่บ้านคนนี้งานสกปรก เนยใสนี้จำเป็นจะต้องทิ้ง ยังใช้ ให้ทาสีเอาสำลีซับไว้ ส่วนยาของเรามีราคาแพง ๆ มากกว่าปล่อยให้เสีย แม่บ้านคนนี้ก็จักให้ ค่าตอบแทนอะไรแก่เราบ้าง

ขณะนั้นภรรยาเศรษฐีสังเกตเห็นอาการอันแปลกของชิวโกมารภักจ์ ซึ่งหมอชิวโก คิดแปลก ใจในความตระหนี่ของภรรยาเศรษฐี เหตุนี้ทำให้ภรรยาเศรษฐีได้ทำความเข้าใจ โดยบอกเหตุผลแก่ หมอชิวโกให้เกิดความเข้าใจ

หลังการรักษาชิวโกมารภักจ์ได้กำจัดโรคปวดศีรษะของภรรยาเศรษฐี ซึ่งเป็นมา ๘ ปีให้ หายโดยวิธีนี้ด้วยกรวดเดียวเท่านั้น ครั้นภรรยาเศรษฐีหายโรคแล้ว ได้ให้รางวัลชิวโกมารภักจ์เป็น จำนวนมาก

ในเรื่องราวตอนนี้ จะพบว่า เกสซ์วัตถุที่หมอชิวโกใช้คือ เนยใสที่เป็นสัจวัตถุในส่วนของ สิ่งที่น่ามาใช้เป็นองค์ประกอบของยาและหุงเนยใสกับยา แสดงว่าได้นำเกสซ์วัตถุอื่น ๆ ผสมในการ ปรุงยานี้ แต่พระโคตมปิฎกมิได้บอกรายละเอียดว่าใช้อะไรบ้าง จึงทำให้เกิดความน่าสนใจว่ายานี้มี อะไรประกอบอยู่บ้าง จึงสามารถทำให้โรคปวดศีรษะของภรรยาเศรษฐีหายได้

การรักษาพระเจ้าพิมพิสารทรงประชวรด้วยโรคริดสีดวงอก

สมัยพุทธกาล พระเจ้าพิมพิสารทรงประชวรโรคริดสีดวงอก พระญาติเพื่อนพระโลหิต พวกนางสนมเห็นแล้วพากันเข้หั่นว่า บัดนี้พระเจ้าอยู่หัวทรงมีระดู ต่อมาพระโลหิตบังเกิดแก่ พระองค์แล้ว ไม่นานเท่าไรนัก พระองค์จักประสูติ พระราชาทรงเก้อเพราะคำเข้หั่นของพวกนาง- สนมนั้น พระองค์ได้ครีเสลาความนั้นแก่เจ้าชายอภัย

^{๔๖}วิ.ม. ๕/๓๓๐/๑๘๒-๑๘๕.

พระเจ้าพิมพิสารทรงปรับทุกข์กับเจ้าชายอภัย เจ้าชายอภัยจึงทรงแนะนำว่า หมกหมุ่มชีวิตเป็นหมอประจำตัวพระองค์เอง เขาเก่งสามารถจะรักษาพระเจ้าพิมพิสารให้หายได้ พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงอนุญาตให้ตามหมอชีวิตมารักษา

คั้งนั้นเจ้าชายอภัย สั่งชีวิต โกมารภักจว่า “ชีวิต เธอจงไปรักษาพระเจ้าอยู่หัว” ชีวิตโกมารภักจรับสนองพระบัญชาว่า “พระเจ้าข้า” แล้วเอาเลืบคักยาเดินไปในราชสำนัก ครั้นถึงแล้วเข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสาร แล้วได้กราบทูลคำนี้แก่พระเจ้าพิมพิสารว่า “ข้าพระพุทธเจ้าจ้กตรวจโรคของพระองค์ แล้วรักษาโรคถวายในการรักษาโรคริดสีดวงอกของพระเจ้าพิมพิสารนั้น” โดยได้ทนายเพียงครั้งเดียวเท่านั้นก็หาย พระเจ้าพิมพิสารทรงดีพระทัย ตรัสมอบรางวัลให้หมคชีวิตเป็นอันมาก แต่หมอชีวิตไม่ขอรับ^{๕๔} จากการศึกษา พระโคตปิฎกไม่ได้บอกคำรับยาว่า ใ้ยาอะไร มีส่วนประกอบใดบ้าง แต่เมื่อประมวลตามหลักของการแพทย์แผนไทยด้านยาแล้ว หมอชีวิตควรจะต้องนำพืช สัตว์หรือธาตุ วัตถุหนึ่ง หรือผสมนำมาทำยาแล้ว จึงนำมาใช้รักษาโรค กรณีนี้ท่านคงปรุงไว้เรียบร้อยจึงใ้เลืบคักใ้ได้ ทันที.

การรักษาเศรษฐีชาวพระนครราชคฤห์

เศรษฐีชาวพระนครราชคฤห์ป่วยเป็นโรคป่วคศรีษะอยู่ ๗ ปี นายแพทย์ใหญ่ ๆ หลายคนมารักษาก็ไม่สามารถรักษาให้หาย ต้องหมดเงินทองจำนวนมาก หมอหลายท่านบอกไม่มีทางหาย และบอกว่าท่านต้องตายภายใน ๕ วันถึง ๗ วัน

โดยที่เศรษฐีท่านนี้ทำคุณงามความดีไว้มากคือ มีอุปัการะมากแก่พระเจ้าอยู่หัวและชาวนคร หมอที่มารักษาทุกคนส่ายหน้าอกกิ้น ไม่มีใครกล้ารักษา ต่อมาพระเจ้าพิมพิสารจึงสั่งให้หมอชีวิตไปรักษาเศรษฐีท่านนี้เถิด

ชีวิตโกมารภักจ รับสนองพระบรมราชโองการ แล้วไปหาเศรษฐีคหบดี สังเกตอาการที่ผิดแปลกของเศรษฐีคหบดีแล้ว ได้ถามเศรษฐีคหบดีว่า “ท่านคหบดี ถ้าฉันรักษาท่านหายโรค จะพึงมีรางวัลอะไรแก่ฉันบ้าง” เศรษฐีบอกว่าจะยกสมบัติทั้งปวงให้ หมอชีวิตได้ตกลงกับเศรษฐีว่า ท่านต้องนอนข้างเดียว ๗ เดือน ข้างที่สองอีก ๗ เดือน และนอนหงายตลอด ๗ เดือน เศรษฐีจะทำได้ไหม เศรษฐีตอบตกลง ว่าทำได้ทุกอย่าง^{๕๕}

ชีวิตโกมารภักจใ้เศรษฐีคหบดีนอนบนเตียง มัดไว้กับเตียงถลกหนังสี่ริษะ เป็ครอยประสานกระโหลกสี่ริษะ นำสัตว์มีชีวิตออกมาสองตัว แล้วแสดงแก่ประชาชนว่า “ท่านทั้งหลาย

^{๕๔}วิ.ม. ๕/๓๓๑/๑๘๕-๑๘๖.

^{๕๕}วิ.ม. ๕/๓๓๒/๑๘๖-๑๘๗.

จงคู่สัตว์มีชีวิต ๒ ตัวนี้ เล็กตัวหนึ่ง ใหญ่ตัวหนึ่ง” พวกอาจารย์ที่ทำนายไว้แบบนี้ว่า “เศรษฐีคบคิด จักถึงอนิจกรรมในวันที่ ๕ เพราะท่านได้เห็นสัตว์ตัวใหญ่นี้ มันจักเจาะกินมันสมองของเศรษฐี คบคิดในวันที่ ๕ เศรษฐีคบคิดถูกมันเจาะกินสมองหมด ก็จักถึงอนิจกรรม สัตว์ตัวใหญ่นี้ชื่อว่าอัน อาจารย์ พวกนั้นเห็นถูกต้องแล้ว” ส่วนพวกอาจารย์ที่ทำนายไว้แบบนี้ว่า “เศรษฐีคบคิดจักถึง อนิจกรรมในวันที่ ๗ เพราะท่านได้เห็นสัตว์ตัวเล็กนี้ มันจักเจาะกินมันสมองของเศรษฐีคบคิดใน วันที่ ๗ เศรษฐีคบคิดถูกมันเจาะกินมันสมองหมด ก็จักถึงอนิจกรรม สัตว์ตัวเล็กนี้ ชื่อว่าอันอาจารย์ พวกนั้นเห็นถูกต้องแล้ว” ดังนี้ แล้วปิดแนวประสานกะ โลกศิระะ เย็บหนังศิระะแล้วได้ทนาย สมนานแผล่ ครั้นล่วงสัปดาห์หนึ่ง เศรษฐีคบคิดได้กล่าวคำนี้ต่อชีวิต โกมารภักจิวว่า ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้าไม่อาจนอนข้างเดียวตลอด ๗ เดือนได้

ชีวิต : ท่านคบคิด ท่านรับคำฉันว่า ท่านอาจารย์ ข้าพเจ้าอาจนอนข้างเดียวตลอด ๗ เดือนได้ดังนี้ มิใช่หรือ

เศรษฐี : ข้าพเจ้ารับคำท่านจริง แต่ข้าพเจ้าจักคายแน่ ข้าพเจ้าไม่อาจนอนข้างเดียว ตลอด ๗ เดือนได้

ชีวิต : ท่านคบคิด ถ้าเช่นนั้น ท่านจงนอนข้างที่สองตลอด ๗ เดือนเถิด ครั้นล่วงสัปดาห์หนึ่ง เศรษฐีคบคิด ได้กล่าวคำนี้ต่อชีวิต โกมารภักจิวว่า ท่านอาจารย์ผม ทนไม่ได้ ชีวิตจึงให้เศรษฐีนอนหงายอีก ๗ สัปดาห์ ต่อมาเศรษฐีก็บอกกับหมอชีวิตอีกว่า นอน หงายก็ไม่วางแล้ว ๗ เดือน ชีวิตจึงกล่าวกับเศรษฐีว่า ท่านนอนตามสัญญาไว้ไม่ได้ก็จริง จันรู้แล้ว แต่ที่จริงฉันก็รู้ก่อนแล้วว่าท่านจะหายปกติในเวลา ๗ สัปดาห์ ดังนั้นท่านจงลุกขึ้นเถิด ท่านหาย เป็นปกติแล้ว

จากเรื่องราวนี้แสดงให้เห็นการใช้เทคนิคในการรักษาโรค การวางยาที่มีคุณภาพดีมี ความรู้ทางการรักษาโรคเป็นอย่างดี สามารถใช้อุบายในการแนะนำผู้ป่วยให้ปฏิบัติตัวเพื่อการรักษา โรคที่สุขของคฝมีมือทางการแพทย์และเภสัช แต่ในเรื่องของยานั้นพระ โครปิฎก ไม่บอกรายละเอียด เอาไว้เลย จึงไม่ทราบว่ใช้ยารชนิดใดบ้าง แต่การผ่าตัดปกติคือต้องใช้ยามากและต้องมีคุณภาพดีด้วย

การรักษาบุตรเศรษฐีป่วยโรคเนื้องอกที่ลำไส้

สมัยนั้น บุตรเศรษฐีชาวพระนครพาราณสีผู้เล่นกีฬาหอกกะเมน ได้ป่วยเป็น โรคเนื้องอกที่ ลำไส้ ข้าพยาที่เธอค้มเข้าไปก็ดี ข้าพสวที่เธอรับประทานก็ดีไม่ย่อย อุจจาระและปัสสาวะออกไม่ สะดวก เพราะโรคนั้น เธอจึงซุบผอม เส้าหมอง มีผิวพรรณซุบซิด เหลืองขึ้น ๆ มีตัวสะพรั่งด้วย เอ็น ครั้งนั้น เศรษฐีได้มีความปริวิตกดังนี้ว่า บุตรของเราได้เจ็บป่วยด้วยอาการดังกล่าวข้างคั้น ดังนั้นเราพึง ไปพระนครราชคฤห์แล้วทูลขอนายแพทย์ชีวิตต่อพระเจ้าอยู่หัว เพื่อจะได้รักษาบุตร

ของเรา ต่อแต่นั้นเศรษฐีได้เข้าเฝ้าพระเจ้าพิมพิสารแล้วทูลขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส ขอ
ได้ฝ่าละอองธุลี พระบาทจงมีพระบรมราชโองการสั่งนายแพทย์ชิวก เพื่อจะได้รักษาบุตรของ
ข้าพระพุทธเจ้า

พระเจ้าพิมพิสาร ได้ทรงมีพระราชดำรัสสั่งชิวก โกมารภักจว่า “ไปเถิดชิวก เจ้าจงไปพระ-
นกรพาราณสี แล้วรักษาบุตรของเศรษฐี” ชิวก โกมารภักจก็ทูลรับสนองพระบรมราชโองการแล้วไป
พระนกรพาราณสี เข้าไปหาบุตรเศรษฐีชาวพาราณสี สังเกตอาการที่ผิดปกติของบุตรเศรษฐี จึง
เชิญประชาชนให้ออกไปเสีย จึงม้วนมดเศรษฐีบุตรไว้กับเสา ให้ภรรยาอยู่ข้างหน้า คำนวณท้องนำ
เนืองอกที่ลำไส้ ออกแสดงแก่ภรรยาว่า เธอจงดูความเจ็บป่วยของสามีเธอ ข้าวยาคูที่สามีเธอค้มก็คื
ข้าวยาคูที่สามีเธอรับประทานก็คื ไม่ย่อย อุจจาระและปัสสาวะออกไม่สะดวก เพราะ โรคนี้สามีเธอ
จึงชุ่มหอม เสรีหมอง มีผิวพรรณชุ่มชื้น เหลืองขึ้น ๆ มีตัวสะพรั่งด้วยเอ็นคังนี้ ต่อมาไม่นานเท่าไร
นัก เศรษฐีบุตร ชาวพระนกรพาราณสีได้หายโรค^{๔๖}

จากเรื่องเศรษฐีชาวราชกฤห์ และบุตรเศรษฐีชาวพาราณสีที่ป่วยเป็นเนืองอกที่ลำไส้
แสดงการรักษาด้วยวิธีการผ่าตัด ที่น่าประหลาดใจว่าท่านไชยาอะไรในเวลาผ่าตัด จึงทำให้ผู้ป่วยทน
ความเจ็บปวดจากการผ่าตัด ได้โดยมิได้รับอันตราย

การรักษาพระเจ้าจันฑาปิษโชตทรงประชวรโรคหอมเหลือง

พระเจ้าจันฑาปิษโชตราชาในกรุงอุชเชนี ทรงประชวรโรคหอมเหลือง หมอมือชื่อเสียงโด่ง-
ดังหลายคนมารักษา ก็ไม่อาจทำให้โรคหายได้ เสียเงินไปเป็นอันมาก ครั้งนั้นพระเจ้าจันฑาปิษโชต
ได้ส่งราชทูตถือพระราชสาส์น ไปในพระราชสำนักถึงพระเจ้าพิมพิสารมีใจความว่า “หม่อมฉัน
เจ็บป่วยเป็นอย่างนั้น ขอพระราชทานโปรดสั่งหมอชิวก โกมารภักจ เจ้าจักษุรักษาหม่อมฉัน” พระ-
เจ้าพิมพิสารจึงดำรัสสั่งชิวก โกมารภักจว่า “ไปเถิด จงไปเมืองอุชเชนี รักษาพระเจ้าจันฑาปิษโชต” ชิว-
วก โกมารภักจก็ทูลรับสนอง พระบรมราชโองการ แล้วเดินทางไปเมืองอุชเชนี เข้าไปใน
พระราชสำนัก แล้วเข้าเฝ้าพระเจ้าจันฑาปิษโชต ได้ตรวจอาการที่ผิดปกติของพระเจ้าจันฑาปิษโชต
แล้วได้กราบทูลคำนี้แก่ท้าวเธอว่า “ขอเดชะฯ ข้าพระพุทธเจ้าจักหุงเนยใส พระองค์จักเสวยเนยใส
นั้น” พระเจ้าจันฑาปิษโชตรับสั่งห้ามว่า “อย่าเลย พ่อนายชิวก ท่านเว้นเนยใสเสีย อย่างานเนยใสมา
รักษาโรคฉัน ขอให้ใช้ของอื่น ๆ หรือวิธีอื่น ๆ นั้นเถิด เนยใสเป็นของนำเกลียด น่าสะอิดสะเอียน
สำหรับฉัน”

^{๔๖}วิ.ม. ๕/๓๓๓/๑๘๖-๑๘๐.

ขณะนั้น ชิวโกโกมารภักจก็ได้มีความปริวิตกว่า พระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้แลทรงประชวร เช่นนี้ เราเว้นเนยใสเสีย ไม่อาจรักษาพระองค์ให้หายโรคได้ เอาละเราควรหุงเนยใสให้มีสี กลิ่น รส เหมือนน้ำฝาด ดังนี้แล้วได้หุงเนยใสด้วยเภสัชนานาชนิด ให้มีสี กลิ่น รส เหมือนน้ำฝาด ครั้นแล้ว ถูกคิดได้ว่า เนยใสที่พระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้เสวยแล้ว เมื่อย่อยจักทำให้เรอ พระเจ้าอยู่หัวพระองค์นี้ ทรงเกรี้ยวกราด จะพึงรับสั่งให้ฆ่าเราเสียก็ได้ ถ้ากระไร เราพึงทูลลาไว้ก่อน วันต่อมาจึงไปใน พระราชสำนัก เข้าเฝ้าพระเจ้าจันทรพิชโชด แล้วได้กราบทูลคำนี้ แด่ท้าวเธอว่า ขอเดชะฯ พวกข้าพระพุทธเจ้าชื่อว่าเป็นนายแพทย์ จักถอนรากไม้มาผสมยาชั่วคราวครู่หนึ่งเช่นที่ประสงค์นั้น ขอประทานพระบรมราชวโรกาส ขอฝ่าละอองธุลีพระบาท จงทรงมีพระราชโองการตรัสสั่งเจ้าพนักงานในโรงราชพาหนะและที่ประตูทั้งหลายว่า หมอชิวโกต้องการไปด้วยพาหนะใด จงไปด้วยพาหนะนั้น ประารถนาไปทางประตูใด จงไปทางประตูนั้น ต้องกรไปเวลาใด จงไปเวลานั้น ประารถนาจะเข้ามาเวลาใด จงเข้ามาเวลานั้น ได้พระเจ้าจันทรพิชโชดจึงได้มี พระราชดำรัสสั่งเจ้าพนักงานในโรงราชพาหนะและที่ประตูทั้งหลาย ตามที่หมอชิวโกกราบทูลขอ บรมราชานุญาตไว้ทุกประการ^{๔๗}

พระเจ้าจันทรพิชโชดมีช้างพังชื่อภัททวดี เดินทางได้วันละ ๕๐ โยชน์ จึงหมอชิวโกมารภักจได้ทูลถวายเนยใสนั้นแด่พระเจ้าจันทรพิชโชดด้วยกราบทูลว่า ขอได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจงเสวยน้ำฝาด ครั้นให้พระเจ้าจันทรพิชโชดเสวยเนยใสแล้วก็ไปโรงช้างหนีออกจากพระนคร ไปด้วยช้างพังภัททวดี ขณะเดียวกันนั้น เนยใสที่พระเจ้าจันทรพิชโชดเสวยนั้นย่อย ได้ทำให้ทรงเรอขึ้น พระเจ้าจันทรพิชโชดได้รับสั่งแก่พวกมหาดเล็กว่า เราถูกหมอชิวโกชาติชั่วลวงให้ค่อมเนยใส พวกเจ้าจงคั้นจับหมอชิวโกมาเร็วไว” พวกมหาดเล็กกราบทูลว่า “หมอชิวโก หนีออกจากพระนคร ไปโดยช้างพังภัททวดีแล้วพระพุทธเจ้าข้า” พระเจ้าจันทรพิชโชดมีมหาดเล็กชื่อกาละ ซึ่งเดินทางรวดเร็ว คือได้วันละ ๖๐ โยชน์ พระเจ้าจันทรพิชโชดดำรัสสั่งกาละมหาดเล็กว่า “พ่อนายกาละ เจ้าจงไปเชิญหมอชิวโกกลับมา ด้วยอ้างว่า ท่านอาจารย์พระเจ้าอยู่หัวรับสั่งให้เชิญท่านกลับไป ขึ้นชื่อว่าหมอเหล่านี้แลมีมารยามาก เจ้าอย่ารับวัดดูอะไร ๆ ของเขา

ครั้นนั้น กาละมหาดเล็กได้เดินไปทันหมอชิวโกโกมารภักจ ผู้กำลังรับประทานอาหารมื้อเช้า ในระหว่างทางเขตพระนคร โกสัมพี จึงได้เรียนแก่ชิวโกโกมารภักจว่า ท่านอาจารย์ พระเจ้าอยู่หัวรับสั่งให้เชิญท่านกลับไป

ชิวโก : พ่อนายกาละ ท่านจงรออยู่เพียงชั่วเวลาที่เรารับประทานอาหาร เชิญท่านรับประทานอาหารเช้าด้วยกันเถิด

^{๔๗}ว.ม. ๕/๓๓๔/๑๕๑-๑๕๓.

กาละ : ช่างเถิดท่านอาจารย์ พระเจ้าอยู่หัวดำรัสสั่งข้าพเจ้าไว้ว่า พ่อเวยกาละ ขึ้นชื่อว่า หมอเหล่านี้มีมารยามาก อย่ารับวัตถุอะไรของเขา

ทันใดนั้น หมอชีวกโกมารภักจก็ได้แทรกขาทางเล็บ พลาถเคี้ยวมะขามป้อม และคั้นน้ำ รับประทาน แล้วได้ร้องเชื้อเชิญกาละมหาดเล็กว่า เชิญพ่อนายกาละมาเคี้ยวมะขามป้อมและคั้นน้ำ รับประทานด้วยกัน กาละมหาดเล็กคิดว่า หมอคนนี้แลกำลังเคี้ยวมะขามป้อมและคั้นน้ำ รับประทาน คงไม่มีอะไรจะให้โทษ แล้วเคี้ยวมะขามป้อมครึ่งผล และคั้นน้ำรับประทาน มะขามป้อมครึ่งผลที่เขาเคี้ยววันนั้นได้ระบายอุจจาระออกมาในที่นั่นเอง

ครั้งนั้น กาละมหาดเล็กได้เรียนถามหมอชีวกโกมารภักจว่า “ท่านอาจารย์ ชีวิตของ ข้าพเจ้าจะรอดไปได้หรือ” ชิวโกมารภักจตอบว่าอย่ากลัวเลย พ่อนายกาละ ท่านจักไม่มีอันตราย แต่พระเจ้าอยู่หัวทรงเกรี้ยวกราดและพึงรับสั่งให้ฆ่าเราเสียก็ได้ เพราะเหตุนั้น เราไม่กลับละ แล้วมอบช้างพังกัททวดีแก่นายกาละ เดินทางไปพระนครราชคฤห์ รอนแรมไปโดยลำดับ ถึงพระนครราชคฤห์แล้วฝ่าพระเจ้าพิมพิสาร กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบทุกประการ

จากเรื่องราวนี้ เกสัชที่ใช้ก็คือเนยใสและยังบอกถึงความสำคัญของเนยใสว่าเป็นวัตถุที่ ขาดไม่ได้ คือ ถ้าไม่ใช่แล้วโรคที่พระเจ้าจันชุปัชโชต เป็นอยู่จะไม่หาย ถึงขนาดหมอชีวกต้องเสียดัดสินใจใช้โดยเอาชีวิตเข้าแลกยังแสดงถึงความรอบรู้และการระมัดระวังของหมอชีวกว่าท่านมิได้ประมาทเลย อีกทั้งแสดงให้เห็นความสามารถในการวางยาถ่ายของหมอชีวกที่ได้ใช้ต่อนายกาละ จนไม่สามารถจับหมอชีวกกลับไปให้พระเจ้าจันชุปัชโชตได้ แสดงให้เห็นความมีเทคนิค เชี่ยวชาญ ชำนาญในการใช้ยาของหมอชีวกโกมารภักจอีกด้วย

ถวายโอสถถ่ายแก่พระพุทธรเจ้า

พระกายของพระพุทธรเจ้าหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ พระผู้มีพระภาครับสั่งกะพระอานนท์ว่า “อานนท์ วรกายของคตาคคหมักหมมด้วยสิ่งอัน เป็นโทษคตาคคต้องการจะฉนินยาถ่าย” พระอานนท์เดินไปหาชีวกโกมารภักจ ครั้นถึงแล้วได้กล่าวแก่ ชิวโกมารภักจว่า ท่านชีวก พระวรกายของพระคตาคคหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ พระคตาคค ต้องการจะเสวยพระ โอสถถ่าย หมอชีวกโกมารภักจกล่าวว่า ข้าแต่ พระศาสดา ถ้าอย่างนั้น ขอท่านจงโปรดทำพระวรกายของพระผู้มีพระภาคให้ชุ่มชื้นสัก ๒-๓ วัน

ครั้งนั้น ท่านพระอานนท์ได้ทำพระวรกายของพระผู้มีพระภาคให้ชุ่มชื้น ๒-๓ วันแล้ว เดินไปหาชีวกโกมารภักจ ครั้นถึงแล้วได้กล่าวแก่ชีวกโกมารภักจว่า “ท่านชีวก พระวรกายของพระคตาคคชุ่มชื้นแล้ว บัดนี้ควรเหมาะต่อการถวายพระ โอสถ”

ครั้นนั้น หมอชีวกโกมารภักจก็ได้มีความปริวิตกว่า การที่เราจะพึงทูลถวายพระ โอสถ ถวาย ที่หยาบแต่พระผู้มีพระภาคนั้น ไม่สมควรยิ่ง ถ้ากระไร เราพึงอบก้านอุบล ๓ ก้านด้วยยาต่าง ๆ แล้ว ทูลถวายพระศตภาค ครั้นแล้วได้ออบก้านอุบล ๓ ก้านด้วยยาต่าง ๆ แล้วเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ครั้น แล้วได้ทูลถวายก้านอุบลก้านที่หนึ่งแต่พระผู้มีพระภาค กราบทูลว่า “ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงสุค ก้านอุบลก้านที่ ๑ นี้ การทรงสุคก้านอุบลนี้จักยังให้ถวายถึง ๑๐ ครั้ง แล้วได้ทูลถวายก้านอุบลก้านที่ ๒ แต่พระผู้มีพระภาคกราบทูลเช่นเดิม ได้ทูลถวายก้านอุบลก้านที่ ๓ แต่พระผู้มีพระภาค แล้ว กราบทูลว่าเมื่อทรงสุคก้านที่ ๓ แล้วจะทรงถวายอีก ๑๐ ครั้ง ด้วยวิธีนี้ พระผู้มีพระภาคจักทรงถวาย อีก ๑๐ ครั้ง

ครั้นชีวกโกมารภักจ ทูลถวายพระ โอสถถวายแต่พระผู้มีพระภาคเพื่อถวายครบ ๓๐ ครั้งแล้ว ถวายบังคมพระผู้มีพระภาคอำลากลับไป ขณะเมื่อชีวกโกมารภักจเดินออกไปนอกชุ้มประตูแล้วได้ มีความปริวิตกว่า เราทูลถวายพระ โอสถถวายแต่พระผู้มีพระภาคเพื่อถวายครบ ๓๐ ครั้ง พระวรกาย ของพระศตภาคหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ จังไม่ยังพระผู้มีพระภาคให้ถวายครบ ๓๐ ครั้ง จักให้ ถวายเพียง ๒๕ ครั้ง แต่พระผู้มีพระภาคทรงถวายแล้วจักสรรพระวรกาย ครั้นสรรพระวรกายแล้ว จัก ถวายอีกครั้งหนึ่ง อย่างนี้ พระผู้มีพระภาคจักทรงถวายครบ ๓๐ ครั้ง คราวนั้นพระผู้มีพระภาคทรง- ทราบความปริวิตแห่งจิตของ ชีวกโกมารภักจด้วยพระญาณ จึงรับสั่งกะพระอานนท์ว่า “อานนท์ ชีวกโกมารภักจ กำลังเดินออกนอกชุ้มประตูวิหารนี้ ได้มีความปริวิตกว่าเราถวายพระ โอสถถวายแต่ พระผู้มีพระภาคเพื่อถวายครบ ๓๐ ครั้งแล้ว พระวรกายของพระศตภาคหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ จักไม่ยังพระผู้มีพระภาคให้ถวายครบ ๓๐ ครั้ง จักให้ถวายเพียง ๒๕ ครั้ง แต่พระผู้มีพระภาคทรงสรร พระวรกาย ครั้นสรรพระวรกายแล้วจักถวายอีก ครั้งหนึ่ง อย่างนี้พระผู้มีพระภาคจักทรงถวายครบ ๓๐ ครั้ง อานนท์ถ้าอย่างนั้น เธอจงจัดเตรียมน้ำร้อนไว้

พระอานนท์จึงจัดเตรียมน้ำร้อนไว้ถวายแก่พระพุทธเจ้า ต่อมาชีวกโกมารภักจได้ไปหา พระพุทธเจ้าที่พุทธสำนัก ครั้นถึงแล้วถวายบังคมพระผู้มีพระภาคนั่งอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งได้ กราบทูลถามพระผู้มีพระภาคว่า พระผู้มีพระภาคทรงถวายแล้วหรือ พระพุทธเจ้าข้า^{๔๔}

พระผู้มีพระภาค : เราถวายแล้ว ชีวก

ชีวกโกมารภักจ : กราบทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้ากำลังเดินออกไปนอกชุ้มประตูวิหารนี้ ได้มีความหวัง ดังนี้ว่า เราถวายพระ โอสถถวายแต่พระผู้มีพระภาคเพื่อถวายครบ ๓๐ ครั้งแล้ว พระ- วรกายของพระผู้มีพระภาคหมักหมมด้วยสิ่งอันเป็นโทษ จักไม่ยังพระผู้มีพระภาคให้ถวายครบ ๓๐ ครั้ง แต่พระผู้มีพระภาคทรงถวายแล้วจักสรรพระวรกาย ครั้นสรรพระวรกายแล้วจักถวายอีกครั้งหนึ่ง

^{๔๔}วิ.ม. ๕/๓๓๖/๑๕๔-๑๕๖.

อย่างนี้ พระผู้มีพระภาคจักทรงดำยครบ ๓๐ ครั้ง พระพุทธเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคจงโปรดสร้งพระวรกาย ของพระสุคตจงโปรดสร้งพระวรกาย

ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคทรงสร้งน้ำอุ่น ครั้นสร้งแล้ว ทรงดำยอีกครั้งหนึ่งอย่างนี้ เป็นอันพระผู้มีพระภาคทรงดำยครบ ๓๐ ครั้ง ลำดับนั้น ชีวก โภมารภัจจได้กราบทูลคำนี้แด่พระผู้มีพระภาค พระพุทธเจ้าข้า พระผู้มีพระภาค ไม่ควรเสวยพระกระยาหารที่ปรุงด้วยน้ำคั้นคักต่าง ๆ จนกว่าจะมีพระกายเป็นปกติ อีกไม่นาน พระวรกายของพระผู้มีพระภาค ได้เป็นปกติ

จากเรื่องราวนี้ พบว่า หมอชีวก โภมารภัจจเป็นหมอที่ฉลาดรู้จักฐานะของบุคคลแต่ละคน ว่าควรใช้อะไร วิธีการอย่างไรในการให้ยา จึงจะเหมาะสมต่อฐานะของบุคคลแต่ละคน สำหรับพระพุทธเจ้า ท่านเห็นว่าต้องใช้วิธีการอบก้านบัว ใช้ขนาด ๓ ก้าน จึงจะเหมาะสม มีเทคนิคในการวางยาเพื่อให้ยามีผล ยังให้พระพุทธองค์ทรงดำยได้ครบถึง ๓๐ ครั้ง รู้ดีว่าการวางยาถ่ายต้องทำพระวรกายให้ชุ่มชื้น ๒-๓ วัน จึงเหมาะสม ยังห้ามอาหารแสลง คือ น้ำคั้นคักอีกด้วย เพื่อให้วรกายของพระพุทธเจ้าปกติ เป็นความรู้จริงที่เชี่ยวชาญ ชำนาญแม่นยำในฤทธิ์ของยา

๓.๒.๔ หลักการใช้ยาของหมอชีวกและวิธีทางการแพทย์

เภสัชกรรมในยุคของหมอชีวก โภมารภัจจมีประสิทธิภาพมาก ยาและการใช้ยาใน “ชีวก-วิตดู” กล่าวคือการใช้ยาในการรักษาโรคของหมอชีวก พบว่ามีผลในการรักษาดี ยาในสมัยของหมอชีวกมีลักษณะเป็นวัตถุธรรมชาติ คล้ายยาสมุนไพร ไทย พบว่าแสวงหาได้จากธรรมชาติ ที่เกิดจากพืช สัตว์ และธาตุ โดยนำมาปรุงด้วยความชำนาญ ใช้รักษาโรค ยานี้หมอโบราณทั่วไปใช้รักษาคนไข้ จะพบว่ายาที่ใช้เนยใสมาทำ ได้มีการจดบันทึกไว้ในพระไตรปิฎก เมื่อเจ็บป่วยเนยใสมักใช้หุงยา แสดงให้เห็นว่าเนยใสมีคุณค่าทางยามาก แก้อโรคได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยาที่หมอชีวก โภมารภัจจ ใช้ในการรักษาผู้ป่วยในสมัยนั้นก็ล้วนแต่นำมาจากธรรมชาติ คือ พืช สัตว์ และธาตุ เช่นกัน ซึ่งสอดคล้องกับยาในเภสัชกรรมแผนไทยและบรมครูแพทย์ชีวก โภมารภัจจนั้น ก็ได้รับการยอมรับจากพวกแพทย์แผนไทยว่าเป็นบรมครูของการแพทย์แผนไทยอีกด้วย^{๕๕}

จากการประมวลข้อมูลต่าง ๆ นำมาสรุปแล้วจะพบว่า มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยาโดยตรง ดังนี้

- การรักษาภรรยาเศรษฐีกรุงสาเกตที่ปวดศีรษะมา ๗ ปี โดยใช้น้ำมันใส
- การรักษาพระเจ้าพิมพิสารที่ประชวรด้วยโรคสีดวงด้วยการทำยาทา

^{๕๕}วิ.ม. ๕/๓๓๐-๓๓๓/๑๘๒-๑๘๖.

- การรักษาพระเจ้าจันทรพิชโชดที่ป่วยเป็นโรคผอมเหลือง โดยการปรุงยาด้วยเนยใสและขานิคต่าง ๆ ทำให้มีสี กลิ่น รส เหมือนน้ำฝาด ที่ต้องทำเช่นนี้ เพราะพระเจ้าจันทรพิชโชดไม่ทรงโปรดเนยใส หากทรงทราบจะเสวยไม่ได้

- การถวายพระโอสถถ่ายแก่พระผู้มีพระภาคให้พระองค์ทรงถ่าย ๓๐ ครั้ง

แม้ว่าในพระไตรปิฎก มิได้ให้รายละเอียดของส่วนประกอบของยาแต่ละชนิด มิได้บอกวิธีการทำยา แต่ละแบบแต่ละอย่างชัดเจนนัก แต่ก็ยังเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ที่ทำให้เห็นภาพความรู้ความสามารถของการเภสัชกรรมและการแพทย์ว่าในสมัยนั้น เรื่องยา เรื่องการดูแลรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีประสิทธิภาพสูง ฉลาดในการปรุงยาเพื่อให้คนไข้ที่กินยาก กลืนกินได้ง่าย มีผลดีต่อการรักษาโรค ประสบผลสำเร็จในการรักษา ทำให้คนไข้หายจากอาการเจ็บป่วย ทุกข์ทรมานได้เป็นอย่างดี

วิธีการแพทย์ ที่พบเห็นจากหลักฐานในพระไตรปิฎก คือ ความสามารถทางศัลยกรรม ผ่าตัด ซึ่งเป็นที่น่าประหลาดใจ ว่าเมื่อสมัยคั้ง ๒๕๕๐ ปีที่ผ่านมาแล้ว ในสมัยนั้นไม่น่าจะมีเครื่องมืออันทันสมัยแต่ว่าแพทย์ คือหมอชีวกโกมารภัจจ์สามารถผ่าตัดสมอง เปิดกะโหลกศีรษะคนไข้ นำสิ่งที่มีชีวิตอันน่าจะเป็นพยาธิในสมองออกมาจากสมองของคนไข้ เย็บหนังศีรษะ และทายาสมานแผล รักษาจนคนไข้หายเป็นปกติและปลอดภัยได้

นอกจากนี้ยังมีการผ่าตัดลำไส้ รักษาโรคเนื้องอก ทำให้คาดว่า ผู้ป่วยผู้นี้ น่าจะเป็นมะเร็งลำไส้ รักษาจนคนป่วยหายเป็นปกติได้นี้ ถึงว่าเป็นความสามารถล้วน ๆ ของหมอชีวกโกมารภัจจ์ ด้านการรักษาโรคโดยวิธีการแพทย์

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าเรื่องราวต่าง ๆ ของหมอชีวกโกมารภัจจ์ แสดงให้เห็นถึงภูมิความรู้ของหมอชีวกที่ชาญฉลาดในการจัดยารักษาโรค ท่านสามารถจัดยาให้ผู้ป่วยกิน ได้อย่างเหมาะสม จนหายจากโรคภัยได้ นับว่าเป็นความรู้ความสามารถ เป็นความฉลาด เป็นความสวยงาม เป็นฝีมือของหมอที่น่าศึกษามาก อีกกระทั่งความมีจรรยาในการรู้วิธีการอันควรและเหมาะสมแก่คนไข้ในฐานะ ต่าง ๆ ว่าควรทำเช่นไร เช่น การถวายโอสถถ่ายแก่พระพุทธเจ้า ควรต้องใช้วิธีการอบก้านบัวถวายหรือเรื่องการรักษาโรคแก่พระเจ้าจันทรพิชโชดก็แสดงให้เห็นเทคนิคและกระบวนการทางเภสัชกรรมที่หมอชีวกนำมาใช้เป็นสุดยอดแห่งความรู้ และเทคนิคที่สุุดฉลาด “ความรู้ความชำนาญในเรื่องการ ไข้ยาและการผ่าตัดนี้เอง ทำให้ท่านได้รับการยกย่องว่าเป็นเภสัช-ราชา”^{๖๐}

^{๖๐} วุฒิ วุฒิธรรมเวช, คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์, อ่างแล้ว, หน้า ๖๗.

๓.๓ เกณฑ์กรรมที่ปรากฏในนิสสัย ๔ : กรณีนำมูตรมาเป็นยา

นำมูตรมาใช้ หมายถึง นำปัสสาวะ ที่นำมาใช้เป็นยา หรือเรียกว่านำปัสสาวะบำบัด

๓.๓.๑ นำปัสสาวะบำบัดในพระพุทธศาสนา มีคำกล่าวรับรองไว้ว่า

“ปุตฺติมคฺคเกสฺสชฺชํ นิสฺสายะ ปิพฺพิชชา คคฺคตะ เตยวะชีวัง อุสฺสาโห กะระณียโ อะ
ติเรกะลาโก ตัปปินะวะนิคัง เตลัง มะธฺฐาณคิง”^{๖๖}

ข้อความข้างต้นเป็นคำบอกก่อนอนุสาสน์ในพิธีอุปสมบทที่พระอุปัชฌาย์จะต้องบอก
นิสสัยสี่ ให้แก่พระใหม่ นิสสัยสี่ แปลว่าเครื่องอาศัยของบรรพชิตอัน ได้แก่ ๑. บังสกุลจีวร คือ ผ้าที่
เขาหึงตามกองขยะหรือตามป่าช้า ๒. ปิณชียาโลปโกชนะ คือ โภชนาหารที่ได้ด้วยกำลังปลีแข้ง
๓. รุกขมูลเสนาสนะ คือการอาศัยโคนไม้ ๔. ปุตฺติมคฺคเกสฺสชฺชํ คือ ยาจากนำมูตรมาใช้หรือนำปัสสาวะ
นั่นเอง พระพุทธเจ้าทรงกำหนดให้พระภิกษุยังชีพโดยอาศัยสิ่งเหล่านี้ นั่นคือ หลักสุขบัญญัติสี่
ประการเพื่อสุขภาพดี

ปุตฺติมคฺคเกสฺสชฺชํ คือยาจากนำปัสสาวะนี้ พระพุทธองค์ทรงจัดว่าเป็นยารักษาโรครมาแต่ครั้ง
พุทธกาลที่หาได้ง่าย ประหยัดที่สุด ไม่มีโทษ มีสรรพคุณดีในการใช้แก้ไขโรคได้หลายชนิด ใน
พระไตรปิฎกและอรรถกถา พบว่ามีพูดถึงเรื่องนี้หลายแห่ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในนิสสัย ๔ “บรรพชิตอาศัยมูตรมาเป็นยา เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีพ”^{๖๗}

ในสุตถสูตร “ขาดองค้ำด้วยนำมูตรมาใช้จักปรากฏแก่เธอผู้สันโดษ”^{๖๘} การที่ภิกษุใช้นำมูตร
มาเป็นยาคิดว่าเป็นยาลากสันโดษในกิลานปัจฉัยของภิกษุนั้น

นอกจากจะเป็นการใช้ปัสสาวะของตนเองแล้ว ยังมีการใช้น้ำปัสสาวะของโคชนิดใด
ชนิดหนึ่ง อธิบายว่าร่างกายแม้มีผิวพรรณดุจทองคำก็เป็นร่างกายที่เปื่อยเน่าอยู่นั่นเองฉันใด นำมูตร
แม้จะใหม่ก็เป็นนำมูตรเน่าฉันนั้นเหมือนกัน ไม่เพียงแต่มีบัญญัติในพระพุทธศาสนา แต่วัตรปฏิบัติ
ของ พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา รูปแล้วรูปเล่า ได้ดำเนินนิสสัยสี่มาเป็นเวลาช้านาน และเกิดผล
ในการบำบัดโรคต่าง ๆ มีปรากฏอยู่เนือง ๆ ดังวิสัยนาธรรมของหลวงปู่โง้ง โสรโย ได้กล่าวไว้ว่า
“อาตมานั้นเป็น ลูกศิษย์ชั้นกะเรกะราศของพระผู้มีพระภาคเจ้า ที่ได้รับสั่งจากพระอุปัชฌายะวัน
แรกบวช ที่ท่านบอกอนุสาสน์ คือ นิสสัยสี่สิ่งทีสมณะจะต้องอาศัย ยาอายุวัฒนะของนักบวชคือน้ำ

^{๖๖} พระกรสูมภ์เอี่ยม สิริวิบูลโย, มนคพิธิ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรสมัย, ๒๕-
๓๔), หน้า ๒๑๔.

^{๖๗} วิ.ม. ๔/๓๓/๑๐๑.

^{๖๘} พ.อ.คิ. ๒๕/๑๐๑/๔๗๘-๔๗๙.

บุตร (น้ำปัสสาวะ) ทำไมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงสอนให้ดื่มน้ำปัสสาวะของตัวเอง มันจะไม่สกปรกไปหรือ แต่ที่โชคดี อาตมาได้เรียนหลักวิทยาศาสตร์ทางฟิสิกส์และเคมีมาก่อนบวช เมื่อไปสหรัฐอเมริกาและทวีปยุโรปก็บังเอิญไปได้เครื่องตรวจสอบสารเคมี ตลอดทั้งตรวจเม็ดเลือด น้ำปัสสาวะของคนเรานี้มันมีสารหลายอย่าง คือมีแคลเซียม โครเมียม ฟอสฟอรัส แมกนีเซียม ทองแดง โพแทสเซียม เหล็ก สังกะสี ไอโอดีนและอื่น ๆ จึงมาแยกแยะดู พระสัมมาสัมพุทธเจ้าของเราที่ท่านสมชื่อว่า โลกะวิทู ผู้รู้แจ้งโลกจริง ๆ อันสิ่งที่มีอยู่ในตัวเรานี้สามารถที่จะเอาเป็นยาได้”^{๖๔}

“พวกที่เป็นโรคแคลเซียมแก่โรคนอนไม่หลับ โรคหัวใจ กระจกหู ฟันผุ ปวดข้อ ดังนั้นถ้าวันไหนหงุดหงิดนอนไม่หลับ ลองดื่มน้ำยูริน (น้ำปัสสาวะ) ผสมดื่มน้ำตาลลูกอมลงไป จะนอนหลับปุ๋ยเลย ส่วนแก่ฟันผุ กระจกหูก็ลองเอาน้ำยูรินกับเกลือผสมกันอมไว้ก่อนนอน แล้วหลับไปเลยฟันจะไม่ผุ ไม่ปวด อาตมาใช้ฟันเคี้ยวมาตลอด ในชีวิตไม่เคยปวดฟันเลย แข็งแรงดี ส่วนโรคแมกนีเซียม แก่โรคน้ำตาลในเลือดสูง กันโรคเบาหวานได้ดี แก่โรคโลหิตจาง แมกนีเซียมช่วยแก้โรคกระสับกระส่าย สับสน ท้องเสีย ไตเสื่อม ไตไม่ทำงาน ธาตุฟอสฟอรัส ช่วยให้กระดูกแข็งแรง ป้องกันโรคไขข้อ โรคอ้วน อากาศอ่อนเพลีย เมื่ออาหาร ดื่นแต่เช้าลองเอาน้ำยูรินดื่มหัก ๔๐ ซีซี แล้วดื่มน้ำตามลงไปสักแก้ว เป็นยาเรียกน้ำย่อยได้ดี ทานอาหารอร่อย ท้องแฉ่ง แก่โรคโลหิตจาง แก่ อากาศอ่อนเพลียละเอียดใจ โพแทสเซียม แก่ท้องผูก แก่สิ่ว ช่วยให้กล้ามเนื้อแข็งแรง ธาตุเหล็ก แก่โรคโลหิตจาง แก่ อากาศอ่อนเพลีย แก่ท้องผูก แก่เล็บมือเล็บเท้าเปราะ ผุและฉีกง่าย สังกะสี แก่โรคเกี่ยวกับตับ โคช่า โรคค่อมลูกหมาก เบื่ออาหาร ไอโอดีน แก่โรคประสาท อากาศกระสับกระส่าย ผมหงอกเร็ว ผมหงอกหรือผื่นคัน”

“ไอ้อะไรกันนี้ ในน้ำปัสสาวะของเรานี้จะกลายเป็นยาครอบจักรวาลหรือยาอายุวัฒนะ พระพุทธเจ้าของเรา ท่านเก่งจริง ๆ พระองค์ทรงค้นพบก่อนนักวิทยาศาสตร์ทุกคนในโลก อาตมาจึงดื่มน้ำปัสสาวะของตัวเองเป็นประจำทั้งเช้าทั้งเย็น อาตมาสบายมาก เพราะไม่เคยมีโรคภัยไข้เจ็บกับเขา”

นอกจากนี้ พระ ดร.สิงห์ทน นราสโก ได้เขียนไว้ในหนังสือ “พลังรังสีธรรม”^{๖๕} อ้างอิงถึงวัตรปฏิบัติของครูบาอาจารย์อีกหลายรูปไว้ว่า “ดูพระที่เป็นพระนักปฏิบัติทั้งหลายในอดีตที่ผ่านมาที่ท่านได้ปฏิบัติเข้ามานได้ เพราะท่านปฏิบัติตามหลักนิสสัยสี่ ตัวอย่างเช่น ครูบาศรีวิชัย หรือ

^{๖๔} หลวงปู่โง่น โสรโย, ชะลอคความแก่, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์.

^{๖๕} บรรจบ ชุณหสวัศคฤกล, ธรรมานามัย หน่วย ๘, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗๘.

หลวงปู่มั่น หลวงปู่ชา หลวงปู่ฝั้น หลวงปู่ทั้งหลายที่เป็นที่รู้จักล้วนปฏิบัติตามนิสสัยสี่กันอย่างเป็นกิจวัตร”

ตัวท่านเอง คือ พระ ดร.สิงห์ทน นราสโร เดิมทีก็ป่วยด้วยโรคมะเร็งลำไส้เมื่อ ๑๐ ปีที่แล้ว แต่มิได้รับการรักษาใด ๆ ทางการแพทย์แบบแผน (แพทย์ปัจจุบัน) ตั้งแต่เมื่อเป็นฆราวาส จากนั้นได้ออกบวช รักษาศีล ปฏิบัติสมาธิ สวดมนต์เป็นกิจวัตร ร่วมกับการปฏิบัตินิสสัยสี่ก็พบว่ามะเร็งได้หายไปโดยไม่มีทางจะย่างกรายเข้ามาอีกเลย

พระคุณฐิ เมธางกูโร พระอีกรูปหนึ่งซึ่งเดิมที่ศึกษาธรรมกับท่านพุทธทาสภิกขุที่สวนโมกขพลาราม และได้ย้ายไปอยู่ที่วัดทุ่งไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร เป็นอีกท่านหนึ่งที่สอนพระภิกษุและประชาชนในละแวกนั้นให้บำรุงสุขภาพและรักษาโรคด้วยการคั้นน้ำปัสสาวะ ท่านกล่าวว่า “ที่วัดมีพระหลายรูปคั้นน้ำปัสสาวะ ปฏิบัติกันมานานแล้วกว่า ๕ ปี มีพระอาวโสรูปหนึ่งซึ่งปฏิบัติมาเป็นประจำอย่างเคร่งครัดมาก เดิมที่ท่านต้องการรักษาภูมิแพ้ ซึ่งก็หายดี แต่เป็นที่สังเกตว่าหลายปีผ่านไป เส้นผมของท่านดกดำขึ้นและผิวหนังก็ดี คูไม่แก่”^{๖๖}

ท่านกล่าวต่ออีกว่า “ที่วัดนี้ชาวบ้านมาพึ่งเทศน์ ฟังธรรม ปฏิบัติสมาธิค่อนข้างจริงจังแล้วบางทีก็ตั้งวงสนทนากัน เมื่อเราหยิบยกประเด็นนี้ขึ้นมา ปรากฏว่าคนนั้นก็ค้ม คนนี้ก็ค้ม เขาจะเล่าประสบการณ์สู่กันฟัง ยังจะแพร่หลายต่อไปอีกมาก มีคนคั้นน้ำปัสสาวะจำนวนเท่าไร เราไม่อาจจะหยั่งรู้ได้ และมีชุมทรัพย์ทางปัญญามากมายที่หลบซ่อนอยู่ท่ามกลางบุคคลเหล่านี้ ปัสสาวะก็คือส่วนที่สกัดกลั่นมาจากเลือด ถ้าเราไม่ถือว่าเลือดเป็นของสกปรก ปัสสาวะก็ไม่ควรถูกถือเป็นของสกปรกด้วย ปัสสาวะมีสารหลายร้อยหลายพันชนิดที่เราไม่รู้และยังไม่รู้ บางอย่างก็เป็นสารอาหารบางอย่างไม่ใช่ แต่เป็นสารสำคัญสำหรับกระบวนการเผาผลาญของร่างกาย”

ดังที่กล่าวมาจึงสรุปได้ว่า น้ำปัสสาวะบำบัดเป็นหนึ่งในหลักนิสสัยสี่ที่เป็นพุทธบัญญัติได้รับการปฏิบัติสืบต่อกันมาในหมู่พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติมาช้านาน ปัจจุบันพุทธบริษัทได้นำน้ำปัสสาวะมาเพื่อการบำบัดโรคด้วย รวมทั้งการแพทย์พื้นบ้าน ล้วนมีกล่าวถึงการใช้น้ำปัสสาวะบำบัดโรค จากการศึกษาวิจัยสารสำคัญในปัสสาวะ มีทั้งสารยูเรีย ยูริก ฮอร์โมน เกลือแร่ และสารอื่น ๆ เป็นจำนวนมาก แต่ละอย่างมีประโยชน์ต่อร่างกาย

^{๖๖} พระสิงห์ทน นราสโร, พลังรังษีธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๔๔), หน้า ๕๖.

๓.๓.๒ ตัวอย่างการรักษาโรคด้วยน้ำปัสสาวะบำบัด^{๒๓}

(๑) ภูมิแพ้ เป็นหวัดบ่อย

ประสบการณ์ของชาวบ้าน จากปากคำพระคุณฐิ เมธางกูโร

พระคุณฐิ เมธางกูโร แห่งวัดทุ่งไผ่ จังหวัดชุมพรซึ่งมีประชาชนที่ศรัทธารอบ ๆ วัดใช้น้ำปัสสาวะบำบัดกันมาก กล่าวว่า “ภูมิแพ้เป็นโรคหนึ่งที่รักษาได้ดี นอกจากนี้อแล้ว ใครที่ป่วยเป็นหวัดบ่อย ๆ ก็จะไม่ค่อยป่วย คนที่ทำได้ผลมาแล้วให้ที่วัดฟังกันว่า เดิมทีเป็นหวัดบ่อยมาก ทุก ๒-๓ สัปดาห์ พอหันมาดื่มน้ำปัสสาวะ แม้บางทีจะเป็นหวัดอยู่บ้าง แต่จะมีท่าทีคล้ายจะเป็นเท่านั้น แล้วก็หายไป”

(๒) แผลไฟฟ้่าช้ือคหรือแผลไฟไหม้^{๒๔}

ประสบการณ์จากผู้รักสุขภาพคนไทย

นายสมบัติ (นามสมมติ)* เป็นช่างฟ้ิด ได้ฟังบรรยายเรื่อง “วิทยาศาสตร์ว่าด้วยน้ำปัสสาวะบำบัดโรค” โดยพระคุณฐิ เมธางกูโร นายแพทย์บรรจบ ชุณหสวัศศิริกุล และชาวบ้านผู้มีประสบการณ์ใช้ เมื่อกลับถึงบ้านคุณสมบัติเกิดถูกไฟฟ้่าช้ือคขณะกำลังฟ้ิดเครื่องยนต์ พอคืนี้กได้ถึงช่างบรรยาย เขาไม่มีน้ำปัสสาวะเก่าเก็บ แต่เชื่อว่าน้ำปัสสาวะธรรมดาก็น่าจะช่วยได้ จึงปัสสาวะใส่อ่างแล้วแช่มือทั้งสองข้างในน้ำปัสสาวะนั้น ผลปรากฏว่าเขาหายปวดแสบปวดร้อน เขาแช่น้ำปัสสาวะอีกหลายครั้งในคืนนั้น คลอดคืน รุ่งเช้าเขาแปลกใจมากกว่า แผลที่มือของเขาแทนที่จะพุพองขึ้นเป็นคุ้่มน้ำเหมือนทุกครั้งที่เขาถูกไฟช้ือคตามประสาของช่างฟ้ิดซึ่งมักจะโดนอยู่บ่อย ๆ แผลที่มือกลับคืออย่างน่าอัศจรรย์

* การใช้ (นามสมมติ) เนื่องจากเป็นความลับของคนไข้ที่แพทย์รับรู้จากการประกอบวิชาชีพ จึงตามหลักแห่งจรรยาแพทย์จะต้องไม่นำความลับของคนไข้มาเปิดเผย

(๓) รักษาบาดเจ็บ ฟกช้ำ^{๒๕}

ประสบการณ์ของ นายธีระ เชียงใหม่ ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๖

คุณธีระขึ้นไปช้้อมหลังก้านสาค แล้วบันไดเคลื่อนตัวทำให้พลัดตกลงมา หลังกระแทกพื้นอย่างแรง กลางสันหลังฟาคเข้ากับสันคอนกรีตพอดี ยังดีที่ศีรษะไม่ฟาด เพราะสัญชาตญาณทำให้เขาเกร็งคอค้้านไว้ คุณธีระปวดแสบสาหัส ได้อาศัยเพื่อนซึ่งเป็นหมอที่โรงพยาบาลอำเภอส่งรพพยาบาลมารับ คุณหมอเปิดรักษาโรคด้วยธรรมชาติบำบัด คุณธีระได้รับ

^{๒๓} บรรจบ ชุณหสวัศศิริกุล, ธรรมานามัย หน่วยที่ ๘, อ่างแล้ว, หน้า ๒๘๑.

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๗.

การเอกซเรย์และตรวจปัสสาวะ พบว่ากระดูกปกติ ปัสสาวะมีเม็ดเลือดแดง ๑-๒ ตัว แสดงว่าไม่มีอาการชอกช้ำ ส่วนกระดูกต้นคอก็ปกติ แต่กล้ามเนื้อเกร็งมาก ทั้งบริเวณต้นคอและแผ่นหลัง ถ้าเป็นแพทย์แบบแผน ภูมิคุณธีระจะได้รับการรักษาโดยให้นอนนิ่งสักหลาย ๆ วัน จนกว่ากล้ามเนื้อที่เกร็งจะคลายตัวเป็นปกติ ส่วนเรื่องไตซึ่งทำอะไรไม่ได้ นอกจากเฝ้าดู ถ้ามีเลือดออกมากขึ้น ๆ ก็อาจต้องผ่าตัด แต่คุณหมอรักษาด้วยการใช้ถูกประคบ สลับกับการนวดเบา ๆ และให้ขยับตัวไปมา เริ่มจากเล็กน้อยตามกำลังของกล้ามเนื้อ แล้วมากขึ้น ๆ เมื่อกล้ามเนื้อคลายตัวกว่าเดิม ในระหว่างที่นวดคุณหมอยังให้สาวคนดีไปค้ำ เพราะคุณหมอเรียนรู้เรื่องพลังธรรมชาติบำบัดโรคจากอาจารย์พระ คร.สิงห์ทน นราสโร การสวดมนต์ช่วยให้เกิดพลังที่สงบทั้งผู้รักษาและผู้รับการรักษา เป็นพลังแห่งกุศลธรรม

“เวลาที่หมอนวดให้และสาวคนดี รู้สึกเหมือนมีตาลปัตรกำลังพัดวีให้ตลอดแผ่นหลังของผม” คุณธีระกล่าว ที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด คุณธีระไม่ลืมที่จะดื่มน้ำปัสสาวะ นับตั้งแต่หัวค่ำของวันนั้น แดมด้วยการเอาน้ำปัสสาวะทาตามรอยที่บาดเจ็บตลอดทั้งแผ่นหลังและต้นคอ เพียงวันรุ่งขึ้น คุณธีระก็พอจะลุกเดินได้ และหมอก็ให้กลับบ้านเพียง ๓ วัน คุณธีระก็กลับเป็นปกติ

(๔) รักษาคุณ ผีนแพ้

ประสบการณ์ของผู้รักษาคนไทยอีกท่านหนึ่ง

นางสาวนฤดี (นามสมมติ) รักแม่มาก เธอเลี้ยงแมวไว้ในบ้าน ๑๒ ชีวิต แมวมีหมัดด้วย ซึ่งใคร ๆ ในบ้านอาจถูกหมัดกัดบ้างก็ไม่ชกเป็นไร แต่่นฤดีกลายเป็นผีนแพ้ทุก ๆ คู่หมัดที่ถูกกัด ด้วยเหตุนี้ทั้งขา ทั้งแขนของนฤดี จึงเต็มไปด้วยคู่มที่เกิดจากผีนแพ้คอรอยหมัดกัด หมอโรงพยาบาลให้ยาทาสดิรอยด์ แต่เนื่องจากพื้นที่ตลอดทั้งแขนขาทั้งหมดจะต้องทายา หมอคิดจะให้ยาเพรดนิโซโลน นฤดีจึงหันหาธรรมชาติบำบัด

วิธีทางธรรมชาติบำบัดใช้ทั้งการให้วิตามินซีระดับสูงทางน้ำเกลือวันเว้นวัน ร่วมกับการฝังเข็ม อาการของนฤดียังทรง ๆ อยู่ เธอจึงได้รับคำแนะนำให้ใช้ปัสสาวะบำบัด ทั้งดื่มทั้งทา ภายใน ๑ สัปดาห์รอยใหม่ที่หมัดกัด ไม่เกิดปฏิกิริยาภูมิแพ้อีก เหลือเพียงรอยเก่าซึ่งสงบลงและค่อย ๆ แห้ง จากหายไป

(๕) มะเร็งลำไส้ใหญ่^{๑๐}

ประสบการณ์จาก นางจันทร์สมร อายุ ๖๕ ปี นนทบุรี ๒๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖

คุณจันทร์สมร เป็นมะเร็งลำไส้ใหญ่ ผ่าตัดที่โรงพยาบาลในสหรัฐอเมริกา พบว่าเป็นมะเร็งระยะที่ ๓ ลักษณะเซลล์เป็นแบบ Adenocarcinoma - well differentiate หมอแนะนำให้

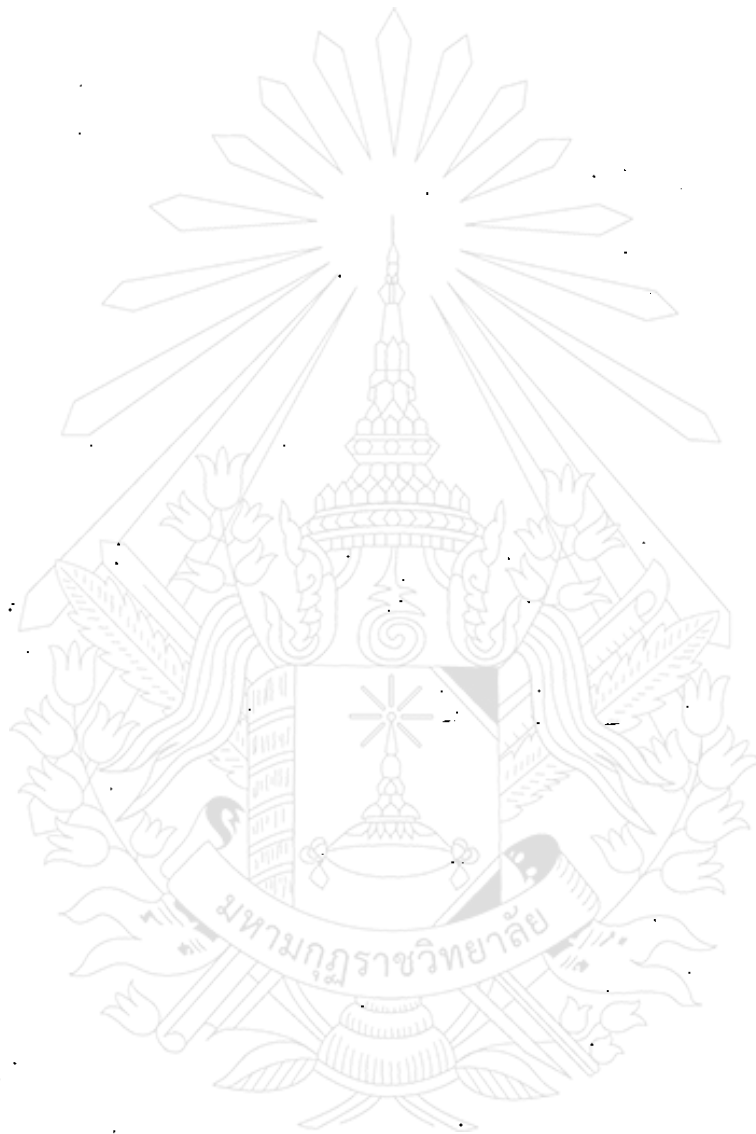
^{๑๐}บรรจบ ชุณหสวัตติกุล, ธรรมานามัย หน่วยที่ ๕, อ่างแก้ว, หน้า ๒๘๗-๒๘๘.

ใช้ยาเคมีชนิดกินแต่คุณเจ้าบทรสมรไม่ต้องการรับผลข้างเคียงของยา จึงเดินทางจากสหรัฐอเมริกา กลับมาเมืองไทยเพื่อรับการรักษาแบบธรรมชาติบำบัด ระยะแรกที่เริ่มรักษาเธออยู่ในสภาพ อ่อนเพลียมาก เธอใช้ทั้งการกินอาหารต้านมะเร็งสูตรธรรมชาติบำบัด ผักชีงอก สมุนไพร สวนล้างลำไส้ ด้วยกาแฟ ใช้วิตามินระดับสูงทั้งชนิดกิน ชนิดเข้าทางน้ำเกลือ พอดีเธอได้ฟังการบรรยายธรรมจาก อาจารย์ พระ ดร.สิงห์ทน นราสโก เรื่องการปฏิบัตินิสสัย ๔ รวมทั้งการคั้นน้ำปัสสาวะ เธอจึง ปฏิบัติโดยไม่ลังเล ตั้งแต่วันแรกที่เริ่มรับการรักษาแบบธรรมชาติบำบัด ด้วยเวลา ๑๐ วัน อาการ อ่อนเพลียของเธอหายไปหมดสิ้น กินอาหารได้ ใจสงบ เมื่อตรวจระดับสารมะเร็งในร่างกายคือ CA ๑๕-๕ ก็พบว่าลดลงจาก ๑๐๖๔๔ U/ml เหลือ ๖๔.๗๔ U/ml ภายในระยะเวลาเพียง ๑๐ วัน ๓ สัปดาห์ผ่านไป เธอฟื้นตัวกระปรี้กระเปร่า เจริญอาหาร แม้จะกินอาหารต้านมะเร็งที่เน้นเฉพาะข้าว กถ็อง ผักสด ผลไม้ โดยไม่กินเนื้อสัตว์ ไขมัน ซึ่งรวมทั้งหมู ไก่ ปลา ไม่มีการใช้น้ำมันปรุงอาหาร เลย แต่น้ำหนักตัวของเธอก็เริ่มเพิ่มขึ้นแล้วจาก ๔๔.๒ กิโลกรัม ขึ้นเป็น ๔๕.๖ กิโลกรัม ๖ สัปดาห์ผ่านไป เมื่อตรวจระดับสารมะเร็งในร่างกาย ค่า CA ๑๕-๕ ลดลงเหลือ ๒๒.๓๕ U/ml ซึ่ง อยู่ในเกณฑ์ปกติแล้ว (ค่าปกติ ๐-๓๗ U/ml) เธอยังคงปฏิบัตินิสสัยสี่ร่วมกับธรรมชาติบำบัดวิธี อื่น ๆ อย่างจริงจัง

เหล่านี้เป็นกรณีศึกษารวบรวมมาเพื่อให้ใช้วิจารณ์ญาณ อย่งไรก็ดี เนื่องจากการแพทย์ในปัจจุบันพัฒนาไปมาก ถ้าโรคใด ๆ ที่สามารถบำบัดรักษาได้ด้วยการแพทย์แบบแผนใน โรงพยาบาลก็น่าจะกระทำแต่ถ้าโรคใดที่ยากแก่การรักษาด้วยการใช้ยาหรือผ่าตัด ผู้ป่วยอยู่ใน สภาวะทุกข์ทรมานอันไม่อาจอยู่ในฐานะรับการรักษาดมการแพทย์แบบแผนได้ การใช้น้ำปัสสาวะ บำบัดก็อาจเป็นทางเลือกหนึ่ง ด้วยความสมัครใจของผู้ป่วยเป็นสำคัญ โรคที่เคยมีระบุผลการรักษา ด้วยน้ำปัสสาวะมีดังนี้ คือ โรคภูมิแพ้ แพ้อากาศ หอบหืด ผิวหนังคันแพ้ (eczema) สะเก็ดเงิน เริม ซ้ออักเสบ รูมาตอยด์ ซ้อจับพังผืด (multiple sclerosis) ลำไส้ใหญ่อักเสบ SLE เมทาหวาน ดับอักเสบ mononucleosis กรดในกระเพาะมาก มะเร็ง เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า น้ำมูตรหรือน้ำปัสสาวะมีค่ามากในการนำมาใช้ ประโยชน์ เพื่อแก้ไขอาการเจ็บป่วย ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ได้ อีกทั้งสนับสนุน ให้ใช้ เพราะหาง่าย ไม่ต้องลงทุน คนทุกคนผลิตได้เอง จากร่างกายของตัวเอง เพียงแต่คนเรายังมี ทรรศนะที่ รังเกียจ คิดว่าเป็นของต่ำ สกปรก หากสามารถตัดความยึดติดจากความคิดดังกล่าวไปได้ ก็น่าจะเกิดประโยชน์มาก เพราะจากตัวอย่างการรักษาโรคด้วยน้ำปัสสาวะบำบัดนั้น ได้ พบว่า สามารถรักษาโรคภูมิแพ้ หวัด แผลไฟฟ้่าช็อค.แผลไฟไหม้ อาการฟกช้ำจากการถูกกระแทก คุ่มผื่น แพ้ และมะเร็งในลำไส้ใหญ่ ฯลฯ อีกทั้งเป็นการประหยัด ไม่ต้องซื้อหาให้เสียเงินเสียทอง มีความ พอใจในสิ่งที่คนมีอยู่ จัดว่าเป็นความคิดสัน โดยในขณดลาลของกิลานปัจจย คือปัจจยที่แก้ไขความ

เจ็บป่วย นอกจากนี้มีพระเถระหลายรูปได้ใช้แล้วให้ผลดี เช่น หลวงปู่โง่น โสรโย และพระเถรรูป
อื่นๆ เป็นการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่ทรงอนุญาตให้นิสสัย ๔ ผู้ศึกษาเห็นว่าหาก
ปฏิบัติได้ดีถือว่าเป็นความฉลาดยิ่งของศิษย์พระคณาจารย์

บทที่ ๔

คุณค่าและประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น จากการศึกษาได้พบว่ามีคล้ายคลึงกับเภสัชกรรมแผนโบราณ โดยเภสัชชนชั้นธกะ ซึ่งเป็นพุทธชนอุฎฐก และเป็นข้อห้าม ที่ชัดเจนมาก ใช้สำหรับพระภิกษุเท่านั้น เรื่องยาในการรักษาโรคของหมอชีวก ที่ว่าด้วยการรักษาโรค ให้แก่ฆราวาส พระสงฆ์ หรือแม้พระพุทธเจ้า ก็เป็นยาที่มีที่มาจาก พืช สัตว์ ธาตุ คล้ายยาแผนโบราณ และกรณีนี้ มุครเน่าเป็นยาก็มีข้อมูลสนับสนุนอยู่ใน เภสัชกรรมแผนโบราณ ชนิด และรูปแบบของเภสัชกรรม-แผนโบราณ และเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท มีลักษณะ คล้ายกัน การใช้ก็ ใช้ด้วยกรรมวิธี ง่าย ๆ สิ่งเหล่านี้ทำให้คาดได้ว่า เภสัชกรรมไทย น่าจะได้รับการสืบทอดมาจากอินเดีย โดยการเผยแพร่มา กับพระพุทธศาสนา แต่ก็มี ความแตกต่างตรงที่ ยาแผนโบราณ ไม่ใช่ยาเดี่ยวๆ เพราะมีความคิดว่า จะไม่มีกำลังพอที่จะรักษาโรคได้ ส่วนยาแผนปัจจุบันนั้นแตกต่างกันมาก ทั้งองค์ประกอบ ประเภท วิธีการใช้ และแนวคิดในการผลิตยา จึงพบว่า เภสัชกรรมทั่วไปกับเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น มีบางสิ่งบางอย่างมีความเหมือนกัน บางสิ่งบางอย่างมีความแตกต่างกัน ในระหว่างเภสัชกรรมทั่วไป และเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งสิ่งเหล่านี้ จะถูกนำมาวิเคราะห์วิจารณ์ ให้เห็นภาพได้ชัดเจนขึ้นเชื่อมโยง ความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบ และประเภท ของเภสัชกรรมทั่วไปกับ เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทได้สะดวกขึ้น

จึงขอเปรียบเทียบความเหมือนและความต่างของเภสัชกรรมทั่วไปและเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นตาราง ในหน้าต่อไป ดังนี้

ตารางที่ ๑

ความเหมือนของเภสัชกรรมทั่วไปและเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

เภสัชกรรมทั่วไป	เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท
๑. เภสัชกรรม หมายถึง กิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวกับยา วัตถุประสงค์ของเภสัชกรรมเพื่อรักษาป้องกัน หรือระงับความเจ็บปวด ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้น ยังยังมีให้อายุสั้นกว่าเวลาอันควร	ความหมายเหมือนกัน แต่เพิ่มไปที่ธรรม-โอสถ เพื่อรักษาโรคทางจิต วัตถุประสงค์เหมือนกัน มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เพื่อให้ชีวิตอยู่ดีมีสุข หากเกิด โรคก็ใช้ยา รักษาโรคให้หาย ให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ เพื่อปฏิบัติธรรมและบำเพ็ญประโยชน์
๒. เภสัชกรรมแผนโบราณมีลักษณะการใช้วัตถุเภสัชจากพืช, สัตว์, ธาตุ เหมือนกัน เภสัชกรรม ในพุทธปรัชญาเถรวาทและมีความเชื่อว่ารับเอาอิทธิพลทางเภสัชมาจากอินเดีย โดยเฉพาะให้ความนับถือเชื่อถือยกย่อง ให้ หมอชีวก โภการกัจจ เป็น “บรมครูของการแพทย์แผน ไทย”	ในเภสัชขันธ์กะ ในการรักษาโรคของ หมอชีวก โภการกัจจ ในนิสสัย ๔ : กรณี น้ำมูลคนเป็นยา ที่กล่าวมาเหล่านี้ล้วน แต่มีความเหมือนและมีข้อมูลอยู่ในส่วนของเภสัชกรรมแผน โบราณไทยด้วย
๓. เภสัชกรรมแผนโบราณมีลักษณะองค์ประกอบ เหมือนเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท แต่มี แนวคิดที่ใช้สมุนไพรอย่างเดียวไม่ได้ จะไม่ ถือว่าเป็นยา เป็นเพียงกระสายยาเท่านั้น	มีองค์ประกอบเหมือนเภสัชกรรมแผน-โบราณ แต่อาจมีการใช้พืช สัตว์ ธาตุ ตัวเดียว ๆ ทำเป็นยาเลยก็ได้
๔. แนวคิดเภสัชกรรมแผนโบราณในเรื่องการเกิดโรค มีการอธิบายเรื่อง ธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ กำริบ หย่อน พิการ เช่นเดียวกับ แนวคิดของ เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท คือโรคหรือ ความเจ็บป่วยเกิดจากธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ แปรปรวนไม่มีความสมดุล ทำให้ มนุษย์เกิดความ เจ็บป่วย	เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทมีความคิดเรื่องธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ เช่นกันว่าร่างกายประกอบด้วยธาตุ ๔ และร่างกายนี้เป็นรังแห่งโรค โรคเกิดขึ้นเพราะธาตุ ผิดปกติ ความเจ็บป่วยจากโรคถือว่าเป็น ธรรมดา แต่ก็ต้องแก้ไข เพื่อให้หายโรค ร่างกายจะได้ปกติ จะ ได้ทำหน้าที่ของแต่ละบุคคลได้

ตารางที่ ๒

ความแตกต่างระหว่างเภสัชกรรมทั่วไปและเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

เภสัชกรรมทั่วไป	เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท
<p>๑. เภสัชกรรม แบ่งออกเป็น ๒ แผน คือ</p> <p>๑) เภสัชกรรมแผนโบราณ</p> <p>๒) เภสัชกรรมแผนปัจจุบัน</p>	<p>เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทมีได้แบ่งเป็นแผน แต่แบ่งในการศึกษานี้ออกเป็น ๔ ตอนใหญ่ๆ</p> <p>๑. เภสัชกรรมในเภสัชชันตะ</p> <p>๒. เภสัชกรรมในการรักษาโรคของ หมอชีวกโกมารภัจจ์</p> <p>๓. นิสสัย ๔ : ธรรมเนียมุตรเน่าเป็นยา</p> <p>๔. ธรรมเนียมศึกษาอื่นๆที่ค้นพบใน พระไตรปิฎก</p>
<p>๒. เภสัชกรรม มีมูลเหตุมาจากหลายความเชื่อ จากหลายศาสนา มีความเกี่ยวข้องกับผู้คนทุกศาสนา</p>	<p>มีมูลเหตุมาจากพระพุทธรศาสนาเท่านั้น เป็น ต้นเค้าของเภสัชกรรมแผนโบราณ แม้ทุกคนศึกษาได้แต่เป็นความรู้เฉพาะ พระพุทธรศาสนา</p>
<p>๓. เภสัชกรรมแผนปัจจุบันมุ่งเน้นไปด้าน วิทยาศาสตร์ประยุกต์ทางเคมี เน้นการหา สารสำคัญที่มีฤทธิ์ตามความต้องการจาก ธรรมชาติ แยกสกัดสารให้เป็นสารบริสุทธิ์</p>	<p>เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท มี แนวคิดในเรื่องของธาตุ การปรับธาตุให้ สมดุลว่าจะรักษาโรคได้ ยาที่ใช้จึงมีความ แตกต่างจากยาแผนปัจจุบันมักเป็นยาจาก ธรรมชาติ</p>
<p>๔. เภสัชกรรมมีข้อบังคับเป็นกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติยา พ.ศ. ๒๕๑๐ เมื่อมีการ ถ่วงละเมิดก็จะมีผลทั้งทางแพ่งและ อาญา</p>	<p>เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท มี ข้อบังคับเป็นพุทธบัญญัติ เช่น ในเภสัช ชันตะกะอันเป็นวิเสสวินัยคือวินัยพิเศษนอก พระปาฏิโมกข์ มีข้อห้าม ข้ออนุญาต ผู้ละเมิดมีการปรับอาบัติแต่ใช้สำหรับ พระภิกษุเท่านั้น</p>

เกณฑ์กรรมทั่วไป	เกณฑ์กรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท
<p>๕. เกณฑ์กรรมมุ่งเน้นการประกอบอาชีพด้าน เกณฑ์ เช่น การทำอุตสาหกรรมฯ ฯลฯ มีทั้ง รูปแบบค้าปลีก ค้าส่ง จัดการเป็นระบบ เรียกว่า เป็นการค้าด้านสุขภาพ ค้าขายกับ คนป่วยเจ็บ</p>	<p>เกณฑ์กรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท เน้นที่ การทำยา ไข้ยา เพื่อรักษาคนและผู้สันทน แม้จะประกอบเป็นวิชาชีพ เช่น หมอ- ชีวก โภจนากร กัจจ แต่ก็จะทำยาเฉพาะคนไข้ ที่มารับการรักษา ไม่ได้ประกอบเป็น อุตสาหกรรมใหญ่โตที่การค้าส่งยาเช่นนี้ ในเกณฑ์กรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ไม่มี การทำคังนี้</p>
<p>๖. ด้านองค์ประกอบ เป็นองค์ประกอบที่แยก สารจากพืชบางชนิดมาทำยา หรือสร้าง สารเคมี ทำการสังเคราะห์ยาใหม่ รู้ถึงการดูด ซึม การกระจาย การเปลี่ยนแปลงและการซึม ถ่ายยา ความรู้เข้มข้น ตำแหน่งเวลาออกฤทธิ์ ในแบบวิทยาศาสตร์ แบบยาแผนปัจจุบัน</p>	<p>ประกอบด้วยพืชบางชนิด สัตว์บางชนิด หรือแร่บางชนิด อาจใช้แบบเดี่ยว ๆ หรือ ผสมกันแล้วนำมาทำเป็นยา ไม่มีการแยก สารในยาออกเป็นสารเดี่ยว เช่น เกณฑ์กรรม แผนปัจจุบันใช้วัตถุเภสัชเดี่ยว ๆ ซึ่งใน เกณฑ์กรรมแผนโบราณ ถือว่ามีใช้เป็นยา เป็นแค่กระสายยา</p>
<p>๗. ด้านประเภทของยาแผนปัจจุบัน ที่เป็นยาฉีด เช่น ยาปฏิชีวนะ ฮอร์โมน วัคซีน ฯลฯ นอกจากนี้ นี้ ยาประเภทอื่น ๆ ก็เป็นสาร สกัดที่มีกระบวนการ ทำอย่างยากใช้ เทคโนโลยีความรู้ทางวิทยาศาสตร์สูง</p>	<p>ยาในพุทธปรัชญาเถรวาท ไม่มีกล่าวด้วย ประเภทของยาฉีดเลย จึงแตกต่างกันตรงที่ มียาใช้ฉีดและ ไม่ได้ใช้ฉีด นอกจากนี้ กระบวนการทำยาแต่ละประเภทง่าย ๆ บาง ประเภทร่างกายผลิต ได้เอง เช่น กรณีของ น้ำมูตรเป็นยา จึงถูกกว่าในเรื่องค่าใช้จ่าย ประหยัด ยาบางอย่างก็หาได้เอง เช่น ประเภทพืช หรือธาตุต่าง ๆ</p>

เภสัชกรรมทั่วไป	เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท
<p>๘. เภสัชกรรมทั่วไป ยามักใช้รักษากาย แม้ยารักษาโรคทางจิต ในส่วน โรงพยาบาลโรคจิต ก็เป็นยาที่ใช้กระตุ้นหรือห้ามระบบประสาทเท่านั้น แต่ไม่มียาที่รักษาโรคจิตแบบรักษาด้วย การเข้าใจ ความจริงของโลกด้วยปัญญา</p>	<p>เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ใช้ยาที่เรียกว่า “ธรรมโอสถ” ใช้รักษาโรคจิตด้วยปัญญา ด้วยการใส่โอสถ คือความจริงหรือสังขธรรมของพระพุทธ-เจ้าเข้าไปแก้ไข ปัญหา โรคทางจิต โดยแก้ไขทางวิญญาณ ทำให้เข้าใจความจริงหรือสังขะของโลกจนเกิดปัญญา หายจากโรคบ้าด้วยโลก บ้าด้วยโทสะ บ้าด้วยโมหะ สุดทำขันธ์ทุกขี้ได้ทุกประการ</p>
<p>๙. แนวคิดด้านการเกิดโรค มุ่งเน้นไปที่เชื้อโรค หากเชื้อโรคเข้าไปทำลายส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เกิดจากการแพ้คือสภาพแวดล้อม การใช้ยามุ่งไปที่สารฆ่าเชื้อโรค ให้เชื้อโรคตาย ก็จะหายโรค หรือเอาสิ่งที่ก่อภูมิแพ้ออกไป ไม่ไปสัมผัส คิดว่าโรคจะหายไป</p>	<p>มีแนวคิดว่าปกติคนเราร่างกายเป็นรังของโรค เมื่อธาตุแปรปรวนร่างกายก็ผิดปกติเจ็บป่วย การทำยามุ่งไปที่ธาตุที่ผิดปกติแล้วใช้ยาเข้าไปปรับปรุงมิให้เกิดความแปรปรวน เมื่อธาตุปกติร่างกายก็จะปกติไม่สนใจหาสาเหตุในด้านเชื้อโรคอะไร และเห็นว่าการเกิดแก่เจ็บตายเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์ที่ทำให้เกิดความทุกข์</p>

กิจกรรมของเภสัชกรรมทั่วไป มักมุ่งหมายให้บริการทางด้านการค้าเกิด โรงงาน ผลิตยาร้านขายยา โดยให้บริการทางการค้า เช่น คลินิกรักษาโรค บริการทางการแพทย์ ยาที่ใช้โดยมาก มักเป็นยาแผนปัจจุบันเป็นส่วนมาก จะใช้ยาแผนโบราณ เป็นลักษณะทางเลือก การกำหนดความรู้ ความสามารถมี เกณฑ์กำหนดชัดเจน กำหนดวุฒิการศึกษา คุณสมบัติ เช่น ต้องจบปริญญาทาง แพทย์ศาสตร์ หรือเภสัชศาสตร์ในส่วนของยาแผนปัจจุบัน ในเภสัชกรรมแผนโบราณ ก็ต้องผ่านการทดสอบจาก คณะกรรมการ วิชาชีพการแพทย์แผนไทย และได้รับใบอนุญาตให้ประกอบโรค- ศัลปะในสาขาเวชกรรมหรือเภสัชกรรม แผนโบราณ จึงจะมีสิทธิทำยาและจำหน่ายจ่ายแจกยาได้

ดังนั้นเภสัชกรรมทั่วไปจึงพบได้ว่า มีกฎเกณฑ์แน่นอน มีกฎหมาย ในการควบคุมการประกอบ การ แต่เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท มีความแตกต่างตรงที่ เป็นไปตามวินัย ที่พระ- พุทธองค์ได้ทรง บัญญัติขึ้น ใช้บังคับเฉพาะแก่พระสงฆ์ สำหรับฆราวาสนั้น ไม่ได้บังคับ เพียงแต่ส่งเสริมให้ปฏิบัติอยู่ในกรอบของศีลธรรมเท่านั้น ใช้ความเชื่อในเรื่องของกรรม ผลของกรรม มา

เป็นกรอบแห่งความประพฤตินี้มีลักษณะพิเศษกว่าเภสัชกรรมอื่น ๆ คือเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น ให้ความรู้และความจริงของชีวิตด้วยว่า

ธรรมชาติชีวิตของคนทุกคน มีการเกิด การแก่ ความเจ็บ และความตาย ทุกคนต้องผจญกับความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักที่ชอบใจ ชีวิตจึงเหมือนละครโรงใหญ่ ที่มีเหตุการณ์ต่าง ๆ ผ่านมาแล้วก็ผ่านไป สุดท้ายจะบังคับ ชีวิตจึงไม่เที่ยงแท้แน่นอน แต่ก็จะมีประมาทมิได้ การฝึกจิตใจให้รู้เท่าทันชีวิต จึงอุปมา เหมือน ยาที่มีประสิทธิภาพในการรักษาปัญหาโรคทางใจ ที่มากด้วยคุณค่า จึงอดกล่าวถึงมิได้

๔.๑ การวิเคราะห์คุณค่าของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

เภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทคือเรื่องความต้องการการรักษาโรคของ พุทธบริษัท ๔ ที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกหรือพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นเรื่องทางศาสนาเป็นความรู้ด้านการแก้ไขโรคภัย โดยตรงกล่าวด้วยเรื่องการรักษาโรคที่เกิดขึ้นกับ มนุษย์ที่หมายถึง พุทธบริษัท ทั้ง ๔ ในการศึกษาครั้งนี้ จึง แบ่งการศึกษาไว้ ๔ ประเด็น ดังนี้

- ก. การวิเคราะห์คุณค่าของเภสัชกรรมในเภสัชชันธกะ
- ข. การวิเคราะห์คุณค่าของเภสัชกรรมในการรักษาโรคของหมอชีวกโกมารภัจจ์
- ค. การวิเคราะห์คุณค่าเภสัชกรรมที่ปรากฏในนิสสัย ๔ : กรณีนำบุตรนำเป็นยา
- ง. การวิเคราะห์คุณค่าเภสัชกรรมอื่น ๆ ซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกเป็น : กรณีตัวอย่างบางกรณี

๔.๑.๑ การวิเคราะห์คุณค่าเภสัชกรรมในเภสัชชันธกะ

เภสัชชันธกะ เป็นเรื่องของหมวดหมู่ของยา การจัดการยาและอาหารที่สังเคราะห์หรือสมมติว่าเป็นยาด้วย โดยแยกออกเป็น ๒ ตอน

- ๑) การวิเคราะห์คุณค่าของเภสัช ๕
- ๒) การวิเคราะห์คุณค่าของเภสัชทั่วไปในเภสัชชันธกะ

๑) การวิเคราะห์คุณค่า “เภสัช ๕”

เภสัช ๕ ประกอบด้วย เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย สิ่งเหล่านี้ในพระไตรปิฎก มิได้บอกว่าจะนำมาผสมกันหรือไม่ เพียงแต่บอกว่าไม่ใช่เป็นอาหารหยาบ โลกเขา

สมมติว่าเป็นยา ทั้งสำเร็จประโยชน์ในอาหารก็แก่สัตว์โลก โดยกล่าวถึงคุณค่าของน้ำอ้อย น้ำผึ้ง น้ำตาลว่า น้ำอ้อย น้ำผึ้งและน้ำตาล เป็นตระกูลน้ำตาลด้วยกันแต่คนละตัว

น้ำตาลเหล่านี้มีคุณค่าทางอาหารและยา เป็นวัตถุดิบหลักที่ร่างกายใช้สร้างพลังงาน ดังนั้น น้ำตาลเหล่านี้จึงจำเป็นต่อร่างกาย การนำน้ำอ้อยและน้ำตาลมาบริโภคเป็นสิ่งที่ชาวโลกชำนาญกันอยู่แล้ว สิ่งสำคัญคือควรบริโภคในปริมาณที่เหมาะสมมีคุณประโยชน์ไม่เกิดโทษเพราะหากน้อย เกินไปก็จะอ่อนแรง เพราะร่างกายขาดเชื้อเพลิงหลัก แต่หากกินไปจนดับรักษาระดับความพอดีเชิงปริมาณของน้ำตาลในร่างกายไม่ได้ น้ำตาลก็จะล้นระบบ มีผลให้เกิดอาการเบาหวานเพราะ เลือดก็จะเต็มไปด้วยน้ำตาลที่ร่างกายไม่สามารถดูดซึมได้ น้ำตาลในเลือดก็ไม่สามารถนำคุณค่าพลังงานของน้ำตาลมาใช้งานในร่างกายได้ กรณีเช่นนี้ก็จะทำให้อ่อนแรง^๑

ส่วนเนยชั้น เนยใสและน้ำมันมีคุณค่าด้านอาหารและยา คือเนยและน้ำมันเป็นยอดอาหารอีกชนิดหนึ่งซึ่งมีคุณสมบัติทางยาโดยเฉพาะอย่างยิ่ง โรคไขข้อแห้ง ร่างกายขาดน้ำมันจะอ่อนแรง ผอมแห้ง แรงน้อย ผิวแห้ง ผมแห้ง พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงทรงบัญญัติเนยและน้ำมันเนยให้เป็นเภสัช

ในเภสัช ๕ นี้ หากนำมาวิเคราะห์เป็นคุณค่าด้านสรรพคุณทางยาแล้วพบว่า

น้ำอ้อยจะมีรสหวานชุ่ม ใช้รักษาอาการร้อน บำรุงกระเพาะ อาการคอแห้ง คลื่นไส้ อาเจียน อาการเมาค้าง ขับปัสสาวะ อาการไอ อาการท้องผูก รักษาโรคนี้่ว บำรุงกำลัง ทำให้เจริญอาหาร เจริญธาตุ นอกจากนี้ น้ำอ้อยยังผสมกับสมุนไพรอื่น ๆ รักษาโรคต่อไปนี้คือ รักษาโรคตาฟาง รักษากำเดา อาการอ่อนเพลีย ผายธาตุ รักษาฝีดูดหนอง^๒

น้ำผึ้ง คือ น้ำที่ได้จากรวงผึ้ง นำมาเก็บไว้เลี้ยงตัวอ่อน มีรสหวานร้อน เป็นยาบำรุงธาตุ แก่สะอึก แก้ไข้ตรีโทษ และช่วยให้จิตใจที่แห้งให้ชุ่มชื้นขึ้น ผายธาตุ ใช้ผสมยาทำลูกกลอนเป็นยาผายลม ทำให้เรอ

เนยและน้ำมันเนยเป็นไขมัน แต่ปลอดภัยกว่าไขมันที่ได้จากเนื้อสัตว์และน้ำมันสัตว์โดยตรง เพราะเนยทำมาจากน้ำมันอันประณีต ร่างกายจึงสามารถย่อยและดูดซับเนยและไขมันเนยไปใช้งานได้ง่ายกว่าไขมันอื่น ๆ

^๑ อัคร ศุภเศรษฐ์, พุทธวิธีบำบัดความผิดปกติของชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัย-ธรรมสากล, ๒๕๔๘), หน้า ๕๓.

^๒ วิทย์ เทียงบูรณธรรม, พจนานุกรมสมุนไพรไทย, (กรุงเทพมหานคร : สุริยบรรณ, ๒๕๓๖), หน้า ๘๓๘.

เนยและน้ำมันเนยนี้สามารถนำมาบริโภคเปล่า ๆ ก็ได้ ปรงอาหารต่าง ๆ ก็ได้ เข้ากับยานานต่าง ๆ ได้ดีแล้วแต่ว่าใครจะมีความสามารถสร้างสรรค์คิดแปลงให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ ในพระไตรปิฎกพบว่าหมอชีวกได้ใช้ร่วมกับการปรงยาอยู่เสมอ คอวรบริโภคยังพวกที่รับประทานอาหารมังสวิรัตินี้มักจะขาดไขมัน จำเป็นต้องรับประทานเนยหรือน้ำมันเนยอย่างน้อยสัปดาห์ละครั้ง หรือใช้ปรงเป็นอาหารรับประทานเป็นอาหารประจำวัน ได้ปกติ^๑

จึงประมวลความได้ว่า คุณค่าของเภสัช ๕ มีคุณค่าทางยาใช้รักษาโรคหอมเหลือง ประกอบด้วย น้ำอ้อย น้ำผึ้ง น้ำมัน เนยใส เนยข้น นำมาใช้กับบุคคลที่มีอาการหอมเหลือง คีชานอ่อนเปลี้ย ไม่มีกำลัง กินอาหารไม่ร่ำรส อันจัดเป็นเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีลักษณะคล้ายยาแผนโบราณ มีคุณค่าทางยา ควรนำมาใช้ให้ ถูก โดยเก็บไว้ได้ไม่เกิน ๗ วัน

๒) วิเคราะห์คุณค่าของเภสัชทั่วไปในเภสัชชันรกะ

ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึง โรคภัยไข้เจ็บของมนุษย์ว่าเป็นธรรมชา เมื่อความเจ็บป่วยเกิดขึ้น ความรักตนเอง ทุกคนจะพยายามที่จะหายามาแก้ไขรักษา ไม่ว่าจะเกิดแก่ตนเองหรือบุคคลอันเป็นที่รักของคนก็ความให้ความเจ็บป่วย ทุกข์ทรมานนั้นหายไป เพื่อดำรงหน้าที่ของตนเอง ครอบครัวยุ สักคมได้อย่างเป็นปกติสุข

เภสัชชันรกะ กล่าวด้วย โรคภัยไข้เจ็บของภิกษุกับความต้องการยาในการรักษาโรค โดยยาที่ต้องการใช้นี้จัดเป็นวัตถุธรรมชาติ บางอย่างจัดเป็นยาคั่วและจัดเป็นอาหารคั่ววัตถุธรรมชาติเหล่านี้ ได้แก่ พืช สัตว์ และแร่ธาตุ รวมถึงเครื่องมือ อุปกรณ์ที่ใช้ในการทำยาการเก็บรักษา ยา อำนวยความสะดวกและเกิดความปลอดภัย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะต้องผ่านพุทธานุญาตหรือเป็นข้อห้าม ถ้าอนุญาตก็ใช้ได้ปกติ แต่ถ้าทรงห้ามไว้ก็ต้องหยุดยั้งไม่ไปเกี่ยวข้องกับเพราะจะมีโทษได้

คุณค่าของเภสัชทั่วไปในเภสัชชันรกะจึงหมายถึงคุณค่าของยาที่ทรงมีพุทธานุญาตไว้นั้นเอง จุดมุ่งหมายเพื่อรักษาความเจ็บป่วย รักษาชีวิตเอาไว้ ให้เกิดความปกติสุขทำหน้าที่ของภิกษุได้ดี ยาจึงจัดว่ามีคุณค่า เพราะเป็นที่ต้องการใช้ เมื่ออยู่ในภาวะป่วยไข้

ยาในเภสัชชันรกะทั้งด้านความหมาย ความสำคัญ องค์ประกอบและประเภท มีความคล้ายคลึงกับเภสัชกรรมแผนโบราณไทย เพียงแต่ในพระไตรปิฎกมิได้ให้รายละเอียดเท่ากับตำราเภสัชกรรมแผนโบราณในด้านวัตถุเภสัช สรรพคุณ สูตรคำรับยา วิธีการทำยา เพราะไม่ใช่ตำรายาโดยตรง แต่ถ้าค้นหาศึกษา และผสมประสานกัน อาจจะพบวิธีการและหลักฐานอื่นมาสนับสนุนเภสัชกรรมและเภสัชชันรกะให้มีคุณค่าด้านการค้นหาควาใหม่อันเป็นนวัตกรรมยาที่ดียิ่งขึ้นได้

^๑ อัคร สุภเศรษฐ์, พุทธวิธีบำบัดความผิดปกติของชีวิต, อ้างแล้ว, หน้า ๕๔.

ถ้าหับคุณค่าของเภสัชชันณะ สามารถจำแนกหาบที่มาจากองค์ประกอบได้ ๓ ประเภท ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ก) คุณค่าของยาในเภสัชชันณะที่ได้จากพืชธรรมชาติ

การนำส่วนต่าง ๆ เช่น ราก เปลือก คั้น ใบ ผล ขาง จากพืชมาใช้ทำยาตามความต้องการ ไม่ว่าจะเป็ยยาผง ยาเม็ด ยาน้ำ ยานัดดู ยารม จุกมุงหมายก็เพื่อรักษาอาการของโรคภัยไข้เจ็บ ยานั้นจะมีคุณค่ามากน้อยก็อยู่ที่สรรพคุณ ประสิทธิภาพและความปลอดภัย โรคภัยไข้เจ็บที่เป็นมีประสิทธิภาพรักษาโรคให้หายได้เร็ว มีความปลอดภัยในการใช้ ในการวิเคราะห์ด้านคุณค่าในเรื่องพืชธรรมชาติในเภสัชชันณะ ผู้ที่ได้คุณค่าโดยตรงได้แก่พระภิกษุ เพราะเป็นผู้ที่จะต้องรู้ในวินัยและปฏิบัติตามพุทธานุญาตและข้อห้าม ส่วนคุณค่าโดยอ้อมจะเป็นความรู้จากสรรพคุณของพืชบางชนิดแล้วสามารถนำคุณค่าที่รู้นี้มาคิดแปลง เพื่อรักษาโรคภัย ในร่างกายของตนเอง จากพืชที่เป็นยาที่ได้ศึกษานี้

เภสัชชันณะเป็นเรื่องราวของโรคภัยไข้เจ็บของพระภิกษุ เรียกว่า คิลานะ เมื่อเกิดความเจ็บไข้ คนไข้ต้องการยา ยาเป็นปัจจัยในการแก้ไขอาการป่วยไข้ ก็เรียกกันว่า คิลานะ ปัจจัย คือ ปัจจัยสำหรับคนไข้ ขารักษาโรค นอกจากเรื่องของยาที่มีความสำคัญในการแก้ไขอาการของไข้แล้ว อาหารก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่จะทำให้คนไข้แข็งแรง สามารถต่อสู้กับอาการแห่งโรคภัยไข้เจ็บได้ ก็เรียกกันว่า “คิลานะปัจจัยเภสัช” ซึ่งหมายรวมถึงเรื่องของยาและอาหารอันมีผลต่อการหายป่วย ได้พบว่าหลายสิ่งหลายอย่างเป็นยาด้วย และใช้เป็นอาหาร ได้ด้วยในพระพุทธศาสนา คำนวินัยให้ความสำคัญต่อการขบเคี้ยวหรือเรียกว่าเป็นอาหารหยาบ ส่วนอาหารที่เป็นน้ำ อาหารเหลว ๆ ใช้ดื่มแก้หิวกระหายมีความละเอียดไม่ต้องเคี้ยวพร้อมกลืนได้เลย ย่อยได้ง่าย ๆ อาหารเหลว ๆ เหล่านี้จัดว่าเป็นยา หรือเภสัช เช่น น้ำที่คั้นจากพืช เรียกว่า น้ำปานะ น้ำผลไม้ต่าง ๆ ถ้าพิจารณาให้คิน้ำปานะ ก็คือยา เหตุเพราะช่วยให้ร่างกายแข็งแรงมีแร่ธาตุ วิตามินและสารบางอย่างที่ใช้แก้ไขโรคบางชนิดได้ดี ตัวอย่างที่พบเห็น เช่น เรื่องที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตน้ำอัฐฐบาน จนเป็นธรรมเนียมและแบบฉบับการปฏิบัติของพระสงฆ์ “น้ำอัฐฐบาน เป็นน้ำผลไม้ทุกชนิด ยกเว้นน้ำคั้นเมล็ดข้าวเปลือก อีกทั้งยังได้อนุญาตน้ำใบไม้ทุกชนิด เว้นน้ำคั้นคอก อนุญาตน้ำดอกไม้อายุทุกชนิด เว้นน้ำดอกมะขางและอนุญาตน้ำอ้อยสด” สิ่งเหล่านี้อนุญาตให้รับประเคนและจันได้ แม้ห้ามกัดคาอาหารแล้วหรือในเวลาวิกาล^๔ สิ่งที่ทรงอนุญาตเหล่านี้จัดได้ว่าเป็น โภชนะบำบัดในยุคปัจจุบัน เพราะน้ำปานะเหล่านี้ช่วยแก้อาการของโรคบางอย่างได้ อย่างเช่น

^๔วิ.ม. ๕/๓๐๐/๑๓๑-๑๓๒.

น้ำก่ด้วยไขมีเมล็ดและไม่มีเมล็ด ผลที่รสหวานเมื่อสุก มีคุณค่าคือระบาย
อุจจาระ บำรุงกำลัง บำรุงร่างกาย รักษาแผลในกระเพาะอาหาร^๔

สรุปได้ว่า ยาที่ได้จากพืชในข้อนี้ มีคุณค่าโดยตรงต่อภิกษุ มีคุณค่าต่อความรู้
คือรู้จักใช้พืชที่นำมาทำยาและบำรุงสุขภาพร่างกายให้เป็นปกติสุขในปัจจุบัน น้ำปानะหลายชนิด
ถูกนำมาประกอบเป็นธุรกิจจนเจ้าของร่ำรวยมากมาย เช่น น้ำชาขาว น้ำชาเขียว โดยสิ่งเหล่านี้ จัดว่า
เป็นคุณค่าทางอ้อมจาก เกษตรชนชั้นรณะ หมวคพืชในด้านองค์ประกอบอันเกิดจากพืช นำมาเป็น
ส่วนผสมในการใช้แก้ไขปัญหสุขภาพ มีคุณค่าทางด้านการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ

ข) คุณค่าของยาในเภสัชชนชั้นรณะที่ได้จากสัตว์

สัตว์หลายชนิดมีสรรพคุณทางยาไม่ว่าจะเป็นส่วนประกอบของร่างกายสัตว์
สิ่งขับถ่ายที่ขับออกจากร่างกายสัตว์ แล้วมนุษย์เองก็รู้จักคุณค่าของสัตว์ที่เป็นขานี้มานานแล้ว ซึ่งมี
ข้อมูลที่สนับสนุนอยู่ในตำราเภสัชกรรมแผนโบราณมากมาย

ในเภสัชชนชั้นรณะมีข้อมูลที่กล่าวด้วยการใช้สัตว์วัตถุนำมาทำเป็นยาหลายชนิด
และมีพุทธานุญาตเอาไว้ ตัวอย่างเช่น น้ำมันเปลว น้ำมันตรีโค น้ำเจือคุณ น้ำคัมเนื้อ ซึ่งหากภิกษุ
เจ็บป่วยด้วยโรคบางชนิดที่ต้องจำเป็นจะใช้สัตว์วัตถุเหล่านี้ทำยาก็คต้องพิจารณาพุทธานุญาต และ
ข้อห้ามให้ดี เพราะการจะนำสัตว์มาทำยาได้นั้น สัตว์จะต้องตายเสียเป็นจำนวนมาก เว้นแต่ใช้สิ่ง
ขับถ่าย เช่น มูตรกูด ขน ในพระพุทธศาสนาไม่สนับสนุนให้ทำลายชีวิตสัตว์ เป็นข้อห้ามที่มีอยู่แล้ว
ในปาณาติปาต ไม่สนับสนุนให้ทำร้ายหรือเบียดเบียนแต่ส่งเสริมให้มีเมตตา กรุณา เพราะชีวิตใคร
ใครก็รัก ทุกชีวิตกลัวภัย กลัวเจ็บ กลัวตายด้วยกันทั้งสิ้น แต่หากว่ามีความจำเป็น พระพุทธองค์ก็
ทรงผ่อนผันอนุญาตในบางสิ่งบางอย่างที่ได้มาจากสัตว์ เช่น น้ำมันเปลว ซึ่งก็มีกำหนดระยะเวลา
การรับประทาน เจียว กรอง คงต้องการให้ทำทุกกระบวนการให้จบสิ้นในระยะเวลาในกาลเท่านั้น
ห้ามการรับประทานเจียวกรองในยามวิกาล สิ่งทีกล่าวมาเหล่านี้แสดงให้เห็นได้ว่าพระพุทธองค์ทรง
เห็นคุณค่าในการแก้ไขอาการอาหารของภิกษุแสดงให้เห็นถึงความเป็กลางภายในแนวความคิดที่
พระองค์ทรงมีอยู่ จึงไม่สร้างกฎเกณฑ์อะไรที่เข้มงวดจนเกิดความขุ่นขากลำบากและไม่ย่อหย่อน
จนเกินไป

ในส่วนของเภสัชกรรมไทยแผนโบราณ มีการนำสัตว์มาทำยาหลายชนิดทั้ง
สัตว์บก สัตว์น้ำ และสัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำ โดยนำเอาร่างกายหรืออวัยวะต่าง ๆ มาใช้ทำยารักษาโรค
เช่น ตัว ขน หนัง เขา นอ งา เล็บ กลีบ กระดูก ฟัน กราม ตี หัว หาง เนื้อ น้ำมัน เลือด มูล ปัสสาวะ

^๔ วุฒิ วุฒิธรรมเวช, คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์, อ่างแล้ว, หน้า ๔๖๕.

ซึ่งมีความแตกต่างบ้าง เหมือนกันบ้างกับเรื่องของยาในเภสัชชันระกะที่ได้จากสัตว์ซึ่งอวัยวะสัตว์เหล่านี้มีคุณค่าและสรรพคุณในการรักษาโรคที่ถือได้ว่าดี มีประสิทธิภาพสูง แต่หากเป็นการปรุงยาเพื่อถวายพระสงฆ์ก็ต้องพิจารณาถึงพุทธบัญญัติและข้อห้ามด้วยเช่นกัน การปรุงยาจึงจะได้รับคุณค่าทางบุญกุศลและถูกต้องตามพระวินัยอันเป็นการสงเคราะห์การปฏิบัติตามวินัยของพระสงฆ์ด้วย

ในทัศนะดังกล่าวข้างต้น ก็เห็นว่า หากหมอขาดหลักเลียงได้ก็ควรหลีกเลี่ยง แต่หากจำเป็นจริง ๆ ก็ซื้อเอาตามร้านขายยาไม่ต้องไปทำลายชีวิตสัตว์อื่น ด้วยตนเองเพียงเพื่อชีวิตของใครบางคน ซึ่งไม่ยุติธรรมและอาจเป็นบาปกรรมได้ โดยเฉพาะเนื้อ ๑๐ อย่าง ห้ามเด็ดขาด คือ เนื้อมนุษย์ ช้าง ม้า สุนัข งู ราชสีห์ หมี เสือโคร่ง เสือควาย เสือเหลือง เพราะภิกษุห้ามฉันอยู่แล้วเมื่ออวัยวะอื่นของสัตว์เหล่านี้ก็ควรหลีกเลี่ยง

สรุปว่า สัตว์วัตถุมีคุณค่าทางยา แต่การใช้ต้องพิจารณาพุทธบัญญัติ และข้อห้ามอย่างระมัดระวัง คัดเลือกให้เหมาะสมจริง ๆ จึงควรในด้านความหมาย สัตว์หลายชนิดมีอวัยวะในร่างกายใช้ทำยาได้ จัดได้ว่ามีความสำคัญทางการทำยา เช่น คีหิมี เลือดแรด อวัยวะของสัตว์วัตถุบางชนิดใช้เป็นส่วนประกอบของยา ทำได้หลายชนิดหลายรูปแบบ อาจจะเป็นไปได้ทั้งยาแผนปัจจุบันและยาแผนโบราณ

ค) คุณค่ายาในเภสัชชันระกะที่ได้จากธาตุวัตถุ

แร่ธาตุที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือบางชนิดเกิดขึ้นจากการสังเคราะห์ขึ้นทั้งที่เป็นจำพวก สลายตัวง่าย เช่น เกลือต่าง ๆ ดินปลวก ดินฝานไถ หรศานกลีบทอง สารส้ม ฯลฯ หรือจำพวก สลายตัวยาก นมผา สิวาซอน ฯลฯ ธาตุวัตถุเหล่านี้ พบว่า มีสรรพคุณทางยา โดยเฉพาะในการทำยาแผนโบราณ นิยมใช้แร่ธาตุวัตถุเหล่านี้เป็นส่วนประกอบยาในตำรับจึงจะได้ยอกตัวอย่าง สรรพคุณของธาตุวัตถุเหล่านี้ เพื่อให้มองเห็นคุณค่า อันเป็นสิ่งที่มีความต้องการนำมาแก้ไขอาการป่วยไข้ได้คือดังต่อไปนี้

เกลือสมุทร รสเค็ม บำรุงธาตุทั้ง ๔ แก้กิพิการ แก้โรคท้องมาน

เกลือสินเธาว์ รสเค็มมัน แก้กพรคึก แก้กระส่ำระสายแก้ไข้ตรีโทษ แก้กนี้ว

เกลือคำ เกลือดินโป่ง เกลือหุง ค้นไม่พบสรรพคุณชัดเจน แต่เข้าใจว่า จะมีสรรพคุณชำระล้างลำไส้ ช่วยย่อยอาหาร ขับเสมหะ ปัสสาวะ กัดเมือกมันในลำไส้ แก่น้ำเหลืองเสีย ท้องมาน และบำรุงธาตุ

ดินติดผานไถ สรรพคุณแก้เสียสติจากการโดนยาแฝดที่เกิดขึ้นเพราะน้ำหรือยาที่หญิงแม่เรือนให้ ซึ่งคิมกินเข้าไปแล้วจะตกอยู่ในอำนาจของหญิงนั้น^๕ ภิกษุหรือแม้แต่ญาติโยม หากโดนการกระทำเช่นนี้ ก็ควรนำดินผานไถ มาแก้ไข เพราะเรามีศรัทธาเชื่อถือข้อมูลในพระไตรปิฎก

ในเภสัชขันธ์กะมิกะมีการกล่าวถึง ทรคานกลีบทอง กล่าวว่าเป็นยารักษาตาแก้ อาหารเป็นโรคนัยน์ตาของภิกษุ ในคำราเภสัช บอกว่า “ทรคานกลีบทอง เป็นธาตุวัตถุที่ละลายตัวได้ง่าย มาจากประเทศจีน รสขมปร่า ปรงขากวาดปากกัดเมล็ดขอดในปากคอ ผสมปูนทาทำให้ขม ร่วง”^๖ และกล่าวถึงเขม่าไฟ ซึ่งน่าจะเป็นหยักใช้ไฟ หมายถึง กว้นไฟในครัว ที่ติดอยู่ตามหยักใช้แมลงมุม จัดเป็นธาตุวัตถุรสเค็มฝื่อนปร่า ฟอกโลหิต บำรุงโลหิต ห้ามเลือดบาดแผล^๗ ซึ่งนำมาผสมรวมกับพืชวัตถุอีกหลายชนิด ใช้หยอดตา ผู้ศึกษาคิดว่า ภิกษุที่ป่วย คงป่วยด้วยโรคคือในตา คือ มีเนื้อเยื่อมาปิดตาคำแล้วมองไม่เห็น จำเป็นต้องใช้ยากัดเนื้อคือในตาให้หลุดล่อนออก โรคตาก็จะหาย ยุคปัจจุบันจะใช้วิธีการผ่าตัดออก ซึ่งยาดังกล่าวมานี้ น่าจะใช้ทรคานกลีบทอง กัดเยื่อในตาให้ลอกออก สิ่งนี้เป็นการคาดการณ์จากข้อมูลแวดล้อมเท่านั้น จึงมิได้ยืนยันว่าจะเป็นเช่นนี้จริง เพียงแต่นำเสนอเพื่อให้มองเห็นคุณค่าของแร่วัตถุ ซึ่งภิกษุที่ป่วยแล้วมีความต้องการใช้แร่วัตถุมาผสมทำยาหยอดตาเพื่อให้หายอาการของโรคตาที่ทุกข์ทรมานนั้นจากพระไตรปิฎก

ที่กล่าวมาจึงประมวลได้ว่า แร่วัตถุมีคุณค่าทางยาในด้านความหมายตามแต่สรรพคุณของแต่ละอย่าง ซึ่งมีความสำคัญในการรักษาโรค แร่เป็นองค์ประกอบของยาในตำรับยาบางตำรับใช้ปรงขากวาดปากกัดเมล็ดขอดในปากคอ ผสมปูนทาให้ขม ร่วง ๒ ชนิด คือ ชนิดสลายตัวง่ายและชนิดสลายตัวยาก ในยุคปัจจุบันการปรงขากวาดปากคอหรือผสมปูนทาให้ขม ร่วงใช้เป็นองค์ประกอบ หรือวัตถุคิบบในการทำยาอยู่ จึงมีคุณค่าและมีความต้องการใช้แร่วัตถุสูง

เมื่อได้ประมวลภาพรวมที่ได้ศึกษาด้านคุณค่าของเภสัชขันธ์กะแล้ว พบปรากฏการณ์ว่า ยาในความหมายของเภสัชขันธ์กะ คือ วัตถุคิบบทางธรรมชาติอันได้มาจากพืชชนิด

^๕ วิ.ม. ๕/๒๖๕/๖๑.

^๖ วุฒ วุฒิธรรมเวช, เภสัชกรรมไทยรวมสมุนไพรร, อ่างแก้ว, หน้า ๓๕๓.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๓.

ต่าง ๆ หรือสัตว์และส่วนย่อย ๆ ที่ได้มาจากสัตว์หรือแร่ธาตุของธรรมชาติ วัตถุเกสซ์ทั้งหมดเป็นของธรรมชาติมิได้ทำให้เปลี่ยนแปลงอะไรด้วย กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เพียงแต่อาจย่อยเป็นชิ้นเล็ก ๆ ให้เหมาะสมแก่การทำยา แล้วอาจนำมาใช้เดี่ยว ๆ หรืออาจจะมีการนำมาผสมกันก็ได้ ซึ่งในพระไตรปิฎกมิได้มีข้อมูลยืนยันในการปรุงยา การใช้ยาอย่างไร บอกเพียงว่าภิกษุมิมีความต้องการใช้ แล้วขออนุญาตจากพระพุทธองค์ เมื่อได้รับการอนุญาตหรือห้าม หรือมีข้อแม้อื่น ๆ ก็จะมีปฏิบัติ

๔.๑.๒ การวิเคราะห์คุณค่าของเภสัชกรรมในการรักษาโรคของหมอชีวกโกมารภัจจ์

หากพิจารณาการใช้ยาเพื่อการรักษาโรคของหมอชีวกโกมารภัจจ์ พบว่าวิธีใช้ยาสำหรับรักษาโรคของหมอชีวกอยู่ ๒ ประเภท ที่ทางการแพทย์เรียกว่า

๑) การให้ยารักษาโรคทั่วไป

ยาที่เกิดจากหมอชีวกเป็นผู้ปรุงมีประสิทธิภาพสูง โรคที่หมอชีวกโกมารภัจจ์ได้ใช้ยารักษาเมื่อจับมาจัดประเภททางการใช้ยา ลักษณะประเภทอาชรรกรรมที่พบได้แก่ โรคปวดศีรษะของภรรยาเศรษฐีกรุงสาเกต เมื่อเทียบเคียงกับ โรคปัจจุบันคล้ายโรคไซนัสที่เกิดจากการเป็นหวัดเรื้อรัง ไอ เมื่อสั่งน้ำมูกออก น้ำมูกจะกระเด็นจากแรงอัดของลมทำให้น้ำมูกบางส่วนที่มีเชื้อโรคกระเด็นขึ้นไปยังโพรงกระดูกหน้าผาก และคิดเชื่อเน่าเป็นหนองที่โพรงกระดูกหน้าผากทำให้มีอาการปวดหัว เป็นไข้เรื้อรัง โรคนี้หมอชีวกใช้ยาตามตำรับผสมด้วยเนยใสเป็นน้ำกระสาย ให้น้ำคั้นเข้าทางจมูก ทำให้อาเจียนเอาหนองออกมา โรคนี้ก็หาย แสดงถึงคุณภาพของยาที่ใช้ทรงคุณค่า แต่ไม่ทราบส่วนประกอบของยาเลย รู้เพียงว่ารักษาโรคนี้หายด้วยการนำคั้นยาเพียงครั้งเดียว คุณค่าของยานี้เมื่อใครได้ฟังก็ต้องยอมรับว่าดีเยี่ยม หากภาษาแพทย์แผนโบราณอาจกล่าวได้ว่าดีค่าแสนค่าถึงทอง เพราะในพระไตรปิฎก กล่าวว่า หมอชีวกได้รับรางวัลจากการรักษาโรคนี้ถึง ๑๖,๐๐๐ กหาปณะ (๑ กหาปณะเท่ากับ ๔ บาท) พร้อมทาส ทาสีและธมมา สิ่งเหล่านี้คือคุณค่าของยาดำรับนี้ที่ใช้เพียงครั้งเดียวผู้ป่วยก็หายขาดจากโรคนี้ อันเป็นคุณค่าของเภสัชกรรมของหมอชีวก-ความหมายของคำว่า เภสัชกรรมของหมอชีวกนั้นเป็นกิจกรรมเรื่องยาที่หมอชีวกได้กระทำหรือแสดงกริยาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับยาทุกอย่างเพื่อรักษาโรคของคนไข้ที่หมอชีวกได้รับรักษา มุ่งให้หายโรค มีชีวิตเป็นปกติสุข จัดเป็นยาที่มีประสิทธิภาพสูงมาก เรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องราวของพุทธ-ศาสนาใน พระไตรปิฎก

ยาจากหมอชีวกเหล่านี้ เมื่อประมวลแล้ว พบว่าเป็นยาจากธรรมชาติป่าเขา มีลักษณะคล้ายยาแผนโบราณไทย ส่วนกระสายยาที่ใช้ผสมปรุงยา ท่านใช้เนยใส ที่ขูดจากคนไข่เพื่อปรุงยา ส่วนตัวตำรับยา มิได้มีรายละเอียดไว้ เช่น การถวายพระโอสถถ่ายแค่พระผู้มีพระภาค จนถ่ายครบ ๓๐ ครั้งด้วยการนำดอกบัวมาอบกับยาเป็นเทคนิคการให้ยา การปรุงยา แต่มิได้บอกว่าจะใช้อะไรอบและอบอย่างไร สิ่งเหล่านี้ มีคุณค่าด้านค้นแบบ ของแนวคิดในการที่จะพัฒนา รูปแบบของยา โดยใช้การสุกคุดก้านดอกบัว คม ๑ ก้าน จะถ่าย ๑๐ ครั้ง ครบ ๓ ก้านจะถ่าย ๓๐ ครั้ง แต่เมื่อถ่าย ๒๕ ครั้งแล้ว ครั้งสุดท้ายจะต้องทรงสรงน้ำอุ่นก่อนจึงจะถ่าย จะเห็นได้ว่าเป็นเทคนิคการวางยา การวางแผนในการจัดการยา วางแผนการใช้ยาที่เป็นระบบ ซึ่งต้องอาศัยความเฉลียวฉลาด เชี่ยวชาญ ชำนาญ แม่นยำ ช้าของจริง ๆ จึงทำได้ หมอชีวกเก่งมีความสามารถสูง คุณค่าของยาที่ท่าน จัดให้แก่คนไข้จึงมีประสิทธิภาพ มีความปลอดภัยและเป็นสิ่งสวยงามในการบริหารจัดการกิจกรรมเกี่ยวกับการเภสัชกรรม ความรู้อันทรงคุณค่าเหล่านี้จะค้นหา พบความจริงได้จากที่ไหน เพราะความรู้เหล่านี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างถูกต้อง จะเกิดประโยชน์มีมูลค่าและคุณค่าสูงมาก

พบว่าคุณค่าของ ความหมาย ของเภสัชกรรม จากหมอชีวก คือ ยาที่มีประสิทธิภาพสูง ปลอดภัย ทำให้หายโรค โดยใช้ยาเพียงครั้งเดียว ยาที่หมอชีวก โภการภักซ์ทำขึ้น ในความรู้จากพระไตรปิฎก ทำให้รู้สึคว่ามีคุณค่าล้ำค่า หัศจรรย์ใจ ในความรู้ ความสามารถของหมอชีวก หากศึกษาได้ชัดเจนรู้ในตำรับยาจริงจะมีคุณค่ามหาศาลต่อชาวโลก เพราะรักษาความเจ็บป่วยได้และทำให้ชีวิตอยู่ได้ยาวนานตามสมควรแก่อายุ ทำหน้าที่ของแต่ละคนได้อย่างปกติสุข ลดปัญหาด้านสุขภาพ เพราะปัจจุบัน คนป่วยเข้าถึงยาดี ๆ ได้ยากมาก ยาดีจะมีราคาแพง อีกทั้งหมอดี ยาดีใคร ๆ ก็อยากได้สิ่งเหล่านี้เป็นคุณค่า ที่ได้รับจากการศึกษานี้

ความสำคัญของยามีผลต่อชีวิต หากขาดยาดี ขาดหมอดีที่มีประสิทธิภาพที่สามารถเอาชนะ โรคภัยไข้เจ็บได้ โรคร้ายแรง โรคระบาด โรคภัยไข้เจ็บจะมีมากขึ้น ยาดีเป็นอาวุธของหมอ ที่จะนำมาต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ หมอขาดยากก็เหมือนทหารที่ไม่มีอาวุธ ย่อมมีแต่ความพ่ายแพ้ เช่น กรณี พระเจ้าพิมพิสารที่ป่วยเป็นโรคสีดวงทวาร ไม่สามารถจะหาหมอใดมารักษาได้ จนกระทั่งได้หมอชีวกมารักษาให้ ด้วยทายาที่ริดสีดวงเพียงครั้งเดียวก็หาย แม้ว่าจะไม่สามารถจะรู้ตำรับยาได้ แต่ก็ให้เห็นคุณค่า ความดีของยาตำรับนี้ ว่าน่าศึกษาต่อไป แม้จะรู้และมียาดีแต่ขาดหมอเก่ง ก็ขาดประสิทธิภาพในการให้ยา หมอที่ใช้ยาจึงต้องพัฒนาความรู้อยู่เสมอ เหมือนกองทัพมีอาวุธแต่ทหารรบไม่เป็น จะสามารถต่อสู้กับข้าศึกให้ชนะได้อย่างไร

ยาดี คือมีอาวุธอันทรงคุณภาพ หากเมื่อ ไหว่ที่ต้องต่อสู้กับ โรคภัยไข้เจ็บ หมอชีวกก็จะได้รับชัยชนะ จากที่ได้ศึกษามา เมื่อใดที่ท่านไปรักษาคนไข้ ไม่ว่าจะ เป็นโรคร้ายแรงปานใดท่านก็สามารถรักษาได้ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้เพราะท่านมียาดี ท่านจึงสามารถใช้ศักยภาพที่มีอยู่

ได้อย่างสมบูรณ์ การวิเคราะห์นี้จะวิเคราะห์ไปในด้านคุณค่าแห่งความสำคัญ โดยเฉพาะความสำคัญด้านการพัฒนาชาอันเป็นความต้องการของมนุษย์โลกเป็นความหวังใหม่ในอนาคตที่หากทำได้จริงก็จะเกิดคุณค่ามหาศาล หมอชีวภักดิ์ หมอชีวภักดิ์เหมือนทหารเก่ง เช่น ในการรักษาพระเจ้าจันทรพิชิตด้วยตำรับยารสฝาดที่ผสมเนยใส มีประสิทธิภาพแก้โรคผอมเหลือง โรคนี้หากเทียบเคียงกับโรคแผนปัจจุบันอาจเป็นโรคตับอักเสบติดเชื้อหรืออาจเป็นโรคคีซ่าน ผู้ศึกษาไม่แน่ใจ แต่หมอชีวภักดิ์รักษาหายได้ ใ้รับรางวัลมากมายจัดเป็นการรักษาโรคทางอายุรกรรมที่มีประสิทธิภาพและทรงคุณค่ามหาศาลแต่น่าเสียดายที่ไม่สามารถรู้ตำรับยาอันทรงคุณค่านี้ได้เลย

แนวความคิดที่ว่า “ยาดี หมอเก่ง หมอมีคุณธรรม” ทั้ง ๓ คำที่กล่าวมานี้มีความสัมพันธ์ต่อกัน และมีคุณค่า เป็นที่ต้องการของคนป่วยทุกคน และเป็นที่ต้องการของสังคม

ยาดี หมายถึง ยาที่มีประสิทธิภาพ กู้มค่า คือสามารถแก้ไขโรคร้ายต่าง ๆ ให้หายเป็นปกติ ราคาควรไม่แพงเกินไป ยาแก้ไขความทุกข์คือ ทำให้สุขภาพทางกายและใจให้เป็นปกติได้ ทำให้คนป่วยเปลี่ยนสถานะจากคนป่วยมาเป็นคนปกติได้ ทำหน้าที่การงานของแต่ละคนได้ปกติ

หมอเก่ง หมายถึง หมอมีความรู้ความสามารถเชี่ยวชาญ ชำนาญ แม่นยำ ในการตรวจวินิจฉัยโรค และสามารถรักษาโรคให้หายได้อย่างรวดเร็ว การพัฒนาตัวหมอให้เก่ง ซึ่งมีคุณค่าต่อคนไข้ที่ทุกข์ทรมานจะได้หายจากโรคร้าย มีความอ่อนใจ สบายกายในการรับบริการ เพราะมีความปลอดภัยต่อชีวิต ทรัพย์สิน และจิตใจ

หมอที่ประกอบไปด้วยคุณธรรมของแพทย์เป็นหมอดี หากหมอขาดก็ต้องรักษาในจรรยาเภสัช ๕ ข้อ ในส่วนของแพทย์ เรียกว่าจรรยาวิชาชีพ คือ มีเมตตาต่อคนไข้ ไม่โลภ ไม่โอ้อวด ไม่ปิดบังความเขลาของตนเอง ไม่ปิดบังความดีของผู้อื่น ไม่หวงกันลาภ ไม่ดูอำนาจแก่อดิ ทั้ง ๕ ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม มีหิริ โอตตปละ ไม่เกียจคร้านและมั่งง่าย มีโยนิโสมนสิการไม่เป็นคนมีต้นคานมัวเมา สิ่งทีกล่าวมาเป็นคุณค่าของหมอ คุณค่านี้เป็นสิ่งที่คนในสังคมต้องการ พบว่าท่านหมอชีวภักดิ์ จักว่าเป็นหมอยาที่ดีเก่งมีคุณค่าควรเป็นแบบอย่าง

ประมวลความได้ว่าคุณค่าความสำคัญของเภสัชกรรมจากหมอชีวภักดิ์ จักให้เห็นแนวทางด้านการพัฒนาชาติให้มีประสิทธิภาพ มีรูปแบบที่ดี ยาที่ดีจะต้องมีองค์ประกอบที่ดี การจะปรุงยาให้ดีได้ อาศัยความรู้ ความเข้าใจที่แจ่มแจ้งของหมอยาที่ปรุงยานั้น ๆ หมอชีวภักดิ์ ท่านจักว่ามีความเชี่ยวชาญ ด้านสรรพคุณยาต่าง ๆ เพราะมีหลักฐานรับรอง จากการศึกษาของหมอชีวภักดิ์ ดังมีคำกล่าวรับรองใน พระไตรปิฎกจาก อาจารย์ทิศาปาโมกข์ว่า “พ่อชีวภักดิ์ เช่นนั้นเธอจงถือเสียมแล้วเที่ยวไปรอบ ๆ กรุงตักกสิลาในระยะ ๑ โยชน์ พบสิ่งที่ไม่ใช่ตัวยา ก็ขนานมาด้วย” หมอชีวภักดิ์ได้กระทำตามคำสั่งของอาจารย์ ก็ไม่พบเห็นสิ่งใดที่ไม่เป็นตัวยาสักอย่างเดียว

จึงเดินทางกลับมาตัวเปล่า และหมอชีวภได้กล่าวกับอาจารย์ทิศาปาโมกข์ว่า “ไม่พบเห็นสิ่งใด ที่ไม่เป็นยาสักอย่างเลย ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่เป็นยาทั้งนั้น”^{๑๑}

คำกล่าวนี้เอง เป็นการรับรองความชำนาญด้านยาของหมอชีวภ ได้ว่ารอบรู้วิชาการด้านยาพอและสามารถใช้ความรู้ที่นั่นเอาตัวรอดได้แน่

จากผลงานการรักษาโรคของหมอชีวภ นับว่าท่านประสบความสำเร็จอย่างดีเยี่ยม สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้ ก็เพราะอาศัยความรู้ที่ท่านใช้ในการประกอบยา ยาที่ท่านใช้นั้นเป็นยาจากธรรมชาติ คือ ต้นไม้ ใบหญ้า สัตว์บางชนิดและแร่ธาตุต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก ที่กล่าวเช่นนี้ก็เพราะคำกล่าวข้างต้นที่ว่า “ไม่พบสิ่งใดไม่เป็นยา” องค์ประกอบเช่นนี้ของยา มีลักษณะเหมือนองค์ประกอบยาแผนโบราณของไทย อีกทั้งหมอยาแผนโบราณของไทยยังยกย่องท่านเป็นบรมครูของหมอแผนโบราณไทย จึงเป็นเหตุผลให้คาดคะเนว่าองค์ประกอบของเภสัชกรรมจากหมอชีวภ มีคุณค่าเป็นต้นแบบยาแผนโบราณไทย คุณค่าวัตถุเภสัชที่เรียกว่า สมุนไพร และสมุนไพรก็คือ พืช สัตว์ และธาตุ นำมาปรุงเป็นยาตามตำรับยาต่าง ๆ ใช้รักษาโรคภัยไข้เจ็บเป็นมรดกที่ตกทอดมาทางความรู้ที่ปู่ย่า ตายายคิดค้นสืบทอดแก่ลูกหลาน ที่ต้องอนุรักษ์ คือรักษามรดกแต่ปู่ย่า ตายาย ที่เป็นองค์ประกอบของยาหรือตำรับยาอีกทั้งวัตถุดิบ ดังนั้น ยาแผนโบราณไทยมีคุณค่าเช่นไร ยาของหมอชีวภก็มีคุณค่าเช่นกันหรือดีกว่าเสียอีกเพราะปรากฏว่าใช้ครั้งเดียวผู้ป่วยก็หาย ซึ่งองค์ความรู้ที่เป็นมรดกทางเภสัชกรรมนี้ผู้ศึกษาคิดว่า เป็นการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยของหมอชีวภ เมื่อศาสนาเผยแผร์เข้ามาในไทย เราก็รับเอาความรู้นี้รวมทั้งองค์ประกอบของยาเข้ามาด้วย เพียงแต่ว่าในพระไตรปิฎกมิได้เขียนตำรับยาต่าง ๆ ไว้ จึงไม่ทราบชัดเจนว่าแต่ละตำรับยามีส่วนใดบ้างประกอบในพระไตรปิฎกจะบอกเพียง สิ่งที่เรียกว่า “กระสายยา” อันเป็นสิ่งประกอบให้ยาในตำรับออกฤทธิ์ได้เร็วขึ้นตรงต่อโรคมมากขึ้น ป้องกันโรคแทรกหรือโรคตามหรืออาการแทรกซ้อนต่าง ๆ นั้นเอง เช่น เนยใส ฯลฯ ในการความคิดของผู้ศึกษานั้น ยังมีความสนใจ ค้นหาเพิ่มเติมเพื่อนำมาวิจัย “ยา” ประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมตามยุคสมัยด้วย แต่ด้วยการศึกษานี้มิใช่การวิจัยแบบทดลอง เป็นเพียงการวิจัยเอกสารในการศึกษานี้ จึงคงจะทำได้ที่ดีที่สุดเพียงเท่านี้

คุณค่า ทางองค์ประกอบ ของเภสัชกรรม จากหมอชีวภ มีคุณค่าให้พบปรากฏการณ์ ว่า ยาในสมัยนั้น จัดทำขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพสูง โดยอาศัยความรู้ ความชำนาญที่แท้จริงของหมอชีวภ ซึ่งในพระไตรปิฎกมิได้บอกตำรับยาเอาไว้ว่าทำจากอะไร ทำอย่างไร แต่พอจะทราบได้คร่าว ๆ ว่า ใช้รักษาโรคปวดศีรษะ ริดสีดวง โรคผอมเหลืองและยาถ่าย บอกเรื่องการ

^{๑๑}วิ.ม. ๕/๓๒๕/๑๘๒.

ผ่าตัดสมอง และผ่าตัดลำไส้ ซึ่งขาและองค์ประกอบของขาเหล่านี้ มีประสิทธิภาพสูงมาก จึงเป็นปัญหาให้น่าขบคิดของผู้ที่ต้องการศึกษาต่อยอดขาเหล่านี้ ต่อไป

๒) การใช้ยาเพื่อประกอบการผ่าตัด

โดยปกติโรคที่ใช้การผ่าตัดรักษามักจะเป็นโรคร้ายแรงที่ไม่สามารถจะรักษาด้วยการให้ยาธรรมดาอย่างเคียวได้ เช่น โรคมะเร็ง ในพระไตรปิฎกมี กรณีตัวอย่างที่หมอชีวกรักษาด้วยการผ่าตัด ๒ เรื่อง คือ

๒.๑ การผ่าตัดเปิดกะโหลกศีรษะ ที่คนไข้เป็น เศรษฐีชาวกรุงราชคฤห์ แล้วนำสิ่งมีชีวิตออกมา ๒ ตัว เมื่อเทียบดูกับโรคในปัจจุบันก็อาจจะเป็น โรคพยาธิในสมอง ซึ่งการกระทำเช่นนี้ในยุคปัจจุบันยุ่งยากมากต้องอาศัยแพทย์เฉพาะทางหลายประเภท แต่หมอชีวกรสามารถทำได้เพียงผู้เดียว โดยจับท่านเศรษฐีมัดไว้กับเตียง การผ่าตัดเปิดกะโหลกศีรษะในยุคปัจจุบัน ก็มีการทำแต่ต้องมีการวางยาสลบ ทำให้ไม่รู้สึกรู้เจ็บปวดในขณะที่ผ่าตัด สิ่งนี้เป็นปัญหาให้คิดว่าหมอ – ชิวกรใช้ยาอะไร หรือใช้วิธีการไหน จึงจะระงับความเจ็บปวดของคนไข้ได้ ทำให้คนไข้ทนต่อความเจ็บปวดได้ เพราะถ้าทนไม่ไหวคนไข้ต้องตายแน่ แต่หมอชีวกรทำได้ ผู้ศึกษารู้สึกมหัศจรรย์ใจมาก และคิดว่าหมอชีวกรต้องมีการใช้ยาแน่ และยานี้ต้องระงับความเจ็บปวดได้ เท่ายาสลบ ทั้งมีการเย็บแผลและรักษาแผลที่ผ่าตัดให้หายได้ ใช้เวลาเพียง ๑ สัปดาห์ ค่ารักษาครั้งนี้เป็นรางวัลรวม ๒ แสนกหาปณะ(๑ กหาปณะเท่ากับ ๔ บาท)

ในกรณีนี้สรุปว่ากรรมวิธีการรักษาและยาที่ใช้ทรงคุณค่าจริง ๆ อย่างชนิดที่สุด จะบรรยายได้ทางศีลกรรมและการใช้ยา

๒.๒ กรณีการผ่าตัดลำไส้ต้น โรคเนื้องอกของบุตรเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี กรณีนี้ก็ใช้การรักษาด้วย การผ่าตัดศีลกรรม คนไข้รายนี้ก็เช่นกันเป็นเรื่องน่ามหัศจรรย์ใจและสงสัยในยาที่ใช้และกรรมวิธีการที่หมอชีวกรทำ แต่สามารถทำได้ จัดได้ว่าทรงคุณค่าจริง ๆ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถวิเคราะห์ได้ว่า คุณค่าผลงานของหมอชีวกรในการรักษาโรค ไม่ว่าจะ เป็นประเภทการรักษาโรคทั่วไปหรือการผ่าตัด มีคุณค่าจริง ในฐานะเป็นแพทย์ ที่ถือได้ว่าเป็นสุดยอดของเภสัชกรที่มีความรู้ความสามารถด้านยาเป็นอย่างดี ท่านเป็นแบบอย่าง ที่แพทย์และเภสัชกรทั้งหลาย ควรเจริญรอยตาม เพราะคุณค่าดังกล่าว ที่ได้พบจากหลักฐานในพระไตรปิฎกและหลักฐานอื่น ๆ เช่น การบอกว่าเป็นยาที่มีราคาแพงกว่าเนยใส ซึ่งในพระไตรปิฎกไม่ได้ระบุตำรับยาไว้ จึงไม่สามารถรู้ตำรับยาเหล่านี้ได้เลย

ในการรักษาภรรยาของเสวยจู๊ โดยให้นอนหงายบนเตียงแล้ว นัตถุยา ทำให้ อาเจียน มีประสิทธิภาพทำให้โรคหายเป็นปกติได้ โดยนัตถุยาเพียงครั้งเดียว พบหลักฐานเช่นนี้ แสดงให้เห็นคุณค่าของยาที่ขุดเชื่อมถือได้ว่ามีคุณค่าสูง นำมหัสจรรย์เมื่อรักษาเรียบร้อยได้รับ รางวัลถึง ๑๖,๐๐๐ กหาปณะพร้อมทาส ทาสีและรถม้าในความสามารถนี้ ส่วนเรื่องอื่น ๆ ก็เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการรักษาโรคริดสีดวงทวารของพระเจ้าพิมพิสาร โดยทายาเพียงครั้งเดียวก็หายได้เป็น สุขยอดแห่งความประหลาดที่น่าสนใจ ว่าท่านทำอะไร ใช้อะไรมาประกอบเป็นยา คำรับขานนี้ถ้ามี อยู่คาดว่า จะเกิดคุณค่าและมีประโยชน์ต่อมนุษยโลกและชาวพุทธเป็นอย่างมาก ส่วนการรักษาโรค ด้วยการผ่าตัดศมมเอง แม้ยุคปัจจุบันก็ถือได้ว่าทำได้ยาก ต้องอาศัยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญหลายสาขา ร่วมกันทำจึงจะทำได้ใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีทางการแพทย์หลายอย่าง นอกจากนี้มีความเสี่ยง สูงมากต่อการเสียชีวิตของคนไข้ และอาการแทรกซ้อนในปัจจุบัน หากต้องผ่าตัดคนไข้ คนไข้ต้อง เ็นหนังสือยินยอมเพราะไม่ทราบว่าจะเกิดอะไรขึ้นจะมีอะไรแทรกซ้อนหรือไม่ แต่หมอชีวโกโมมารักจัจเพียงผู้เดียวก็สามารถทำให้สำเร็จได้ เป็นเรื่องแปลก อัจศจรรย์จริง ๆ ต้อง ยอมรับความเก่งความกล้า ความสามารถที่มีคุณค่านี้ เรื่องราวเหล่านี้ถือว่ามีคุณค่าต่อชีวิตของคน ไข้ เพราะถ้าผิดพลาดมันหมายถึงชีวิตของคน ไข้ต้องตายจากโลกนี้ไป แต่หมอชีวโกสามารถรักษาให้ หายจากความเจ็บป่วยทุกข์ทรมานได้ เป็นเรื่องที่ท้าทายความสามารถของแพทย์เป็นอย่างมาก การ ผ่าตัดรักษาโรคมะเร็งในลำไส้ ที่ทำให้ลำไส้ของบุตรเศรษฐีชาวกรุงพาราณสี เป็นโรคมะเร็งลำไส้ นี้ ถือว่าเป็นโรคสำคัญในปัจจุบันที่ผู้คนชาวโลกเป็นกันมากแต่ละปีมีข่าวว่าโรคนี้นำชีวิตผู้คนชาวโลก ไปเป็นจำนวนมาก มะเร็งลำไส้นี้มีผลให้ลำไส้ ตีบ แดก หรือตันได้ ลำไส้ของผู้ป่วย เมื่อเป็นลำไส้ จะทำงานไม่ดี หรือทำงานไม่ได้ ดังนั้น อาหารใหม่ก็กินไม่ได้ อาหารเก่าก็ไม่ระบายออก ผู้ป่วยจะ หมดแรง เลือดอาจจะออกในลำไส้ และตายในที่สุดด้วยความทรมาน ในแพทย์แผนปัจจุบันก็ใช้ วิธีการรักษาด้วยการผ่าตัดเหมือนกับหมอชีวโกโมมารักจัจ

๔.๑.๓ การวิเคราะห์คุณค่าเภสัชกรรมที่ปรากฏในนิสสัย ๔ : กรณีน้ำมูตรนำเป็นยา

ยารักษาโรคในกรณีศึกษานี้เป็นการศึกษาน้ำมูตรนำหรือน้ำปัสสาวะเป็นยา ได้กำหนด

แนวทางการวิเคราะห์ไว้ ๔ ประเด็น คือ

- ๑) วิเคราะห์คุณค่าน้ำมูตรนำเป็นยาในประเด็นความหมาย
- ๒) วิเคราะห์คุณค่าน้ำมูตรนำเป็นยาในประเด็นความสำคัญ
- ๓) วิเคราะห์คุณค่าน้ำมูตรนำเป็นยาในประเด็นองค์ประกอบ
- ๔) วิเคราะห์คุณค่าน้ำมูตรนำเป็นยาในประเด็นประเภท

๑) วิเคราะห์คุณค่าน้ำมูตรเน่าเป็นยาในประเด็นความหมาย

เมื่อพระบวชจากพระอุปฌาย์เสร็จเรียบร้อย พระใหม่จะได้รับการสั่งสอนจากพระอุปฌาย์ในเรื่องของเครื่องอาศัยประเภทปัจจัย ๔ มีข้อหนึ่งที่กล่าวถึง ยาอายุวัฒนะของนักบวชคือ น้ำมูตรเน่า

น้ำมูตรเน่า หมายถึง น้ำปัสสาวะที่นำมาใช้เป็นยาหรือการใช้น้ำปัสสาวะมาบำบัดโรค ทำให้มีชีวิตยืนยาว มีร่างกายเป็นปกติสุข แต่หากว่าเจ็บป่วยก็จะนำน้ำปัสสาวะที่มีสรรพคุณในการรักษาโรคได้หลายชนิดเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ยาครอบจักรวาล จึงถือว่าน้ำมูตรเน่าเป็นยา

จากความหมายของน้ำมูตรเน่าเป็นยาดังที่กล่าวมานี้จึง ทำให้มองเห็นคุณค่า คือ ความมีอุปการะแก่ร่างกายด้วยการช่วยป้องกันโรค ช่วยรักษาโรคและเป็นของที่หาได้ง่าย ผลิตได้จากร่างกายของคนทุกคน การใช้ก็นิยมเพียงใช้ปัสสาวะของตนเองคั้นด้วยตนเอง หากว่าปัสสาวะออกมาใหม่ ๆ ปัสสาวะจะยังไม่มึกลื่นเหม็น ควรรีบใช้เลยไม่ควรทิ้งไว้นานเกิน ๓๐ นาที เพราะปัสสาวะจะมึกลื่นเหม็นได้

พระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ได้ ทั้งสนับสนุนให้ใช้ตลอดชีวิต เพราะหาได้ง่าย ไม่ต้องลงทุน และยังสามารถรักษาโรคที่ใช้การรักษาธรรมดาด้วยยาหรือกรรมวิธีการรักษาอื่น ๆ ได้ยาก

คนเราปกติหากว่ามีความเจ็บป่วย มักจะมีความไม่สบายใจ แต่หากว่าปรับเปลี่ยนทัศนคติการใช้น้ำมูตรเน่าเป็นยาจะไปไหนมาไหนก็คงจะรู้สึกสบายใจขึ้นแม้จะไปตัวเปล่าไม่ได้เอาขาไปด้วยเพราะตัวเปล่านั้นและที่เท่ากับมีคู่ขาไปด้วยอยู่แล้ว หากมีความคิดว่าเวลาใดที่เราเจ็บป่วย เราก็จะใช้วิธี “ใช้น้ำมูตรเน่าเป็นยา” มารักษาแก้ไขอาการนั้น

ดังนั้น ความเข้าใจในความหมายของการใช้น้ำมูตรเน่าเป็นยาก็มีคุณค่ามหาศาล เพราะเป็นความพอใจในการที่จะใช้สิ่งที่เรามีอยู่ให้มีค่า เกิดคุณ ประหยัด ความหมายนี้เองยังสามารถทำให้การสื่อสารกับคนในสังคมได้รู้เรื่องความหมายยังทำให้ความคิดความเข้าใจถูกต้อง และสามารถปรับอดคติในใจ ที่ไม่ศึค่อน้ำมูตรเน่าออกไปได้จนหมดความรังเกียจ เพราะคิดว่าเป็นสิ่งสกปรกเป็นของต่ำเป็นของไม่ดี ไม่กล้าจะใช้และความกลัวที่จะได้รับอันตรายที่อาจจะเป็นความเข้าใจผิดอยู่ในจิตใจ

๒) วิเคราะห์คุณค่าน้ำมูตรเน่าเป็นยาประเด็นความสำคัญ

นับได้ว่าพระพุทธองค์ทรงเห็นความสำคัญของน้ำมูตรเน่าเพราะจากเหตุผลที่พระพุทธองค์ทรงส่งเสริมการใช้น้ำมูตรเน่าเป็นยาในนิสสัย ๔ และได้ทรงกล่าวสนับสนุนว่า “บรรพชิตอาศัยน้ำมูตรเน่าเป็นยา เธอพึงทำอุตสาหะในสิ่งนั้นตลอดชีพ” พุทธคำรัสนี้เป็นการยืนยันได้ว่าน้ำ-

บุตรเนาต้องมีความสำคัญแน่ ผู้รู้แจ้งโลกเช่นพระพุทธองค์จะทรงดำรัสอะไร ต้องมีสติเต็มร้อยจะไม่พูดล้อเล่นเพื่อสนุกจะไม่พูดในสิ่งที่เกิดโทษแต่จะพูดเฉพาะให้ผู้รับฟังได้ประโยชน์ เท่านั้น

น้ำบุตรเนาเป็นยา แม้ไม่เป็นที่เชื่อถือของการแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ประสบการณ์จากการพระภิกษุหลายรูปและประชาชนเคยใช้ยืนยันมาแล้วว่าพบผลดีของการใช้น้ำปัสสาวะบำบัดโรค ในทางตรงกันข้าม การใช้น้ำปัสสาวะบำบัดเกิดผลเสียหรือไม่ ความเชื่อเรื่อง “น้ำปัสสาวะอุดมด้วยสารพิษกินเข้าไปอาจเป็นอันตรายได้” ส่วนมากเสนอขึ้นโดยแพทย์แผนปัจจุบัน แต่กลับเป็นความเชื่อแท้โดยทฤษฎีที่หาข้อพิสูจน์ยืนยันหรือผู้ป่วยรายใดที่ได้รับอันตรายจากการใช้น้ำบุตรเนาเป็นยาไม่ได้ อีกทั้งแพทย์ก็ไม่ได้ศึกษามาทางนี้จึงอาจไม่มีความรู้ หากต้องการรู้จริงก็ต้องมาศึกษากับพระหรือคนที่เคยใช้หรือกลุ่มแพทย์ทางเลือกอื่น ๆ อีกทั้งการประกอบวิชาชีพแพทย์เป็นเรื่องของรายได้ หากไปบอกคนไข้ใช้น้ำปัสสาวะมากินแทนยาแล้วจะมีใครที่ไหนไปหาหมอ ก็อาจเท่ากับทุบหม้อข้าวตัวเองก็ได้ น้ำบุตรเนานั้นนอกจากใช้ดื่มธรรมดาแล้ว ยังอาจนำมาใช้ด้วยวิธีอื่น ๆ อีกหลายวิธี เช่น บ้วนปากแก้พิษผุ เหงือกอักเสบ ส่วนลำไส้เอาพิษออก ล้างช่องคลอด แก้กษาว หยอดหูหยอดตา ทานวดภายนอก แช่เท้า นวดหนังศีรษะทามม ช่วยให้มีผออ่อนนุ่ม กระตุ้นให้เส้นผมงอกใหม่

จากที่กล่าวมาแล้ว จึงสรุปได้ว่าน้ำบุตรเนาเป็นยาที่มีความสำคัญทั้งต่อการรักษาโรคภัยไข้เจ็บสามารถทำให้ร่างกายสร้างภูมิคุ้มโรคได้อีกด้วย จึงทำให้เรียกว่าเป็นยาอายุวัฒนะ นอกจากนี้ยังสามารถนำมาใช้ได้หลายวิธี แล้วแต่จะเลือกใช้ให้เกิดความเหมาะสมกับแต่ละบุคคล ประหยัดสุด ๆ เพราะ ไม่ต้องซื้อหา

๓) วิเคราะห์คุณค่าน้ำบุตรเนาเป็นยาในประเด็นองค์ประกอบ

จากข้อมูลของ หลวงปู่โง่น โสรโย พระเถระรูปหนึ่ง ท่านเคยเรียน ทางด้านวิทยาศาสตร์มา ตั้งแต่สมัยก่อนบวชพระ เมื่อได้บวชเป็นพระแล้ว ท่านมีความสนใจในการปฏิบัติดูแลรักษาสุขภาพร่างกายของท่านด้วยการใช้น้ำบุตรเนา เป็นยา ท่านได้ให้เหตุผลในด้านคุณค่าขององค์ประกอบของน้ำปัสสาวะ ว่า ท่านใช้เครื่องมือตรวจสอบสารเคมีในน้ำปัสสาวะจากประเทศอเมริกา จากการทดลองของท่านแล้ว ท่านได้รับผลออกมาว่าน้ำปัสสาวะของคนเรา นอกจากมีน้ำเป็นองค์ประกอบแล้ว

“มันมีสารหลายอย่าง คือมีแคลเซียม โครเมียม ฟอสฟอรัส แมกนีเซียม ทองแดง โปแตสเซียม เหล็ก สังกะสี ไอโอดีน และสารอื่น ๆ อีกมากมาย” ที่มีคุณค่าทางยา เช่น

แคลเซียม แก้วโรคนอนไม่หลับ โรคหัวใจ กระดูกผุ ฟันผุ ปวดข้อ

แมกนีเซียม แก้โรคน้ำตาลในเลือดสูง กันโรคเบาหวานได้ดี แก้โรคโลหิตจาง แก้โรคกระสับกระส่ายสับสน ท้องเสียไตเสื่อม ไตไม่ทำงาน

ฟอสฟอรัส ช่วยให้กระดูกแข็งแรง ป้องกันโรคไขข้อ โรคอ้วน อ่อนเพลีย เบื่ออาหาร

ทองแดง แก้โรคโลหิตจาง แก้การอ่อนเพลียละเอียด

โปรแตสเซียม แก้ท้องผูก แก้สิว ช่วยให้กล้ามเนื้อแข็งแรง

เหล็ก แก้โรคโลหิตจาง แก้อาการอ่อนเพลีย แก้ท้องผูก เล็บมือเล็บเท้าเปราะ ผุและ

ถิกง่าย

ไอโอดีน แก้โรคประสาท อาการกระสับกระส่าย ผมหงอก หัวใจ ผอมหรือ

ผื่นคัน

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่า น้ำปัสสาวะมีองค์ประกอบของสารที่มีคุณค่าละลายอยู่ในน้ำปัสสาวะ ซึ่งมีคุณค่าสามารถช่วยรักษาโรคต่าง ๆ ได้ นอกจากนี้จากตัวอย่างการรักษาโรคด้วยน้ำปัสสาวะบำบัด จะพบว่าน้ำปัสสาวะนั้นช่วยรักษาโรคได้หลายชนิดมากมาย

จึงสรุปได้ว่า องค์ประกอบของน้ำปัสสาวะมีคุณค่าสูงต่อการรักษาโรค

๔) วิเคราะห์คุณค่าน้ำมูรณะที่ใช้เป็นยาจำแนกตามประเภท

น้ำมูรณะเป็นสิ่งหนึ่งที่มีผู้ทดสอบใช้เป็นยา แล้วได้สรุปว่าสามารถแก้ไข้ปัญหาของโรคบางอย่างได้ นอกจากการทดลองใช้น้ำมูรณะหรือปัสสาวะของตนเอง ยังได้ทดลองนำน้ำมูรณะของสัตว์อื่นมาร่วมทดลองด้วย ดังนั้น ในการวิเคราะห์คุณค่าน้ำมูรณะที่ใช้เป็นยา จึงได้จัดประเภทของน้ำมูรณะที่นำมาใช้เป็นยาไว้ ๒ ประเภท คือ

ก) น้ำมูรณะที่ใช้เป็นยาประเภทน้ำมูรณะของมนุษย์

ข) น้ำมูรณะที่ใช้เป็นยาประเภทน้ำมูรณะของสัตว์

ก) คุณค่าน้ำมูรณะที่ใช้เป็นยาประเภทน้ำมูรณะของมนุษย์

ปกติคนเราเมื่อมีความเจ็บปวดก็จะพยายามหาทางแก้ไข้ปัญหา ยามืออยู่ในตัวของคนทุกคนอยู่แล้ว เป็นขามีคุณภาพสูงมาก มีคุณค่ามาก เรามักจะรับรู้แต่ในสิ่งที่เข้าใจคลาดเคลื่อนว่าปกติปัสสาวะของคนหรือสัตว์มักจะเป็นของสกปรก คิดว่าอาจเป็นแหล่งเชื้อโรค

ในเกษตรกรรมไทย วุฒิ วุฒิธรรมเวช กล่าวว่า

น้ำมูรณะ คือน้ำปัสสาวะ นิยมใช้ปัสสาวะเด็กผู้ชายมาใช้เป็นกระสายยาสรรพคุณ รสเค็มร้อน คับพิษ แก้ตัวร้อน แก้ปวดร้าวระบม แก้ขำใน แก้พิษตะขาบ แมลงป่อง น้ำ

บุตรของตนเอง นำมาดองลูกสมอ ต้มแก้กระษัย ไตพิการ ปวดหลังปวดเอว เป็นยาอายุวัฒนะ สร้างภูมิคุ้มกันต้านโรคร้ายไข้เจ็บได้ดีมาก^{๑๑} น้ำมูตรเน่าของคนทุกคนที่ถ่ายออกมาใหม่จะไม่มียีสเห็ดเป็นน้ำของร่างกายออกมาจากเลือดเนื้อ อาหารและน้ำที่เรากินเข้าไป มันผ่านกระบวนการ ๒ อย่างในร่างกายแล้ว คือขบวนการสร้างและขบวนการทำลายจากนั้นขับออกมาจากร่างกาย โบราณเรียกว่า “ทำการเผาด้วยธาตุทั้ง ๔” เรียบร้อยแล้ว น้ำปัสสาวะจึงเป็นน้ำสุกที่ผ่านการย่อยสลายจากร่างกายและเหลือแล้วก็ขับออกเช่นเดียวกับการขับน้ำกะทิตอบแรก แม้ได้กะทิแล้ว เมื่อนำมาคั้นรอบสองก็ยังมีน้ำกะทิตอยุ่ น้ำมูตรเน่าจึงมีสารหลายชนิดที่ร่างกายต้องการใช้ในการรักษาโรคเจ็บป่วย หากศึกษาทดลองให้ดีจะพบคุณค่าที่น่าอัศจรรย์ใจ

สรุปได้ว่า คุณค่าของน้ำมูตรเน่าเป็นยาประเภทน้ำมูตรของมนุษย์ ถือว่ามีคุณภาพดี มีคุณค่าสูงใช้รักษาโรคหลายชนิด การใช้จะต้องกำจัดอุปาทาน ความหลงผิดออกไป จะได้สบาย ในกระบวนการรักษาโรค คุณค่าในตัวเองอย่างวัคซีนหรือนิดเซอร์ม เพื่อให้ร่างกายสร้างภูมิคุ้มโรคแล้วรักษาโรคได้หลายชนิด

ข) คุณค่าน้ำมูตรเน่าที่ใช้เป็นยาประเภทน้ำมูตรเน่าของสัตว์

สัตว์ทุกชนิดมีน้ำมูตรเน่า คือ สัตว์ทุกชนิดต้องถ่ายปัสสาวะแต่น้ำปัสสาวะของสัตว์แต่ละชนิดน่าจะมียีสประกอบแตกต่างกันซึ่งจะมีผลให้น้ำปัสสาวะของสัตว์แต่ละชนิดมีสรรพคุณทางยาแตกต่างกันไป ในปัจจุบันยังไม่มีใครที่สามารถศึกษาแล้วได้รับความรู้ในเรื่องของน้ำปัสสาวะของสัตว์ทุกชนิดในโลกได้จะมีก็แต่เพียงศึกษาเฉพาะกรณีของน้ำปัสสาวะของสัตว์บางชนิดที่นิยมนำมาทำยา เช่น น้ำมูตรโคดำ

วุฒิ วุฒิธรรมเวช กล่าวว่า

น้ำมูตรโคดำ รสเผ็ดร้อนเฝื่อนฉุน แก้ปวดร้าวระบม แก้ไข้ใน แก้ผอมเหลือง แก้หืดไอ แก้ลมและโลหิต แก้ว่าโยธาตุพิการ^{๑๒}

จากสรรพคุณของน้ำมูตรโคดำดังกล่าวจะเห็นได้ว่ามีคุณค่าทางยาหลายประการ คุณค่าเหล่านี้จะได้รับการศึกษาทดลองมาแล้วจากคนโบราณ แม้จะไม่ทราบว่าใคร แต่ก็เห็นได้ว่ามีคุณค่า ในความเป็นจริง โคนโลกนี้ก็มีหลายชนิด หลายสีหลายพันธุ์ แต่ทำไมต้องใช้โคดำด้วย นี่ก็เป็นสิ่งที่น่ารู้ คนในสมัยโบราณคงจะมีการศึกษาแล้ว อาจจะพบว่า น้ำมูตรของโคดำนี้

^{๑๑}วุฒิ วุฒิธรรมเวช, เกษัตริย์ไทย, อ้างแล้ว, หน้า ๓๑๑.

^{๑๒}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑๑.

อาจจะมีสรรพคุณทางยาที่มีคุณภาพสูงกว่า น้ำมูตร โคลีอื่น ๆ ก็อาจจะเป็นไปได้ ดังนั้น จึงทำให้เกิด การสนับสนุนให้ใช้น้ำมูตร โคลี จนเกิดเป็นความนิยมสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ น้ำมูตร โคลี ยังนิยมที่ใช้ทำกระสายยาบางชนิดเพื่อเสริมฤทธิ์ของ ยาให้มีกำลังแรงขึ้นในการต่อสู้กับโรคบางชนิด ช่วยป้องกันโรคแทรกหรือโรคตามบางอย่างอัน อาจเกิดขึ้นมาในขณะที่เจ็บป่วยได้ น้ำมูตร โคลี ยังนิยมนำมาดองกับสมอเช่นเดียวกับน้ำมูตรของ มนุษย์ด้วย

จากที่กล่าวมาจึงสรุปว่า น้ำปัสสาวะของสัตว์อื่น ๆ ก็มีสรรพคุณทางยา น้ำ ปัสสาวะสัตว์ เช่น น้ำมูตร โคลีนิยมใช้น้ำนี้ทำกระสายยา หรือทำยาดองสมอ เพื่อช่วยเสริมฤทธิ์ยา ช่วยย่อยอาหาร แก้พิษจึงถือได้ว่า มีคุณค่า นำศึกษาหาความรู้ให้เกิดความชัดเจน และนำมาใช้ให้ เกิดประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกายของมนุษย์สืบต่อไป

จึงประมวลวิเคราะห์คุณค่าเภสัชกรรมที่ปรากฏในนิสสัย ๔ : กรณีน้ำมูตรนำ เป็นยา ได้ว่าน้ำมูตรนำที่นำมาใช้เป็นยา มีคุณค่าเพราะทุกคนสร้างเองจากร่างกายของตนเอง ได้ จึง ไม่ต้องลงทุนซื้อหาเรียกว่า ถูกสุด สรรพคุณดี ทั้งพระพุทธรองค์สนับสนุน ด้วยทรงเห็น คุณค่านี้ สามารถใช้รักษาโรคได้หลายชนิด ซึ่งอาจเป็นโรคที่รักษาด้วยวิธีการอื่น ๆ ได้ยาก ทั้งนี้ เพราะน้ำ- มูตรนำ มีองค์ประกอบของสารหลายชนิด ที่มีสรรพคุณทางยา ช่วยรักษาโรค น้ำมูตรนำ หรือน้ำ ปัสสาวะที่ใช้เป็นยา มีทั้งจากมนุษย์หรือจากสัตว์ ดังนั้น น้ำมูตรนำหรือน้ำปัสสาวะจึงมีคุณค่าทาง เภสัชกรรม

๔.๑.๔ การวิเคราะห์คุณค่าเภสัชกรรมอื่นซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นกรณีตัวอย่าง

การวิเคราะห์เรื่องราวต่าง ๆ ของเภสัชกรรมกล่าวมาข้างต้นเป็นเฉพาะด้านร่างกาย ที่เจ็บป่วย และใช้ยารักษาร่างกายให้ดีขึ้น แต่ในกรณีตัวอย่างที่จะนำมาวิเคราะห์ต่อไปนี้จะ เป็นสิ่งที่ เกิดขึ้นจากความเจ็บป่วยทางจิตใจ แล้วได้รับ โอสถที่เป็นยาใจของพระพุทธรเจ้าที่มอบให้แก่ศาสนิก- ชนใช้แก้ปัญหาโรคใจ

จิตใจที่ดี ร่างกายที่แข็งแรงเป็นความต้องการของมนุษย์ที่มีคุณค่า สุขภาพจิตที่ดี ทางพระพุทธศาสนาได้แก่ “โสภณจิต” หมายถึง จิตที่ดีงาม ซึ่งมีลักษณะผ่อนคลาย สงบเรียบร้อย เขือกเย็น เบา นุ่มนวล อ่อนโยน ผ่องใส ตั้งมั่น แข็งแรง ควรแก่การทำงาน ทำงานได้คล่องแคล่ว ชือ่ตรงไม่บิดเบือน^{๑๑}

^{๑๑} อภิ.สง. ๓๔/๒๔๐-๒๕๐/๕๔-๕๕.

โรคจิต (Psychoses or psychotic disorders) หมายถึง ความแปรปรวนทางจิตใจ มีผลทำให้เกิดความผิดปกติในการคิดความเข้าใจ การตอบสนองทางอารมณ์ ความจำ การสื่อสาร การตีความหมายและพฤติกรรมจนเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตดำรงหน้าที่ให้ปกติได้ พระพุทธศาสนา ในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึง โรคทางจิตอันได้แก่ ความโศกเศร้า ความคร่ำครวญ ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจ ความประสพกับสิ่งที่ไม่ชอบใจ ความพลัดพรากจากสิ่งมีชีวิต ความไม่สมปรารถนา ซึ่งเป็นอาการแสดงออกทางจิตที่ประสพทุกข้ออย่างใดอย่างหนึ่ง^{๑๔} หากประสพมาก ๆ จนสติควบคุมไม่อยู่ ก็เกิดอาการผิดปกติในอาการที่แสดงออกทำให้ชีวิตและการดำรงหน้าที่ผิดปกติไปการรักษา ต้องอาศัย “ธรรม โอสถ” หมายถึงพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่นำความจริงเป็นไปโดยธรรม ชาติในสิ่งต่างๆที่ ต้องเป็นไปตามนั้น มีความเสมอภาคกันทุกคน ทุกสิ่ง ไม่เลือกว่าใคร สิ่งใดยอม ตกอยู่ในกฎของธรรมชาติ และวิธีการปฏิบัติตัวให้เกิดประโยชน์ไม่มีโทษ มาแก้ไขให้เกิดความเข้าใจแล้ว หายจากความผิดปกติสู่อาการปกติที่ดีคงเดิมคืนสู่หน้าที่ปกติมีชีวิตเป็นปกติสุขต่อไปได้ เรียกว่าหายป่วยทางจิต ดังเช่น ตัวอย่างที่จะได้ยกมาเป็นกรณีตัวอย่าง ดังนี้

๑) กรณีตัวอย่างใน ทลัณณกชาดก^{๑๕}

ชาดกนี้กล่าวว่า พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นอำมาตย์ของพระเจ้าพรหมทัต แห่งกรุงพาราณสี พระเจ้าพรหมทัตทรงที่เศร้าโศก ร้อนใจ เจ็บป่วยมีโลหิตไหลออกมาเพราะพยาธิ ด้วยความโศกเศร้าที่ พระอักรมเหสีหนีตามบุตรชายของปุโรหิต อันที่จริงแล้วพระเจ้าพรหมทัตได้ประทานพระอักรมเหสีนี้ให้แก่บุตรชายของปุโรหิตเอง เป็นเวลา ๗ วัน เพราะทราบข่าวว่าบุตรชายของ ปุโรหิต มีจิตปฏิพัทธ์ต่อพระอักรมเหสีของพระองค์จนต้องนอนอดอาหาร ผิดปกติ ด้วยทรงสงสารจึงประทานนางให้ แต่ก็มีข้อแม้ว่าให้เพียงแค่วัน ๗ วัน แล้วจะเอาคืน แต่ทั้งสองนั้นจิตบังเกิดความรักต่อกัน จึงตกลงหนีตามกันไปอยู่แคว้นอื่น โดยไม่สามารถจะค้นหาตัวทั้งสองคนนี้ได้พบ พระองค์โศกเศร้ามากมีอาการทางจิตผิดปกติ จนพระโพธิสัตว์ คือ เสนาบัณฑิตและราชบัณฑิตอีกสองคนต้องร่วมมือกันหาอุบายแก้ไขความ โศกด้วยการชักชวนให้ผู้ชายคนหนึ่งกำลังกลืนดาบที่คมกริบและหาอุบายพุดช้แนะให้ พระเจ้าพรหมทัตได้เห็นความจริง จนความ โศกคลายไป

โดยพระโพธิสัตว์ กล่าวแก่พระเจ้าพรหมทัต ว่า

^{๑๔}ที.ม. ๑๐/๒๕๕/๓๑๔-๓๔๒.

^{๑๕}ปุ.ชา. ๒๗/๓๕-๔๕/๒๖๑-๒๖๒.

"อนึ่ง การพูดว่าจะให้ ทำได้ยากกว่าการกินตาม เพราะเหตุว่าการพูดว่า พานหรือให้ต้องสละความโลภ ส่วนการกินตามนั้นทำไปเพราะความโลภในสินจ้างรางวัล การทำตามอำนาจกิเลสย่อมทำได้ง่ายกว่า" และคำพูดที่ว่า "คนที่ให้ทาน แล้วไม่ร้อนใจ เป็นการทำได้ยากกว่าการกินตาม การพูดว่าจะให้นั้นแยกแล้วและให้จริงเช่นพระองค์ทำ ยิ่งยากกว่าเพราะการให้สิ่งของที่รักนั้น ทำได้ยาก เหตุอย่างอื่นทั้งหมดเป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย" เพราะความที่ยึดติด จิตมีความโลภเป็นสิ่งที่ทำได้ง่าย แต่การเสียสละทำได้ยากสุด ๆ พระราชาจึงได้สติ ปรับทัศนคติความเข้าใจเกิดความภาคภูมิใจ คำริว่า "เราพูดก่อนแล้วว่า เราจะให้พระเทวีแก่บุตรบุญโรหิต แล้วก็ได้ยกพระเทวีให้ตามที่พูด เราได้ทำกรรมที่ทำได้ยากแล้วหนอ" แล้วความเศร้า โศกที่มีอยู่ก็เบาบางลงกว่าเดิม จากนั้นก็คร่ำครวญต่อไปว่า เราจะคร่ำครวญไปทำไม ตั้งแต่นี้ไป เราจะไม่เศร้า โศก จากนั้นเปลี่ยนมาบริโภคอาหาร ประกอบการงานเป็นปกติสุขด้วยความภาคภูมิใจ สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นมาได้ก็เพราะธรรมที่เป็นธรรม โอสถแห่งจิตใจ ก็ช่วยรักษาอาการที่วิปลาสทางความคิด เปลี่ยนมาเป็นปกติ

สรุปได้ว่า พระเจ้าพรหมทัต หายจากอาการ โศกเศร้า ร้อนใจ เจ็บป่วยมีโลหิตไหลออกมา เพราะพยาธิจากความโศกเศร้าเนื่องด้วย ใช้ยาถูก คือใช้ธรรมโอสถของพระพุทธเจ้าในเรื่องของบารมีแห่งการให้ทาน อานิสงฆ์ของการให้ทาน มาเป็นธรรมโอสถในการรักษาใจของพระเจ้าพรหมทัต จนเป็นปกติสุข จากภาพรวมทั้งหมดของเรื่องนับว่ามีคุณค่าต่อกระทำความเข้าใจชีวิต เข้าใจการทำสิ่งดี ๆ เป็นอุบายปรับจิตที่กำลังคิดว่าสูญเสีย มาเป็นการได้รับสิ่งที่ทำได้ยากแทน

๒) กรณีตัวอย่างในโคณเปตวัตถุ^๖

กล่าวถึง คฤหบดีคนหนึ่ง ที่พ้อตายจากไป เขาก็เศร้า โศก เสียใจจนทำการงานไม่ได้ มีแต่คร่ำครวญอยู่ บุตรชายที่ยังเด็ก ชื่อสุชาคะ เป็นเด็กที่ฉลาดเฉลียว เห็นคฤหบดีผู้พ้อต้องตกอยู่ในอาการเช่นนั้น จึงคิดหาอุบายกำจัดความเศร้า โศกของบิดา จึงนำหญ้าไปให้โคตัวหนึ่งที่ตายแล้ว แล้วก็บอกว่า จงกิน จงกิน นี่เป็นเหตุอุบายให้พ้อของเขาต้องหยุดมองและกล่าวท้วงติงขึ้นมา สุชาคะจึงมีโอกาสดำพูดเตือนสติผู้เป็นบิดา ให้ได้คิดและคลายจากความ โศกพบเห็นทางที่สว่าง และสงบจากอาการ โศกเศร้า จนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างปกติ คือ "จากนั้นคฤหบดีก็สรวน ตีระนะ บริโภคอาหาร ประกอบการงานทำกาละแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์" (โคณเปตวัตถุและอรรถกถา) นี่คือนัยใจ "ธรรมโอสถ" นี่คือนัยใจในคุณค่าของยาที่รักษาโรคจิตด้วยความจริงที่ให้เกิดปัญญาว่าธรรมลาภคนตายแล้ว จะไม่พินาศสูญได้ เพราะการคร่ำครวญอยู่หรือ โศกเศร้าอยู่ได้เลย

จึงสรุปได้ว่า คุณค่าของธรรมของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก พบว่าเป็นการแก้ไขปัญหาทางโรคจิตที่มีสาเหตุมาจากคณหา อุปาทาน คือ โภภ โทษ โมหะ สิ่งเหล่านี้เกิดจาก

^๖ขุ.เปต. ๒๖ / ๔๖-๕๓/๑๗๕-๑๗๖.

อวิชา คือความไม่รู้ไม่เข้าใจความจริงในสภาวะแห่งความจริงในโลก เมื่อไม่เข้าใจในความเป็นธรรมชาติของโลกของชีวิต ก็คือคิดผิด ที่จะแสดงผลออกมาด้วยอาการที่ผิดปกติ เรียกว่า ป่วยทางจิต ที่ต้องใช้ธรรมโอสธของพระพุทธเจ้า ที่สั่งสอนจึงนำมาเป็นยาแก้ไข เพื่อให้เกิดความเข้าใจมีปัญหา ปัญหาที่เกิดขึ้นนี้เองเป็นคุณค่าในการรักษาโรคจิตให้หายเป็นปกติ ดังที่พบได้ในกรณีตัวอย่างที่นำเสนอไว้ คุณค่าของเภสัชกรรมและเภสัชกรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ทั้งเภสัชชั้นธกะ เภสัชกรรมในการรักษาโรคของหมอชีวก-โกมารภักจ์ นิสสัย ๔ ที่ปรากฏว่าน้ำมูรเน่าเป็นยา และรวมทั้งธรรมโอสธ เป็นการกล่าวถึงเรื่องยารักษาโรคทางกายและทางใจให้หายเป็นปกติเพราะคนเรากล้ามีความปกติทั้งทางกายและใจก็สามารถดำรงชีวิตให้ตั้งงามได้ ขจัดปัญหาความผิดปกติของบุคคล สังคมมีคุณค่าทั้งทำให้เกิดความชัดเจนขึ้น ด้านความหมายในแต่ละแง่มุม มีความสำคัญต่อการตอบสนอง ความหันเหจากโรคภัยไข้เจ็บทางกายและใจ มีองค์ประกอบหลายชนิดที่แตกต่างกัน แต่มีจุดมุ่งหมายเหมือนกัน ทำให้อาจแยกแยะหลายรูปแบบหลายประเภทเพื่อการเลือกใช้ให้เหมาะสมต่อไป ในการแก้ไขปัญหาด้านความเจ็บป่วยทุกข์ทรมาน ที่เป็นเรื่องของเภสัชกรรมและเภสัชกรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สามารถนำมาพิจารณาตัดแปลงถ่ายทอดเพื่อการพัฒนาหาได้ ให้ถูก ดี มีประสิทธิภาพ ปลอดภัย ถูกต่อโรค ต่อสถานการณ์ได้

๔.๒ ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

ประโยชน์ของยาเป็นประโยชน์โดยตรงคือประโยชน์ทางการรักษาโรค ซึ่งหมายความว่า ยาทุกชนิดนั้นมีคุณค่าและมีสรรพคุณในตัวของยานั้น ๆ เป็นลักษณะของคุณพิเศษมีอยู่ในตัวคุณพิเศษเหล่านี้ เมื่อไม่มีการใช้ เช่น ขาววงเฉย ๆ ก็ยังไม่แสดงผลอะไร แต่ต่อเมื่อมีคนป่วยมีความต้องการและเห็นคุณค่าของยานั้น ได้นำยานั้น ไปใช้โดยใช้ได้ตรงต่อโรค ตรงต่ออาการ ถูกต้องตามหลักการในการใช้ยา ยาได้แสดงฤทธิ์หรือคุณที่มีอยู่ออกมาแก้ไขอาการของโรค แก้ไขความทุกข์ทรมานของผู้ป่วย กำจัดโรคร้ายให้หายไปจากร่างกาย จิตใจของผู้ป่วย ดังยาเหมือนเสือ โรคร้ายนั้นเหมือนกวาง เมื่อโคเอาเสือเข้าไปอยู่ในฝูงกวาง กวางย่อมแตกกระเจิง วิ่งหนีเพื่อเอาชีวิตตัวให้รอด กวางตัวใดที่วิ่งไม่ทันหนีไม่ได้ ก็ถูกเสือฆ่าจับกินในสถานที่นั้น กวางก็ไม่สามารถเข้ามาใกล้ หากินได้โดยสะดวก เพราะกลัวต่ออำนาจของเสือ ในร่างกายของมนุษย์ที่มีชาติควบคุมอยู่โรคร้ายก็ไม่อาจเข้าทำลายได้เช่นกัน การวิเคราะห์ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่นี้ก็เป็นเช่นเดียวกัน

การวิเคราะห์ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท จะวิเคราะห์ตามหลักของอรรถประโยชน์ซึ่งมีดังนี้

- ก. วิเคราะห์ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อตนเอง
- ข. วิเคราะห์ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อผู้อื่น
- ค. วิเคราะห์ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อทุกคน

๔.๒.๑ วิเคราะห์ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อตนเอง

คนทุกคนเกิดขึ้นมาต้องมีการเจ็บป่วย เมื่อคนป่วย ก็ต้องการยามารักษาโรค เพื่อให้หายจากทุกข์ทรมานอันเกิดจากความเจ็บป่วยนั้น

ในพระไตรปิฎกมีเรื่องราวการจับหมวดหมู่ของยาในเภสัชขันธ์กะ สำหรับผู้มีความรู้ในเภสัชขันธ์กะ กล่าวด้วยเภสัช ๕ และเภสัชทั่วไป เป็นเรื่องของยาจากธรรมชาติ คือ พืช สัตว์ ธาตุ ดังกล่าวมาในบทก่อน เมื่อใครคนเองต้องเจ็บป่วย เมื่อได้ศึกษาหาความรู้ด้านยาในเภสัชขันธ์กะมาเป็นอย่างดี หากว่าความป่วยนั้นมีอาการตรงกับเรื่องราว ที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกในเภสัชขันธ์กะก็สามารถทดลองนำยาเหล่านั้นมาใช้ให้มากินดูได้ แล้วดูผลการทดสอบ ซึ่งผู้ไข้จะรู้ด้วยตนเองว่า หลังจากการใช้ยาไปแล้ว มีผลตอบสนอง ของยา ที่ใช้เป็นอย่างไร มีผลเช่นที่พระไตรปิฎกกล่าวไว้หรือไม่ มีตำรายาอื่น ๆ ที่กล่าวในลักษณะใกล้เคียง หรือเหมือนกันหรือคล้ายกันอย่างไร ตนเองก็จะทราบผล ยิ่งได้ใช้หลายครั้งก็ยิ่งทราบผลของยานั้นมากขึ้น ชัดเจนขึ้น เรียกว่ามีความแม่นยำสูง จากผลที่ได้ทดลองใช้ หากว่ายานั้นมีผลทำให้หายจากอาการเจ็บ ไข้ ผู้ไข้ยา ก็เกิดความรู้ และจดจำไว้เพื่อนำ ไปใช้ เมื่อมีอาการเจ็บป่วยเช่นนี้อีก ทำให้สามารถรักษาตัวเองได้

หมอชิวโกมารักจันับว่าท่านได้สร้างตนเองทางด้านการแพทย์และเภสัชให้เกิดความมั่นคงทั้งฐานะการงาน และสังคม ในประวัติของท่าน ท่านสามารถสร้างตัวเองจากความเป็นแพทย์ที่ยังไม่มีใครรู้จัก จนมีชื่อเสียงเป็นที่ไว้ใจของพระเจ้าพิมพิสารและคนป่วยอื่น ๆ ตลอดจนกระทั่งถึงพระผู้มีพระภาค และพระสงฆ์ สิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นได้ มิใช่ง่าย ๆ เพราะต้องอาศัยหลักคุณธรรมหลายประการ จึงจะทำได้ จนกระทั่งต้องยอมรับท่านว่าเก่งและดี ที่ว่าหมอชิวโกท่านเป็นหมอที่เก่งและเป็นหมอที่ดี มีเมตตาสูง มีคุณธรรมในอิทธิบาท ๔ ครบถ้วน ฉลาดและมีปัญญา เป็นผู้ไม่ประมาท จึงทำให้ท่านประสบความสำเร็จ และมีชื่อเสียงจนเป็นที่ยกย่อง โดยเฉพาะกลุ่มการแพทย์แผนไทย ยกย่องท่านว่าเป็นบรมครูทางการแพทย์แผนไทย เป็นตัวอย่างและแบบอย่างที่ดี ควรเดินตามรอยแห่งพฤติกรรมของท่าน เพราะถ้าหากต้องการเป็นหมอเก่งหมอดีอย่างท่าน สิ่งเหล่านี้จำเป็นว่าเป็นประโยชน์ในคุณธรรม ประโยชน์ทางเทคนิค ประโยชน์ทางความรู้ สิ่งทีกล่าวมาทั้งหมดย่อมเกิดประโยชน์แก่ ตัวหมอเอง

ในนิสสัย ๔ : กรณีนำบุตรเน่านำมาใช้ประโยชน์เป็นยา นับว่า นำบุตรเน่านำมีประโยชน์ต่อตนเองเมื่อคนเจ็บป่วย

ตนเองในที่นี้ หมายถึง ผู้ที่ศึกษาในเรื่องน้ำมูตรนำเป็นยาแล้วก็ได้้นำความรู้ที่ตนศึกษา ไปปฏิบัติเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วย บุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ที่รู้ดี รู้จริง เพราะได้รับประสบการณ์ตรงจากตัวของเขาเอง เช่น หลวงปู่โง่น โสรโย, พระคร. สิงห์ทน นราสโก และพระอุยฎี เมธางกูโรหรือญาติโยมที่มีชื่อในตัวอย่างที่ได้กล่าวมาแล้ว พระภิกษุและบุคคลเหล่านี้ได้ผ่านการทดลองใช้น้ำมูตรนำเป็นยามาแล้วได้ทราบถึงผลของการใช้คือได้รับประโยชน์อันเป็นผลที่มุ่งหมาย และทราบว่าผลเป็นอย่างไร จากคำบอกกล่าวของคนเหล่านี้ได้ยืนยันถึงประโยชน์ที่เขาได้รับที่เป็นการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของเขาให้หายดีเป็นปกติได้ อีกทั้งมีความประหยัดที่สุด สะดวกแก่การหามาใช้มากที่สุด เพราะเป็นยาที่มีอยู่ในตัวของผู้ป่วยอยู่แล้ว ไม่ต้องเสียเวลาไปคอยหมอบที่โรงพยาบาลที่ปกติมีความแน่นอนในการให้บริการรักษาโรคแก่ผู้ป่วย ทำให้สบายใจไม่เคร่งเครียด ทำให้สบายกายเพราะหายจากโรคภัยไข้เจ็บ นอกจากนี้ หากว่าเป็นพระภิกษุจะได้รับคำยกย่องว่าเป็นผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าในขณาทากสัน โขย ในคิลานปัจฉิม หากเป็นญาติโยมก็ถือได้ว่าเป็นผู้มีความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ และใช้ชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงด้านยา นับว่าเป็นผู้ฉลาดในการรักษาสุขภาพ แม้ว่าข้อมูลเรื่องน้ำมูตรนำเป็นยาจะเป็นข้อมูลเก่า ตั้งแต่สมัยพระพุทธองค์มาแล้ว แต่เมื่อเกิดการละเลยจนอาจขาดหายไป ผู้หันมาใช้จึงถือได้ว่าเป็นผู้ที่ได้จักเกล้าของเก่าให้เกิดประโยชน์และเป็นของใหม่ในยุคปัจจุบันด้วยการเป็นทางเลือกด้านการดูแลสุขภาพอีกทางหนึ่งด้วย

ในการวิเคราะห์ประโยชน์ของเภสัชกรรมอื่นซึ่งปรากฏในพระไตรปิฎกนี้ได้นำเสนองรณีสตัวอย่าง ๒ กรณีส คือจากกรณีสในทศฉณกษาคค และกรณีสใน โคนแปตวัตตุ ซึ่งกล่าวด้วย "ยาใจ" ที่ใช้รักษาโรคทางจิต ที่เรียกว่า "ธรรมโอสถ" ทั้ง ๒ กรณีสดังกล่าวมีผลต่อตนเอง อย่างไร

๑) วิเคราะห์ทศฉณกษาคค ที่มีประโยชน์ทางยาใจต่อตนเอง

ในกรณีสนี้ พระเจ้าพรหมทัต ถือได้ว่าเป็นผู้ป่วยทางใจ ผู้ป่วยท่านนี้ ป่วยจากสาเหตุแห่งความเสียดายว่า พระอัครมเหสีหนีตามบุตรชายของปุโรหิต ทั้ง ๆ ที่ตนเองสงสารแล้ว ยกให้ถึง ๑ วัน แล้วจะเอาคืน ไม่ให้ขาด ลักษณะให้ยืมไปก่อน แต่แล้วทั้งสองก็หนีหายไปไม่สามารถเอาคืนได้ เหตุการณ์เป็นเช่นนี้ทำให้รู้สึกต่อตนเองต้องสูญเสีย เสียดาย อาการนี้เกิดเพราะยังยึดติดในความโลภ ความโกรธ ความหลง ไม่เข้าใจว่าสิ่งที่เกิดขึ้นมันบังคับไม่ได้ อีกทั้งด้วยความที่เป็นภคริษย์มีอำนาจ ก็คงรู้สึกเสียศักดิ์ศรี ทั้งอาจน้อยเนื้อต่ำใจในสิ่งที่เกิดขึ้นจนมีอาการเศร้าโศกร้อนใจเจ็บป่วย มีโลหิตไหลออกมา เพราะพยาธิแห่งความ โศกเศร้า จนกระทั่งเสนาบดีฉจิตและราชบัณฑิตอีกสองคนต้องร่วมมือกัน เป็นหมอยาใจช่วยรักษาคนป่วยคนนี้ ด้วยการใช้อุบายที่จะทำให้ผู้ป่วย พร้อมต่อการรับยาชื่อ "ธรรมโอสถ" รักษาด้วยการชวนให้ไปดูชายคนหนึ่งแสดงการกลืนคาบที่คมกริบ แล้ววางอุบายพุดชู้เฒ่า อุบายพุดชู้เฒ่านี้เอง คือ ยาใจที่ทำให้คนป่วยได้คิดและเกิด

ปัญญาอีกทั้งยังภาควิไมใจในการกระทำของคนว่าที่จริงก็กระทำไปไม่ได้ทำผิด แต่ได้กระทำในสิ่งที่ถูกต้องและทำได้ยากยิ่งกว่าการกลืนดาบที่คมกริบเสียอีก ด้วยการแนะนำในสิ่งที่กระทำไปว่าเป็นบารมีของการให้ทาน ต้องเสียดุลละความโลภ แต่การกลืนดาบนั้นทำได้ง่ายเพราะมีความโลภในสินจ้างรางวัล คือทำตามอำนาจ กิเลส ส่วนพระเจ้าพรหมทัตนั้นทำไปเพราะได้สละความโลภ หากให้อภัยเสียได้ก็สละความโกรธ ไม่ยึดติดกิเลส ความหลงออกไปเป็นสิ่งที่ทำได้ยากกว่าการกลืนดาบ อย่างเทียบกันไม่ได้ข้านี้เองเป็นธรรมโอสถ ที่ทำให้พระเจ้าพรหมทัตได้สติเกิดปัญญาแล้วหายจากอาการ โสภเสรั้า มีจิตใจเป็นปกติ กลับภาควิไมใจในการกระทำแล้วใช้ชีวิตต่อไปได้อย่างปกติสุข ซึ่งข้านี้มีประโยชน์มากต่อตัวพระเจ้าพรหมทัตเอง

ผู้ศึกษาคิดว่า เรื่องราวเหล่านี้ มีประโยชน์ ค่อดัวผู้ศึกษาเองด้วย มีประโยชน์ค่อใคร ๆ ที่ศึกษาด้วย หากนำมาเป็นแง่คิด เป็นคติสอนในเวลาที่ต้องพบกับความเสรั้า โสภจากความสูญเสีห เป็นขารักษาใจของตนเองในเวลามีอาการ โสภเสรั้าจะมีสติพิจารณาเหตุผลความเป็นจริงของโลก มีที่สนะค่อโลกจริง ๆ ด้วยการมองความจริง เป็นอุบายธรรมที่มีอุปมาดังธรรมโอสถที่มีไว้เพื่อรักษาใจในเวลาเจ็บป่วย และเป็นประโยชน์กับหมอยา ผู้แนะนำเองด้วย

๒) วิเคราะห์โคณเปตวัตถุ ที่มีประโยชน์ทางยาใจต่อตนเอง

ในเรื่องของความตายนั้น คนเราทุกคนเกิดมา ต้องตายด้วยกัน ทั้งนี้จะแตกต่างแกว่าช้าหรือ เร็วกว่ากันเท่านั้น นิดหน่อยเพราะทุกชีวิตที่เกิดมาส่วนใหญ่ ตั้งแต่เกิดก็ไม่เกินร้อยปีต้องตายจากกันเกือบทุกคน ดังนั้น ความตายจึงถือได้ว่าเป็นเรื่องปกติ แต่สำหรับคนบางคนที่ไม่เข้าใจเรื่องนี้คือพอ เมื่อมีใครอันเป็นที่รัก ต้องมาตายจากเขาก็จะเสีหใจ หากว่าเสีหใจปกติ ก็ไม่เกิดปัญหาอะไร แต่ถ้าเสีหใจแล้ว ผิดปกติเรียกว่าป่วย ดังเรื่องใน โคณเปตวัตถุ ที่ว่า

พ่อของภคหบดีคนหนึ่งตายจากภคหบดีไปเขาก็เสรั้า โสภเสีหใจ จนกระทั่งทำงานไม่ได้ มีแค่คร่ำครวญอยู่ อาการเช่นนี้ แสดงว่าเขาป่วยทางจิต เรียบร้อยแล้ว บุตรชาย ชื่อ สุชาตะเห็นพ่อเป็นเช่นนี้ ด้วยความฉลาดรู้ว่าพ่อคนป่วยแน่ จึงคิดหาหาแก้ไขความป่วยทางจิตของพ่อคน จึงหาอุบายอย่างหนึ่งที่จัดว่าเป็นยาใจอย่างดีที่จะช่วยรักษาอาการป่วยของพ่อ เขาจึงต้องเป็นหมอยาใจด้วยความจำเป็น

อุบายที่เขาคิดได้ คือการนำหญ้าไปให้ โคตัวหนึ่งที่ตายแล้วกิน โดยบอกกับโคที่ตายแล้วว่า จงกิน จงกิน ทำให้ภคหบดีผู้เป็นพ่อหยุดคร่ำครวญ หันมามองเขา แล้วกล่าวขึ้นว่า

“เจ้าเป็นบ้าไปแล้วหรือ ที่เกี่ยวหญ้าเขียวสดแล้วบังคับให้โคแก่ที่ตายแล้วว่า จงกิน จงกิน อันโคที่ตายแล้ว ย่อมไม่ลุกขึ้นมากินหญ้าและน้ำมิใช่หรือ เจ้าเป็นทั้งคนพาล ทั้งเป็นคนทรมาน ปัญญาจริง ๆ พ่อเขากล่าว

สุชาติกุมารตอบว่า โคตัวนี้ ยังมีเท้าทั้ง ๔ ข้างมีศิระষมีตัว พร้อมมีหางนัยน์ตา ข้าพเจ้าคิดว่าโคตัวนี้จะพึงลุกขึ้นมากินหญ้าสักวัน ส่วนมือ เท้า กายและศิระษของคุณปู่ไม่ปรากฏเลย แต่พ่อมาร้องให้ คร่ำครวญถึงกระดูกของคุณปู่ที่บรรจุไว้ในสถูปดิน จะไม่เป็นคน โง่ยิ่งไปกว่าตั้งร้อยพันเท่าดอกหรือ”^{๑๑} ยาใจที่หมอสุชาติกุมารวางยาให้พ่อใช้^{๑๒} ได้ผล คฤหบดีนึกคิดขึ้นในใจทันทีว่า ลูกเรารฉลาด ทำอุบายให้เกิดความเข้าใจความสว่างในปัญญาเกิดขึ้นว่า

“สัตว์ทั้งปวงมีความตายเป็นธรรมดา ผู้รู้แล้วในข้อนี้จะร้องให้ คร่ำครวญไปทำไม ต่อไปนี้เราจะไม่เสว้าโศกและดำรงหน้าที่ให้เป็นปกติ” คฤหบดีหายจากความป่วยทางจิตได้ในเวลานั้นเอง ประโยชน์ที่ได้รับมีต่อตัวของคฤหบดี มีประโยชน์ต่อบุตรและครอบครัวเพราะชีวิตของคฤหบดีกลับมาสู่สภาวะปกติ พ้นจากความเจ็บป่วยทางใจ

สรุปได้ว่า โคนแปดวัตถุ เรื่องราวนี้เป็นประโยชน์ทางยาใจ ต่อตัวของคฤหบดีเอง เป็นประโยชน์ต่อตนเองและเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่ศึกษาเพราะได้คุณค่าความรู้ในการแก้ไขโรคจิตที่เกิดจากความสูญเสียเพราะคนอื่นเป็นที่รักตายจากไปก็จะทำให้สามารถระงับจิต มิให้ถึงขั้นแสดงอาการผิดปกติด้วยการ โศกเศร้า คร่ำครวญ ร้องไห้ มีพฤติกรรมที่ผิดปกติในลักษณะเจ็บป่วยทางจิตใจได้

๔.๒.๒ วิเคราะห์ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อผู้อื่น

การประพฤติประโยชน์นับว่าเป็นบุญคือเป็นความดียิ่ง โดยเฉพาะที่คนเราเกิดความเจ็บป่วยทุกข์ทรมานช่วยเหลือตัวเองลำบากก็ยิ่งต้องการความช่วยเหลือ ไม่ว่าจะเป็นการแนะนำในการรักษาตัว การจัดยาให้

๑) เภสัชชนันธกะ หากว่าบุคคลอื่น ๆ มีอาการเจ็บป่วยที่เป็นคนที่ต้องการความช่วยเหลือ ผู้ที่ศึกษาในเภสัชชนันธกะก็สามารถให้คำแนะนำหรืออำนวยความสะดวกด้วยการจัดยาให้ โดยเฉพาะพระภิกษุ ไข้ ซึ่งมีวินัยบัญญัติให้ดูแลกัน ดังข้อสรุปจากพุทธพจน์ที่ว่า “ดูกร ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดาบิดา ใครเล่าจะพึงพยาบาลพวกเธอ ถ้าพวกเธอจักไม่พยาบาล

^{๑๑} ธรรมวาที โฉม ภิภุ, พุทธวิธีคลายโศก, (กรุงเทพมหานคร : วัดโสมนัสวิหาร, ๒๕๓๖), หน้า ๓.

กันเอง ผู้ใดฟังอุปัฏฐากเรา ผู้นั้นก็ควรพยาบาลภิกษุอาพาธด้วย เมื่อมีภิกษุอาพาธ ให้เป็นหน้าที่ของ
อุปัชฌายะ อาจารย์ ศัทธิวิหาริก อันตเวตสิก ภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์และอาจารย์ที่จะต้องพยาบาลภิกษุ
ที่ป่วย หรือจนกว่าจะหาย เมื่อไม่มีท่านเหล่านี้ ภิกษุสงฆ์ต้องพยาบาล ถ้าไม่พยาบาลคืออกุศลทุกกฏ”

จากข้อความนี้พระพุทธองค์ตรัสไว้อย่างชัดเจน เมื่อภิกษุอาพาธก็ให้ลูก
ศิษย์ทำการรักษา ถ้าไม่มีลูกศิษย์ก็ให้ผู้ที่ร่วมอุปัชฌาย์อาจารย์เดียวกันทำการรักษาและสุดท้ายให้
เป็นหน้าที่ของสงฆ์โดยส่วนรวม หากสงฆ์ไม่ทำก็ถือว่าเป็นอาบัติทุกกฏทั้งคณะ

พระสงฆ์ควรทำการรักษาให้แก่บุคคล ๔ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ สหธรรมิก ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร และสามเณรี

กลุ่มที่ ๒ มารดาบิดา คนดูแลมารดาบิดา ไวยาวัจกรของภิกษุและผู้ที

เตรียมจะบวช

กลุ่มที่ ๓ พี่ชาย น้องชาย พี่สาว น้องสาว น้า ป้า อา และลุง

กลุ่มที่ ๔ คนผู้จรรยา โจร นักรบที่แพ้ ผู้เป็นใหญ่ (อิสฺรชน) และคนที่ญาติ

พี่น้องทั้ง

ในพระพุทธศาสนา ยังมีพระภิกษุหลายรูปที่มีความรู้ความสามารถด้าน
การรักษาโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เช่น พระครูวิมลคุณากร หรือหลวงปู่ศุข ท่านได้ประดิษฐานอยู่ที่วัด-
ปากคลองมะขามเฒ่า อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี ปัจจุบันท่านได้มรณภาพแล้ว ท่านมีประวัติว่ามี
ความสามารถเก่งในการรักษาบำบัดโรคต่าง ๆ จนมีชื่อเสียงเลื่องลือ

๒) การรักษาโรคของหมอชีวกโกมารภัจจ์ที่มีประ โยชน์คือผู้อื่น

เมื่อได้ศึกษาประวัติศาสตร์ต่าง ๆ ของหมอชีวกโกมารภัจจ์ หมอคือมี
คุณภาพเป็นหมอเก่งที่ประสิทธิภาพ สิ่งดีที่แสดงออกมาด้วยความมีเมตตาที่มีต่อคนป่วย ไข้ ความ
ตั้งใจในการดูแลรักษาผู้ป่วย เพื่อมุ่งหวังให้เขาหายจากโรคภัยที่ทุกข์ทรมาน โดยมีได้เห็นแก่
ค่าตอบแทนจากคน ไข้เพียงอย่างเดียวแม้ว่าวิชาทางการแพทย์และเภสัชกรรมจะเป็นการประกอบ-
วิชาชีพ แต่ผู้ประกอบวิชาชีพนั้นจะต้องมีจรรยาวิชาชีพเป็นเครื่องประกอบแห่งความประพฤติกของผู้-
ประกอบวิชาชีพ อุปมาดังพระภิกษุที่ต้องมีศีลคอยกำกับพฤติกรรม การกระทำ ความประพฤติกต่าง
ๆ จรรยาวิชาชีพจึงมีความเกี่ยวข้องกับธรรมคำสอนของศาสนา กฎหมายทุกด้านประมวลกันเข้า
เปรียบจรรยาวิชาชีพนี้ ประคองเครื่องประดับ ของแพทย์และเภสัชกร ความเป็นหมอเก่งมี
ประสิทธิภาพเกิดขึ้นมาจากความมีสติปัญญา และคุณธรรม อีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญสำหรับหมอและคน
ทุกคนคือการบำเพ็ญประ โยชน์ หมอจะเก่ง ไม่ได้หากไม่นำวิชาความรู้ที่ตนเองมีอยู่มาใช้ให้เกิด
ประ โยชน์ให้แก่คน ไข้ของตน

หมอจึงมีหลักจรรยาเป็นเครื่องเตือนใจ อันจะนำความมีประโยชน์ยิ่งใหญ่ มาสู่คนไข้ของคน โดยเฉพาะหมอที่ต้องใกล้ชิดและเกี่ยวข้องกับเขาเสมอ ๆ ที่เรียกว่าหมอยาหรือเภสัชกรซึ่งต้องมีจรรยาเภสัชไว้ประจำใจ เมื่อนำมาพิจารณากับพฤติกรรมของหมอชื่อวกทำให้มองเห็นว่าท่านมีจรรยาเภสัชที่บริบูรณ์ความสมบูรณ์แห่งจรรยาเภสัชนี้ ทำให้เกิดประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่คนไข้ได้บริบูรณ์

๓. นำบุตรมาเป็นยาที่มีประโยชน์ต่อผู้อื่น

คำว่าผู้อื่นในการศึกษานี้ หมายถึง ผู้ที่ยังไม่เคยได้ใช้น้ำมูตรเน่าเป็นยามาเลย เมื่อได้พบกับผู้มีประสบการณ์ ถ้ามีการพูดคุยเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ด้านสุขภาพให้กันฟัง หากได้ฟังเรื่องวิธีการรักษาโรคด้วยการใช้น้ำมูตรเน่าเป็นยา อาจทำให้ถูกคิดหรือได้ปัญญาด้านการใช้น้ำมูตรเน่าที่อาจเห็นดีเห็นงามไปด้วยและมีการทดลองใช้ เมื่อเกิดความเจ็บป่วย ซึ่งจะทำให้เกิดความเชื่อและศรัทธา หากผลการใช้น้ำมูตรเน่าเป็นยานั้นสามารถรักษาโรคที่กำลังเกิดขึ้นกับเขาได้และเขาหายจากโรคร้ายนั้น หรือแม้แค่เพียงเขามีอาการดีขึ้น ก็นับว่าเกิดประโยชน์อันใหญ่หลวง

น้ำมูตรเน่าเป็นยาที่พระพุทธองค์ทรงส่งเสริมให้ภิกษุใช้เป็นปัจจัยในการรักษาโรคมานานแล้วและก็มีได้สงวนสิทธิ์ที่จะไม่ยอมให้ญาติโยมใช้ การที่นำมูตรเน่าจะเกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นได้ ผู้มีความรู้จะต้องแนะนำต่อ ๆ กัน น้ำมูตรเน่าเป็นยาจะเกิดประโยชน์ต่อใครนั้น บุคคลนั้นต้องนำแนวคิดนี้มาทำจริงเพื่อแก้ไขโรค หากเพียงได้ข้อมูลไปแต่มิได้ใช้เลย ก็ไม่สามารถจะรับประโยชน์จากแนวคิดนี้ได้และก็ทำให้ขาดความเชื่อถือ เพราะไม่รู้จักและไม่แน่ใจ ดังเลสงสัยเมื่อใดได้ใช้จริง ๆ และได้รับคำคอบว่าน้ำมูตรเน่าเป็นยาจริงนั่นคือประโยชน์สำหรับบุคคลนั้น ดังมีพระภิกษุที่เป็นตัวอย่างที่พยายามจะสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่น เช่น ตัวอย่างของพระคร. สิงห์ทมนรสาโร ที่ท่านกล่าวอ้าง “ครูบาอาจารย์ เช่น ครูบาศรีวิชัย หลวงปู่มั่น หลวงปู่ชา หลวงปู่ฝั้น ด้วยความประทับใจว่า ครูบาอาจารย์เหล่านี้ได้ปฏิบัตินิสสัย ๔ : กรณีนำมูตรเน่าเป็นยา” สำหรับตัวพระสิงห์ทมนเอง ท่านก็ป่วยเป็นมะเร็งลำไส้ และได้นำกรณีนำมูตรเน่าเป็นยามาปฏิบัติ เห็นผลได้ว่าตัวท่านหายจากมะเร็งลำไส้ ก็เกิดแรงบันดาลใจนำข้อมูลนี้ไปเทศน์ต่อให้โยมฟัง เป็นคั้น จากที่นำเสนอมาพบว่าเป็นทั้งเรื่องประโยชน์ที่มีต่อผู้อื่น ซึ่งหากว่าเขานำประโยชน์ที่ได้รับแล้ว นำไปบอกต่อแนะนำต่อผู้อื่น มีคนเชื่อถือ ปฏิบัติตามและได้รับประโยชน์ บุคคลที่ได้รับประโยชน์จากการแนะนำนั้นก็จะเป็นบุญคุณของผู้แนะนำว่า ได้มีอุปการะคุณต่อตนเองจึงทำให้ตนเองได้รับประโยชน์ความซาบซึ้งนี้จะทำให้เกิดความนับถือ ให้ความร่วมมือช่วยเหลือเมื่อมีโอกาสอันเป็นการตอบแทนบุญคุณ สิ่งเหล่านี้นับว่าอยู่ในอุปนิสัยของมนุษย์ทั่วไปอยู่แล้ว คือคนคิดปกคิติจะมีความคิดเช่นนี้ การคิดเช่นนี้จัดว่าเขาเป็นคนดี การแนะนำในเรื่องนำมูตรเน่าเป็นยาหากว่าสามารถ

ใช้ในการรักษาโรคเขาหาย โดยได้แนะนำในขณะที่เขาเจ็บป่วยเป็นโรคต้องการความช่วยเหลือ และสมมติว่าเขาใช้แล้วเขาหายป่วยจากโรคจริงๆ เขาก็จะเกิดความรู้สึกประทับใจ คนบางคน โรคบางโรค คนไข้อาจต้องกินยาตลอดชีวิต แม้ว่าโรคที่เกิดขึ้น ชาติต่าง ๆ อาจไม่สามารถแก้ไขให้โรคภัยในร่างกายหายขาดสู่ความเป็นปกติได้ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างไม่คุ้มค่า เมื่อเหตุผลเป็นเช่นนี้ นิสสัยกรรมนำมูตรนำมาเป็นยาจึงถูกปลูกกระแสขึ้นและส่งเสริมให้หันมาใช้ประโยชน์ด้านนี้ให้มากขึ้น พบว่าปัจจุบันมีผู้หันมาศึกษาทดลองในเรื่องนี้มากกว่าเดิมและส่งเสริมให้ใช้ประโยชน์จากน้ำมูตรนำมามากขึ้น

๔. วิเคราะห์กรณีของโรคทางจิตที่ใช้ธรรมโอสถรักษาที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น

คนทุกคนเรื่องจิตใจมีความสำคัญ ไม่ว่าจะเป็กรมีบศฐาบรรดาศักดิ์สูงส่งหรือยากคมีจนขนาดไหน หากมีจิตใจปกติ ชีวิตก็สามารถดำเนินไปด้วยความปกติ หากเมื่อใดใจอ่อนด้า อันเนื่องมาจากภูมิด้านทานของจิตใจผิดปกตินั้นก็อสติ ปัญญา มันผิดเพี้ยนไป ความคิดมันสับสน จับความเป็นจริงของชีวิตไม่ได้ คิดแต่ว่าตนเองผิดพลาด ยิ่งต้องมากระทบกับความพลัดพรากจากสิ่งที่เป็นที่รัก หรือของที่เรเคยเป็นเจ้าของอยู่มันกับหายไ้ จะเพราะเหตุใดก็คาม ความเสียดาย ความยึดติดเป็นเหตุให้เกิดความ โศกเศร้า

๔.๑) วิเคราะห์ทลณณกษาดกที่มีประโยชน์ทางยาใจต่อผู้อื่น

จากเรื่องราวของพระเจ้าพรหมทัต ที่ต้องเจ็บป่วยทางจิตเพราะความโศกเศร้า ต้องเจ็บปวดหัวใจที่ต้องสูญเสียคนที่รัก คือพระอัครมเหสีของพระองค์ที่หนีคามบุตรชายของปุโรหิต ทั้งที่พระองค์ทรงอุคส่าห์ยกพระอัครมเหสีไปอยู่กับบุตรชายปุโรหิตถึง ๗ วัน ด้วยความสงสารเพราะบุตรชายปุโรหิตที่หลงรักในพระอัครมเหสีของคน แต่คนกับถูกทรยศจากบุคคลทั้งสอง พระองค์ป่วย จนกระทั่งได้รับคำแนะนำ ที่อุปมาดัง “ธรรมโอสถ” เหมือนได้รับยาชั้นดีที่ตรงต่อโรค ตรงต่ออาการ จึงหายเป็นปกติได้ เรื่องราวเหล่านี้ อุปมาดังเครื่องสอนใจให้พอรู้ได้ว่า หากเกิดอาการโรคทางจิต เช่น พรหมทัตนี้ แล้วจะทำการรักษาโรคใจนี้ได้อย่างไรเรื่องราวนี้เป็นคติสอนใจให้ผู้คนทั้งหลายที่ได้ศึกษาความเป็นมาพอที่จะมีแนวทางใช้แก้ไข จิตใจ สติปัญญาของคน หากป่วยเจ็บทางใจว่าจะหาหลักธรรมเป็นยาข้อใด มาเอาชนะความ โลก ความ โกรธ ความ หลงจากกรณีนี้ ทานที่น่าภาคภูมิใจ ความเสียดาย ความตระหนี่ คิดให้ทานในสิ่งที่ให้ได้ยาก คิดด้วยเหตุ เพราะทำได้ยากสำหรับคนทั่วไป ความภาคภูมิใจในการกระทำที่ใคร ๆ ก็ทำได้ยาก ความรู้ในด้านนี้ จึงเป็นประโยชน์ทางยาใจต่อผู้อื่นที่ศึกษาเป็นตัวอย่างที่นำมาเทียบเคียงกับชีวิตอื่น ๆ เป็นยาใจที่จะรักษาคนป่วยทางจิตใจ ของคนอื่น ๆ ค่อไป

สรุปว่าประโยชน์ทางยาใจในทศณณกษาค สำหรับผู้อื่นเป็นไปได้ด้วยการศึกษาเรื่องราวหลักธรรมอันเป็นหัวใจที่เป็นยาใจในการแก้ไขปัญหาโรคจิตที่ซึมเศร้าแล้วนำมาใช้เมื่อเกิดปัญหาก็คงเกิดประโยชน์ได้

๔.๒) วิเคราะห์โศคนแปรวัตถุที่มีประโยชน์ทางยาใจต่อผู้อื่น

คนมีความรู้ย่อมเป็นที่ต้องการฟังฟังหรือขอรับคำปรึกษาจากผู้ไม่มีความรู้ใน โศคนแปรวัตถุ จัดว่าเป็นการรักษาโรคจากความสูญเสียบ คนอันเป็นที่รักไปเพราะตายจากคนหลายคนก็เมื่อต้องสูญเสียเช่นนี้ ไม่สามารถจะควบคุมสติปัญญาของตนเองได้ บางคนอาจถึงขั้นบ้าเสียดสี ผู้ที่ได้ศึกษาโศคนแปรวัตถุ เมื่อเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ เป็นอย่างดี อาจจะประยุกต์เรื่องราวหรือเรียกว่าปรุงยาใจให้เกิดนวัตกรรมใหม่ แล้วช่วยเหลือคนป่วยทางใจ ด้วยการหาอุบายทางใดทางหนึ่ง เข้าไปใช้เพื่อให้ผู้ป่วยเกิดความพร้อมที่จะรับยาใจนี้ แล้วชี้แจงให้เกิดความมีสติ จุกคิดได้ อาจต้องชี้ให้เห็นด้วยเหตุด้วยผล ด้วยความเป็นจริงของโลกว่าเป็นเช่นไร ยิ่งโดยเฉพาะพระภิกษุซึ่งปกติชีวิตต้องเป็นที่ฟังฟังของญาติโยม อยู่แล้ว ในวัดก็มักจะมีพิธีกรรม คำนานสพอยู่เสมอๆ บางครั้งพบได้ว่าญาติของผู้เสียชีวิตมีความ โศกเศร้า คร่ำครวญรุนแรง ถึงขั้นที่เรียกว่าเป็น โรคทางจิต อาจต้องการความช่วยเหลือ พระภิกษุปกติก็มีการเทศน์งานสพอยู่เสมอก็อาจใช้ยาใจในเรื่องราวต่าง ๆ ใน โศคนแปรวัตถุมาแสดงเพื่อให้เกิดประโยชน์กับญาติโยมที่กำลังสูญเสียบอย่างน้อยก็อาจปลอบประโลมใจของผู้มีปัญหาด้านจิตเหล่านั้น ให้มีสติขึ้น คั้งหลักได้พระอาจจะต้องเป็นหมอยาใจสำหรับผู้ป่วยทางจิตทั้งหลาย คั้งนี้ เรื่องราวใน โศคนแปรวัตถุอาจต้องนำมาใช้ประโยชน์ให้เป็น “ธรรมโอสถ” แก่ญาติโยมจึงเห็นว่า สิ่งที่กำลังมานี้จะเป็นประโยชน์ทางยาใจต่อผู้อื่น ได้

๔.๒.๓) วิเคราะห์ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีต่อตนเองและผู้อื่น

(สังคม)

การศึกษาประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีต่อสังคม ภาพในโรงพยาบาลต่าง ๆ ในการรักษาโรค คนเจ็บป่วยมีเป็นจำนวนมาก ทั้งอาการรุนแรงขั้นวิกฤตหรืออาการไม่มากนักก็เพียงแต่เจ็บทุกข์ทรมาน เขาทั้งหลายล้วนแต่นั่งรอแพทย์ เพื่อตรวจ และรักษา หรือให้การรักษาด้วยวิธีอื่น ๆ พระพุทธศาสนาในอดีตมีเรื่องราวของการจัดการยา

๑) ความรู้ในเภสัชชันณะที่มีประโยชน์ต่อสังคม

โดยรวม คือ มีประโยชน์ต่อทุกคน ด้านการรักษาความเจ็บป่วยภิกษุ เมื่อภิกษุได้ศึกษาและปฏิบัติตามจะมีประโยชน์ต่อคณะสงฆ์ คือ ช่วยให้สงฆ์สามารถช่วยเหลือกันเองได้ เมื่อ-

คราวเจ็บป่วย มีประโยชน์ต่อหมอกยา ที่ต้องรักษาภิกษุและสามารถนำไปต่อบอกในการรักษาคนไข้
อื่นและผู้คนในสังคม นอกจากนี้ ภิกษุบางรูปที่ได้ศึกษาในเรื่องขามาเป็นอย่างดี ยังสามารถ
สงเคราะห์สังคมด้วยการทำการรักษาคนที่เจ็บป่วย ซึ่งต้องการความช่วยเหลือจากพระสงฆ์ ไม่ว่าจะ
เป็น บิคา มารคา ครู อาจารย์ ไวยาวัจกร ญาติธรรม พี่น้อง ลูกพี่ น้าอาและทุกคนได้ ยกเว้นไม่
ควรประกอบเป็นอาชีพ แต่ทำเพียงด้วยความมีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ข้อห้ามและข้ออนุญาตมิใช่
สำหรับภิกษุเท่านั้น ไม่ได้เป็นข้อห้าม หรือข้ออนุญาตในการปฏิบัติของญาติโยม แต่โยมอาจนำไป
ดัดแปลงเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้

ในเกสัชขันธกะ การศึกษาดี ๆ จะพบว่ามีการบอกสรรพคุณของยาเอาไว้ เช่น เกสัช-
๕ ใช้แก้ไข้ดีซ่านผอมเหลืองในฤดูสารท หรือในเกสัชกรรมทั่วไปในเกสัชขันธกะที่ประกอบด้วย
พืช สัตว์ หรือธาตุ ที่นำมาใช้เป็นยา หรือแม้แต่อาหารทุกอย่างก็สงเคราะห์ให้ใช้เป็นยาได้ เช่น
เกสัชประเภทน้ำป่านะความรู้ดังกล่าวหากนำมาบริหารจัดการกับการดูแลสุขภาพรักษาอาการเจ็บ
ป่วยให้มีประสิทธิภาพได้จะเป็นประโยชน์กับการแก้ไขปัญหาค่าความคับคั่งของคนป่วยในโรง-
พยาบาล อันเป็นการก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งก่อประโยชน์กับบุคคลอื่น คืออนุเคราะห์ช่วยเหลือกัน
ในสังคมในยามป่วยไข้

๒) เรื่องราวของหมอชีวกโกมารภักจ์ ในการรักษาโรคที่มีประโยชน์ต่อสังคม

ถือได้ว่าท่านก่อประโยชน์ คือได้สร้างงานที่เป็นประโยชน์ต่อคน ไข้โดยรวมจัดว่า
เป็นประโยชน์จากการศึกษาเรื่องราวจากประวัติของท่าน ยังพบว่าเกิดประโยชน์ทางเทคนิคการใช้
ยาและประโยชน์ทางความรู้ คือรู้จักสรรพสิ่งในโลกล้วนเป็นยาเพียงแต่ต้องรู้จักคุณค่า รู้จักสรรพคุณ
รู้จักวิธีใช้ว่าใช้แบบใดแล้วจะเป็นยาในการรักษาโรค ไม่ก่อให้เกิดโทษนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อ
การรักษาโรคที่จะนำประโยชน์มาสู่ตัวหมอเอง และเกิดประโยชน์ต่อคน ไข้และสังคมเรื่องราวใน
การรักษาโรคของหมอชีวกโกมารภักจ์ ที่เกี่ยวข้องกันเกสัชกรรมจึงเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ยิ่งศึกษา
ได้ความกระจ่างมากเท่าไรยิ่งก่อให้เกิดคุณประโยชน์ ต่อตัวผู้ศึกษาเอง และสังคมมากเท่านั้น

ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมและความรู้ของหมอชีวกโกมารภักจ์ ก่อเกิดประโยชน์แก่
คน ไข้และญาติ ของคน ไข้หรือกล่าวได้ว่าเกิดประโยชน์ต่อสังคม ในการตรวจรักษา การจัดหาให้
ถูกโรค ถูกเวลา ถูกบุคคล ด้วยความไม่ประมาท มีอุบายต่าง ๆ ที่จะทำให้คน ไข้พอใจกินยา พอใจ
และอดทนต่อการรักษาได้ สิ่งทีกล่าวมาเหล่านี้จะทำให้ หมอยาเก่งมีประสิทธิภาพสร้างประโยชน์
ให้แก่คน ไข้เพราะ ได้รับศรัทธาความเชื่อถือได้รับความร่วมมือในการรักษา ได้รับความไว้วางใจ
ใจจากญาติของคน ไข้ ได้รับรางวัลจากคน ไข้ และญาติที่มอบให้ด้วยความเต็มใจการฝึกหัดจิต ทาง
คุณธรรมของหมอชีวกโกมารภักจ์ ค้ำยันหมอยาอันเป็นประโยชน์ต่อหมอยาเองและสังคม พบว่ามีอยู่

อยู่เต็มเปี่ยมเป็นเครื่องประดับของหมอยาทำให้งามสง่าในหน้าที่การงาน เป็นประโยชน์พึงปรารถนาของคนป่วยไข้ทุกคนที่ต้องการ ได้พบกับหมอยาเช่นนี้ต้องการให้หมอยาเช่นนี้มาช่วยรักษาโรคให้ตนเมื่อคราวเจ็บป่วยสิ่งเหล่านี้ควรเอาแบบอย่าง หากทำได้ดีก็จะเจริญในหน้าที่การงานเป็นที่ไว้เนื้อเชื่อใจดังหมอชิวโกมารักจึ่งที่ได้รับการยกย่องใคร ๆ ที่ได้ศึกษาคุณก็จะต้องยอมรับในความมีประโยชน์ คือได้รับผลสมกับมุ่งหมาย

๓) นำมูรณาเป็นยาที่มีประโยชน์ต่อทั้งสองฝ่าย (สังคม)

ประโยชน์ทั้งสองฝ่าย หมายถึง ทั้งตนเอง และบุคคลอื่น ๆ โดยธรรมดาคนเราจำเป็นต้องมีสังคมนี้อันเราอยู่เฉพาะตนเองไม่ได้ต้องอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นในการอยู่ร่วมกันนี้เรียกว่าสังคม สังคมได้รับประโยชน์ถ้าบุคคลเช่นนี้ก็หมายถึงตนเองด้วย และบุคคลอื่น ๆ ด้วยที่เป็นผู้ได้รับประโยชน์หรือเรียกง่าย ๆ ว่าประโยชน์คนประโยชน์ท่าน ซึ่งต้องเป็นประโยชน์ร่วมกัน

ที่ได้กล่าวมาแล้วเป็นเรื่องประโยชน์คนประเด็นหนึ่งและประโยชน์ท่านอีกประเด็นหนึ่ง แต่ในการวิเคราะห์นำมูรณาเป็นยาที่มีทั้งประโยชน์คนและประโยชน์ท่านในที่นี้จะเรียกแทนว่าเป็นประโยชน์สังคมเป็นการนำประโยชน์ทั้งสองประเด็นมารวมกัน

เรื่องนำมูรณาเป็นยาแล้วนำมาปฏิบัติจะได้รับประโยชน์ตนเอง หากว่าไม่ยอมบอกใคร ๆ ประโยชน์ก็จะมีเฉพาะตนเองเท่านั้น แต่หากว่าตนเองได้รับประโยชน์แล้วก็เพื่อแผ่ต่อไปยังสังคม คือสังคมได้รับประโยชน์ อีกทั้งแนวความคิดที่มีประโยชน์นี้ก็ได้รับการขยายตัวออกไปสู่คนอื่น ๆ อีกมากมายก็เพราะได้รับการประชาสัมพันธ์ บอกเล่าต่อ ๆ กันไป จนขยายวงกว้าง ทำให้ทัศนคติการใช้ นำมูรณาเป็นยาที่มีทัศนคติดีขึ้นคือกรณีนี้ แล้วนำไปปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของคนต่อไป จากคนหนึ่งไปสู่คนหนึ่งเป็นสิบเป็นร้อยเป็นพันคนไปเรื่อย ๆ จึงทำให้พบว่าสังคมส่วนใหญ่ได้รับประโยชน์คือการเผยแพร่พระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง เพราะนิสสัย ๔ กรณีนำมูรณาเป็นยานี้ เป็นแนวคิดของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการแก้ไขรักษาโรคภัยไข้เจ็บให้หายได้ แนวคิดนี้ประหยัดใช้ได้ทุกคน ไม่เลือกฐานะ ยศ สักดิ์ใด ๆ ใคร ๆ ก็มีสิทธิใช้ได้เมื่อได้ประโยชน์ รู้จริงเพราะได้เห็น รู้ด้วยตัวเอง จึงควรขยายต่อสู่สังคม ด้วยการเล่า พูดคุย เขียนเป็นหนังสือ หรือวิธีการอื่น ๆ ความรู้ด้านนี้จะถูกจุดกระแสนั้น ประจุที่อยู่ที่ถูกจุดหนึ่งเล่ม สามารถจะนำไปจุดต่อเทียนเล่ม อื่น ๆ ได้อีกเป็นแสนเป็นล้านเล่ม ปัญหาแนวคิดที่ถูกทำให้คิดและสว่างขึ้นก็สามารถไปจุดต่อปัญญาของบุคคลอื่นให้คิดและสว่างไสวได้เหมือนกัน สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นประโยชน์ต่อบุคคลอื่น ๆ มาก เช่น กรณีของพระคุณฐิติ เมธางกูโร แห่งวัดทุ่งไผ่ อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร ที่ท่านได้รักษาโรคของคนได้หายด้วยการใช้น้ำมูรณาเป็นยา และขยายแนวคิดนี้ออกไปรอบวัด โดยการเทศน์ให้กับชาวบ้านฟัง แล้วปรากฏว่ามีผู้ทำคามดังคำพูดที่ว่า “คนนั้นก็คิม คนนี้ก็

คัม” จากนั้นชาวบ้านก็จะคุยกันเล่าประสบการณ์สู่กันฟัง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็จะทำให้เกิด องค์ความรู้ขึ้น ในสังคมเรื่องของน้ำมูตรเน่าเป็นยา เกิดการรวมกลุ่มกัน เกิดความสามัคคี ทำอะไรก็ช่วยเหลือกัน เป็นการพัฒนาสังคมด้านสุขภาพด้วยการใช้น้ำมูตรเน่าเป็นยา จึงกล่าวได้ว่าน้ำมูตรเน่าเป็นยา มีประโยชน์ต่อผู้อื่นที่ต้องการหายจากความเจ็บป่วย ด้วยการเป็นทางเลือกรักษาตัวด้วย “น้ำมูตรเน่า”

สรุปได้ว่า น้ำมูตรเน่าเกิดประโยชน์ต่อบุคคลที่มีความรู้ด้านการนำน้ำมูตรเน่าเป็นยา มาใช้แก้ไขโรคของคน ผลที่รับทราบจะเกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น ในการเรียนรู้ เลือกใช้วิธีการนี้ในการดูแลร่างกายให้หายเจ็บป่วย ดูแลสุขภาพ พลานามัยให้ดี น้ำมูตรเน่าจึงประคองอายุวัฒนะที่มีประโยชน์ต่อคนทุกคนหากรู้จักเลือกใช้คุณค่าของน้ำมูตรเน่าให้เกิดประโยชน์

๔) โรคที่เกิดขึ้นทางใจและการรักษาด้วยธรรมโอสธที่มีประโยชน์ต่อสังคม

มีเรื่องราวที่เป็นกรณีตัวอย่าง เช่น ทศฉณษาคกที่เป็นเรื่องสอนใจ จากความไม่แน่นอนของโลกและสรรพสิ่ง การยึดติดสิ่ง ๆ ว่าเป็นของเราเวลาที่รู้สึกถึงความพลัดพรากก็จะทุกข์ใจจนเจ็บป่วย ดังเนื้อเรื่องในทศฉณษาคก กล่าวว่า พระเจ้าพรหมทัต ป่วยใจ อ่อนล้า มีอาการทุกข์ทรมานผิดปกติ อุบายที่เป็นธรรม โอสธ อันสอนใจพรหมทัต ได้ ก็เพราะทำให้พระองค์ทรงทราบความจริงของโลก ทำให้พระองค์อาจหาญในการให้ทาน เห็นว่า การให้ทานนั้นเกิดประโยชน์สูง ทำได้ยากมากจนพระองค์สิ้นสติด้วยความ ปิติสุข เรื่องนี้นับว่ามีประโยชน์ต่อผู้คนทุกคนในโลก เพราะทุกคนมีโอกาสพลัดพราก แม้ว่าจะต่างสถานการณ์ ต่างเวลา ต่างสถานที่ ตัวบุคคลแต่ทุกคนมีโอกาสพบเมื่อปัญหาจะได้ใช้แนวทางอุบายธรรมเหล่านี้ อันเป็นธรรมโอสธมาแก้ไข ปลอดภัย ให้ตั้งสติได้จึงเป็นประโยชน์ต่อสังคมมาก เพราะจะลดปัญหาสังคม ปัญหาการฆ่าตัวตาย ลดปัญหาความเจ็บป่วยด้วยโรคทางจิต ลดคนไข้ในโรงพยาบาลบ้า โรงพยาบาลประสาทได้ จึงเป็นประโยชน์มากในยุคปัจจุบันที่จะคิดคัดเลือกคัดแปลงไปใช้ประโยชน์ โดยใช้หลักธรรมของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่า ธรรมโอสธไปใช้ทำให้สังคมมีทางเลือกในการรักษาโรคทางจิตอีกทางหนึ่ง

ใน โคณเปตวัตถุ ก็เช่นกันกล่าวด้วยความตายที่คนทุกคนจะต้องพบเจอ ไม่ว่าจะเกิดกับใครก็ต้องเศร้าโศกเสียใจ เพราะขาดอุบายธรรมในการแก้ไขความ โศกนี้ จึงต้องนำธรรมโอสธใน โคณเปตวัตถุมาใช้ในการทำความเข้าใจ พิจารณาการกระทำว่า ทำอะไรจะเกิดประโยชน์ ทำอะไรจะเป็นโทษ การขาดสติ เกิดโทษเพราะจิตป่วย อุบายธรรมให้พิจารณาด้วยเหตุผลเป็นธรรมโอสธต่อสังคมเป็นประโยชน์ต่อสังคม โคณเปตวัตถุ เป็นเรื่องราวของธรรมโอสธจากพระไตรปิฎก กล่าวด้วยความผิดปกติของจิตใจคือความเจ็บป่วยทางจิต เนื่องจากการไม่เข้าใจความจริงความเป็นธรรมชาติของโลกชีวิตจึงต้องมียาชื่อ “ธรรมโอสธ” อันเป็นปัญญาในพระพุทธศาสนา มาจุดความสว่างของใจ คลายจากความโศกเศร้า เมื่อต้องพบกับการพลัดพรากจากบุคคลอันเป็น

ที่รักที่พอใจ ว่านั่นก็เป็นธรรมในโลกนี้ ใคร ๆ ก็หนีกฎเกณฑ์นี้ไปไม่ได้ จะจิตใจเข้าสู่ภาวะปกติ ดำเนินชีวิตต่อไปได้อย่างปกติ มีประโยชน์ต่อทั้งตนเอง ผู้อื่น สังคม และคนทุกคน หากรู้จักและเข้าใจแจ่มชัด จะมีผลให้ลดโรคจิตลงไปได้

จากที่กล่าวมาจึงประมวลสรุปได้ว่า เกสัชกรรมในพระไตรปิฎกนั้น มีคุณค่าทั้งทางสรรพคุณยา ทั้งในเกสัชชั้นธกะ และกรณีน้ำมูตรเน่าเป็นยา นับว่าเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ ส่วนการรักษาโรคของหมอชีวกนั้น แม้ว่าจะไม่ทราบคำรับยา แต่ก็ทำให้ได้แนวความคิดด้านรูปแบบของยา ได้ตัวอย่างการจัดการยา ได้ทราบพฤติกรรมที่จะทำให้เป็นหมอเก่ง หมอดี ว่าควรทำตัวเช่นไร เทคนิคการทำให้คนไข้ขอมกินยา ที่นับว่ามีคุณค่า มีประโยชน์ทั้งต่อตนเอง ต่อบุคคลอื่น และต่อสังคม อีกสิ่งหนึ่งที่เกสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทมีอยู่และแตกต่างจาก เกสัชกรรมอื่นๆ ก็คือธรรมโอสธ ของพระพุทธเจ้าที่มีประสิทธิภาพ ในการรักษาโรคทางจิต ที่เกิดจาก ความโศกเศร้า ป่วยใจ อ่อนล้า มีอาการทุกข์ทรมาน ผิดปกติทางจิตใจ และร่างกาย ความสูญเสียคนอันเป็นที่รักไปเพราะตายจากบ้าง หนีหายไปบ้าง ทั้ง๒กรณีตัวอย่างนี้ ทำให้เห็นคุณค่า และประโยชน์ของหลักธรรม ในพระพุทธศาสนา ที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบว่าใช้ประโยชน์ได้จริง ดังที่เรียกกันว่า “ธรรมรักษาจิต” นั่นเอง

บทที่ ๕

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

มนุษย์เกิดมาต้องมีความเจ็บป่วย ยาคือสิ่งที่จำเป็นในการแก้ไขรักษาอาการต่าง ๆ ที่ผิดปกติของมนุษย์ ยาในทางวิชาการเรียกว่า เกสซ์ ในคำราชาศัพท์เรียกว่า โอสถ จากการศึกษาด้านความหมายศัพท์ ของเกสซ์กรรม เกสซ์ และยาหรือ โอสถจึงมีความหมายเดียวกันแตกต่างกันมีการใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ กิจกรรมเกี่ยวกับยา เกสซ์กรรม ทั้งกระบวนการผลิตจนกระทั่งไปสู่การใช้ของผู้ป่วยเพื่อการรักษาป้องกันหรือระงับความเจ็บป่วย ยับยั้งมิให้อายุสั้นเกสซ์ศาสตร์เป็นความรู้วิชาการของ ยา แบ่งเป็น ๒ แผน

๑. เกสซ์กรรมแผนปัจจุบัน เน้นทางวิทยาศาสตร์ที่นำมาประยุกต์ในการผลิตยาให้มีประโยชน์มีประสิทธิภาพในการรักษาโรคโดยหาสารเดี่ยว เพื่อสะดวกแก่การอุตสาหกรรมการวิเคราะห์และควบคุมคุณภาพของยา

๒. เกสซ์กรรมแผนโบราณ คือ การปรุงยาตามแบบโบราณ การปรุงยาโบราณมี ๒๘ วิธี ผู้ที่จะทำยาแผน โบราณต้องมีความรู้ในเรื่อง“หลักเกสซ์ ๔”เป็นอย่างดี ได้แก่ วัตถุประสงค์ สรรพคุณเกสซ์ คณาเกสซ์ และเกสซ์กรรม ซึ่งเกสซ์กรรมทั้ง ๒ แผน มีกฎหมายควบคุม คือ

๑) เกสซ์กรรมแผนปัจจุบันใช้ “พระราชบัญญัติวิชาชีพเกสซ์กรรม๒๕๓๗.”

๒) เกสซ์กรรมแผนโบราณ โดยมีนิยามศัพท์ในกฎหมาย ๒ ฉบับ
ก) พระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลป์ พ.ศ.๒๕๔๒ นิยามศัพท์เอาไว้ เช่น การประกอบโรคศิลป์, การแพทย์แผนไทย, เกสซ์กรรมไทย ข) พระราช บัญญัติยา พ.ศ.๒๕๑๐และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม.นิยามศัพท์คำว่า “ยา” ฯลฯ หากพิจารณาความหมายของ ยาคตามกฎหมายนี้อยู่ที่เจตนาที่อ้างและการใช้เพื่อการบำบัด บรรเทา รักษาเป็นสำคัญหากมีเจตนาดังกล่าวก็ถือว่าเป็นยาที่ต้องมีการขออนุญาตในการผลิต จำหน่าย สั่งเข้า แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ ยาแผนปัจจุบันและแผนโบราณ

ความสำคัญของเกสซ์กรรม กล่าวว่าย ใช้แก้ไขความเจ็บป่วยให้พ้นความทรมาน ช่วยยืดอายุจากการเจ็บไข้ รักษาร่างกายให้คืนสู่สภาพปกติได้ เกสซ์กรรมจะสำคัญได้ต้องมีความรู้ การใช้ การผลิต การค้นคิดหาขานใหม่ที่มีประสิทธิภาพกลุ่มคำเรียกว่า “นวัตกรรมยา”มีกองทุนส่งเสริมการวิจัยของไทย (prema) ส่งเสริมนักวิจัย รุ่นใหม่ของไทย ในการค้นหา ยาที่ดี ผู้การรักษาโรคที่มี

คุณภาพดีและปลอดภัย ความรู้ทางเภสัชศาสตร์มีวิวัฒนาการยาวนาน ปัจจุบันมีความสำคัญมากต่อชีวิตให้ได้อยู่ได้ ยาทั้งแผนปัจจุบันและแผนโบราณ ที่มีความแตกต่างกันโดยวิธีการ สถาบันบุคคล แนวคิด ความรู้ที่แตกต่างกัน แต่มุ่งหมายเพื่อนำมารักษาความเจ็บป่วยเช่นเดียวกันอีกทั้งเพื่อสวัสดิภาพของผู้ใช้ยา

องค์ประกอบของเภสัชกรรมทั้ง ๒ แผน คือ

ก) แผนปัจจุบัน ใช้ สารต่างๆทางวิทยาศาสตร์เป็นวัตถุดิบของยา

ข) แผนโบราณ ใช้องค์ประกอบที่มาจาก พืช สัตว์ และธาตุ มีคำรับขาคตาม แนวตะวันออก โดย คิดแบบองค์รวม แบบธาตุ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ อากาศ การจัดยาแก้ไข้เจ็บป่วย โดยปรับธาตุให้สมดุล การใช้ยามีผลต่องานสาธารณสุขมูลฐาน เป็นสมุนไพรแก้กลุ่มโรคที่ไม่สลับซับซ้อน ยาติดตามอาการ เช่นท้องอืดท้องเฟ้อ แน่นจุกเสียด ท้องเดิน ยาถ่ายพยาธิลำไส้ แก้บิด คลื่นไส้อาเจียน นอนไม่หลับ เจ็บคอ

ยามีหลายประเภทตามรูปของยา ตามคุณภาพคือ รูปยาน้ำ รูปของแข็ง ยาเฉพาะที่ ยาสูดดม คุณภาพยาหุดขี้บัคเตรี ยาน้ำเชื้อ รักษาแผลภายนอก ยาปฏิชีวนะ ยาน้ำพุ่ง ประเภทตามกฎหมายทั้งยาแผนโบราณและแผนปัจจุบันจัดตามความร้ายแรงของยา เช่น ยาควบคุมพิเศษ ยาอันตราย ยาสามัญประจำบ้าน ยาสมุนไพร ยาบรรจุเสร็จ

ส่วนเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท คือ เรื่องราวในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึง

๑) เภสัชชขันธกะเป็นหมวดหมู่ ยาน้ำบัค โรค สิ่งต่างๆ ที่สงเคราะห์เข้ากับยารักษาโรคที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติเป็นวินัย ข้อนุญาตและข้อห้าม เพื่อให้รู้จักใช้ยา เมื่อจำเป็นให้ร่างกายดี ไม่มีโทษ สบายกายใจมีสุขภาพที่ดี โดยแบ่งได้ ๒พวก คือ เภสัช๕, เภสัชทั่วไป พืช สัตว์ ธาตุ มีสรรพคุณแก้โรค เครื่องมือ อุปกรณ์ที่เก็บรักษาในการทำยา ภิกษุไม่ควรละเมิดเพราะ ต้องอาบัติตามพุทธบัญญัติ

๒) หมอชีวกโกมารภัจจ์ หมอเก่งหมอดีใช้ยาธรรมชาติจาก พืช สัตว์ และธาตุ ปรงยาด้วยความชำนาญใช้รักษาโรค โดยใช้เนยใสมาทำ ได้จดบันทึกในพระไตรปิฎก เมื่อมีคนเจ็บป่วยเนยใสมักใช้หุงยาแสดงให้เห็นว่าเนยใสมีคุณค่าทางยาและเกิดประโยชน์มากตัวอย่างในการรักษาโรคและ ใช้ยา เช่น ถวายพระ โอสถถวายแก่พระผู้มีพระภาคให้พระองค์ทรงถ่าย ๓๐ ครั้ง

๓) เภสัชกรรมที่ปรากฏในนิสสัย ๔ : ธรรมเนียมนำมูตรนำเป็นยา นำมูตรหรือน้ำปัสสาวะมีค่ามาก นำมาใช้ประคบประเพณีกแก้ไข้อาการเจ็บป่วย ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงอนุญาตให้ภิกษุใช้ ทั้งสนับสนุนให้ใช้ เพราะหาง่าย ไม่ต้องลงทุน คนทุกคนผลิตได้เองจากร่างกายของตัวเอง เพียงแต่คนเรายังมีทัศนคติที่รังเกียจ คิดว่าเป็นของต่ำ สกปรก หากสามารถตัดความยึดติดจากความคิดนี้ได้

น่าจะเกิดประโยชน์มาก จากตัวอย่างการรักษาโรค เช่น ภูมิแพ้ หวัด แผลไฟฟ้าช็อต แผลไฟไหม้ อาการฟกช้ำจากการถูกกระแทก ตุ่มผื่นแพ้ และมะเร็งในลำไส้ใหญ่ ฯลฯ แล้วพบว่า มีผลดี ทั้ง ประหยัด ไม่ต้องซื้อหา เป็นความพอใจในสิ่งที่ตนเองมีอยู่ จัดว่าเป็นความสันโดษในขณกาลของ คิลานปัจฉิม มีพระเถระหลายรูปใช้เป็นตัวอย่าง แล้วได้ผลดี เช่น หลวงปู่โง่น โสรโย และพระเถระ รูปอื่น ๆ เป็นการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงอนุญาตในนิสสัย ๔ เห็นว่าหาก ปฏิบัติได้จัดว่าเป็นความฉลาดในทางเลือกของการรักษาโรค ปัจจุบันได้นำน้ำปีศาจมาเพื่อการ บำบัดโรคกันมากขึ้นรวมทั้งแพทย์พื้นบ้าน ได้ กล่าวถึงการใช้น้ำปีศาจบำบัดโรค การศึกษา สารสำคัญในน้ำปีศาจ มีทั้ง ยูริก ฮอร์โมน เกลือแร่ และสารอื่นๆเป็นจำนวนมาก แต่ละอย่างมี ประโยชน์ต่อร่างกาย

๔) เกสัชกรรมที่ใช้รักษาโรคทางใจเรียกว่า“ธรรมโอสถ”ได้แก่หลักธรรมที่แก้ไขความ- โสภณเศร้า ของพระพุทธศาสนาโดยใช้อุบายธรรมต่างๆ ใช้แก้ไขแก่ผู้ป่วยที่กำหนดสติไม่ได้ควบคุม จิตใจไม่อยู่ แล้วแสดงพฤติกรรมผิดปกติเป็นดังคนป่วย หลักธรรมต่าง ๆ เช่น ทาน หรือการให้ เหตุผลตามความจริง สภาวะต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลก ประโยชน์ และโทษแก่ผู้ป่วย ให้เกิดความเข้าใจ เห็นประโยชน์ และความจริง แล้วหยุดพฤติกรรมที่ผิดปกติ หันมาใช้ชีวิตปกติ จากกรณีตัวอย่าง ในทศณณชชาดก ว่าด้วย การสูญเสีย พระมเหสีของพระเจ้าพรหมทัต จนป่วยทางใจ อาศัยฟังธรรม โอสถจากอำมาตย์ จึงได้สติ และหายป่วย ส่วนเรื่องใน โคนเปตวัตถุ เป็นเรื่องที่บิดาของคฤหบดีตาย จากไป ทำให้คฤหบดีเสียใจป่วยอาศัยได้ บุตรชายชื่อ สุชาตะ ให้อุบายธรรมที่เป็นธรรม โอสถ จึง ได้สติและหายป่วย

จากการศึกษาในเกสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาทพบว่า ความเจ็บป่วยของมนุษย์มี ๒ ทาง คือ ทางกาย และทางใจ ทางกายรักษาด้วยเภสัช ส่วนทางใจใช้ธรรม โอสถรักษา

สำหรับเกสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท ดังกล่าวพบว่า คุณค่าและประโยชน์ดังนี้

คุณค่าของเกสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑. ในเกสัชชขันธกะ ในเกสัช ๕ ประกอบด้วย น้ำอ้อย น้ำผึ้ง น้ำมัน เนยใส เนยข้น มีคุณค่าทั้งทางอาหารและยา มีสรรพคุณรักษาโรคหอบหืดอึ่ง ส่วนเกสัชกรรมทั่วไปในเกสัชชขันธ- กะ ประกอบด้วย พืช สัตว์ และธาตุ เป็นยามีสรรพคุณทางยามีความสำคัญในการรักษาโรคต่างๆมี คุณค่ามาก สรุปว่ามีคุณค่าด้านสรรพคุณของยา คุณค่าด้านวัตถุคิณ และข้อมูลในการทำยา

๒. คุณค่าการรักษาโรคของหมอชิวก ด้านการใช้ยาทั่วไป และการใช้ยาเพื่อผ่าตัด พบว่า หมอชิวกใช้ยาค่ายยาแผนโบราณไทย การใช้ยานั้นมีประสิทธิภาพมาก แต่พระไตรปิฎกมิได้ให้รายละเอียดด้านคำรับยาไว้ และเห็นได้ว่าหมอชิวกเป็น หมอเก่ง หมอดี มีคุณค่าน่าเป็นแบบอย่าง ของหมอ และเภสัชกร สรุปว่ามีคุณค่าในด้านประสิทธิภาพและคุณภาพของหมอ และยา
๓. คุณค่าของน้ำมูคร่น่าเป็นยา พบว่าประหยัด มีคุณภาพศิริรักษาโรคได้หลายชนิด
๔. วิเคราะห์ธรรมโอสถที่ใช้ในการรักษาโรคทางใจได้ผลดีจากกรณีตัวอย่างใน ทสัณณกชาคค และโคณเปตวัตถุ สรุปได้ว่า มีคุณค่าต่อการรักษาจิตใจให้เป็นปกติสุข

ประโยชน์ของเภสัชกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

ทุกเรื่องจะวิเคราะห์ด้านอตัละประ โยชน์ คือ ประโยชน์คน ประโยชน์ผู้อื่น และ ประโยชน์ของสังคม พบได้ว่าเป็นประ โยชน์ทั้ง ๓ ทาง ตามแนวทางของอตัละประ โยชน์จริง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

เภสัชกรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนี้จะพยายามศึกษาให้เข้าใจใน เรื่องของยาที่มีทั้งคุณ และโทษ เพียงเพื่อให้ทราบว่าใช้ยาอย่างไรจะเป็นคุณ และจะละเว้นการใช้ยาที่จะเกิด โทษ เช่นเกิด อาการที่ไม่พึงประสงค์จากการใช้ยา ที่อาจมีอาการข้างเคียงเนื่องจากผลของการใช้ยา โดยมีได้ระมัด ระวัง และสำหรับพระสงฆ์ การใช้ยาบางอย่างอาจผิดคือ พุทธบัญญัติ ที่เป็นการ ไม่สมควร ดังนั้น การศึกษาให้ดี จะมีทั้งคุณค่าและเกิดประ โยชน์ คือ เป็นทางเลือกในการรักษาโรคภัย ที่เกิดขึ้นเป็น เรื่องธรรมดาได้ ทำให้ชีวิตเป็นปกติสามารถทำหน้าที่ได้อย่างปกติดีไม่มีอุปสรรค หลักการที่ควร จะ ควรจะศึกษาในหัวข้อเรื่องดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เนื่องจากความเจ็บป่วยเกิดขึ้นได้กับคนทุกคน ยาจึงเกิดความจำเป็น ไม่ว่าจะป่วยเป็นยาแผน- ปัจจุบัน หรือยาแผนโบราณก็ตาม ยาทั้ง ๒ อย่างควร ได้รับการพัฒนาทั้ง รูปแบบ สรรพคุณ คุณภาพ ประสิทธิภาพความปลอดภัย ทั้งนี้ต้องมีการระวังภัยที่เกิดจากยา ในเภสัชกรรมที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก เป็นทางเลือก และมีแนวคิด ที่น่าจะ นำไปสู่ การพัฒนาไปได้ ทั้งอาจ สร้างเป็น นวัตกรรมยา ได้อีกหลายรูปแบบ หลายวิธี อีกทั้งอาจสร้างมูลค่าเพิ่มให้แก่ผู้ที่ขยันในการคิดค้น คิดแปลง เช่น ที่มีผู้นำแนวคิด ในน้ำอัฐฐานไปสร้างฐานะทางเศรษฐกิจร่ำรวยมาแล้ว ได้แก่ ชาขาว ชาเขียวดังนั้น พุทธศาสนิกชนทุกท่านไม่ว่าในฐานะใด ก็ควรศึกษาเภสัชกรรมใน

พุทธปรัชญาเดรวาท โดยเฉพาะเรื่องธรรมโอสธ เพราะจะทำให้เกิดประ โยชน์และสร้างความคิดให้ ถูกต้อง ได้ เมื่อมีเหตุอะไร เกิดขึ้นก็สามารถแก้ไขจิตใจให้ปกติได้

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ควรศึกษาวิจัยในเกษตรกรรมที่ปรากฏในพระไตรปิฎกให้ลึกซึ้งขึ้นในแต่ละหัวข้อ เพราะจะ นำแนวคิดที่ศึกษาให้ลึก ในแต่ละเรื่องไปใช้ประโยชน์เป็นรูปธรรมได้ชัดเจนกว่า หรืออาจทำการ ทดลองหรือสำรวจ หรือเชิงปริมาณ เช่น ศึกษาผลตอบสนองของร่างกายและจิตใจต่อการใช้ดินคิด ผ่านใดในคนไข้ที่ต้องเสน่หยาแฝด ทั้งนี้เพื่อให้ทราบเหตุผล สรรพคุณแท้จริงของเกษตร ประสิทธิภาพ นำมาแสดงคุณค่า และประโยชน์ ได้ลึกและมากยิ่งขึ้น อันจะเกิดประ โยชน์ต่อกัน เจ็บป่วย โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนที่ต้องการการช่วยเหลือ

บรรณานุกรม

ข้อมูลปฐมภูมิ

๑. พระไตรปิฎก

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย. เล่มที่ ๓, ๔, ๕, ๒๕, ๒๖, ๒๗. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕

ข้อมูลทุติยภูมิ

๒. หนังสือทั่วไป

ชวลิต สันติกิจรุ่งเรือง. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาการแพทย์. หน่วยที่ ๗. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๗.

ชวณ หลีกภัย. ฉลองครบรอบ ๖๐ ปีเกษักรมสมามคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บุญสินธุ์ จำกัด, ๒๕๓๒.

เดือนเพ็ญ ภิญโญนิธิเกษม. จรรยาวิชาชีพอและกฎหมายเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย. หน่วยที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๕.

นิรุจน์ อุทธา. ผลงานประกวดบทเรียงความ. กรุงเทพมหานคร : แพทยสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๑.

บริษัท อาร์ที ศรีเอชัน จำกัด. ความรู้การให้ยารักษาโรค. กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ม.ป.ป.

บรรจบ ชุณหสวัตติกุล. ธรรมานามัย หน่วย ๗. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช ๒๕๔๗.

ปรัชญา เวสารัชช. ปฐมครูบุษพาแพทย์แผนไทยบัณฑิต พุทธศักราช ๒๕๔๗. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๗.

ประกิต สมุนกาญจน์ และคณะ. เวชกรรมแผนไทย หน่วยที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๗.

ประภัสสร จุลกะรัตน์. ตำราเภสัชวิทยา. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาเภสัชวิทยาคณะแพทยศาสตรศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

เปรมจิต สิริศิริและสุทิน เกตุแก้ว. กิน-อยู่เพื่อสุขภาพ. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๒.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระจันทบุรีนฤนาถ. ปทานุกรมบาลีไทย อังกฤษ สันสกฤต. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิริพร, ๒๕๑๓.

พดดาจารย์ วิบุษโยคะ รัตนรังสี. เพชรน้ำหนึ่งของโบราณจารย์. ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : โอ.-เอส. พรินต์ติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๔.

พิสมัย เหล่าภัทรเกษม และคณะ. เกสัชวิทยานเบื้องต้น. ขอนแก่น : ภาควิชาเภสัชคณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๐.

พิสิฐ วงศ์วัฒน์. ฉลองครบรอบ ๖๐ ปีเภสัชกรรมสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บุญสินธุ์ จำกัด, ๒๕๓๒.

เพ็ญนภา ทวีเพชรวิญ. สังคมวิทยาและมานุษยวิทยาการแพทย์. หน่วยที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

พัฒนา ศรีผลากิจ. บทนำเคมียา. พิษณุโลก : คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๗.

พระครูสมุห์เอี่ยม สิริวง โณ. มนต์พิธี. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ อักษรสมัย, ๒๕๓๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระสงฆ์ทน นราสโก. พลังรังสีธรรม. กรุงเทพมหานคร : สหธรรมมิก, ๒๕๔๔.

ภิรมย์ ภูมิศักดิ์. เกสัชวิทยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยเกษม, ๒๕๒๒.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. แนวคิดทฤษฎีการแพทย์แผนไทย. หน่วยที่ ๑-๗. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

_____ . การวิจัยการแพทย์แผนไทย. หน่วยที่ ๑๔. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๗.

ระวีวรรณ สิทธิไอสถ. เคมีเภสัช. กรุงเทพมหานคร : ภาควิชาเคมีคณะวิทยาศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๑. กรุงเทพมหานคร : นามมี-บุ๊คส์, ๒๕๔๖.

วิชัย พยัคฆโส. ยาแก้ปวด. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๔.

วิทย์ เทียงบูรณธรรม. พจนานุกรมสมุนไพรไทย. กรุงเทพมหานคร : สุริยบรรณ, ๒๕๖๖.

วุฒิ วุฒิธรรมเวช. เกสัชกรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรินต์ติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๗.

_____ . คัมภีร์เภสัชรัตนโกสินทร์. กรุงเทพมหานคร : ศิลปสยามบรรณกิจภัณฑ์และการพิมพ์, ๒๕๔๕.

วรินทร์ เทียมจรัส. จรรยาวิชาชีพและกฎหมายเกี่ยวกับการแพทย์แผนไทย หน้าที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๕.

สร้อยฟ้า ฟ้าพานิช. ผลงานประกวดบทเรียงความ. กรุงเทพมหานคร : แพทยสมาคมแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๑.

สินทร ไชยฉกรรจ์. คู่มือศึกษาหลักวิชาเภสัชกรรมแผนโบราณ. เชียงใหม่ : นพบุรีการพิมพ์, ๒๕๓๗.

สุธี เมตะวากยานนท์. ฐิติไวยุทธยา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

สุทธิพงษ์ ตันตยาพิศาลสุทร. ประมวลธรรมในพระไตรปิฎก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๐.

อรพินธุ์ โสวัฒนธนะ. เอกสารประกอบการสอนวิชาความรู้ทั่วไปเรื่องยาหลักสูตรเจ้าพนักงานเภสัชกรรม. พิษณุโลก : วิทยาลัยสาธารณสุขภาคเหนือ, ม.ป.ป.

อนันต์ ห่อทองคำ. การแพทย์แผนไทย (เวชกรรม). กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ.เอ็ม.ที., ม.ป.ป.

อัครศุภเศรษฐ์. พุทธวิธีบำบัดความผิดปกติของชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยธรรมสากล, ๒๕๔๘.

๓. วิทยานิพนธ์

พระมหาปองปรีดา ปรีปทุม โณ (จำปีศรี). “การป้องกันและการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา.” วิทยานิพนธ์ พุทธศาสนตรมมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ พระชัยสิทธิ์ นวจาโร (เอี่ยมวิลาวัณย์)
- เกิด วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๒ ณ. กิ่งอำเภอหนองบัวลาย
จังหวัดนครราชสีมา
- ที่อยู่ปัจจุบัน วัดชัยสมทอต ต.ชัยสมทอต อ.บึงสามพัน จ.เพชรบูรณ์ ๖๗๑๖๐
โทร.๐๘๖-๕๒๕๗๒๒๕
- ประวัติการศึกษา
- พ.ศ.๒๕๒๓ จบระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ สาขาวิชาเกษตรกรรมจากวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตเกษตรลำปาง
 - พ.ศ.๒๕๒๕ จบระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง สาขาสัตวบาลจากวิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา วิทยาเขตเกษตรพิษณุโลก
 - พ.ศ.๒๕๔๑ เป็นผู้ประกอบโรคศิลปะแผนโบราณ ในสาขาเภสัชกรรม
 - พ.ศ.๒๕๔๓ จบปริญญาตรี พุทธศาสตรบัณฑิตสาขาวิชาพระพุทธศาสนา (มจร.)
 - พ.ศ.๒๕๔๖ จบ ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู (มสธ.)
- ประสบการณ์
- พ.ศ.๒๕๔๑ เป็นผู้ประกอบโรคศิลปะแผนโบราณในสาขาเภสัชกรรม
 - พ.ศ.๒๕๔๕ เป็นครูผู้รับมอบตัวศิษย์สาขาการแพทย์แผนไทยประเภทเภสัชกรรมไทย
 - พ.ศ.๒๕๔๘ เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน